

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1335

1336

1337

1338

83

4-66

957

ՏՊԱԳՐ. ԵՒ ԳՈՐԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԱՆՆ ԵՒ ԸՆԿ.
Կ. Պալիս, Սուլթան Համամ

4 18160-59

ՓՈՒՔԻԻ ՏՂՈՒՄԸ

ՅՈՒՇԱՆԼԻՊԸ

62.

84-93

ՓՈՔՐԻՆ ՏՂՈՒՄԸ
Յ ՈՒՇ ԱՎԷՊԸ

ԿՐԵՅ

ՕՐ. ՅԱՒԼԻ ԿՈՒՐՕ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՏՐԻՆ Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԴՆ ՏՂԱԳՐՈՒԹԵՆԷՆ

Ե. ԳՈՒԼԻՍ

ԷՂԱԳՐ. ՆՇԱՆ. Կ. ՊԵՐՊԵՐՅԱՆ

ԲՈՒՐԱՍՏԱՆԷՆ

ՄԻ

ՄԱՂԻՆ

ՆՈՒԷՐ

ՄԻ

ԸՆԹԵՐՅՈՂԱՅ

18
6

Եր մի շատ քաղաքական բերբերու մեջ՝ սփռփիջ էրեւոյք մ'է ձեր պատկերագարդ Մ-ՆԿ-ՆԶ հանդէսն , որու պէտքը վաղուց զգալի էրամ Լր. Ձեր գործնական եւ օգտախնդիր սգեով՝ աւելի ընտրամ էր խօսիլ ազգային մանկտւոյն մտքին եւ աչքին , քան թէ հաստան գլուխներու՝ որ քաղաքականութեան վերին գաւառները կը հրճուին դեգերիլ . վասն զի քաջ ըմբռնամ էր արդէն թէ՛ պէտք է պատրաստել մի նոր , օգտա-կար սերունդ , քանի որ հինը գրեթէ անգործ եւ անձարակ կը մնայ իր հին դասական կամ վերացական կրթութեամբ ազգային վերաշինութեան գործին մեջ եւ իրեն բաժին ընկամ պաշտօնը անկատար բողով նամանջելու կամ մեռնելու դատապարտուամ է , գրեթէ աննշան մի հետք ձգելով ազգաշէն գործերու պատմութեան մեջ : Ուստի համակրութեան եւ իրական քաջապերութեան արժանի է ձեր ձեռնարկն , եւ այդ համակրութիւնն արդէն առջի օրէն զգացամ եմ :

Բայց միայն այդ ջ'է ձեր իրաւունքն այս համակրութեան . ունիք մի աւելի նիւմնաւոր տխրոյս , որ է ձեր համեատ տաղանդն ու գործունե-

ուրիւնն , որոյ ծնունդն է **Բ-Բ-Բ-Բ-Բ** , յայտարար
 իր նիւնադրին զարմանալի ինքնօգնութեան ոգւոյն :
 Այն՝ ոչ միայն տպագրութեամբ է նկարներով՝
 այլ գործողին կեանքովը կ'իմացնէ թէ ի՛նչ օգտա-
 կար բաներ կրնան յառաջ բերել , մինչեւ իսկ
 մեր բշուռն Ազգին մէջ , աշխատասիրութիւնն ու
 յարատեւութիւնը : Աւելի ջարբաշ , աննկուն ու
 տակուն գործողներու ձեռքն է ազգերու բարօրու-
 րիւնն , քան թէ բարձր իմացականութեանց մեղա-
 շնորհը : Նոր մի բան ըսած չ'եմ լինիր՝ թէ էս էս
 վկայեմ , որ դուք **ՅԲ Բ-Բ-Բ Բ-Բ-Բ ԷԷ** : Թէ դուք
 ծնար **Բ-Բ-Բ-Բ-Բ** , **Բ-Բ-Բ-Բ-Բ**ի հեռաւոր էս տի-
 րական գաղափարն ալ ձեզ ծնաւ : Հայ գրակա-
 նութեան մի կարեւոր նոր ճիւղի մշակութեան հա-
 մար : Գործ ու հեղինակ իրարու արժանի են ,
 իրարու կեանքն ու հոգին կ'արտայայտեն :

Մի պարկեշտ սափրիչի որդի , հին , փտուն
 դաստիարակութեան նախատակ , աշակերտ **Ս-Բ-Բ-Բ**
 էս **Ն-Բ-Բ-Բ** , որոց միջեւ իբրեւ զգաստութեան նը-
 շանակ տեսած էր **Ֆ-Լ-Բ-Բ** քստմնելով , անշուշտ
 դրախտ մի երեւցաւ ձեզ ի սկզբան՝ երբ կետիք
 Փաշայի զպրօցէն ելնելով մտար իրեւ աշակերտ՝
 մի սակերչի կրպակն , ուր , երէ ժամանակին Հայ
Բ-Բ-Բ-Բ-Բ չ'տուին ձեզի այն ուսմունքը , որով
 թրեւս աւելի կանուխ պիտի բեղմնաւորէին մը-
 տային կարողութիւններդ , գոնէ գտար բնական
 քարեր , աղամանդներ յարդարելու էս ազուցելու
 սփոփանքն : Սակայն երբ փայլուն գոնարներու
 մօտ տեսար անփայլ գործեր՝ ընկար վերատին զը-

բազանութեան կողմն , բէ եւ անոր ստորին խա-
ւին մէջ , այն է գրաշարութիւն , որմէ սակայն
Ֆրանքիին փառաց կատարն էլաւ , եւ ընտրեցիր
Մ--է-է տպարանը : Եւ զոն էիք , վասն զի ոս-
կերջի դարբնոցն այնքան ջ'եր վառեր ձեր միտրն
որքան այն բովն ուր կ'իմբուին , կ'ըրոշմուին
գաղափարներ եւ բռջուն բերբերով կ'ծառային
Հայութեան ծոցը : Տեսայ ձեզ 1883ին Արամեան
տպարանն , ուշիմ գրաշարապետ , երբ ինքս խըմ-
բագիր լինելու յիմարութեամբ' հարածական Մ--
է-է իմ բէխս տակն առած էի , եւ իմ մրտաժա ,
ձեր մրտա ձեռօք , մարմին կ'առնուր եւ ընթեռնլի
կ'դառնար : որո՞ւ մտրէն կ'անցներ' տասն եօթ
տարի առաջ' որ փշոտ մի ստպարեզի մէջ պաշ-
տօնակից պիտի լինէինք : Սակայն ձեր խելք
բոլորովին մամուլի վրայ ջ'եր , այլ փորագրու-
թեան վրայ : Եւ ի՞նչպէս — առանց ուսուցչի ,
առանց միջոցներու կ'փափագէիր տիրանալ այդ
արուեստին : Եւ ի՞նչ դառն ու սպարդիւն փոր-
ձեր , երկա՛ր ու տաժանելի տրնութեանց արդիւնք .
ի՞նչ պատրանք մերք ընդ մերք վնասութիւն կը
բերէին եւ ձեր գլխէն վար պաղ պաղ ջրեր կ'բա-
փէին : Իսկ դուք' տենդային անհամբերութեամբ
կ'գոչէիր ձեր այլանդակ փորագրութեանց առջեւ ,
բաղդատելով Արամեան տպարանի ընտիր պատ-
կերներու եւ գործիներու հաւարածոյին հետ . —
« Թէ եւ յուսահատական , տանտայեան աշխա-
տութիւն , բաց պիտի յարատեւեմ , պիտի ընկնեմ
ամեն խոջնդատ եւ պիտի լինիմ փորագրիչ : »

Բաղդին հետ ընտանեկան դժուարութիւններ կը դաւակցին ձեր որոշման դեմ, տիրական խորհրդոյն դեմ, այնպէս որ մամուլ, տառ. ու գլան բող-լով ի բաց՝ ապրուստի մի նոր դառ. փնտռելու էլար եւ ձեր առջեւ ամբարտակներ գտար: Ի վերջէ յուսանաւ՝ լոկ մի բանի դանեկանով Տրապիզոնի հողին վրայ ընկար դժբաղդ տարագիր, որ ի շնորհս սրեզի՝ զոր նուագելու վարժ էիր, կարող էլար ձեռնտու բարեկամներ, քե եւ օտար, գտնել եւ գլխիկոր ու ձեռնունայն վերադառնալ ընտանեաց մօտ: Կարօտագին քշուածներ, մայր ու քոյրեր՝ որ հազիւ օրն ի բուն ասեղ շարժելով կ'յաջողէին ճար ճարակ գտնել, կ'սպասէին ձեզ: Բարի հօր մի մանուամբ՝ լոկ անոր դրամական պարտքն իբրեւ ժառանգութիւն եւ ընտանիքն իբրեւ նախնական աւանդ մնալով ձեզ, ներկային բան քե ապագային համար ապրելու ստեղծուած՝ ի՞նչ ունեիր ընել, երէ ոչ դառնութեանց եւ նեղութեանց բաժակը մինչեւ մրուրը բամել եւ բաղդ փնտռել բան քե փորագրել: Բայց փորագրութիւնն էր ձեր փառասիրութիւն եւ այդ պիտի լինէր ձեր արուեստը: Նոյն միջոցին Զարդարեան կ'բանար իր տպարանին դուռն ձեր առջեւ երկրորդ անգամ, ազատ ասպարէզ մի պիտի գտնէիր աւելի եւս վարժել ձեր փորագրական բնական տաղանդ, երէ միայն մի բաշ փորագրիչ, ինչպէս էր Պ. Յ. Մանուկեան, յլմերիկայ այդ արուեստն ուսանող, հաճեր իր մօտ առնուլ ձեզ. բայց ի գուր, դատապարտուած էիր ինքնուրոյն ընել, ինչ որ մար-

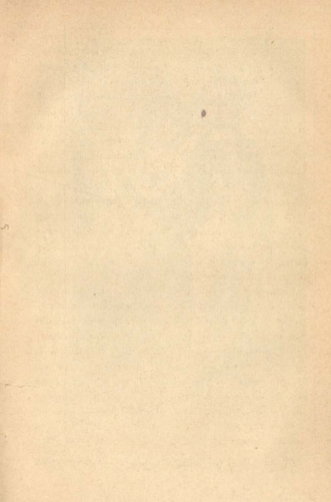
դիկ կ'զբանային ձեզ : Զ'կար այլ եւս զիշեր ձեզի համար : Ի՞նչ տաժանելի ճգուճք : ուսնիլ անօգնական , որ ըսել է հնարել մի արուեստ՝ որ նըկարջական , երկրաջափական եւ բիմիական նախապատրաստական ուսմանց հետ կ'զբանանշեն նուրբ գիտողութիւն , վարժ ձեռք եւ անձանձիր համբերութիւն :

Եւ դուք , ազնիւ բարեկամ , անձայն եւ անվըրդով հասար ձեր նպատակին : Այսօր ունիր տպարան , ունիր մամուլ , վերջապէս դրամազըլուխ , եւ որո՞ւ շնորհիւ . ձ'ը տաղանդին եւ արուեստին , որ բէ եւ ջ'է այնքան կատարեալ որքան որ փափարելի էր ձեզ , սակայն քանի որ մեր Ազգին համար պիտի աշխատէիր եւ կ'աշխատիր , միբէ այդ Ազգն արժանի՞ էր աւելի մեծ տաղանդի եւ արուեստագետներու : Այս բաւական ջ'է . ունիր մանաւանդ մի անուն , զոր կ'յեղյէղեն անմեղ սիրտեր ու բերաններ եւ ձեր գործը կ'կարդան ու կ'օրհնեն սրտազին : Կ'վայելէր նաեւ պարկեշտ մարդոց համարումն ու համակրանքն , եւ այդ ամենն որո՞ւ շնորհիւ — ձեր զօրծունեութեան , ձեր յարատեւութեան , ձեր բարոյական արիւրեան՝ որոց վերջերս անշուշտ ձեռնտու զտար մի ազնուամիտ բարերար , Զարդարեան Լ.Ֆ.Նուրն , վաղէմի բարեկամս , եւ այսօր ձեր արժանի ընկերակից եւ սրտակից Պ. Ս. Տեօվլերեանի հետ ցոյց կ'տար որ ինքնօգնութիւնն , տառապանաց դպրոցն , անձանձիր աշխատութիւն ի՞նչ նրաշքներ կրնան գործել յօգուտ անձին եւ Ազգին :

Շատեր կրնան բերես աւելի մեծ գործեր ցնել, աւելի ճոխ եւ գիտական բերքեր հանել, սակայն ձերն իր պատմութեամբն միշտ յարգելի պիտի մնայ Ազգին մէջ : Թէ որքան կ'զնամատեմ ձեր ձեռնարկն եւ թէ որքան կ'զովեմ ձեր եռանդն ազգային մանկտւոյն օգտակար լինելու մասին՝ գէր դոյզն մի փորձով յայտնելու համար, արժան դատեցի յդէլ ձեզ այս **ՓՈՐՐԻՆ ՏՂՈՒ ՄԸ ՅՈՒՇԱՎԷՊՆ** անուն գրքոյկին բարգմանութիւնն, զոր արդէն ըրած էր իմ Կողակիցն, եւ զոր կ'նուիրէ **ԲՈՒՐՈՒՆ ՄՆԿՆՅԷ** իմ խնդրանօք : Թէ եւ ինք կարեւորութիւն չ'տար այդ վեպին՝ առարկելով թէ աննշան գործ մ'է, եւ թէ չ'արժէր նուիրել, բայց զիտնալով որ մտադիր էր Նոր Տարեգլխի առթիւ մասնաւոր գրական պարգեւ մի տալ ձեր փորրիկ Բաժանորդներուն, այս փորրիկ նուէրն մեր կողմէն անպատեն չ'սեպեցի :

Յուսամ, ազնիւ բարեկամ, երէ լուսագոյնը չ'ունիր կ'հաճիր ընդունիլ այս գործն եւ նրատարակել, զործ մ'որ բաւական դատեր կ'պարունակէ ոչ միայն մայնկանց այլ հասուն ծնողաց համար :

Նամակս կ'աւարտեմ յիշելով՝ Ս. Սմայլսի **ՃՐՐՈՒՆԻՆ** կէ՛նքէ՛ն անուն գործէն սա վկայութիւնն : — « Մեծ հնարիչն այն է որ յառաջ եկած է ճարտարական աշխարհին վրայ՝ չ'է թէ համարարաններէ՛ այլ հիւղերէ, չ'է թէ մետարտեայ հնգուստներով եւ շրանշաններով զարդարուած, այլ բոյ կտաւ հազած եւ մրով ու իւղով մրտուած : »

E. BAYARD Phot

Անա իմ կենդանագիրս •

ՓՈՔՐԻԿ ՏՂՈՒ ՄԸ

ՅՈՒՆԻՎԵՐՍԱԿԱԼ ԼԵՂՈՐ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԻՄ ԳՍՏԿԵՐՆ

գիտեմ թէ արդեօք մտանա-
նադիրներն իրենց սրտակերք կը
գրեն թէ ոչ, բայց եւ կ'ուզեմ
գծել իմս : Կարծեմ չսխախտի
նեղանան՝
եթէ գիտեան թէ եւ ինչ տղայ եմ :

Նախ՝ եւ տաան երկու տարեկան եմ :
Կըսեն թէ մեծկակ մարդ մը սխախտ
լլամ, որովհետեւ մեծ սաքեր և մեծ ձեռքեր
ունիմ : Մայերս գեղձան են, այլ ոչ գանդար և

անոր համար, երբ փոքր էի դայեակս (տաւտա) սաստիկ կը նեղանար:

Հօրս աչքերուն պէս սեւ են և խփններս, այսինքն շատ աղւոր: Թէ և բերանս շափէն աւելի մեծ չէ, սակայն անոր մէջ ամբողջ սաւրջ մը կըրնամ պահել: Ակռաներս փոքրիկ և ներմակ են. մէկ երկու հատ կ'աղակոխեն, բայց հոգ չէ, նորէն պիտի բուսնին: Երբ մօրս հետ դուրս կ'ելնեմ, մեր դրացի բարի կիները կ'ըսեն. « Ի՛նչ շնորհքով տղայ: »

Եւ որովհետեւ ամեն մարդ կ'ըսէ թէ կ'նմանիմ մօրս, որ շատ դեղեցիկ է, ևս ալ չեմ կարծեր որ տգեղ ըլլամ: Ահա՛ իմ կենդանազիրս:

Հիմակ կ'ուզեմ նկարել Մարգարիտ քրոջս պատկերը, քանի որ անոր վրայ շատ անգամ պիտի խօսիմ, և կ'փափաքիմ որ ընթերցողը զանի ալ նանչնայ:

Քոյրս ինձմէ մէկ տարու աւելի մեծ է, կարճ և քիչ մը գեր: Աչքերը խոշոր են ու կապոյտ, արտեւանունքը սեւ ու երկայն: Երբ լայ արտասուքը կ'մնան արտեւանունքին եզրը՝ խոշոր մարգարիտներու պէս: Փոքրիկ կ'ըլլայ իմ քիչ մը վեր ջցուած, իբր սեւ սուրճի գանգուր են, և շատ հաճելի բանակներ կ'առնեն: Երբ շատ չքեմաղ կ'գտնեմ, մինչեւ անգամ երբ երեսը ծըմբուկէ, թէ և պարտիմ ըսել, որ շատ քիչ կ'բարկանայ: Շատ զուարթ է, թռչունի պէս կ'երգէ,

և խնդուկը կ'բռնէ ոչինչ բանի մը համար - սակայն Մարգրիտ փոքրիկ խելօք աղջիկ մ'է : Ասի՛մ պիտի ունենանք զինքը ստէյ տեսնելու :

Քոյրս իզմէ աւելի սիրուն կ'դանեմ, և կ'փազիմ որ ընթերցողն ալ իմ կարծիքս ունենայ : Հիմակ կ'սկսիմ :

Գ Լ ՈՒՆ Բ .

Հ Ա Յ Ր Ի Կ Ն

Երեք տարեկան էի, օթոցին վրայ չորս թա-
թով կ'աղէի, երբոր սպայ մը սրահը մտաւ : Իր
թեւերուն մէջ առաւ զիս, վեր վերցուց և ինձ
լաւ մը նայելէ ետեւ՝ այնպիսի դէմքով մ'որ ինձի
վստահութիւն ազդեց, բարձր ձայնով ըսաւ . « Խմ
որդիս, իմ փոքրիկ Հէնրիկս . » և սկսաւ համբու-
րել երեսներս ու աչքերս, և ապա կ'նայէր եւ
նորէն կ'զգուէր զիս : Դուռը յանկարծ կ'բացուի,
մայրս հօրս թեւերուն մէջ կ'նետառի, որ դեռ ևս
զիս կ'զրկէր : Մարդրիս բոկոսն, մազերը ետին
թափած ներս կ'վազէ և պռաւլով բոլոր ուժովը :
« Հայրիկ, փոքրիկ հայրիկս : » այն ատեն դայ-
եակս զիս առաւ հեռացուց, կարգը եկաւ Մար-
գըրիտը զգուելու : Փոքրս հայրիկը կ'ձանչնար .
մինչդեռ ես հազիւ մէկ տարեկան էի, երբ մեկ-

նեցաւ Ափրիկէ երթալու , վասն զի ձիաւոր դո-
րաց վաշտին գնդապետն էր : Անունն էր Պ. Գէ-
որգ Տէրեւեան :

Այն օրը բնաւ մտքէս շարտի ելնէ , շատ ան-
գամ կ'մտածեմ թե ինչ ուրախութիւն և տալա-
ւորութիւն ազգեց ինձ հայրիկիս տեսքը , որու
անունն օրը տասն անգամ կ'արտասանէի առանց
գիտնալու ճշդիւ թէ ինչ կ'ըսեմ . բայց շուտով
Դիմացայ որ հայր մը կ'սիրէ իր զաւակները և թէ
Հօրս ներկայութիւնը ինձ հաճոյք և կարեւորու-
թիւն պիտի տար : Երբ երկրորդ օրը արթնցայ ,
ուզեցի հայրիկս տեսնել : Կատարինէ՛ դայեակս՝
ջանաց համոզելու զիս թէ հայրիկը հեռաւոր տե-
ղերէ եկած ըլլալով՝ հանգչելու պէտք ունէ՞ր , և
թէ ոչ միայն չ'էի կարող զինք տեսնել , այլ և պար-
տաւոր էի զգուշանալ զինք արթնցնելու : Այն ժա-
մանակ սկսայ կամաց խօսիլ : Դայեակս իմ սիրտս
առնելու համար , իմ կապարեայ զինուորներս ար-
ւաւ ինձ , տախտակի մը վրայ շարեց , յետոյ ան-
կողնիս վրայ դնելով՝ սկսաւ անոնց այլ և այլ
չարժումներ թնել տալ : Հօրս անունով ձիաւոր մը
ընտրեցի և Կատարինէի հետ հակառակարտ մը
մզելով երեւելի յաղթութիւն մը տարինք :

Երբ ելնելու ժամն հասաւ , դայեակս ըսաւ
ինձ թէ՛ պէտք է հանգարտ ըլլամ , երեսներս լը-
ւամ և հայրիկին վարդազոյն այտերով ներկայա-
նամ , յորդորեց որ թոյլ տամ զիս սանարելու , և
ուրիշ անգամուան պէս չ'փախչիմ և վարազոյր-

ներուն ետին շարհուրտիմ : Զգացի որ լաւ հե-
տեւանք պիտի ունենայ իմ հանդարտ վարժունքս ,
այնպէս որ Աատերին գիտ հազուեցնելու միջոցին
գառնուկի պէս հեղ և հլու էի : Աատերին տեսնե-
լով որ համբերութեամբ կ'կենամ , յարմար գա-
տեց այնպիսի գործի մը ձեռք զարնել որմէ կը
ստակայի , այսինքն իմ ըզունդս կարեց ըսելով որ՝
եթէ չկտրեմ հայրիկը պիտի կարծէ թէ կա-
տու մ'եմ եւ ճիրաններ ունիմ : Թէ և գայեա-
կիս մկրտաւն սաստիկ կը վախնայի , բայց այս
վախս փառատեցի շուղելով բնաւ կատուիկի մը տեղն
անցնել : Միւս կողմէն գայեակս կ'ջանար գիտ համ-
բերութեան յորդորել ըսելով . Ո՛հ , պարոն , իմ
փոքրիկ տղաս կատուիկ մը չի , ճանկեր ջունի-
տակէ զառ Աատերին մասններուն ծայրը կ'պագ-
նէր . ես ալ կ'ուրախանայի որ կատուի տեղ շայի-
տի անցնիմ , և կ'կրկնէի , ճանկ ջունիմ :

Աատերին սաստիկ ուրախ էր , վասն զի մաս-
նաւոր հաշակ ունէր այս տեսակ գործողութեան
համար :

Իմ հագուստս ու կապուստս ալ յաջող գնաց :
Թոյլ տուի որ գիտ սանարէ , մաքրէ , եղտակ , մա-
զերս գանդրէ , խելօք մարդու մը պէս : Իրաւ
Մարգրիտ որ այնքան կ'պարծեճար իր փոքրիկ եղ-
բոր վրայ որքան իմ գայեակս իր փոքրիկ տղուն
վրայ , այլ և այլ խաղեր կ'հնարէր որ այսպէս հազ-
ուելու և կապուելու ժամանակս տաղտուկ չ'զգամ :

Երբ երկուքս ալ պատրաստ եղանք , Մարգրիտ
ձեռքէս բռնեց , և Աատերին մեզի հետ գալով սը-

բաճինն դուռը բացաւ , ուր տեղ Հայրս ու մայրս կ'իստակցէին : Քայեակս մնաց որ մեր ներս մըտնելը տեսնէ : Մարգրիտ Հօրս մօտեցուց զիս , ձեռս թողուց որ վերջին երեք քայլերս առնում , այնպէս որ կարծելով թէ գիտեմ քալել , այն օրէն սկսայ աւելի վստահ ըլլալ իմ ոյժիս վրայ : Երբ կ'մտածեմ քրոջս այս պաշտպանութեան վրայ , կը ցաւիմ որ ծնողացս առջինէկ զաւակը չեմ եղած : Բայց անկից ետք՝ ուրիշ կերպ մտածեցի և երբ մեծնամ՝ ուրիշ բան պիտի ըլլամ :

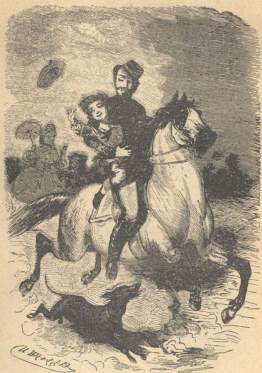
Հայրիկս սկսայ շատ դիւրաւ սիրել : Երբ զիս ծունկերուն վրայ առաւ , այնպիսի ծանր կերպով մը սկսայ զինքը գիտել , որ շատ հանոյք զգաց : Բնապէս իր պեխերը իմ ուշադրութիւնս պիտի զըրաւէին : Առաջ քիչ մը դպայ անոնց , բայց երբ Հայրիկս ժպտեցաւ և իր փոքրիկ ձերմակ ակռաները տեսայ , հասկցայ որ վտանգ չ'կայ ինձի համար : Մարգրիտ աթոռին կռթնած՝ իմ ամէն շարժմունքս կ'զիտէր ու կ'ըսէր , « Ի՞նչ շարժձի տրդայ : »

Քոյրս կ'կարծէր թէ արդէն ինք կատարեալ անձ մ'է և զիս երախայի տեղ կ'զնէր : Բանն այս է որ իզմէ մէկ տարու մեծ ըլլալով՝ բաւական տարբերութիւն կ'զանէր իմ և իր մէջ : Արդէն կ'օգնէր մօրս , երբոր զիս կ'խնամէր : Չիս քալելու կ'վարժեցնէր , և եթէ իյնայի , Մարգրիտ վախս փառատելու համար մէկէն ինքն ալ շուտ մը գետին կ'իյնար որ համոզէ զիս թէ իյնալով մեծ վնաս մը չի գար :

Քիչ քիչ հօրս ընտանեցայ, և շատ գոհ եղայ իմանալով որ հայրբիկս շուտով սպիտի շմեկնէր: Արածեմ ժամանակն է բսել ընթերցողին, թէ հայրս շատ տարիներ Ափրիկէ մնացած էր. յետոյ արձակուրդ մ'առաւ Վիսն գնաց և պահակազօր գունդին միացաւ: Աւստի, շատ անգամ գիւղ կ'զարմեց տեսներու. իսկ ձմեռը բոլոր ընտանեօք քաղաքը կ'անցնէինք: Հարկ սեպեցի այս մէկ քանի տեղեկութիւնները տալ, թէ և այն ժամանակ խելքս չ'էր հասնէր այս բաներուն:

Այսպէս ուրեմն հօրս հետ ընտանի եղած էի, քանի առիթ գտնէի անոր ծունկերուն վրայ կ'ստաստէի: Կ'զգայի որէ որ թէ ինչ արժէք ունիմ ասն մէջ, ուստի շատ շանցաւ խոսվարար և կամապաշտ եղայ: Հօրս աղւոր սեւ աչքերը որ առաջ այնքան անուշ կ'նայէին, սկսան խոժոռիլ ինձի գէմ և դիւ զարմացնել: Պարուն կ'կանչէր դիւ, և այնպիսի կերպով մը կ'շեշտէր այս բառը որ մէկէն փմացայ թէ հայր մը՝ մօր պէս երես յիստար աղուն, ուստի աւելի զգաստ եղայ, և ամէն բան կարողի մտաւ:

Իմ կենացս երկրորդ և կարեւոր մէկ յիշատակն եղաւ սպիտակ ձիու մը տեսքը, որու վրայ հայրս նստաւ իր համազգեստը հագած: Առաջին հիացումս անցնելէն ետքը, ուզեցի որ ես ալ այն գեղեցիկ կենդանիին վրայ հեծնամ: Հայրս թէ եւ չթողար որ իմ բոլոր քմահաճ փափաքներս կատարուին, բայց այս փափաքս սքանչելի գտաւ: Թեւեւ երուն մէջ առաւ գիւս և նստեցուց, նախ ծանր

Քեներան մէջ առան զիս եւ նստեցոյց :

ծանր և ասպա շուտ փազցնելով ձին : Մայրս և դայ-
 եակս դո՛ւ չեզան , բայց ևւ այնպէս իմ համարձա-
 կութեանս փայ սկսան՝ դարձանալ և պարծենալ :
 Աստեբին կ'ըմէր թէ՛ նման չկար աշխարհիս սրայ և
 թէ՛ որ մը թշնամիներուս ա՛ն ու դող պիտի ազդեմ :

Ասկից ետքը՝ սուբերու և թմբուկներու այնքան
 սէր կապեցի որ անտանելի երեւցաւ նոյն խկ Աս-
 տեբինին : Անէի նաև ջութակ մը և սրան մասնա-
 ւոր հանոյք մը կ'զգայի՝ երբ կ'երգէի : Գայեակը
 իր ականջներուն հանդարտութեան համար հնարք
 մը մտածեց , և ըսաւ թէ երեւելի ջութակահար-
 ներ միայն թելերը մատերովն կ'զարնեն : Այն ա-
 տեն կնանսոցս կտորեցի և սկսայ ջութակիս թե-
 լերը մատերովս զարնել : Առէն տեսակ խաղ կ'սի-
 րէի , այլ ևւ այլ շէնքեր , թղթէ զգեակներ , նը-
 կարներ , ձիեր , բայց մանաւանդ զինւորներս :
 Պէտք չէ մտնալ նաև մտրակս : Աստեբին ինձ ան-
 հասանում առասաններ տուած էր : Գուրը կամ
 տան սրահին մէջ ինչ հանութեամբ մտրակս կ'թոթ-
 ուէի և շառաչուկներ կ'հանէի : Բայց սա ալ պէտք
 է ըսել , որ միայն շառաչուկ հանելով դո՛ւ կ'ըլլայի
 և երբէք կատու մը կամ շուն մը չեմ զարկած :
 Ասկայն Մարգրիտ կ'նայէր որ երթալով ազմկարար
 կ'ըլլամ , երբեմն տաղտկալի տղայ կ'անուանէր
 զիս : Վերջը տեսնելով որ չէր կարող զիս համոզել
 թէ՛ թմբուկ մը շատ թմբիւն կ'հանէ և փայտէ սուր
 մը փտանդաւոր է , ինքն ալ ինձի միացաւ : Այս-
 պէս իմ կամքս կատարելովը՝ մեր մտերմութիւնը
 աւելի աաքծաւ :

Թերեւս քիչ մ'ուշ կ'անանեմ որ մեր բնակութիւնը կրնօսոյր է շքի, այս կէտը մտայ : Չարմանայի չէ, իմ տարիքս ունեցող տղու մը համար փոյթ չէր՝ եթէ տունը այս ինչ գիւղը կամ քաղաքը գտնուէր : Սակայն կ'աղաչեմ ձեզ հաւատալ թէ քաղքին վրայ երեւցած գեղեցիկ լեռները արդէն ուշադրութիւնս դրաւած էին, մանաւանդ երբ միւնով կ'ծածկուէին :

ԳԼՈՒԽ Գ.

Մ Ե Ր Ա Մ Ա Ռ Ա Ն Ո Ց Ը

Սիրելի ընթերցող, արդէն տարի մ'անցաւ, մեծ պէտք մը պատահեցաւ : Մանկային հազուադէպ հանեցի որպէս զի մարդու հազուադէպ հազնիմ . այս մասին շեմ ուզեք աւելի խօսիլ :

Հայրիկը Վիտն քաղքին պահակագործ կ'գտնուէր, որ մենք ձմեռը կ'անցունէինք : Այս քաղքին մէջ շատ կ'ձանձրանայի, ինչու որ շատ միգրատատ է . իսկ մայրս ու Աստիլին միշտ կոկորդի հիւանդութենէ կ'փախնան : Աստիլ երբ օգը պայծառ շրջար դայեակս մեզ դուրս չէր հաներ : Ահա այսպէս երբեմն բանտարկեալ մնալով՝ ստիպուեցայ լաւ պարելու փորձիլ . պէտք էր աստեն աստեն ցատկորտել, թէ՛ ոչ սրահին մէջ փազփզելով՝ կրնայի շատ բաներ կատարել :

Մայրիկը մտածեց որ մեզի պարելու գաս տայ, շուտ մը ցոյց տուի թէ որչափ յարմարութիւն ու-

նիմ : Նախահաշէն և մանաւանդ ճաշէն ետքը , մայրիկը դաշնամուրին առջեւ կ'նստէր և կ'զարնէր : Մարդրիտին ձեռքէն կ'րռնէի և այնպէս լաւ կ'սպարէինք , որ հայրիկը գլանիկը ձեռքը շարունակ մեզ կ'դիտէր :

Կատէրին և միւս ծառաները շատ անգամ կը գային սրահին դռնէն մեզ տեսնելու , և տես ինչ պատահեցաւ . ալ միայն ցատկուտելու համար շէր որ պարել կ'սիրէինք , այլ նաև գովեստներ լսելու : Այն ատեն մայրիկը չուզեց որ սրահը պարենք և մեզի ուրիշ ճար չմնաց , այլ միայն Կատէրինին սենեկին մէջ ցատկրտել :

Ազգեցի նաև ծխել և հօրմէս գլանիկներ ուզեցի : Շատ զարմացայ՝ երբ խօսք տուա խնդիրքս կատարել թէ և շէի յուսար , վասն զի արդէն գիտէք թէ տղաք շատ անգամ խենթ ու խելառ խօսքեր կ'ընեն և չ'են յուսար որ իրենց քմահաճ փափաքները միշտ կ'կատարուին : Աստի որքան մեծ եզաւ զարմանքս տեսնելով՝ որ հայրս հրափառ գլանիկներ բերաւ ինձ : Պահ մը վարանեցայ զանոնք առնելու . . . ինչ երջանկութիւն , տարմէ գլանիկներ էին :

Մայրիկը ըսաւ քրոջս թէ կրնար ինքն ալ ծխել :

Այս խաղը մէկ շաբաթ տեսեց , հայրիկը այնէր որ , մեզ առանց գլանիկի շէր թողուր :

Օր մ'իմացայ որ ամառանոց մ'ունինք , և թէ երբ օգերը աղւորնան մեզ հոն պիտի տանին : Աստի անդադար Կատէրինը անհանդիսաւ կ'ընէի որ տեղեկանամ թէ զեզեցիկ օրերն երբ պիտի

գան : Վերջապէս այդ օրերը հասան : Շատ գոհ էինք որ քաղքէն պիտի մեկնէինք , բայց երբ իմացայ որ հայրիկը իր վաշտին հետ քաղաք պիտի մընար , շուզեցի երթալ : Իմ այս դժկամակութիւնս հօրս հանոյք կ'սպասեալէր : Ձիս միտիտարելու համար կ'ըսէր , թէ մեր ամառանոցը շատ հեռու չէր , թէ յանախ պիտի գար , և թէ զիս իր ձիուն վըրայ պիտի առնուր : Բայց և այնպէս՝ երթալու ատենս քիչ մը լացի :

Մայրսի վերջին օրերն էին - օդը սքանչելի իրիկուն մը կրքնօպլը տնցունելէն ետքը , Սէն - Ժան երթալու համար ճամբայ ելանք , ուր մեր ամառանոցը կ'գտնուի : Ճամբուն վրայ կ'տեսնուին օղին մէջ լեռներ և ապա զգեակ մ'որ մերն է : Վեռներու վրայ ուղեւորութիւնը յայտնի է թէ շատ ծանր կ'ըլլայ : Մէկուկէս ժամու շափ կառքը աջ ու ահեակ կ'ծօխ : Իրաւ որ այս զուարճալի չէր փոքրիկ հետաքրքիր աղու մը համար : Աստէրին զիս գոնակին քով կեցուցած՝ իր երկրին գեղեցկութիւնները կ'ցուցնէր : Վերջապէս հասանք : Մայրիկը թագուհիի մը պէս դիմաւորեցին : Ազարակապանները շատ գոհ եղան մեզ տեսնելով , մանաւանդ զիս՝ որ Սէն-Ժանէն խանձարուքով մեկներ էի :

Հասցիս ելանք , և ահա օրիորդ Ազապի , որ ամառ ձմեռ զգեակը կ'ընակի , մեզ ընդունեց : Իրզեկին դիմացը սքանչելի դարաստան մը կար՝ որ մէկէն աչքիս զարկաւ և վայրկեան մը շիրտնցունելով հոն վազեցի գրպանէս գեղակներս հանեցի ,

խակոյն գլորեցան ինչպէս հարթ գետնի վրայ : Փոքրիկ մողէզներ արեւուն մէջ կ'ոստոստէին , երբ նայէի սառ մը կ'կենային և , թերեւս քիչ մը մտածելէն ետքը , վանդակներուն տակ անհետ կըլլային :

Նոյն միջոցին սրուացի . ո՛հ տեսէք լեռերը , ասդիս անդին , ամեն կողմ լեռներ : Եւ սպարախզակներուն վարի գին մարգէր . . .

Կ'յուսամ թէ պիտի հաւնիք մեր դարաստանը , վասն զի ստէպ Մարգարիտին հետ զիս այն տեղ պիտի գտնէք , երբեմն մեր դասերը մայրիկին պիտի կարդանք , և կամ գնդակի խաղ պիտի խաղանք , մանաւանդ այն օրերը երբ կ'յուսայինք թէ հայրիկը պիտի գար մեզ գտնէր : Ամէն բան կ'ըզմայրեցնէր զիս , ինչու որ այս աղւոր վայրն ամէն ինչ նոր էր ինձի համար , ինչ ուրախութիւն է թէ և հագուած դուրս ելնելը , և սրահէն դարաստանը վազելը :

Ղատերին կ'սնդէր թէ զիս մեծցած կ'գտնէր . այն քիչ մը շափազանց կ'խօսէր , բայց հշմարիտն այս է , որ քանի մ'ամսուան մէջ խոշոր տղայ մը եղայ , որ այժեամի պէս կ'ոստոստէ :

Ես սով ծանօթացայ սպարախզակին և աղարակապանին տղոց հետ , և յօժարակամ պիտի խաղայի անոնց հետ , եթէ Մարգրիտ մեզի միանար և այս անկարելի էր . ես ալ ստիպուեցայ քաշուելու :

Մեզի փոքրիկ սպարախզ մը տուին : Մեծ ուրախութիւն էր այս . կ'ցանէի , կ'ըրէի , կ'բրցնէի : Օր մը որոշեր էինք կեռասի կուտեր անկելու , որ

տեսնեմ թէ ինչ պիտի բուսնի . երկինքը ամպերով
 ծածկուեցաւ , և քիչ ատենէն յորդ անձրեւ մը
 սկսաւ : Նախ յուսահատութիւն եկաւ վրաս , որու
 յաջորդեց բարկութիւնը : Ատակրին անողուտ տեղը
 խելք կ'իջափէր որ զիս մխիթարէ և որչափ խենդ
 ըլլալս հասկցնէ : Շուտ մը Մարգրիտին քով վա-
 ղեցի , որ սենեկին մէջ պլ.պլ.կ կ'իտաղար :

Մէկէն իմ բարի փոքրիկ քոյրս իմ վրաս վաղեց :
 « Ի՞նչ ունիս , Հէնրիկս , որ այդպէս կ'ըստ և
 այսպէս սաստիկ կ'ըսարկանաս : »

— Կ'անձրեւէ :

— Ա՛հ , Հէնրիկ կ'ըս , փասն զի կ'անձրեւէ , և
 եթէ վաղը և միւս օրը ևս անձրեւէ :

— Բայց ես կ'ուզեի իմ կեռասի կուտերս անկել :

— Աւելի աղէկ , իմ փոքրիկ եղբայրս , անձրեւ
 պէտք է , որպէս զի կուտերդ աւելի մտնեն հոգին
 մէջ :

— Դու այնպէս կ'կարծես :

— Ստուգի՛ւ , ես շատ գոհ եմ որ կ'անձրեւէ :

— Ինչո՞ւ համար :

— Վասն զի , անուշ ջրով աճառը աւելի շուտ
 կ'պզղջայ : Հէնրիկ , կ'ուզե՞ս ինձի հետ լուսլ :

— Մարդիկ չ'են լուար :

— Իրա՞ւ , պարոն , անցեալ օր դիւզէն անցած
 ատենս ես տեսայ մարդ մը , որ կ'օգնէր կնիանը
 լուացքի ատեն :

— Իրա՞ւ կ'ըսես :

— Շատ իրաւ :

— Ուրեմն երթանք լուանք , քոյր իմ :

Ուստի Մարգրիտին խրատը մտիկ ըրի, բայց ինչ մեղքս պահեմ. անճարակ էի այդ գործն ընելու, և եթէ չզուարճանայի ձեռքերս թրջելով և գետինը ջուր թափելով, այդ խաղը ինձի շատ անհամ պիտի երեւէր: Արդէն մարդու ճաշակներուն էի, և Մարգրիտ փոքրիկ տանտիկին մ'էր:

Տօֆինէի պայծառ արեւուն տակ կ'մեծնայինք: Հայրիկը իր խոստումը լաւ կ'պահէր. շատ օրեր մեզի հետ կ'գար անցնելու, մեզի խաղալիքներ կը բերէր. ինչ որ ըլլար, հոգ չէր. բայց հաստատ գիտէինք որ միշտ գրպանին մէջ լաւ բան մը կը գտնուէր:

Ընթերցողը գիտէ որ օրերը իրարու կ'յաջորդեն այլ չեն նմանիր: Յետագայ գլուխներուն մէջ պիտի տեսնէ թէ այս ճշմարտութիւնը ինչպէս սորվեցայ:

Գ Լ Ո Ւ Ն Դ .

Շ Ն Ք Ե Ր Յ Ո Ւ Մ

Մարգրիտ բարձր ձայնով կ'ազօթէր , ես ալ ըսածը մի առ մի կ'կրկնէի . միշտ խօսքը մէկ կ'ընէինք խելօք կենալու : Միայն մեր այս խոստումը թէև բարի կամքէ առաջ եկած սովորութիւն մը դարձեր էր , բայց դեռ մասնաւոր բանի մը համար գործ դրուած չէր : Աւստի ինչ մեծ եզրու մեր դարմանք , երբ մայրիկը մեզ իրեն մօտ կանչելով՝ ըսաւ .

« Միրելիներս , գուք խելօք էք » :

Այս խօսքին վրայ՝ ուղեցի փախչիլ , Մարգրիտ չթողուց :

« Կ'տեսնէ՛ք , ձեր հայրը և ես կ'կարգանք , կը գրենք , ինչպէս նաև մեր բարեկամներն . լաւ , ահա՛ . կարգալ սովրելու տարիքը հասաւ , թէ ոչ . չպիտի կարենաք հասկնալ շատ մը պատմութիւններ գոր անկարելի է պատմել ձեզ , այնքան երկար են :

Մայրիկը տեսնելով՝ որ խօսքն անախօսք եկաւ , մանաւանդ ինձ , աղւոր գիրք մ'ատաւ և մէջի պատկերները մեզ ցցուց : Անուշիկ Մարգրիտը , հիանալով հաղարուձէկ հարցումներ ըրաւ և վազեց Ատարինին քով որ իր գիրքը ցցունէ և իմացնէ թէ կարգալ պիտի սովորիք և քիչ ժամանակէն աշխարհիս ամէն պատմութիւնները պիտի գիտնանք : Իսկ ես , մօրս տուած փոքրիկ գիրքը մերժեցի , ըսելով որ լրագրի մէջ կարգալ կ'ուզեմ սովորիլ : Գծբաղդարար , երբ այս պայմանը կ'առաջարկէի՝ հայրիկս ներս մտաւ . հասկցայ որ իմ քմածին առաջարկս շատ անշահ գտաւ , բայց ես միտքս դրածս չփոխեցի : Այսպէս խնդիրը ծաղրելի կերպարան մ'առաւ և ես հազիւ վեց ամսէն կարող եղայ լրագրիներու ազդերէն տառերը սովորիլ : Աւ երբ ես , երբեմն պարտիզպանին և երբեմն Ատաղբինին հետ , որոնք ուսման մասին իմ սկզբունքս ունէին , պարտեցը կ'վազվզէի , Մարգրիտ , ամէն օր երկու ժամ կ'աշխատէր : Կ'հեզէր , գծեր կ'քաշէր . օեր ևւայրեր կ'չիներ : Իմ փոքրիկ քոյրս իր գիտութեան վրայ կ'պարծենար , իր թղթերը ինձ կ'ցցունէր և կ'ըսէր .

« Հէներիկ , դու ալ պարտաւոր էիր բան սովորիլ : Նոյն սեղանին վրայ միասին պիտի աշխատէիք , վարձք պիտի ընդունէիք : Նայէ՛ , ըսաւ , գրպանէն փոքրիկ տուփ մը հանելով՝ այս շաքաթ հինգ լաւնիլ առի և հայրիկն հինգ քսաննոց տուաւ . գիտե՛մ համբել , ինչպէս նաև մատերս : »

Հինգ քսաննոցն այնպիսի փաստ մ'էր որու ան-

տարբեր շինացի : Քրոջս ձեռքէն տուփն առի , շարժեցի , և դրամներուն դաշնակ ձայնն՝ պէտք է ըսել որ ականջիս շատ ախորժելի եկաւ . բայց երբ նոյն պահուն երկու թիթեռնիկ գլխուս վրայէն անցան , անոնց ետեւէն ինկայ , մտածելով որ բաւական բան կրնամ սովորիլ մինչեւ զօրապետ լինելաւ և թշնամիներուս յազթելա :

Պէտք է ըսել , ծոյլ էի : Պրքի մը տեսքը ինձ սոսկում կ'պատճառէր . թէ և պատկերներ կ'սիրէի , բայց նայելու կ'մախնայի , որ ծուղակին մէջ չբռնուիմ :

Մոյլ էի և կ'բարկանայի որ շուտ շուտ կ'մեծնամ . օտարները կ'կարծէին թէ վեց տարեկան եմ , մինչդեռ այն ժամանակ հասցիս հինգ տարեկան էի :

Օր մը՝ շարահնի տղայ մը կերպով մը տղէտ լինելա բերնէս առաւ , և յանկարծ արահին մէջ տեղ՝ բազմութեան առջեւ ըսաւ .

« Մայրիկ , պզտիկ Հէնրիկը կարգաւ չգիտէ : » Ասոր վրայ մայրը սկսաւ բարոյական դաս մը տալ , որ զիս զայրացուց , և Մարգրտին նշմարներուն հակառակ , զինուորներս տուփին մէջ դրի , ըսելով իմ գիտուն բարեկամիս որ զանոնք դպրոց պիտի գրկեմ , որպէս զի ինձի պէս տղէտ շինան :

Քանի մ'օր ետքը , երբ մեծ ծառուղիին մօտ՝ մէկ ստքով կ'ցատկէի , Մարգրիտ քոյս եկաւ :

« Փոքրիկ եզրայրս , ըսաւ , կուզե՞ս նստիլ սա նստարանին վրայ : Քեզի սիրուն վէպ մը պիտի կարդամ , չէ թէ գիտնական երեւալու , այլ միայն քեզ գուարճացնելու համար : »

Մարդբիտին աչքերը այնքան կապույտ և գոհ կ'երեւէին , որ չուտով հաւանեցայ : Գրպանէն պրզտիկ գիրք մը հանեց . և երբ նստանք այն աղւոր կեռասենիին տակ , որ մեզ պտուղը տալէն ետքը , հիմակ ալ իր շուքը կ'շնորհէր , քոյրս առանց բառ մը մտնալու կարգաց Գեղեցիկն ու Անասունն առնուն վէպը :

Ընթերցողը գիտէ անշուշտ այս վէպը . գործփանօք դայն կարգաց : Իսկ ես , Անասունն այնքան սիրեցի , որ մտածելով թէ ցաւէն պիտի մեռնէր , Գեղեցիկին դէմ սկսայ բարկանալ որ գանձի երեսօք վրայ ձգած էր :

Մարդբիտ կ'ըսէր .

« Եղբայր , բայց եթէ հայելիին մէջ տեսնէիր հայրիկը ախուր և յուսահատ , միթէ՛ պիտի չմեկնէիր : Իմ մասին Գեղեցիկը շատ բարի կ'գտնեմ այնչափ երկար ատեն սպասելուն համար : »

Քրոջս իմաստութեան վրայ կ'հիանայի : Ամօթապարս կ'մնայի որ գրքին էջերուն վրայ բան մը չէի գտներ , մինչդեռ ինք քոյրս անոր մէջ շատ դիւրութեամբ այնքան սքանչելի բաներ կ'տեսնէր : Այն ժամանակ երեւակայելով թէ ամէն գրքերն աշտախօսի վէպերով լեցուն են , որոշեցի կարգաւ սորվիլ և դէմ չկենալ : Գեղեցիկը եւ Անասունն մեր մէջ երկար խօսակցութեան նիւթ եղաւ , և իմ ուսմանց վրայ մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ :

Խնդրեցի Մարդբիտէն որ ինձ կարգաւ սորվեցնէ : Բայց որչափ զարմացայ , երբ քոյրս մերժեց :

« Եթէ այք ու բէնդ չգիտնայիր , Հէնրիկ , կըր-

Փեղեցիկն և Անաստանին պատկերը

նայի յանձն առնել, բայց ընթերցումը շատ դժուար է, և կարծեմ մայրերը միայն կարող են բառերը սորվեցնել : »

Բաւական վիճելէն ետք՝ որոշեցինք երթալ և այս մեծ խնդիրը մօրս իմացնել :

« Եկուք, ըսաւ Մարգրիտ ձեռքէս բռնելով՝ որ աւելի ապահով ըլլայ : »

Հնազանդեցայ, բայց բաւական նիզ թափելով՝ այս որոշման ծանրութիւնը կ'զգայի :

Գ Լ Ո Ւ Ն Ե .

ՄԱՅՐԻԿ

Մայրիկը գրասեղանին առջև նստեր էր , երբ ներս մտանք , սկսաւ ժպտիլ :

« Մայրիկ , բաւ Մարգրիտ , ահա՛ , քեզ խիստ հաճեցի լուր մը պիտի տամք : Վերջապէս Հէնրիկ կ'հաւանի կարգալ սորիլ : »

Մայրիկը գրիչը թողուց , մեզ իր մօտ կանչեց ե գրիկեց : Մարգրիտ ուրախութենէն կաս կարծիր կարեր՝ խենդի մը պէս ընդու կ'իջախէր . ես , այնչափ ուրախ չէի , կ'զգայի արդէն այս առած քայլս որչափ սուղի պիտի նստէր ինձ : Ստաց չի որ մայրիկը կ'տեսնէր մտքէս անցածը , բայց չէր յայտներ : Շատ զարմանալի է թէ ինչպէս հայրիկ եւ մայրիկ ամեն բան կ'տեսնեն : Կ'ուզի գիտնալ թէ երբ ես ալ մեծնամ արդե՞ք ամեն ինչ պիտի տեսնեմ :

Կարծէի թէ առաջին դասն միւս օրը պիտի սկըսիմ, և այս ալ շուտ կ'գտնէի : Բայց որչափ մեծ եղաւ զարմանքս տեսնելով սիրելի մայրիկս որ աշխատութիւնը թողուց և գիրք մ'առաւ ըսելով՝ « Բարի օրոշում մը փաղուան չեն ձգեր : » Պրոգնուեց զիս և ըսաւ թէ՛ պէտք է զազանի պահել որ հայրիկին զարմանք պատճառենք : Եթէ այս ամեն խօսքերը համարյրներով շփեցնանային, պիտի սկսէի լալ, կարգալ սորվիլն այնչափ վախ կ'ազդէր ինձ : Վերջապէս դասը սկսանք, երբէք պիտի շնորհնամ : Մօրս առջևը կեցած էի . գիրքը ծունկերուն առջև բացած էր իրեն հետ կ'հեզէի, շարունակ թուղթ զարձնել կ'ուզէի, աջ ու ձախ կ'նայէի, և դուրսէն եթէ ձայն մը լսէի, դուրս պիտի փազէի : Այս դասը՝ որ կարելի է հինգ բուրջ տեսցնայ, շափէն աւելի երկար երեւցաւ ինձ : Մայրիկը ըսաւ թէ շատ գոհ էր ինձնէ :

Իսկոյն զարաստանը փաղեցի, ինքնիրենա ըսելով թէ վերջապէս կարգալ սորվիլ պէտք է :

Երկու ամիսի շափ՝ մայրիկս այնպիսի համարերութեան օրինակ ցցուց՝ որու համար շատ շնորհապարտ չէի, քիչ քիչ շար աղայ մը զարձայ, ծոյլ, ցասկոտ, որ աշխատութենէ զատ՝ միայն թուուցիկ, գունդ, գնդակ և մարակ կ'երազէի : Անկէջ ի վեր՝ երեք տարի անցած է, հազիւ եօթ տարեկան էի : Ընթերցողը պէտք չէ զարմանայ եթէ այսպէս տարիները գիւրաւ կ'անցնեմ : Նախ պարտաւոր է գիտնալ որ շատ իրողութիւններ, որոց մեծ մասն անչուշտ իրարու կ'նմանէին, մտացած եմ : Անոնք

որ իզմէ առաջ յուշափէսեր գրած են անշուշտ , կարող եղած են ըստ հաճոյս հնարել և շինել պատմութիւններ : Աս դեռ շատ փոքր եմ , և մանաւանդ զ'սիրեմ ճշմարտութիւնը , երբէք սուտ խօսած չեմ և մինչեւ վերջը այսպէս պիտի ըլլամ :

Ահա՛ , այս ճշմարտութեան սէրն է՝ որ կ'յորդորէ զիս իմ պատմութեանս թելը սկսիլ , ինչպէս կ'ըսէ զայեակա ,

Մարգրիտ շարունակ ինձի համար ներում կը խնդրէր , միշտ խոստանալով որ վերջինը պիտի ըլլար ըրած յիմար գործերս , թէ ինձ կարող ալ պիտի սորվեցնէ , և ասոր նման շատ մը գեղեցիկ բաներ :

Մայրիկը կ'ներէր , թէ և այս արդեւք մը չէր ձիաւոր գորաց զնդապեաին՝ որ սուն դարձած ատենը զիս շմարակէր :

Թէ և այս ուսման եղանակը փոքր տղոց ճաշակին յարմար չէր , բայց և այնպէս պէտք է խոստովանիլ անով զազափարները շուտ կ'ըւսասորուին : Այս գործողութենէ ետքը հինգ վեց օր հանգարաւ կ'մնայի :

Ուստի , սիրելի ընթերցող , իրօք փոքրիկ սասանայ մ'էի : Աստէրին շարունակ մօրս կ'երթար ըսելու՝ թէ նոր հանդերձնեղէնի պէտք ունիմ . շապիկիս թեւերը շատ անգամ սրահին մէջ կ'մնար , Գրդանիս մէջ հազիւ թաշկինակ կ'գտնուէր , կօշիկներս բնաւ կապ չէին ունենար : Գայեակա օրք երեք շորս անգամ զիս կ'մարբէր , և տեսնողը կը կարծէր թէ հանգարաւ եմ : Եթէ ընթերցողը այս

պատկերին մէջ դիպումածով ինքզինքը նանչէ, յուսամ թէ ինձ ներողամիտ պիտի ըլլայ : Երբ Աատէրին քովէս հեռանար՝ կծիկը կ'զնէի : Իմ գլխաւոր մէկ գրօսանքս էր ձիերը ջուրը տանիլ : Ազարակապանին ազունն հեռ ձիուն գաւակը կ'նստէի . անոր պէս սուլելով և արշաւելով կ'դառնայի : Արհանայի իմ արշաւանքիս վրայ :

Իեզճ Աատէրին անգազար կ'ըսէր թէ օր մը մեռած պիտի բերեն պիս : Սիրար կ'խաղար՝ երբ որ տեսնէր պիս սանդուխին գլուխը , բազրիքին վերայէն ձիու պէս նստած իջնելու , գլուխս կողերէն անցունելու , շուներուն ետևէն վազելու և անոնց պուչէն քաշելու : Աատէրին կ'ըսէր թէ զինքը պիտի մեռցնէի . բայց երբ ցատկէի ծունկերուն վրայ եւ զինքը գրկէի , ամեն բան կ'մտռնար :

Իմ խաղակից բարեկամներէ ամենէն լաւն էր առիւծն , շուն մը՝ որ իմ տարիքս ունէր : Ինչ գրօսանքներ ըրած ենք միասեղ : Անոր պուչը կամ ականջները չէի քաշեր , թէ եւ ուրիշ կերպով կը նեղէի : Այլ և այլ կերպով զայն կ'հագուեցնէի . Մարգրիտ ալ ինձ կ'օգնէր իր խորհրդով և քրջի կատրներովը : Իեզճ առիւծն թէ և անհամբերութեամբ ականջները կ'օրորէր , բայց և այնպէս մեր կամքը կ'կատարէր : Աչ ան մեզմէ կ'հեռանար եւ ոչ մենք անորմէ : Իրեն սիրած բաները գիտնալով միշտ զայն գոհ ընելու կ'ջանայինք : Շատ մեծ եղաւ մեր ցաւն , երբ օր մը Աատէրին ըսաւ մեզ .

« Տղաք , մի գոչիք առիւծին . հիւանդ է . . . և պիտի մեռնի : » Երկրորդ օրը խեղճ կենդանին

իր շնորհին մէջ սրագած և չորցած դասն : Ասի-
 ծին մահը մեզ շատ դարմացուց : Ասաջին անգամն
 է որ մահուան ազդեցութիւնը կ'զգայինք : Հայրիկը
 ըսաւ որ ուրիշ չուն մը պիտի ունենայինք , ուստի
 միտիտարուեցանք :

Աստուծոյ հետեւ ուրիշ երեւելի բան մը չեմ յի-
 շեր գրելու համար , ուստի մէկ աստի ևս կ'անց-
 նիմ :

ԳԼՈՒԽ Զ.

ՈՒՓ ՏԱՐԵԿԱՆ

Յունիս ՉԳին, որ իմ ծննդեանս ութերորդ տարե-
դարձն էր, կատէրին գիս շահելու փորձեց : Սիրաս
չարժելով ջանաց գրաւել գիս : Արկար բարակ բա-
ցատրեց ինչ կ'իմանանք խելքի տարիք ըսելով :
Աւելցուց թէ ութ տարեկան տղու մը ալ չէր կա-
րող ներել, ինչ բան որ մինչև այն օրն ներած
էր : Այն ժամանակ դայեակս պատմեց ինձ պատ-
մութիւններ, որու ամենէ նշանաւոր անձերը եօթն
տարեկան տղայք էին :

Ինչ փաստեր որ առաջ բերաւ կատէրին գիս ըզ-
գաստութեան յորդորելու, ամենէ աւելի իմ վրայ
ազդողն էր վախս թէ մի գուցէ գնդապետ լինելէ
արգիլուիմ, և սեւ ձի և ոսկեգօծ ուսազիրներ

ունենալէ զրկուիմ : Այնպէս որ ըսի Աստէրինին .
 « Ինձ սպայի հազուստ մը շինէ , դաս առնելու
 ասենա սիրտի հազուիմ և սիրտի տեսնես ինչ որ
 կուզես տեսնել : »

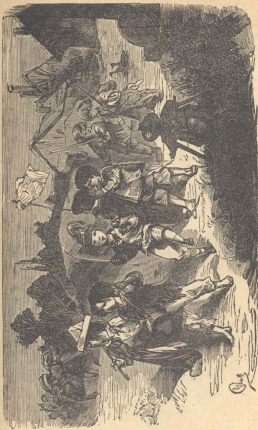
Աստէրին իսկայն խնդիրս կատարեց : Ոսկեզօծ և
 գունաւոր թղթեր ծախու առաւ , և քանակչորս
 ժամուան մէջ համազգեստով մօրս քով գացի , զը-
 լուխս գինուորի գլխարկ մը , մէջքս փայտէ թուր
 մը , և ուսերուս վրայ սեխի հասիկներէ շինուած
 ոսկեզարդ ուսագիրներ :

Մայրիկը այս իմ նոր հազուստիս վրայ խօսք մը
 չըրաւ . այլ ծանր կերպով մը կ'ըսէր ինձ .

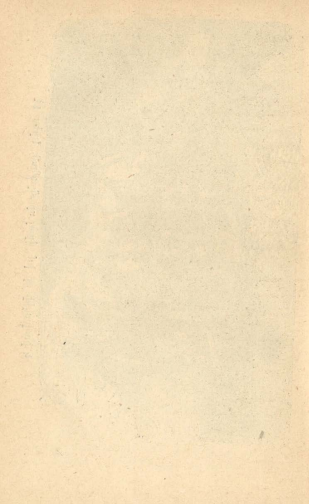
« Իմ գնդապետս , գրիչդ աւելի շխտակ բռնէ ,
 օ և զ տասերդ աւելի գոցէ : ան , գնդապետ ,
 նորէն ծուռ է մը գրեցիր : »

Այս բաներն այնպիսի սլազ արիւնով կ'կատա-
 րէր , որ հիմակ քանի յիշեմ խնդուքս կ'բռնէ .
 վասն զի երկու տարուան տարբերութիւնն , շատ
 բան ըսել է աղու մը կենացը մէջ : Յէ և իմ գին-
 ւորական հազուստս գրգիռ մ'էր ինձի համար
 գիր սորվելու , սակայն այնպիսի գործ մը բերաւ
 գլխուս որ քիչ մնաց փորձանք սիրտի գաւնար :

Սր մը շատ մը գեղացի աղոց հետ գինուորա-
 կան խաղ մը կ'խաղայի : Վեց հոգի էինք , և յայտ-
 նի է թէ հրամանատարութիւնը ես իմ վրայ առի :
 Արակի կրթութիւն , (առանց կրակի) յարձակում-
 ներ , թմբուկներ , թուրեր և շեփորներ , ասին բան
 ունէինք : Նազը բակին մէջ սխաւ և գուրար լմրն-
 ցաւ : Ափափաղէի որ իմ վրայ սքանչանան : Մտր

Կփափաղի որ իմ վրայ սրանգաման: Երևու 44

գեղացիները կ'դիտէին մեր անցքը , մեր ծանր քաղաածքին վրայ խնդարով , ուրիշ մանկունք ալ մեր գունդին միանալով սասուարացուցին և շեմ գիտեր ինչու համար յանկարծ աւիւնս բռնելով սկըսայ պոսալ . « Կեցցէ թագաւորը : » Այս կատակն երկու բարեմիտ ստափկաններու ճաշակին յարմար չգալով՝ մեզի մտակցան և խնդրեցին որ՝ « Կեցցէ կայսրը » գոսանք , ապա թէ ոչ մեզ բանաք պիտի տանին :

Թէ և հրամանատար՝ այդ սպանական հրամանն ինձ դող ազդեց , բայց և այնպէս նորէն պոսացի . « Կեցցէ թագաւորը : » Ամբոխն սկսաւ գումարիչ փոքրիկ ապստամբներուն բոլորախը : Ստափկաններն իմ անունս կ'հարցնեն . գործը կը ծանրանար , երբ Կատէրին , որու գլխուն վրայ գուլպային ասեղները ցցուած էին , բազմութիւնը կ'ձեռքէ , ձեռքէս կ'բռնէ , և զիս ստահակ , անհնազանդ և սրիկայ կ'անուանէ :

Ըստ երեւոյթին՝ ստափկանները մտածեցին թէ դայեակս իմ քաղաքական կարծիքս փոխելու կարող էր , ուստի թողուցին որ ստանի զիս և միայն քաջ զօրականի մը տղայ լինելա իմանալով՝ դո՛ւ եղան :

Այս արկածին վրայ Կատէրին սաստիկ յանդիմանեց զիս , վասն զի շատ կ'սիրէր կայսրը , ինչու որ անդամ մը տեսած էր զանի ճամբուն վրայ : —

Մարդրիտ որէ որ խելքը կ'աւելցնէր , սկսած էր շուտ շուտ գրել , առակներ գոց ընել , իսկ ևս բնաւ չէի հետեւէր այսպիսի լաւ օրինակի մը :

Հայրիկն ու մայրիկը երկարօրէն կ'խօսակցէին :
 Երբ ես ներս մտնէի, զիս սենեկէն դուրս կը
 հանէին : Հնչնուքն առաւ զիս : Բնապէս կ'զգայի
 որ այն երկար խօսակցութեանց պատճառ ես էի :
 Եւ արդարեւ այս կարծիքն անհիմն չէր :

Գ Լ ՈՒ Ն Է .

Պ Ա Ր Ո Ն Է Ե Ր Ս Ա Ն

Օր մը հայրիկս Լիոնէն դառնալով՝ իմացուց ինձ՝ թէ դասատու մը պիտի բռնէ , որ միշտ իմ քովս պիտի մնար , թէ իմ օրուան ժամերս կանոնի տակ պիտի դնեն , որ դասերս շարունակեմ , ինչպէս կանոնաւորած էին , Մարգրիտին ժամերն , և թէ լաւ կամ վատ նիշեր պիտի ստանամ , իմ բարի կամ վատ վարմունքիս համար , որպէս զի վարձ կամ պատիժ ընդունիմ :

Այս լուրն , ոչ միայն երկիւզ շաղգեց ինձ , այլ և ուրախացայ , որովհետեւ կ'ճանչնայի փոքրիկ տըզաք որ ուսուցիչներ ունէին և շատ երջանիկ էին : Երբ դասերը կ'աւարտէին , ուսուցիչը աշակերտներուն հետ կ'խաղար , պաշտելու կ'եղնէր , իբրև բարեկամ կ'վարուէր քան թէ իբրև վարժապետ :

Ուստի անհամբեր կ'սպասէի որ այս նոր անձր տեսնեմ, թէ և կատէրին այն մարդուն անուամբ սկսած էր գիտ վախցնել :

Ինչ որ երեկուան պէս կ'յիշեմ, Պ. Հերսանի գալըստեան օրը : Թոյլ տուած էի որ երկրորդ անգամ իմ հազուստս ու կապուստս շտկեն, որպէս զի օտարի մ'առջեւ շնորհքով երեւնամ : Չսպասեցի անգամ որ մայրիկը գիտ կանչել տայ : Ուստի սրահը մտայ խելօք տղու մը պէս, մաքուր, կակիկ և շնորհայի կերպարանքով :

Պարոն Հերսան հարուրեց գիտ, շատ մը հարցումներ քրաւ . չէնքով շնորհքով պատասխաններ տուի : Երբ գծբազդարար հարցուց, թէ ուսմունքը կը սիրե՞մ, պատասխանելու տեղ, ձգեցի գացի :

Սակայն այս պարոն Հերսան բնաւ ահաւոր դէմք չունէր : Նախ ծեր չէր, և եթէ բան սորվելու փափաք ունենայի, անշուշտ փոքր տղոց մէջ ամէնէ երջանիկը պիտի լինէի :

Անտարակոյս պարոն Հերսան կ'սիրէր տղաքը : Նախ ինձի հետ շատ անուշ վարուեցաւ : Ինչպէս կ'ըսեն իրաւունք կ'խօսէր ինձ : Բայց այս չէր իմ ուզածս, և պարտաւոր եմ ամօթով և մեծ ցաւով խոստովանիլ, որ վիշտ կ'սպասճառէի անոր, երբ այնպիսի բաներ կ'ընէի, որ շարունակ կ'բարկանար և գիտ պատժելու կ'տախպուէր :

Սոսկում կ'տային ինձ գիրքերը, տետրակները և դրիչները : Երբ խօսք եղաւ հին լեզուն սորվելու, բացէ ի բաց դէմ կեցայ : Քերականութեան տեսքը ինձ գող կ'ազդէր :

Ո՛հ , սիրելի ընթերցող , գի՛տի իմ վրայ : Ամբողջ տարի մը ծնողացս սրտին վիշտ եղաց , ամեն օր փատ նիշեր կ'ընդունելի և շատ անգամ պատիժներ : Թէ գիւղն և թէ քաղաքը , օդաշափը լու թէ վատ օդ նշանակէր , միշտ մրրիկ պակաս չէր , որուն մէջ նոյնպէս և այնկոծութիւններ : Իմ սիրական մայրիկս սրտին ցաւէն հիւանդ էր , Իսկ Մարգարիտ բոլորովին այլափոխած կ'զանէր զիս :

Իսկ հայրիկս՝ շատ անգամ սենեակը կ'կանչէր զիս և կ'ըսէր որ եթէ համբերութիւնը հատնի , պիտի ստիպուի զիս տունէն ճամբել :

Այսպիսի ժամերու մէջ՝ բնաւ չէի կարծեր որ երեւելի սպայ մ'էի , վասն զի՝ թէ և հայրիկս շատ կ'սիրէի , բայց և այնպէս իրմէ շատ կ'վախնայի :

Իրաւ որ ևս ալ շատ գծրազգ էի , և այսպէս լինելու արժանի : Երբ կ'մտածեմ թէ սոյն տարին որքան շար էի , ցաւ կ'զգամ , և ընթերցողը որ , իմ անկեղծութիւնս կը ճանչէ , պիտի հաւատայ անշուշտ եթէ ըսեմ իրեն թէ՛ տեսակ մը գոհունակութիւն կ'զգամ իմ այս փատ ընթացքս պարտաւելով :

Վերջապէս ամենուն ճարը հատաւ , օր մը որ սովորականէն աւելի ծուլութիւնս բռնած էր , այն միջոցին որ պաակելու համար սրահէն դուրս կ'ելնէի , մայրիկը կեցուց զիս և հանգարտ ու հաստատ կերպով մ'ըսաւ ինձ .

« Տղան , քանի որ շեւ ուզեր ուսմունք սորվիլ , մտածեցինք հօրդ հետ որ քեզ արհեստի մը դնենք . բարի օթոցարար մը կայ , որու քովը պիտի երթաս իրրեւ աշակերտ : »

Հայրիկը երեսս կ'նայէր առանց բան մը յաւելլու : Մարդրիս իր սլզափ ակնունն վրայ նստած երեսը կ'ծածկէր , բայց կ'անտնէի խոշոր արտասուքներ կ'թափէին այսերէն վար : Ես չէի լար , վասն զի քաջ համոզուած էի որ օթօցարարի մը մօտ բընաւ չպիտի դնեն զիս արհեստ սորվելու համար :

Հայրիկը բնաւ շուզեց համբուրել զիս , մայրիկը թէեւ մերժեց , բայց զիտեցի որ ուրիշ անգամի պէս դռնութեամբ չէր պագնէր զիս :

Աատէրին , որու պատմեցի անցած դարձածն յայտնելով նաև իմ յոյսս , ըսաւ ինձ թէ շատ կը սխալիմ եթէ կարծեմ թէ պարոն Հերսանի պէս գիտուն մարդ մը պիտի պահէին տունն , որպէս զի ծոյլ աղու մը համար իր ժամանակն և համբերութիւն կորսնցունէ , թէ արհեստաւոր մարդիկ հին լեզուն և խել մը պատմութիւններ սորվելու պէտք չունենալով՝ ճիշդ ինձի յարմար դործ մ'էր օթօցարար լինելը , և թէ իր կարծեօք՝ աւելի կ'ընտրէ բարի արհեստաւոր մը քան թէ աղէտ և ծոյլ պարոն մը :

Գացի անկողինս պառկելու , շուզելով երկարել խօսակցութիւն մը՝ որ անախորժ ձեւ մը կ'առնուր՝ և սուտ քուն եղայ : Աատէրին սենեակը մնաց , ուստի ուզեցի հասկնալ թէ ինչ կ'ընէր . կամացուկ մը վարագոյրն բացի և տեսայ որ սլզափ ծրար մը կը պատրաստէր , այս ծրարն կ'երեւէր թէ ինձի համար էր , բայց մէջի հագուստներն տարբեր էին իմ ունեցած հագուստներէս :

Իմ դայեակս հառաչեց և բարձր ձայնով մ'ըսաւ ,

« Ո՛հ , կարելի՞ է գիտանալ և թողուլ որ մեկնի , երբէք շպիտի կարենամ իր գեղեցիկ հաղուստին տեղ այս անշնորհ հազուսար հազցնել անոր : Բայց աս ալ ըսելու է , որ շատ բարեսիրտ են ծնողքը . Ի՞նչ ընեն , քանի որ շարահանին շուգեր բան սորձիլ . . . և ի՞նչ սիրուն տղայ է . . . Այսուհետեւ աստուները տուրմով կաթ շպիտի խմէ . . . Ամեն բան բուսաւ : Ո՛հ , Աստուած իմ : . . . »

Այս անգամ ես ալ սկսայ լալ , և ակամայ քրնացայ :

Հետեւեալ օրն գործը նոր կերպարան առաւ՝ երբ պէտք եղաւ անկողնէն ելլել , քնանալ կ'կեղծէի : Աերջապէս հայրիկն եկաւ և ծածկոցս վերցընելով հրամայեց որ շուտով վար իջնեմ : Այդ հրամանն իսկոյն կատարեցի :

Նոյն պահուն մէկը կամացուկ մը դուռս դարկաւ . այս էր Մարգրիտ : « Եզրայրս , փոքրիկ եզրայրս , շուտ ըրէ : երթանք քեզի հետ ներսւմ խնդրելու . պարոն Հերսան կ'ըսէ թէ փորձ մը ևս պէտք է ընել , ինքն ալ մեզի հետ պիտի գայ :

Երբ կ'հազուեցնէին գիտ՝ ախար էի , կ'ըսյի , կը հեծկլտայի :

« Միթէ կ'յուսանս , կ'հարցնէի դայեակիս , որ հայրս ու մայրս պիտի ներեն ինձ : »

Կատէրինն պատասխանելու տեղ միայն հառաչեց : Սակայն պէտք էր անպատճառ սրահը երթալ :

Մարգրիտ կ'առաջնորդէր գիտ . նա դուռնատ էր և կ'արտասուէր ինձի հետ : Նա ծունր դրաւ , ևս ալ նոյնն ըրի : « Հայրիկս , ըսաւ բարի Մարգրիտ ,

դողդոջուն ձայնով մը , Հէնրիկ շատ ցաւ կ'զգայ որ մեզմէ սլիախ բաժնուի . . . Եթէ հաճիս միայն իրեն ներել . . . խօսք կ'տայ այսուհետեւ ծուլութիւն շքնել :

« Պարոն Հէնրիկ շհամարձակիր այդպիսի խոստում մ'ընելու , ըսաւ հայրիկին պէխերը ուրբելով :

« Ո՛հ , այո՛ , այնպէս չէ . եղբայր իմ : »

Արտասուաց հեղեղ մը թափեցաւ աչքերէս , ամեն կողմ թրջեցի :

« Չարոն դնդապետ , յարեց պարոն Հերսան , թոյլ տուէք ինձ խնդրել որ ամիս մը եւս պահէք իմ աշկերտ :

— Շատ մեծ է ձեր բարեգրասութիւնն , պարոն , միայն մտածեցէք մի անգամ կ'ազաշեմ , թէ տաս ամսէ ի վեր , որքան վիշտ պատճառեց ձեզ այս ազան : Մայրիկին ամեն օր պատահած անախորժ տեսարաններէն բոլորովին շուարած է , խեղճ փոքրիկ Մարգարիտան անգամ շատ տխուր է : »

Պարոն Հերսան պնդեց :

« Ոտք ելիր , պարոն , ե շնորհակալ եղիր դատարակէդ , որու ներողամտութեան վրայ կ'զարմանամ : Անոր միայն կ'պարտաւորիս քու ներումդ , բայց մի կարծե՛ր թէ երկրորդ անգամ սլիախ ներուիս :

Մարգրիտ օգնեց ինձ որ ոտք ելնեմ , որովհետեւ այնքան կ'լայի որ շորս գիս շէի կարող տեսնել :

« Հայրիկ , պէտք է մեզ իրար համբուրել : » Եւ արդէն քոյրս հայրիկին գիրկն էր :

— Չարահճի սղայ , ըսաւ ինձ , իր թաշկինա-

Սկսայ քան քան խնդայ : Երես 57.

կովը սրբելով աչքերս : Միթէ պիտի խելօք լինիս ,
 չնմարիտ է :

— Ո՛հ , այո՛ , իմ սիրական հայրիկս , շատ ճշմարիտ է :

— Երթանք , բա՛ւ՛՛՛ փկը , յան ալ ըստ կարգի մեզ գրկելով , ս
 ա : Հիմա՛կ երթանք նախանաչելու :

— Հաս Կատէր ,

— Հէ՛նր , իրեւումս իրեւումս , պէտք է այս բարի լուրը հազորդս :

Վայրկեան մ'աներեւոյթ եղանք : Քայեակս շուտով իմ ստփրական հազուստներս հազցուց , սաստելով զիս , ինչու որ շարունակ կ'ըլայի :

Սեղան նստած էին : Իմ տեղս նստայ , անկարելի էր որ կերակուր ուտեմ : Շարունակ կ'հեծկըլտայի : Մայրիկը առաջարկեց էջերով պտոյտ մ'ընել : Հայրիկն ըսաւ որ ձիով մեզի պիտի հետեւի : Բայց իմ արտասուքս դադրեցնողն եղաւ ազարապանի մը գալուստը , որ շուն մ'ունէր և պոչն այնքան շեփորի կ'նմանէր որ , երբ Մարգրիտ գայնցցուց ինձ , սկսայ քահ քահ խնդալ :

ԳԼՈՒԽ Ը.

Հ Ա Ճ Ե Լ Ի Բ Ա Ն

Մարգրիտ այս առաու քափս եկաւ և խնդրեց որ իմ յուշամէտէս իրեն քիչ մը բան կարգամ: Առաջ ծանրէն քաշեցի, բայց շատ դո՛ւ էի, և եթէ շուտով ձգէր երթար, սաստիկ պիտի ցաւէի: Քոչրս ըսաւ թէ՛ երբէք աւելի դեղեցիկ բան կարգացած չունէր, և թէ անաարակոյս որ մը Պէրքէնին պէս գրքեր պիտի յորինեմ: Յետոյ ըսաւ թէ չէր երեւակայէր բնաւ թէ պիտի կարենայի այնքան վատ բանիք գրել իմ վրայ: Մարգրիտ ծռած էր, և միատեղ բարձր ձայնով կ'կարգայինք, բայց երբ գըրածս իր վրայ կ'դասնար, մինակս կ'կարգայի և կը գիտէի որ քոչրս դո՛ւ կ'լինէր իմ գրածիս վրայ:

« Հէնրիկ, յիշողութիւնդ սուր է, ըսաւ Մարգրիտ: Բայց իմս աւելի է: Կարծեմ թէ, եղբայր իմ, ներելի է որ ըրած բարիքդ ալ պատմես, վասն

զի եթէ երբէք փոքրիկ տղայք քեզ իբր օրինակ առնեն , պէտք է նաև գիտնան որ , եթէ դու անխոհեմ և ծոյղ էիր , նոյնպէս բարի սիրա մ'ունէիր և թէ կատէրինք շատ կ'սիրէիր : Եթէ կ'ուզեա , կարող եմ յիշել շատ զէպքեր որ քու յուշովէսդ պիտի զարգարեն :

Քիչ մ'ատեն տարակոյսի մէջ մնացի և Մարգըրիտ իմ մաքէս անցածն հասկնալով , ըսան . « Զպիտի գիտնան որ քեզի օգնեցի , և բոլոր արժանիքք քեզի պիտի տան : »

Փոքրիկ սիրական քրոջս այս մտածումներն՝ համոզեց զիս ընդունելու առաջարկը , համբուրեցի զինքը և մտիկ ըրի :

« Եզրայր իմ . կ'յիշե՞ս , երբ շորս տարեկան էիր մազերդ գանդընու համար թղթերով կ'ոլորէին : Սր մը՝ կատէրին գուրս ելած լինելով՝ ապասուհին սիրաւ մազերդ երկաթով ոլորել և քեզ այրեց , ինչու որ շարունակ կ'շարժէիր , Աննան սաստիկ ցաւ դգաց : Նա կ'ուզէր որ հալած գեանախնձորով տած մը գնէ այրած տեղը , բայց դու բոլորովին մերժեցիր , որպէս զի մայրիկը շտեանէ և Աննան շատատէ , ինչու որ քիչ ատեն կար որ մեր քով ըստապասուհի եղած էր : Գիտակիզ գանդուրները կը ծածկէին այրած տեղը : Այն օր ըսիր ինձ թէ շատ կ'ցաւէր , երբ մինակ էինք վերջիդ վրայ կ'փչէի : Միայն երրորդ օրը՝ մայրիկն՝ ինքն անձամբ ուղերով քեզ սանտրել , տեսաւ այրած տեղը : Այն ատեն ևս պատմեցի եղածը . մայրիկը քեզ իր սիրական գաւակն անուանեց : Ահա՛ այս իրողութիւնք

սէտք է յիշատակել գրքիդ մէջ :

« Միթէ չե՞ս յիշեր, եղբայր իմ, որ մը ազարակ մը գացեր էինք, որ կեռաս ուտենք : Փոքրիկ արդայ մ'անցաւ բոկոտն : Այդ աղեկն կ'կազար, ինչու որ քար մը իր ոտքը ճզմեր էր, ուղեցիր գուլպաներդ անոր տալ : Առջեւէն վազեցինք գացինք կապոյտ թիթեռնիկ մը բռնելու համար, և ապա՛ երբ փոքրիկ աղան մեր քովէն անցաւ՝ գուլպաներդ հանեցիր և անոր տուիր . խեղճը կ'բաշուէր անելու, բայց մենք ըսինք իրեն թէ՛ տունը պահարանի մը մէջ ուրիշ շատ գուլպաներ ունէիր : Այս խօսքիս վրայ առաւ և հագաւ ու այսպէս փոշին շէր ցաւցնէր իր ոտքը : Կատէրին այն ատեն յարեց, թէ ասոր բարեգործութիւն կ'ըսեն :

« Միթէ կ'յիշե՞ս, եղբայր իմ, երբ որ մը վաս Մովսէսը, փոքրիկ պարտիզպանին եղբայրը, օգապարիկիդ հարուած մը տուաւ, շուղեցիր այդ գէշ գործը յայտնել, որպէս զի ծեծ շուտէ :

« Կ'յիշե՞ս, եղբայր իմ : Սր մը միտքս գրի ճերմակ շրջագգեստիս վրայ կապոյտ բիծեր շինել : Կատէրին այնչափ բարկացաւ, որ մօրմէս խնդրեց, զիս պատփել : Երկու օր շարունակ նախաճաշս չոր հացով էր : Այն ատեն դու ալ ուղեցիր ինձի հետ չոր հաց ուտել, և զիս խնդացնելու համար ամեն ճիգ կ'թափէիր . ես ալ սկսայ ծիծաղիլ, լալուտեղ :

« Կ'յիշե՞ս, եղբայր իմ, երբ հայրիկը քեզի նոր կոխուած տանը սու տուաւ : դու այդ գրամն ճամբուն վրայ նստած ծեր ազբատ զինուորի մը տուիր :

Եւ գինուորքը ըսաւ , շնորհակալ եմ փոքրիկ տղաս ,
բարերարն Աստուած քեզ պիտի օրհնէ :

Շնորհակալ եղայ քրոջս և ես ալ կ'յուսամ որ
սոյն փոքրիկ պարագաներն կարգացողը իմ անց-
եալ պակասութեանցս ներելու չպիտի դժկամակի :

ԳԼՈՒԽ Թ.

ԻՄ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

Սր մը երկու փոքրիկ տղայք որ մեզի նոր դըրացի եղեր էին, յանկարծ իրենց այցելութեամբ մեր դասերն ընդհատեցին : Հայրիկը անոնց ծնողքը կ'ճանչնար, մեզի ըսին, որ բարեկամ լինինք : Այս տղայք սիրուն դէմք մ'ունէին և շուտով անոնց հետ ընտանեցանք : Մեզմէ աւելի փոքր էին և նոր սկսած էին կարդալ սորվիլ, ծոյլ չէին : Երաւ է որ ես ալ խելօք տղայ մը դարձեր էի : Պ. Հերսան դասերը շարունակելուն զզջացած չէք, և իմ գործաւորի հազուադէպ գիւղացի տղու մը տուէր էին :

Պօղոս և Նորայր շատ գոհ էին՝ մեզի հետ խաղակից ըլլալով : Ամեն տեսակ խաղալիքներ ունէինք, բայց թռուցիկն ամէն խաղէ վեր կ'դասուէր : Իրիկուն մը հրաման տուին մեզի որ դարաստանին վրայ խաղանք : Պ. Հերսան, որ միշտ մեզի կ'ընկե-

բանար, մտածեց որ մեր թոռացիկին ծայրէն լսող-
տեր մը կախէ : Գիւղացիները այս հրաշքը տեսնե-
լով՝ ապշութեամբ երկինք կ'նայէին և կ'հարցնէին
թէ այս ինչ կ'նշանակէր : Իսկ մենք կ'զմայլէինք,
թէ և առանց բան մ'ըսելու վերատին խաղալ որո-
շած էինք, բայց նոյն ժամուն իսկ մեր մէջէն դաղա-
նիքն երեւան ելաւ :

Քիչ քիչ սկսայ հեռանալ Մարգրտէն, նա ալ
իզմէ կ'զանգատէր : Ուրիշ մտմտուք շունէի, այլ
միայն դնդակի խաղ, բերդախաղ, շանջան, միար-
շաւ, սանարշաւ և սահանք :

Քիչ մը ժամանակ ևս Մարգրիտ ջանաց մեզի
հետ խաղակից լինիլ, նա կ'սպասրաստէր թոռացիկի
առասանը, թոյլ կ'տայինք որ մեզի հետ բերդի ու
դնդակի խաղը խաղար, ծառի մը կաթնած կ'խըն-
դար՝ շանջանիս դասնալը դիտելով, բայց և այն-
պէս առաջուան պէս անբաժանելի չէինք : Իրաւ,
այս փոփոխութեան վրայ քիչ մը կ'ցաւէի, բայց
կ'ստիպուէի ինքնիրենա ըսել թէ ազայ մը չկրնար
միշտ փոքրիկ ազջկան մը հետ խաղալ, թէ և անձ-
բեւի օրեր և Պօղին ու Նորայրին շեկած ատենն ալ
քրոջս հետ փոքրիկ ճաշեր կ'ընէինք և . . . պէպէր
կ'խաղայինք :

Արդէն կարգալ գիտէի, դասերս գիւրաւ գոց
կ'ընէի և մանաւանդ շատ յարմար էր ճաշակիս
գիրը : Օրագիր մ'որու մէջ լաւ նիշեր կ'զանուէին,
կ'վկայէր ամեն օր որ յառաջ կ'երթամ և ժրջան
եմ : Այս նիշերը յետոյ ստակի կ'փոխուէին : Այն
օրէն ի վեր որ սլաբոն Հերսան սլատմած էր ինձ

Միտաս թագաւորին պատմութիւնը, որու ամեն դպած բաներն ոսկիի կ'փոխուէին, իմ հարստութիւնս շատ քիչ կ'դանէի: Սակայն դրամի այն մեծ քսակը մեծ ուրախութեանց առիթ եղաւ: Քոյրս և ես չափէն աւելի հանոյք կ'զգայինք, որ մեր ըստակով մեր մանր մուկը քմածին պիտոյքը կարող էինք հոգալ: Հաւատ որ աղքատներու ալ դրամ կ'տայինք: Երբէք դանձ մը դիզելու միտք չունէինք և մայրիկը մեր ըրածը կ'հաւանէր: Ի՞նչպէս կը սիրեմ մայրիկս: Հիմակ չուզէր որ զինք գեղեցիկ մայրիկս անուանեմ, բայց հոգս չէ ինձի համար՝ չկայ անորմէ աւելի գեղեցիկ ու աւելի լաւ մայրիկ մը:

Միթէ կ'սիրե՞ս դեղձ, ընթերցող, կ'յուսամ ուրեմն աւելի շուտ կարելի է ներողամիտ լինիս ինձ պատմութեան մը համար, որ թէ և ինձ ցաւ կը պատճառէ, պէտք որ որ իմ Յուշավէպիս մէջ յատուկ տեղ մը բռնէ: Աւա ուրեմն. մեր ազարապանն աղւոր ծառ մ'ունի իր փորիկ այգիին մէջ, և այդ ծառը գեղնորակ գեղձերով կ'ծածկուի: Երբ օր մը այն կողմը կ'պտըտէի, գեղձ մը գետնէն առի, և դժբաղդարար այնքան աղւոր էր որ միւս օրերն ալ փախայ գացի հոն որ նայիմ ի՞նչ ուրիշ գեղձեր ալ պիտի գտնեմ, բայց գետինը թափած չկար: Չհամարձակեցայ ծառը ցնցել, այլ ուժգին կոթնեցայ անոր այնպէս որ պտուղ մը ինկաւ, կարծեցի թէ մեղաւոր չեմ, թէ և գեղացի ստահակ աղայ մը նոյնը պիտի ընէր: Կ'երեւի թէ ազարապանն ալ այսպէս կ'դատէր, ուստի եկաւ ըսաւ մայրիկին, թէ ութ օրէ ի վեր իր գեղձերը

կ'ուտեմ : Ըարի Գալուսաք կ'վախնար որ դեղձ ուտելով չմնասուխմ :

Մայրիկը անոր շորհակալ եղաւ : Արկրորդ որը ճաշի ժամանակ շատ զարմացայ , երբ մայրիկը գեղեցիկ դեղձ մը տուաւ ինձ :

« Լաւ գիտեմ որ կ'սիրես դեղձը , Շէնրիկ , եւ կերակուրի ժամանակ քեզի ուրիշ ալ պիտի տամ : »

Ահլցայ , բայց գործը ասով չլմնցաւ . կ'պատրաստուէի Մարգրօին հետ ծառաստանն երթալ , այլ մայրիկը չթողուց զիս :

« Տղան , դու շատ վատ գործ մ'ըրած ես , ամեն որ բարի Գալուսօին դեղձերը ուտելով : Պէտք է որ փոխարինես անոր ըրած մնաց : Նայիմ որքան ստակ ունիս քահկդ : »

Միայն չորս սու մնացեր էր :

« Այս ստակը բաւական չէ , ըսաւ , այս շարաթ քու լաւ նիշերուդ արժէքը պիտի եռասպատկեմ , եւ որովհետեւ աներկմիտ եմ որ Գալուսօին դեղձերուն գինը վճարել պիտի վանաս , ես ալ բաւորովին կ'փստահիմ քու իմաստութեանդ : »

Նիտիմ ելով՝ այն , ըսի մօրս , փանն գի քաջ գիտէի թէ ամեն անգամ որ դեղձերը կ'խածնէի , իմս չէին , եւ թէ ազարակապանը դղեակը կամ ուրիշ տեղ կ'երթար գանոնք ծախելու :

Կ'փափագէի մեծ ըլլալ որ այսպէս յիմարութիւններ չընեմ : Այս բանը մօրս ըսի , նա պատասխանեց ինձ թէ , այժմէն պէտք է փարժիլ այս տեսակ բաներ չընելու , ապա թէ ոչ ըսաւ հետզհետէ աւելի մեծ յանցանքներ պիտի գործես :

Բողոք շարաթ խօսքս պահեցի : Պարոն Հէրսան կը գողէր զիս : Մայրիկ իմ սխալմունքս գաղանի կը պահէր : Բայց այն լու նիշերը շահելու համար ինչ մեծ նեղութիւն քաշեցի՝ եւ գիտեմ :

Թէ Լատիներէն և թէ Գրանտերէն դաս առնելու ժամանակս պարոն Գալուստին գեղձերը աչքիս կ'երևէին , և բերնիս ջրերը կ'վազէին : Երեք ամսուան աշխատանքէ աւելի սուղի նստաւ ինձ շարթուան մը մէջ շահած երկու Ֆրանքս : Բայց ապաշխարանքս դեռ լմնցած չէր : Մայրս երկու Ֆրանքն ինձ տուած միջոցին ըսաւ .

« Աիրելի դաւակս , լու իմացար անշուշտ որ քեզի և հօրդ անուան անարժան գործ մ'էր ըրածդ : Մեր կեռասենիները ցնցող ազայքը փոքրիկ գողեր կ'անուանենք , և սակայն այս ազայք գիրենք կրթելու կարող հայր և մայր շունին, ուստի քեզի շափ յանցաւոր չեն : Պէտք է ուրեմն քու պատուոյդ համար երթալ Գալուստին և տալ միասին այս երկու Ֆրանքը , որ քու շատակերութեանդ գինը կ'նկատեմ : »

Երբէք շպիտի մտնեամ թէ այն պատիւ բառը որչափ մեծ ազդեցութիւն ըրաւ իմ վրայ : Ազգայի որ կ'կարմրիմ , կ'կարծէի թէ մեծ եմ , և կ'մտածէի որ եթէ հայրիկը լսէր ըրածս , անշուշտ երկրորդ անգամ ծեծը պիտի ուտէի :

Մայրիկը , գիտէք , կ'գուշակէր սրտէս անցածը որպէս թէ գիրք մը կ'կարդար : Ուստի ինձ ըսաւ . « Հիմակ արիացի՛ր դաւակս , անշուշտ ուրախ ես որ այսպէս սխալմունքդ սլիտի ուղղես : Արի , իմ սիրական որդիս , երթանք : »

Ի վերջէ համբայ ելանք առանց խօսք մ'արտասանելու : Ճաշի առեն ազարակը հասանք : Ուստի պիտի պարտաւորէի ազարակապաններու և ծառաներու առջեւ ելնել, և շատ ամօթապարտ էի : Սակայն չէի արտասուեր : Յանկարծ Գալուստ մեզ կը տեսնէ, կ'զայէ և մեզ կ'կեցնէ : Այն ատեն թէև մայրս ինձ խօսելու կերպը չէր ըսած, Գալուստին դարձայ և ըսի. « Ես անխոհեմ փոքրիկ որկրամուլ մ'եմ, բայց պատիւ ունիմ, և այս շարաթ երկու ֆրանք շահեցայ. զոր ահա քեզի կ'բերեմ, եզրայր Գալուստ, ներէ ինձ : »

Այս խօսքիս վրայ խեղճ Գալուստ կ'սկսի կարմրիլ և աչքերը կ'լեցունի, կ'զրկէ զիս ըսելով՝ թէ ընտանիքիս արժանի եմ և եթէ պապս ողջ լինէր, իմ վրայ պիտի հպարտանար :

Բարձսրբա մարդը համբուրեց զիս, ըսաւ թէ բոլոր կենացը մէջ իմ երկու ֆրանքս պիտի պահէր և թէ կտակաւ պիտի թողուր իր ամենէ կրքասեր թոռան : Մտքէս չէր անցներ բնաւ որ այնպիսի անպիտան գործ մը այսպիսի բարի վերջ մը պիտի ունենար :

Նրբ իմ զարմանքս և ուրախութիւնս յայտնեցի մօրս, նա պատասխանեց ինձ.

« Փոքրիկ սիրելիս, կան պատմութիւններ որ նախ աղւոր կ'սկսին և ապա գեշ կ'վերջանան, երբեմն ասոր հակառակը կ'պատահի : Քու տարիքդ ունեցող տղայ մը, զարմանայի չէ որ երբեմն ահամայ յանցանք գործէ, սակայն երբ զոջայ և ըզ-

գատանայ, ըրածը կ'մտոցուի և կարելի է աւելի լաւ կ'գատանայ : »

Աւելորդ է ըսել որ դեղձի դէմ քէն շտապեցի, բայց միշտ սիրտս կ'չարժի երբ դեղձ աւանեւս, մանաւանդ այգիին մէջ :

Նորայր և Պօզ գրեթէ շարաթը մի անգամ կը գային մեզի : Երբ աղէկ մը խաղալէն ետք յոգնէինք, կ'նստէինք լեզու թափելու : Միայն այս խօսակցութեան ժամանակ Մարգրիտ կ'գար մեր քովը : Օր մը խեղճ մը թաղելու կ'տանէին : Երբ Նորայր տեսաւ դադաղը, քահանան և սգաւոր ազգականները՝ ըսաւ .

« Եթէ բոլոր աշխարհ մեռնէր, այնուհետեւ մարդ չսիրտի գտնուեր :

— Արշափ յիմար ես, Նորայր, ըսաւ Պօզ, պըղտիկները կ'մեծնան և մեռնողներուն տեղը կ'բըռնեն . մենք սպարոններ պիտի լինինք և Մարգրիտ տիկին մը :

Այս չէինք մտածած Նորիկ և ես : Այն ատեն ամեն մէկն իրարու հարցուց թէ՛ երբ մեծնար ինչ պիտի ընէր :

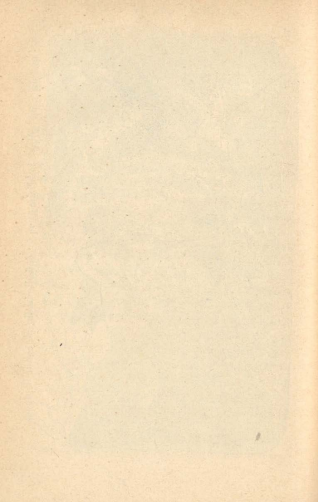
« Ե՛մ, ըսաւ Պօզ, կատոյցտ մելանով պիտի գըրեմ, հայրիկին պէս, գրքեր և գրատուն պիտի ունենամ, նաև մրջիւններ, թիթեռնիկներ, թռչուններ և ծաղիկներ . իսկ գ՞ն Նորիկ :

— Չեմ գիտեր, պատասխանեց Նորիկ, և փոքրիկ պատնէչէն անդին ցատկեց :

— Ե՛ս, ըսաւ Մարգրիտ, պիտի քանամ մօրս նմանիլ, խեղճ հիւանդներուն հոգը պիտի տանիմ :

Մենք պարտններ պիտի վենք, Եւ Մարգրիտ տիկին մը : Եր. 68

Անոնց դեղաջուր պիտի եփեմ և տածեք պիտի պահեմ իմ գորոցիս մէջ, նոյնպէս արնիրս, մէկ խօսքով, ամբողջ դեղատուն մը, հապա դո՞ւ, Հէնրիկ, ինչ պիտի ընես :

— Ո՛հ, ես իմ սոյոյթի տնունս պիտի առնում, սեւ ձի մը պիտի ունենամ, պեխեր, թուրեր, հրացանակներ . բայց իմ բռնած գերբներուս հետ շատ սիրով պիտի վարուիմ :

Պարոն Հէրսան համոզեց հայրս և մայրս որ մեր փոքրիկ բարեկամները և ես, թէ և տարւօք տարբեր, պարտաւոր էինք ամէն շաբաթ մեր դասերը քաղել, և ինչպէս դպրոցի մէջ, ամենէ խելօքը մըրցանակ առնուր :

Այս գաղափարը շատ ուրախացուց դիս, կարծէի թէ միշտ առաջին մրցանակը ես պիտի առնում, բայց կ'ստալէի . չէ թէ միայն Պօլ առաջին մրցանակը ընդունեց, այլ նաև ես մեծ դժուարութեամբ հաղիւ կարող եղայ ըստ կարգի մրցանակ ստանալ : Պարոն Հէրսան մտածեց նաև փոքրիկ տետրի մը մէջ նշանակել շաբթուան մէջ բոլոր ըրածներս և շաբաթ իրիկունները այդ տետրակը կ'կարդար : Աթէ խելօք լինէի, շատ հաճելի կ'երևէր ինձ այդ ընթերցումը : Դժբաղդարար այս տետրակին մէջ բոլոր պակասութիւններս հայելիի պէս կ'երևէին, թէև Պօլին հօրեզրօր պէս ակնոցներ շունէր, սակայն պարոն Հէրսանի աչքէն բան մը չէր վրիպեր :

Մեր փոքրիկ բարեկամները մեզի շափ երկար շինացին գիւղը : Երբ որ մեկնեցան շատ երջանիկ

կ'զանէի ինքզինքս որ քոյր մ'ունէի և կարող էի իրեն հետ պարտէզը մշակել, նստուկ խաղեր խաղալ, և անձրեւոս օրեր ալ պղպձակներ շինել: Եսոյց ուրիշ տեղ այնպիսի բան մը կ'պատրաստուէր որ մեզի մեծ ուրախութիւն պիտի պատճառէր:

Գ Լ Ո Ւ Ն Ժ

ՓՈՔԻՆԿ ԵՂԲԱՅԲԸ ԵՒ ՄՕՐԲԵՌՈՒ ՈՐԳԻՔ

Գեղեցիկ որ մ'էր՝ երբ կատէրին մեզ աւետեց որ եղբայրիկ մ'ունեցանք : Այս լուրը մեզ զմայլեցուց : Մարգրիտ արդէն կ'զգայէր որ երթայ տեսնէ, բայց դայեակա կեցուց զինքը ըսելով թէ՛ կ'քնանար, և թէ՛ քիչ մը ուշ պիտի տեսնուինք անոր հետ : Կարծեմ թէ կատերին այս լուրը մեզ քիչ մը շուտկէկ հազարդելուն զգջաց, վասն զի իրեն շարունակ հարցումներ կ'ընէինք, ինչպէս է անունը ինչ է : Փոքրիկ խեղճեր զարմեր էինք : Աւերջապէս կատէրին նեղացաւ և ըսաւ մեզ, թէ եթէ այդպէս ձայն ու արմուկ հանենք, մեզ չպիտի տաներ մանկիկին մօտ :

Մեզի համբերութեան յորդորելու համար ըսաւ,

Թէ՛ մայրիկին քոյրը կնքամար պիտի ըլլար , թէ ա-
նունը Վեւոն պիտի դնեն , թէ եկեղեցին մեծ ա-
րարողութիւն պիտի ըլլայ , և մեծ հաշմը՝ մեր տունը :

Մարգրիտ հարցուց թէ արդեօք շաքարեղէններ
առատօրէն պիտի մեծարեն , և երբ դայեակս՝ այս՛ ,
պատասխանեց , ալ շէինք կարող Վեւոնն յիշել ա-
ռանց մտածելու շաքարեղէնի վրայ :

Վերջապէս կատէրին որոշեց՝ որ մեր փոքրիկ
եղբոր տանի մեզ : Մեր ձեռքէն բռնած էր , և ա-
պրտարեց մեզ որ լուռ կենանք : Կամացուկ մը կ'ըս-
էինք . դուռը բացին և տեսանք գեղեցիկ կապոյտ
օրորոց մը : Կատէրին վարագոյրը թեթեւ մը բա-
ցաւ , մանկիկը կ'ընանար , կարմրուկ էր : Մեծ էր
մեր փափաքը զանի համբուրելու , բայց կատէրին
շիտուց , դուրս տարաւ մեզ , խօսք տալով նորէն
բերել մեզ :

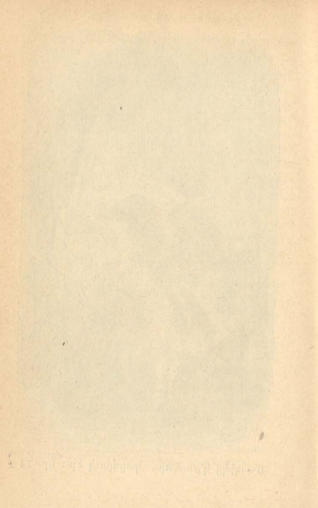
Գայեակ , հարցուց Մարգրիտ , 'արդեօք՝ իրան
մենք ալ այնչափ սղտիկ էինք :

— Անշուշտ , և պիտի տեսնէք դուք ալ անոր
մեծնայր ինչպէս ես ձեր մեծնայր տեսայ :

Շատ գոհ էի , բայց աւելի ազէկ ունէի սղտիկ
եղբայր մ'որ կարենար իսկոյն ինձի հետ գնտակ և
գունտ խաղալ :

Այն օրէն վեր քոյրս իզմէ սկսաւ հեռու կենալ :
Շարունակ Վեւոնին սենեակը կ'վազէր , դայեակիս
առջեւ ծունկ կ'շոյգէր , որ մանկիկը լաւ մը տեսնէ ,
անոր փոքրիկ ձեռները կ'բռնէր , մատերը կը համ-
բէր , և ապա սիրուն Մարգրիտ ինքզինքը մեծ բանի
տեղ դնելով՝ հրամաններ կ'տար , և մանկիկին օ-

բորներ կ'ըսէր : Եթէ կատէրին թողուք՝ քոյրս իր դրօսանքի բոլոր ժամերը այն սենեկին մէջ պիտի անցնէր :

Մայրիկին քոյրն այցի եկաւ իր երկու ազոց հետ, այս է, Լուսովիկ և Ռօսէր : Լուսովիկ ինն, իսկ Ռօսէր ութ տարեկան էր : Այնչափ փոքր էինք : Երբ առաջին անգամ դիրաբ տեսանք, որ կարծես թէ հիմակ նոր պիտի ծանօթանայինք իրարու հետ : Երբ կառքը դրան առջեւ կեցաւ, ևս և Մարգրիտ հայրիկին հետ այն տեղ էինք : Մօրքեռ որդիքս իրենց գլուխը դռնակէն դուրս հանեցին, և « բարի լոյս : բարի լոյս » պօռացին : Երբ որ վար իջան իրար գրկեցինք, Ռօսէր առջի ժամէն Մարգրիտին փոքրիկ ոտքերուն վրայ կոխել և զանի աւհանդիստ ընել սկսաւ :

Մայրիկս բարձր հասակ ունի, իսկ մօրքոյրս կարճ, սակայն իրարու շատ կ'նմանին : Մօրքոյրս սևեր հագած էր, արուբ դէմք ունէր, բայց շատ բարի, հայրիկը զանի տեսնելով շատ ուրախ եղաւ, և դրոնակը բանալով ըսաւ . « Ա՛րչափ ուրախ եմ, սիրելի Լուսիս որ քեզ այս տեղ կ'տեսնեմ » :

Հազիւ սրահը մտեր էինք, Ռօսէր ըսաւ . « Եկո՛ւ խաղանք » : Իմ փափաքս ալ այդ էր . բայց Լուսովիկ ըսաւ . « Առաջ պէտք է մօրքոյրս տեսնել, և ասկէց զատ՝ չգիտես թէ մեր մօրքեռ որդին կրնայ խաղալ » :

— Ահա՛, պարտն դատարանը սկսաւ, կարելի չէ անոր հետ խօսիլ :

— Տղա՛ք, ըսաւ մօրքոյրս, գացէ՛ք հազ ու եցէ՛ք :

Ես քրոջս մտա պիտի երթամ, քիչ ատենէն ձեզ ալ
կ'կանչենք, խելոք նստէք : »

Մօրքեւս որդիքս տարի իրենց սենեակը ձգեցի,
Ռօպէր տեսաւ ծառան որ ծրարներ կ'կրէր : Ուզեց
անոր ձեռքէն պայուսակ մը բռնի առնուլ և մինակը
ներս տանիլ : Լուսովիկ ուզեց օգնել, բայց նա
մերժեց . « Ես ուժով եմ կ'ըսէր . Պարոն Հէրսան
բռնի առաւ անոր ձեռքէն պայուսակը : « Պարոն
Ռօպէր, շեմ ուզեր որ քեզի մնաս մը հասնի այս
տեղ գալովդ : »

Ռօպէր ապուշ դէմքով մը պարոն Հէրսանին ե-
րեսը նայեցաւ, և երեք աստիճան մէկէն առնելով
վեր ելաւ, որպէս զի ամենէ առաջ սանդուղին
զլուխը հասնի :

Ռօպէր սկսաւ սենեակը զննել : Թուղթը շէր
հաւներ, դարանը հին կ'գտնէր : Նախ պատուհանը
եղաւ, ապա մրան նստաւ :

Իր դայեակը եկաւ՝ որ սնտուկը բանայ և անոր
պէտք եղած հագուստները տայ : Ձեռքէն բանա-
լիները առաւ, սնտուկը բացաւ, ամեն բան խառ-
նաչիֆի դուրս թափեց : Իր դայեակն անոր ըսաւ .
« Պարոն՝ Ռօպէր, ահա՛ քեզի կ'յայտնեմ, եթէ հան-
դարտ չիկենաս, պիտի երթամ գանդատիս քու քե-
ռիդ, հագիւ թէ եկար և ահա՛ շարութիւնդ սկսար :

Ռօպէր կարմրելով խօսքը ուրիշ բանի վրայ
դարձուց : Պարոն Հէրսան շուտ մը զիս դուրս տա-
րաւ, ըսելով թէ պարտ մ'ունիմ կատարելիք, այ-
նուհետեւ սովորականէն դուրս՝ արձակուրդ մը պի-
տի տար ինձ :

Հազիւ սանդղին յեփն աստիճանը հասեր էինք, որ արդէն Ռօպէր վէճն սկսաւ իր խեղճ գայեկին՝ Մարիամին հետ :

« Ահա՛ , քեզի , ըսաւ պարոն Հէրսան , անսասաւ և կռուարար տղայ մը : Սիրելի Հէնրիկս , քեզի կ'իջնայ անոր բարի օրինակ ըլլալ : Պիտի օգնես ինձ որ կատարեմ խոստումս և կարենամ ազգակից ընկերներուդ իրենց դաստիարակին բացակայութեան ժամանակ վրանին հսկել : »

Պարոն Հէրսան կ'փափաքէր աւելի քարոզներ տալ ինձ , բայց նոյն պահուն անոր գիր մը բերին : Երբ կ'կարդար , ես կ'մտածէի . « Չարմանալի բան , ինչպէս շուտ մը կ'հասկնան թէ՛ տղեկ մը բարի է՞ թէ՛ ոչ չար : Շատ կ'ուզէի իմանալ թէ՛ առաջին անգամ զիս տեսնողը ինչպէս կ'գտնէ զիս : Լուսովիքը Ռօպէրէն աւելի՞ կ'սիրեմ , թէ՛ և իրաւ է որ Ռօպէր ինձ աւելի զուարճալի կ'երեւի : Այո՛ , պարոն Հէրսան իրաւունք ունի , կ'ուզեմ ես ալ խելացի կոչուիլ , և որովհետեւ կարգացի անցեալ օր , թէ՛ հզօրին իրաւունքը միշտ ամենէ լաւն է , պէտք է ուրեմն որ Ռօպէր մեր օրինակին հետեւի : »

Իմ ազնոր դիտաւորութեանցս հակառակ , հանգարտ նստիլն ինձ համար տանջանք կ'երեւէր : Ատեն ատեն կ'զրդէին զիս թողուլ թուզթ ու գրիչ մէկզի , և երթալ ընկերներս գտնել : Հինգ վայրկենէն պիտի աւարտէի գործս , երբ կամացուկ մը դուռն գարկին . « Հրամեցէք » , Լուսովիկն էր . ներս մտաւ գոցեց դուռը և հարցուց պարոն Հէրսանին եթէ շուտով պիտի ըմբռնե՞մ դասս :

« Վիշ մ' եւս , բարեկամդ իմ , սպասէ : »

Լուսափիկ զիս շփրդովն շու հասնար , գնաց իմ ետեւ գրուած սեղանին առջեւ նստաւ , և սկսաւ զուարճանալ այն թիթեռնիկներուն հետ զոր պարտն չէրսան առաւօտուն թռնած էր :

Իմ սպարաւորութիւնս շուտ մը ընկացաւ և ընկերիս հետ դուրս ելայ :

« Ռօպէր մօրդ սենեակին է , ես եկայ որ քեզ գանձեմ : » Գրդանէն մարմարէ աղւոր գնդակներ հանեց և հաւնածդ ա՛ն ըսաւ , կապոյտ մը ընարեցիս առի : Ռօպէր մեզ տեսաւ և շուտ մը մեր քովը վազեց :

« Խաղանք , խաղանք , Լուսափիկ , ինչ բան կ'ուզես խաղալ :

— Ի՛նչ որ կ'ուզես :

— Իսկ դո՞ւ չէ՛նքիկ :

— Աքանչեթի՛ սղապարիկ մ'ունիմ , խաղանք :

— Ա՛հ , տաղտկայի է այդ :

— Գնդակախաղ խաղանք ըսի , երբ Մարգրիտը տեսայ պատուհանը՝ քոյրս ալ կրնայ մեր հետ խաղալ :

— Ա՛հ , ես շեմ սիրեր փոքրիկ աղջիկներու հետ խաղալ , միշտ անոնց գլխուն ձիւն մը կ'հասնի , և մենք կ'ընդունինք սաստը : Սակայն Մարգրիտ մեզի միացաւ , հոգ տարի որ քովս գանուի , որպէս զի անոր փոքրանք մը չպատահի :

Այս առաջին օրը բաւական հանգարտ անցաւ , բայց ես միշտ փուշի վրայ էի :

Եթէ ամեն անցած դարձածը պատմէի , կարող

էի մեծ գիրք մը շինել : Միայն կարևոր դէպքերը պիտի պատմեմ ձեզ : Բոլորն ալ օրինակելի չեն , բայց մեղաւորը ես չեմ :

Այս իմ երկու պզտիկ ազգականներս իրարմէ շատ տարբեր էին : Թէև Լուսավիկ անուշ և հանդարտ էր , քիչ մը երկչոտ , բայց կ'դիտէի որ բաւական քաջ էր և իր եղբօր կ'դիմադրէր , երբոր այս կ'յորդորէր զինք անհնազանդութեան : Լուսավիկ շատ յարգանք կ'վարուէր մօրքեռս և մօրս հետ իսկ քըրոջս հետ ալ շատ սիրով էր , մարդավար էր նաև սպասաւորներուն հետ , ամէնքը անոր վրայ գովեստով կ'խօսէին :

Արդէն գիտէք որ Ռօպէր անոր հակառակն էր : Պատճառը հարցուցի մօրս . ան ալ ըսաւ ինձ թէ Ռօպէր երկար ժամանակ հիւանդ ըլլալով՝ շատ երես առած էր , իսկ երբ հայրը մեռեր էր , մօրքոյրս բաւական արիութիւն չէր ունեցեր իր որդին վարելու : Քանի ուրախ եմ որ ես հայր ունիմ :

Գ Լ ՈՒՆ Ժ Ա .

Մ Կ Բ Տ ՈՒ Ք Ի Ի Ն Ը

Սեպտեմբերի ֆին էր, որ իմ փոքրիկ եղբորս կնուներն ըրին : Ժամը տասնին եկեղեցին գացինք : Աքանջելի օդ մը կար : Մորքոյրս կնքահօր թեւը մը տած էր, այն ալ մօրս մէկ հօրեղբայրն էր, բնաւ տեսած չէինք : Կնուներին առջի օրն էր եկաւ նա և միւս օրը գնաց, ծեր մարդ մ'է, թէև զուարթ : Արշապէ կը փափաքէինք որ միշտ մեզի հետ մնար, որովհետև շատ զարմանալի վէպիկներ կ'աւատէր, ցալանու հովանոց մ'ունէր, այս ալ առաջին անգամ կ'տեսնէինք : Հայրիկն ու մայրիկը հոն էին, շատ գոհ կ'երևէին :

Մարգրիտ սպիտակ շրջազգեստ հագեր և վարդագոյն գօտի մը կապեր էր : Նս ալ վերէն վար ձիւնի պէս էի, միայն փղնոցս կապոյտ էր :

Կատէրին շատ անգամ մկրտութեան արարողութիւնը բացատրած էր մեզի, բայց դարձեալ շատ հետաքրքիր էինք զայն տեսնելու : Աւելն ձայն չհա-

Նեց , աչքերը կ'բանար եւ զարմանալով շորս գին կ'նայէր :

Մարգրիտ եւ ես հանգարտ մեր ազօթքն ըրինք , նոյնպէս Լուսովիկ , բայց Ռօպէր անհանգարտ էր եւ մօրքոյրս բարկացաւ , քահանան ալ ծուռ ծուռ մեզի կ'նայէր : Երբ եկեղեցիէն կ'ելնէինք հայրս եւ մայրս աղքատներուն ստակ տուին : Կնքահայրը շաքարանուշ կ'թափէր , եւ բոլոր գիւղի աղաքը կ'վազէին ժողուելու՝ իրար հրմշտելով : Մինչև տունը ետևնէս կը գային , որովհետև շաքարանուշ կ'տեղար բոլոր նամբան :

Մենք ալ մեր բաժինն առինք , բայց սիրուն քըսակներու մէջ : Մօրքոյրս մեզի գեղեցիկ ազօթագրքեր տուաւ , յատկապէս աղոց համար պատրաստուած էին , մէջը պատկերներ կային : Քրօջս գիրքը աւելի աղւոր կ'գտնեմ , բայց չեմ սրդոցիր , ինչու որ քոյրս շատ կ'սիրեմ : Երբ տունը հասանք , փոքրիկ Լեւոնը սրահը բերին , մայրիկը զանի թեւերուն մէջ առաւ եւ ըսաւ , « Խեղճ փոքրիկ աղայ » : Հայրիկին եւ մայրիկին աչերն արտասուքով լեցուն էին : Այս բանս Մարգրիտն պատմեցի , ան ալ ըսաւ ինձ՝ թէ ուրախութեան եւ տխրութեան արտասուքներ կան : Պատմեց թէ՛ ինչպէս անգամ մը երբ մայրիկը Զուիցերիէն դարձեր էր , եւ մենք Կատէրինին հետ տունը մնացեր էինք , իրեն ալ լացն եկած էր : Քոյրս իզմէ շատ աւելի բաներ գիտէ , ուստի շատ անգամ անոր խորհուրդ կ'հարցնեմ :

Ռօպէր ութ օր ինքզինքը բռնեց եւ շարութիւններ չըրաւ , անկից ետքը արձակ համարձակ սկսաւ

վարուիլ : Մարգրաթին հոգին կ'հանէր : Եթէ ոսկե-
ծաղկի մը բրցնել ուզէր , իսկոյն կ'վազէր կ'առնէր
և ոտքին տակ կ'նշմէր : Որովհետև Մարգրիտ չէր
ախորժէր կով տեսնել , շատ անգամ կ'պրտար ,
« Նայէ , նայէ , սա վարի դին՝ կովերը » : Վերջա-
պէս առտուընէ մինչև իրիկուն զանի անհանգիստ
կ'ընէր : Օր մը Մարգրիտ ըսաւ ,

« Կ'ուզէի գեղեցիկ փունջ ունենալ , որ փոքրիկ
սեղանիս վրայ դնեմ » :

— Կեցի՛ր , քոյրիկ պրտաց Ռօպէր , հիմակ քեզի
այնպիսի փունջ մը պիտի չինեմ , որ դո՛ւ պիտի ըլլաս :

Շուտ մը վազեց և խոշոր փունջ մը ձեռքը բռ-
նած եկաւ . ընտիր վարդեր քաղեր էր առանց հրա-
մանի : Քոյրս կ'քաշուէր և չէր ուզէր առնուլ , ին-
չու որ բնաւ վարդ քաղելու չէինք համարձակեր :
Վերջապէս Մարգրիտ ընդունեց , բայց հազիւ ձեռ-
քը առաւ : որ փոքրիկ դօզօշ մը կուրծքին վրայ
ցաակեց : Մարգրիտ սուր ձայն մ'արձակեց և գոյնը
նետեց : Այն ատեն Ռօպէրին վրայ վազեցի , կռիւ
մը սկսաւ մեր մէջ , բանցի հարուածներ իրարու
տուիկք , իրարու մազ քաշեցիկք , ընկանք ելանք ,
վերջապէս Ռօպէր քիթս քաշելուն՝ արիւն սկսաւ
վազել , ասոր վրայ կռիւը վերջացաւ : Մարգրիտ
վազեց որ օդնութեան կանչէ . պարտն Հէրսան հա-
տաւ . և ես կասկարսիք կտրած էի , կատղած էինք
և իրարու գէմ նախատինք կ'թափէինք :

« Հէնրիկ , ինչ է այս տեսածս , ըսաւ դաստիա-
րակս , միթէ այսպէս կ'պահես առտուան լաւ խոր-
հուրդներդ » :

Քիթս շատ կ'ցաւէր, և գոհ էի որ պարոն Հէր-
սան կ'ասատէր զիս, վասն զի կ'ուզէի լալ,

« Պարոն, ուզեցի քրոջս վրէժն առնել, և նո-
րէն պիտի սկսիմ կռիւը՝ եթէ Ռուպէր անոր վնաս
հասցնէ » :

Նոյն միջոցին մօրքոյրս եկաւ, առաւ ներս տա-
րաւ որդին, շատ ախար և շուարած կ'երեւէր :

Հայրիկն ու մայրիկը այնպէս ձեւացուցին որ ան-
ցած դարձածին վրայ բան մը չգիտեն : Իսկ Կատէ-
րին արձակ համարձակ ըսաւ, որ եթէ Ռուպէրը ըն-
տանիքէն հարիւր մղոն հեռու գիշերօթիկ վարժարան
մը չգնեն, մայրը որդւոյն ցաւէն պիտի մեռնէր :

Քանի կ'մտածեմ, չեմ կրնար հասկնալ Ռուպէրին
վարմունքը, թէ և շար սիրտ շունէր, շատակեր ալ
չէր, շատ անգամ բլիթներ կ'տար գեղացի տղոց :
Իայց եթէ աշխարհիս ամեն լաւ յատկութիւններն
իսկ ունենար, չպիտի ներէի որ փոքրիկ ազջիկներն
այնպէս ներէր. իրաւ որ այդ շատ գէշ բան է, սի-
րելի Ռուպէր : Քանի որ մենք աւելի ուժով ենք,
պէտք է որ անոնց հոգը տանինք : Երբ որ քոյրս չը
կրնար կաղնիի ստա մը կտրել, կ'ցատկեմ և զայն
կ'կտրեմ որ անոր տամ : Եթէ անասնիկէ մը վախ-
նայ, թէ և այս դարմանալի է, շուտ մը կ'բռնեմ
հեռուն կ'նետեմ : Մեր խեղճ փոքրիկ քոյրերը, ինչ
յանցանք ունին, եթէ վախկոտ են : Անոնք ալ մեզի
այնպիսի ծառայութիւններ կ'ընեն, որոց փոխա-
րէնն մենք չենք կրնար հատուցանել : Օր մը զմե-
ւիով մատա կտրեր էի, Կատէրին տունը չէր, և
ալ չէի ուզեր մայրիկը անհանգիստ ընել, որովհետև

հիւրեր ունէր, այն ատեն փոքրիկ քոյրս ըսաւ .
 « Եղբայր իմ, տուր ձեռքդ, ես քու մատդ պի-
 տի կապեմ » :

— Մարգրիտ, դ՛ու չես կրնար :

— Հէնրիկ, թ՛ող որ նայիմ :

Եւ փոքրիկ քոյրս իր պէպեկին մէկ քուրջը կ'առ-
 նէ և մատիս վրայ գլխանոցի պէս բան մը կ'կապէ,
 անոր բոլորտիքը դերձանը կ'փաթթէ ու կ'փաթթէ :
 Այն ատեն մատէս արիւն չեկաւ, և միւս օրը բան
 մը չունէի :

Մարգրիտ կ'սկսի նաև տեարակներս կարել՝ ունի
 մատնոց մը : Շատ գո՛հ պիտի ըլլամ եթէ կարկտել
 ալ սորոյի, վասն զի օր շանցնիր օր հագուստս չը
 պատուեմ : Իրաւ շատ կ'սիրեմ փոքրիկ Ղևոնը, բայց
 Մարգրիտը ա՛լ աւելի :

Մէ՛, երբ մեծնամ, քսակ մը պիտի ունենամ,
 ազւոր քսակ մը՝ ու արծաթով ու ոսկիով լի : Իսկ
 երբ դիտեմ որ քոյրս մատանի մը, կամ գիրք մը կը
 փափաքի ունենալ, շուտ մը պիտի վազեմ ծախու
 առնու :

Ափրիկէէն պիտի բերեմ իրեն թռչուններ եւ
 առիւծի ընտիր մորթեր, ինչպէս որ հայրիկը մօրս
 բերաւ . որքան գո՛հ պիտի ըլլայ Մարգրիտ :

Ինչպէ՛, ինչ օգուտ ունի, պարտաւոր եմ այս
 խօսքիս թելը կարել, և նոր խօսք մը սկսիլ : Սի-
 բրեյի ընթերցող, միշտ ներողամիտ եղիր ինձ : Մի՛
 դատապարտեր զիս : ցաւէ իմ վրայ, նշանակէ իմ
 յիմարութիւններս, որպէս զի դու ալ չրնես :

Գ Լ ՈՒ Ն Ժ Բ .

ՀԵՂԻՆԱԿՆ ԱՄՕԹԱՊԱՐՏ

Պարոն Հէրսան շատ կ'նեղանար երբ մեզ փրնտ-
ուելու կ'ենէր : Թէպէտ սուր աչքեր ունէր , բայց
կ'յաջողէինք միշտ իր քովէն խոյս տալու :

Օր մը , ո՛հ , թնշ օր էր այն , լարախիւ մը դղե-
կին բակը մտաւ , ունէր նաև գիտուն շուն մը որ
տօմիկն կ'խաղար : Ամէնքը սկսան նայիլ անոր խա-
ղին , և խաղը վատակեցաւ :

Ռօպէր ըսաւ թէ կ'ուզէր այս շունը ձեռք ձը-
գել . շան տէրը պատասխանեց , որ եթէ կայսրը
անգամ խնդրէր շէր կրնար տալ , թէ այս շունը իր
ուրախութիւնը և փառքն էր : Հայրիկը վճարեց
խաղը և խաղատէրները եղան գացին գիւղը :

« Քիչ մը ետեւէն քալենք , շատ քիչ , պոռաց Ռօ-
պէր , ինք շարունակ կ'ըսէր և զիս վատասիրտ
կ'անուանէր : »

« Միթէ շարիք մ'է մեր ըրածը . երբէք այսպի-
սի զուարճալի շուն մը տեսնելիք շունինք : Մեր ծը-
նողքը պիտի կարծէին թէ գնդախաղի սենեակն

ենք : Գնա՛ , դարձիր դու , եթէ կ'ուզես , Տես տօմիմեօն գնդախաղէն լաւ կ'սեպեմ : »

Ո՛հ , որչափ վատ էի , կ'զգայի որ ըրածս գէշ բան մ'էր և դարձեալ կ'երթայի : Կարծէի տեսնել պարոն Հէրսան որ մեզ ամեն տեղ կ'փնտռէր :

Ի՞նչպէս շտեցի խղճմտանքիս ձայնը՝ որ սրտիս խորէն կ'ըսէր ինձ : Հէնրիկ , դեռ ժամանակ ունիս , դարձիր , ընտանիքդ հոգի մէջ է , դարձիր , Հէնրիկ :

Արդէն ժամ մ'անցեր էր : Լարախիլ տղան նեղ ճամբու մը վրայ կեցաւ , և ըսաւ մեզ , խաղ մ'ես պիտի խաղար եթէ իրեն ստակ տայինք : Բայց ստակ չունէինք , Ռօպէր գնդիկներ տուաւ , լարախիլը շքնդուներ ըսելով թէ՛ Մինչին պէս չուն մը այդպիսի շնչին բաներ իրբու ստակ շքնդուներ :

• Տուր ինձ բաճկոնակդ : »

Ռօպէր հանեց բաճկոնակը , տղան զայն առաւ , երկու վայրկեան խաղաց և ապա կծիկը դրաւ : Ռօպէր անոր ետեւէն վազեց , գետնէն բարեր առաւ , ետեւէն նետեց , բայց չկրցաւ անոր հասնիլ : Ես կ'լայի , կ'վախնայի և ծնողացս վրայ կ'մտածէի : Ո՛հ , իրաւ որ բարի տղայք կարող են ուրախութիւն վայելել :

• Փոքրիկ աղջկան մը պէս կ'լսաւ , ըսաւ ինձ Ռօպէր : Արդեօ՞ք սա երգող ճնճուկներէն կ'վախնաս : Տե՛ս արեւը դեռ մեր գլխուն վրայ է , մէկ ժամէն տուն պիտի հասնինք : Պարոն Հէրսան մեզ պիտի յանդիմանէ , և ասով ամէն բան պիտի վերջանայ , մինչեւ որ նոր յանցանք մը գործենք : »

Ռօպէրին այս խօսքերը զիս բարկացուցին :

« Հապա մայրդ և մայրս : Ռօպէր , եթէ մեզ կ'փնտռեն , եթէ վշտանան . միայն քու հանոյքդ կ'մտածես : Քեզ այդչափ շարտիրա չէի կարծեր :

Ռօպէր սկսաւ սուշել Լուսնակին լոյսը եղանակը . ապա իմ թեւս բռնեց :

« Շուտ , շուտ քայներ , ըսաւ , ճաշին չպիտի հասնինք : »

Սայլակ մ'անցաւ . Ռօպէրին առաջարկեցի որ սայլակը քաշող բարի մարդէն խնդրէ որ մեզի հետն աանու :

« Մտիր դուն եթէ կ'ուզես , փոքրիկ տղաս , ես աղեկ սրունքներ ունիմ , և ճամբան գիտեմ : »

Ես ելայ սայլակն և աղաչեցի ընկերս որ ինձ հետեւի , բայց նա մերժեց և մտիկ շքրաւ սայլորդին , որ հասկցաւ թէ գղեկին տղաքն ենք :

Գէշն այն էր որ ագարակին ձիերը հայրիկին ձիերուն պէս շուտ չէին քալեր , ուստի հազիւ մէկ ժամէն գիւղը հասանք : Իջայ սայլակէն , և հազիւ տաս քայլ առկր էի և ահա գիմացս ելան բոլոր ծառաները , հայրիկը , մորաքոյրս և Աստէրին , որ ամենուն գլուխը անցեր էր : Աւասիկ , աւասիկ պոռայցին ամենքը :

Մորաքոյրս , այն ինչ տեսաւ զիս , որ խելոյն կիտամեռ գետին ընկաւ . զինք պայտարին տունը տարին :

Այնչափ սաստիկ էր գոգս , որ չէի կարող քալել : Հայրիկը զիս գիրկն առաւ , առանց յանդիմանելու , կ'զգայի սրտին բազխումը . թէ՛ և սարսափն

առած էր զիս , բայց չմոռցայ ըսելու թէ և Ռօպէր
հետիոտան կուգայ , չուզեց սայլակ մտնել : »

Շուտ մը մէկը վազեց այս լուրը Կատէրինին
տալու , որ մօրքրոջս քով կ'գտնուէր . իսկ հայրիկը
չուտ չուտ կ'քալէր զիս տանելով :

Մայրիկը քրոջս հետ ծառատանն էր : Երբ զիս
տեսաւ ճիկ մը հանեց :

« Տղան , Հէնրիկ , ո՞ւր գացեր էիր : »

Այնչափ դող ելեր էի , որ չէի կարող պատաս-
խանել : Բազմոցին վրայ պառկեցուցին զիս : Տաք
տաք թէյ խմեցի և քնացայ : Երկրորդ օրը անկող-
նիս մէջ կ'գտնուէի , աչքս բանալով՝ տեսայ մայրս
որ առջի օրուան պէս դժգոյն չէր :

« Արեւլի որդեակ , ըսաւ ինձ , կ'տեսնե՞ս որ-
չափ ծանր է վատ խրատ մը մտիկ ընելը : Ամէն
բան գիտե՛մ , Ռօպէր բոլոր յանցանքն իր վրայ ա-
ռաւ : »

Իմ սիրելի մօրս բերնէն առաջին բառն որ լսե-
ցի , սկսայ լալ : Մարգրիտ եկաւ զիս համբուրեց և
մեղմիկ մ'ըսաւ « Նա մեկնեցաւ : »

Հանգիստ գիշեր մ'անցունելով ոյժս վրաս ե-
կաւ . . . կարող եղայ ելնել և ամենուն հետ նա-
խանաչիկ ընել :

Մայրիկը թէ և շատտեց զիս , բայց այն-
պիսի ծանր դէմքով մը խօսեցաւ հետս որ սրտիս
զպաւ :

« Արեւլի տղաս , տեսար , հասկցար մեր վիշտը ,
թէ և Ռօպէրին չափ յանցաւոր չես , բայց գիտցիր
որ քու յանցանքդ ալ թեթեւ չէ : Քու խիղճդ ան-

չուշտ ըսաւ քեզի որ գեշ գործ մը կ'ընես, դու պարտաւոր էիր Ռօպէրին շնորհակալ: Երկուքնիդ ալ մեծ վտանգէ անցաք: Աշխարհս լի է այնպիսի սոսկալի պատմութիւններով, որ փախուստով մը սկըսած են՝ ինչպէս ձերը: Այն տղան կրնար քեզ հետը տանիլ և լարախաղաց ընել: Այն ատեն կորսուած էիք՝ թէ ձեզի և թէ մեզի համար: Մեր ձեռք չպիտի ընդունէիք ոչ խնամք և ոչ կրթութիւն, այլ հաւանական է որ դաւադանի հարուածներ պիտի ուտէիք, ինչպէս որ շունը տումինս սորվելու համար ծեծը կերած է: Խօսք տո՛ւր ինձ, տղաս, որ ուրիշ անգամ գէշ խորհուրդի չպիտի հեռակս: Կտեսնե՞ս տղայ մը հնազանդելու համար պէտք շունի ամէն բան հասկնալ: Մենք ալ տղայ եղած ենք, մենք ալ ձեզի պէս առաջուց խրատի պէտք ունեցանք: Մայր մը, Հէնրիկ, կ'ուզէ որ միշտ իր տղան ուրախ տեսնէ: Եթէ երբեմն անոր ուզածը չկատարէր և հաճոյքէ մը կ'զրկէ, պատճառն այն է՝ որ գիտէ թէ ինչ վտանգ կրնայ պատահիլ, եթէ հաւանի: »

Հաստատ խօսք տուի մօրս որ ալ այդպիսի բան մը չպիտի ընեմ, և թէ երբէք պատճառ մը չպիտի ունենայ զիս յանդիմանելու. խօսքս բռնեցի: Մայրիկը գլուխս բռնեց և թեւերուն մէջ քիչ մը գըզուեց: Գոհունակութեան նշան մ'էր այս, կարծես թէ ըսել կ'ուզէր. Աստուած իմ, շնորհակալ եմ քեզ, որ դաւակս շնորհեցիր ինձ:

Երբ որ Մարգրիտին հետ մինակ մնացինք, պատմեց ինձ որ հայրիկը պնդեր է թէ Ռօպէր գի-

շերտիկ դպրոց գնեն : Մօրքոյրս շատ լացաւ , բայց հայրս որոշումը չփոխեց և առտուն Ռօպէրը առնելով մեկներ էր :

Ահա՛ քեզի պատմութիւններ որ մտածել կ'տան , եթէ փափագ անգամ շունենաս մտածելու :

Ռօպէր , շունը , տօմիկոն և լարախիչներն շատ ժամանակ մտքէս շերան : Պարոն Հէրսան մեր քովէն բնաւ չէր հեռանար : Անօգուտ էր այդ զգուշութիւնը , ծառաստանէն դուրս չէի ելնէր :

Իմ ներկայութիւնս մօրքրոջս ցաւ կ'պատճառէր : Լուսովիկ սովորականէն աւելի կը զգուէր զանի , և ան ալ կ'լար :

Բիշ քիշ ես և մօրքեռորդիս նորէն մեր խաղերը սկսանք , և Ռօպէրին վրայ կ'խօսէինք :

Առաւօտ մը , հայրիկն եկաւ և դպրոցի տեսուչէն նամակ մը բերաւ : Նամակին մէջ կ'գրէր թէ Ռօպէրին վարձունքը իրեն շատ մեծ յոյսեր կ'տար , թէ անհանգարտ տղաք միշտ վատ տղաքներ չեն , և թէ սխալմունք մը շատ անգամ նպաստաւոր փոփոխութիւն մը կ'բերեն : Մօրքոյրս բարձր ձայնով կ'կարգար այս նամակը , բայց չկրցաւ շարունակել , լալու մեծ փափագ ունէր :

Կ'տեսնեմ որ մայրերը շատ կ'լան : Կ'ուզեմ որ իմ մայրս ալ լայ , բայց այն պայմանաւ որ միշտ ուրախութեան արտաւրքներ թափէ , թէ և շատ դիւրին չէ : Հիմակ աւելի խելոք եմ , սակայն շատ անգամ ծուլութիւնս կ'բռնէ , կ'սիրեմ ընթերցումը , վայելչագրութիւնն , բայց կանոններն արդարեւ անտանելի են , թարգմանութեան վարժութիւն-

ներն , ինչ և է : Հապա քերականութեան ինչ կ'ըսես : Ի՞նչ այլանդակ գիւտ : Խօսէ ինձ Աննիպայի, Միհրդատի , Սիխպիոնի , Ալէքսանդրի վրայ , ահա այդ փոքրիկ պատմութիւններն հետաքրքրաշարժ են :

Պարոն Հէրսան շատ ուսեալ մարդ է : Իմ գըրքերուս մէջ գտայ , ինչ որ պատմած է ինձ , մեր անցեալ տարուան շրջագայութեանց ժամանակ :

Ազդագրութեան մէջ բաւական քաջ կ'երեւիմ , ուստի շատ անգամ իմ փոքրիկ բարեկամներուս կը գրեմ : Գրելու համար ամէն պէտքերս ունիմ : Երբեմն քրոջս գրելով կ'զբօնոււմ : Իրեն թռչնիկներուն վրայ լուր կ'հարցնեմ , վէպիկներ կ'հնարեմ , ապա թէ ոչ թղթերս բնաւ պիտի չհատնին :

Նորայր եւ Պօղ կ'ըսեն թէ երբ մեծնան պիտի գրեն . Պօղ գիրը կ'ատէ , ինչու որ տպարան մը տուած են իրեն , և ամեն տեսակ գունաւոր մը լաններ : Ամեն վայրկեան ինձ հրաւիրագիրներ կը գրիէ : Կաղանդին օրն ալ խօսք տուած է ինձ այցեատմաներ գրելու :

Աշխարհագրութեան դասը շատ զուարճալի կերպով կ'սորվինք . պարոն Հէրսան , որ երթալով աւելի շատ սիրելի կ'գառնայ ինձ , աւագի վրայ կը քաշէ կղզիներու , թերակղզիներու ձեւերը , և լեռները կ'չինէ : Բայց ամենէ հրատուրելի բանն այս է , որ մեծ ջրուղիներ փորեցինք , որպէս զի գետեր , ծովեր , ծոցեր և նեղուցներ շինենք : Բոլոր այս բաներս թէ աշխատանք և թէ մեծ զուարճութիւն պատճառեցին մեզ :

Այս բարի պարոն Հէրսանը , մարգարան մը պատ-

բասակց . Մարգրիտին և ինձ մարմնամարզի դասեր պիտի տայ , որ օդին մէջ վազենք , կայսերէն վեր ելնենք , լարերու սրայ ցատկենք , ուրախութենէս կ'իջուիմ : Կժբազդարար Առաքիլ , իմ սիրուն քեռորդիս , պիտի երթայ : Ա՛հ , եթէ Առաքիլ շուտ մը կարենար մեծնալ , շեմ կարող հաւատալ թէ ես ալ այնչափ փոքրիկ երախայ եղած ըլլամ :

Իմ սիրելի մօրքոյրս Ախն քաղաքը գնաց : Ռօպէրը շտեանելուն համար կ'ձանձրանար : Հայրիկը չի՞ողուց որ մինակը մեկնի . միասին դացին : Մնչ բարի հայրիկ է :

Շատ ցաւեցայ որ Առաքիլ կ'մեկնէր . . . : Մեծկակ շունչան մը տուի անոր . բայց կ'փափաքէի որ ուրիշ մ'ունենամ :

Գ Լ ՈՒՒ Ժ Գ .

ՊԱՏԱՀԱԿԱՆ ՍԻԱԼՄՈՒՆՔ ՄԸ ,

ԵՍՏ ՄԸ ՆԵԱՆԱԻՈՐ ԴԷՊՐԵՐ

Որչափ ժամանակ որ Լէօն խաղաղիկ ընկերս էր , չէի դիտած որ Մարգրիտ գրեթէ բոլոր հանգստի ժամերը Լէօնին հետ կ'անցունէր : Անգամ մը միայն նախանձս բռնեց այս նոր մտերմութեան վրայ : Կարելի է որ մանկիկ մը նախամեծար համարուի քան զիս , ես որ առանց կմկմալու կ'իտտիմ , որ կը վազեմ , և սապօնէ պղպղակներ կ'շինեմ : Այս թըշնամանքը ծանր կ'երեւէր ինձ : Կրակ կ'կարէի քանի տեսնէի Մարգրիտն՝ որ փոքրիկ եզրօրս չօրս դին կ'ցատկաէր ու կ'սպարէր , որպէս զի անորմէ ժպիտ մ'ընդունի : Ապաշնորհ և քմահաճ աղջիկ է այն , կ'ըսէի մտքէս :

Բայց անմեղ Լէօնին գէմ ունեցած բարկութեանս

չափն այն աստիճանի չէր որ իր արգանակին աւելցուքն ուտելու համար քովէն հեռանայի, կ'ստատովանի՞մ որ քաջ գիտէի այն ժամը որ կատէրին պտուկը ներս կ'տանէր : Երբ էլ ոնն իր բաժինը կ'ուտէր, ես և Մարգրիտ, մէկ մէկ դգալ առած՝ պտուկին գլուխը կ'անցնէինք : Շատ անգամ մեր դգալներուն զարնուիլը կ'լսուէր : Եթէ քոյրս ինձի շափ շատակեր ըլլար, պտուկին մէջ անշուշտ կռիւք պիտի սկսէր : Բայց անուշիկ Մարգրիտին հետ կարելի չէր կռիւ ընել : պէտք էր իր եզրօք պէս շարանճի տղայ ըլլալ որ անօր հեաքը կ'ուտելու առիթ գտնուէր :

Օր մը որ պատշգամին վրայ մտղէզները վախցընելով կ'զբօսնուի, քոյրս եկաւ, մայրիկն իր ձեռքով բռնած էր, իր սեւ գանգուրներն ուտերուն վրայ ընկած էին, իր կարճ չրջազգեստը և հեաւապէս փոքրիկ տոտիկներն կ'երևէին լաւ կօշիկներով, և թէ և սպիտակ գօգնոց ունէր և պարզ կերպ մը, բայց հետն իցնալով ըսի, թէ փոքրիկ աղջիկները շատ պշրասէր են :

Մարգրիտ կարծեց թէ կատակ կ'ընէի, և հարցուց ինձ եթէ իր չրջազգեստը աղւոր կը գանձեմ :

« Միթէ տղաք գիտեն այդպիսի բաներ : Կանաչ հագուստդ ամէն կանաչ հագուստներու կը նմանի :

— Իմ կանաչ հագուստս, Հէնրիկ, միթէ կատակ կ'ընես, նայի՛ր մի անգամ, իմ չրջազգեստս երկնագոյն է, քաջ գիտես » :

Շուտ գիտեցի որ քրոջս սիրտը կ'կոտարեմ, ուստի սկսայ փոքրիկ աղջիկները վար գարնել, ըսելով թէ

չատ պշրասէր են : Վէճը տարցաւ :

« Է՛հ , ինչ կ'ըսես եղբայր իմ , միթէ չկա՞ն փոքրիկ տղաք որ երբ թաւիչէ բանկոնակ մ'ուենեան , գիշերը ուրախութենէ իրենց քունը չի տանիր , և կ'շարչրկեն իրենց դայեակները որը տասը անգամ իրենց փողպատը կապել և քակել տալով , որ պէսպէսի մը սանտրը կ'առնեն ծածուկ կ'սանտրուին , հոտոտելիք կ'առնեն կ'քսուին հայելիին նայելով : Այո՛ , պարոն , կան փոքրիկ տղաքներ , որ այսպիսի բաներ կ'ընեն : »

Քոյրս շիկնեցաւ մայրիկը տեսնելով , և ես շատ աւելի կարմրեցայ :

« Աճէն բան լսեցի , ըսաւ մայրիկը , թէ եւ Հէնրիկը յանցանք ունի , բայց դու Մարգրիտ իրաւունք չունիս . բաւական է միայն ըսել եղբորդ թէ չըջագեատդ կապոյտ կամ կամ կանաչ եղեր է , բնաւ փոյթ չէ . և այսպէս ճշմարիտը ըսած պիտի ըլլայիր : Եւ այց դու իրաւի չգիտեմ թէ ինչու համար կ'ուզես բոլորովին փոքրիկ աղջկանց վրայ թողուլ պակասութիւն մ'որմէ տղեկներն ազատ չեն մնար : Պըշրասիրութիւնը թէ աղջիկներու և թէ տղոց համար ծագրելի բան մ'է : Ի՛նչ օգուտ ունին թաւիչէ բանկոնակ մը , բանուած չըջագեատ մը , եթէ հազնուղները սիրուն տղաքներ չեն : Տեսած եմ տղեկներ՝ որ իրենց հազուստին վրայ կ'փքանան : Կը կարծեն թէ ամէն մարդ իրենց վրայ կը հիանայ , մինչդեռ բան մը միայն ամենուն ուշադրութիւնը կ'գրաւէ՝ այն է իրենց ազատտ մեռքերը : Իմ զաւակներս , վրայ բերաւ մայրիկը , նայեցէք որ կոխ

չընէք, նոյն խի ոչինչ բանի համար. վասն զի վերջէն ձեր սէրը կրնայ պաղիլ: Վանի շքնաղ և անոյշ բան է տեսնել Հէնրիկ և իր քոյրն իրարու հետ սիրայօղ: »

Այն ատեն զիրար գրկեցինք՝ թէ և մայրիկն մեզի բան մը չըսաւ. և զիտէք, Մարգրիտ իզմէ աւելի անուշ բնութիւն ունենալուն, մեր մէջ բնաւ մէն չեղաւ, կամ թէ որ ատեն ատեն մանր մունք խօսքեր անցաւ մեր մէջ, անոնք ալ այնչափ աննշան բաներ են որ բերան տանել շարժեր: Կ'ազաչեմ մեր այս կոխն ալ մտանաք և մեզ շատ սիրէք: Ահա շուտ մը թղթիս երեսը կ'զարձնեմ:

Իրիկուն մը սրահն էինք, երբ մայրիկը ըսաւ մեզ.

«Չառականերս, մեր ազարակապանին կինն խընդրեց իզմէ որ իր փոքրիկ ազջկան կնքահար և բընքամար ըլլաք, ես ալ շմերժեցի, փտահ ըլլալով որ դո՛հ պիտի ըլլաք այն բարի մարդոց ծառայութիւն մ'ընելով: »

Մտապութիւն բառը այնքան ազդեցութիւն չըրաւ մեր վրայ որքան սանիկ մ'ունենալու հանոյքը, վասն զի սարսիմ ըսել նաև թէ արդէն բաւական զարմացած էինք, Մարգրիտ և ես թէ ինչու համար մեր փոքրիկ եղբոր կնունքին ժամանակ, մօրքրոջս և ծերուկ քեռիիս տեղ մեզ չընտրեցին իբրև կնքահար:

Երկրորդ օրը մեր սանիկը տեսնելու տարին մեզ: Օրացոյցին մէջ զանուած ամէն սրբուհիներուն անունը տալէն ետեւ՝ որոշեցինք զանի Մարգրիտ և Գոհարիկ անուանել, յուսալով որ այս երկու ա-

նուենները չպիտի զատեն իրարմէ, ինչու որ՝ մեզ այնպէս կ'երեւի թէ Աննայէն ետքը, որ մայրիկին անուեն է, աւելի գեղեցիկ անուեններ չկան :

Ըսին մեզի թէ պէտք է մեր սանիկը սիրել, անոր վրայ հոգ տանիլ և պաշտպանել բոլոր կենացը մէջ : Մեր ուզածն ալ այս էր : Մարգրիտ քիչ մը հոգ տարաւ, մեր սանիկին համար գտակ մը կարեց : Քոյրս ինչպէս գիտէք, մատնոց մը և ասեղներ ունի, բայց շիտակը կատարինին մատնոցին և ասեղներուն աւելի վատահուսթիւն ունիմ : Վերջապէս, առ այժմ՝ ես ալ իմ սանիկիս հետ պիտի խաղամ, և երբ մեծնամ, իրեն ընծաներ, նոյնպէս և բարոյական դասեր պիտի տամ, ինչպէս որ հայրիկն ու մայրիկը դպրոցին բոլոր աղջկանց կ'տան :

Աստի որ մը կատէրին մեզ շատ ազւոր հազուեցուց գիւղի եկեղեցին տանելու համար, ուրտեղ պիտի կնքէին մեր սանիկը : Որչափ որ քրոջս հետ վիճարաներ էի թէ ազաք պըրասէր չեն, ճշմարտութիւնը կ'ստիպէ զիս ըսել թէ քիչ մը պըրանքը կ'սիրէի, մանաւանդ այն օրը : Կարելի է թէ մեզաւորն դայեակս է քան թէ ես : Այս սիրական դայեակս հազցուց ինձ նոր կապոյտ բանկոնակ մը որ անհամար կոճակներ ունէր : Հայրիկն ու մայրիկը միասին մեկնեցանք : Անչափ է ուրախութիւնս որ կնքահար պիտի ըլլայի և այնքան ազւոր էի : Երբ ազարակին բակը հասանք, կառքէն իջնելու ատենս ոտքս պարտապի գնաց և ինկայ քիթս տիղմին մէջ, որ Քոլոնի ջուր չէր հոտեր, ինչպէս սովոր էի ըսել մանկութեանս ժամանակ : Մհ, խաչ վկայ, ալ

հապարտ չէի : Հայրիկն ու մայրիկը հոգ կ'ընէին միայն որ ինձ վտանգ մը չըլլայ , բայց իմ հոգս բանկոնս էր եւ տարատա :

Այս արկածին վրայ մեծ կարեւորութիւն առի , իրաւ , բայց չմխիթարուեցայ : Անմիջապէս ազարակապանը , իր աղաքը և ծառաները շորս դիտ առին և սկսան դիտ սրբել և մաքրել : Երբ տեսան որ վտանգ մը չկար , ամէնքն սկսան ծիծաղիլ : Մարգրիտ շատ չինգաց, այլ քիչ մը :

Հայրիկը ըսաւ թէ այս բանիս համար կարելի չէր կնուները ետ ձգել , և թէ բաւական էր միայն Պետրոսիկին հազուստով դիտ հազուեցնել : ան ալ ճիշդ իմ տարիքս ունէր , թէ և աւելի ուժեղ էր : Գոռոսով ինչս շատ իջած էր , քիչ մնաց պիտի լայի , եթէ իմ փոքրիկ բարեսիրտ քոյրս չյորգորէր դիտ և չըսէր թէ ինքն ալ շատ կ'փափաքէր փոքրիկ ազարակապանուհիի մը հազուստը հազնիկ : Վարպետ Պետրոս կ'անուանէր դիտ , ոչխարներու հօտիս վրայ լուրեր կը հարցնէր ինձ , վերջապէս Մարգրիտ դիտ խնդացնելու համար տեսակ տեսակ վէպեր կ'հնարէր : Արդէն մեծ բան էր որ չէի լար , ինքզինքս այն անշնորհ հազուստներուն մէջ տեսնելով :

Վերջապէս միտքս գրի գլուխ ծռել և ձայն չի հանել : Մայրիկը շատ գոհ եղաւ որ եկեղեցին շէնքով շնորհքով կեցանք . բնաւ սխալմունք չըրինք , մանաւանդ շատ ծանր ու հանդարտ նստանք . վասն զի գիտէինք որ կնուները նշաշաքարի խնդիր մը չէր միայն : Մեր սանիկը շատ աղեղ էր , այս բանս Մարգրիտին վիշտ կ'պատճառէր : Մայրիկը ըսաւ որ

վեց ամսէն շատ սիրուն պիտի ըլլար , և իրօք այնպէս եղաւ : Մարգրիտ-Փոհարիկ զեղեցիկ կարմիր այտեր և կապոյտ աշուրներ ունի : Ամէն անգամ որ զինք տեսնելու կ'երթանք մեզի նորանոր խաղեր կ'ընէ : Այսօր մինակուկ կ'ըսէ , և երբ մայրը զանի զգեսակը կ'ըրէ հետը կ'զրօսնուիք , շատ սիրուն է :

« Պէտք է կարել Հէներիկին զանգուրներն և այդ բնուն զլիտէն հանել . այդպէս կ'զայտ տղեկի մը » :

Մայրիկը պատասխան շտուաւ , և մազերս կըտրելու խօսք շեղաւ : Ամսէ մ'ետքը , երեւելի պատկերհան մը եկաւ որ մեր նկարը շինէ : Հասկցայ որ մայրիկը իմ զանգուրներովս աւելի ազուր կ'զանէր զիս և կ'ուզէր որ պատկերիս մէջ այնպէս ըլլամ :

Կ'ըսեն թէ մեր պատկերը շատ նման էր , ինչով քաշուած էինք : Գիրկս ունիմ որսի բարակ մը Զեփիւն. անուն՝ որ հօրս հետ զօրանոց կ'երթայ : Մարգրիտ նեղացաւ երբ ըսին իրեն որ պլ.պլ.կ մ'առնու մեքը , ուստի Կատէրինին կատուն բանեց գիրկն առաւ նստաւ : Ասով շեմ ուզեր ըսել թէ տան մէջ չուն ու կատու ենք :

Երբ պատկերը լմնցաւ , հայրիկն ու մայրիկը զիս վարպետ հերայարդարի մը տարին : Մայրիկն ուզեց որ ներկայ գտնուի :

Կատէրին կ'ըսէր թէ՛ ո՞նիր մ'էր ինձի պէս քերովբէի մը մազերը կտրելը : Մազերս շատ կարճ կտրեցին :

Մայրիկն անգին բանի մը պէս ժողվեց , իրեն համար ապարանջան մը շինել տուաւ , և մնացածն իր

չորս պառաւ բարեկամութիւններուն մէջ բաժնեց : որով սիրուն զարդեր շինեցին . եւ առաջին անգամ այս տիկիները շնանչցայ , վասն զի առաջ սե էին իրենց կեղծամենքը : Բայց եւ շատ դո՛ւ եմ որ մագերս նորէն խոպոպիկի մեւով տեսայ :

Լաւ կ'աշխատէի . պարոն Հէրսան իզմէ գո՛ւ էր : Վատ նիշերը երթալով կ'քիշնային : Շատ կ'ախորժէի ըսել իմ գասաաուս , որու խօսակցութենէն շատ բան կ'սորվէի : Շատ գո՛ւ էի , վասն զի Նորայր և Պօղ անցաւոր ընկերներ էին և այնուհետեւ Մարգըրիտ և չէր բաժնուեր մայրիկէն , մանաւանդ թէ Լեւոն իր ուրախութիւնը եղած էր : Ճիւղը ալ շէի նախանձեր . ասոր համար շատ գո՛ւ էի : Ո՛հ , որչափ ծանր բան է նախանձոտ ըլլալ : Մարգ թըլուաւ կ'ըլլայ , բան մը չխօսիր , անկիւն մը քաշուած կ'դիտէ ծուռ աչքով , թէ արդեօք ի՛նչ աղւոր բաներ պիտի ընդունի եղբայրը կամ քոյրը , և կ'փափաքի որ ամեն բան ինքն առնէ : Եթէ երբէք օրին մէկը դիտեմ որ փոքրիկ եղբայրս նախանձոտ է , պիտի ըսեմ թէ որչափ ամօթապարտ և զրժբազդ էի , երբ այդ վատ պակասութիւնը ունէի : Մանաւանդ քանի վատ բան է նախանձիլ : Ես կ'ուզէի միշտ , որ Մարգրիտ ամէնէ աւելի գո՛ւ և աւելի գեղեցիկ ըլլայ : Հիմակ կ'սկսիմ ալ քաղաքին մէջ թեւս իրեն տալ : Իսկ գիւղը երկուքս ալ կը ցատկըտէինք : Բայց եթէ առուակ մը մեր առջեւ ելնէ , կ'օգնեմ անոր որ անցնի . ցանկապատներուն ամէնէ ընտիր մարմինները անոր կ'տամ : Նա չվախնար ալ , ա՛հ Մարգրիտ , որքան խաղեր կ'խաղամ

անոր , չեմ կրնար ըսել , ես իր պաշտպանն եմ :

Հայրիկն այնքան գոհ էր իզմէ , որ հարցուց թէ ինչ կ'ուզեմ կազանդչէքի համար , թէ և արդէն շատ շարքերդէն և խաղալիք առած էի :

Կօշիկ , կօշիկ , գոշեցի ուրախ զուարթ • գէշն այս է , որ սկսան ծիծաղիլ իմ պահանջքիս վրայ , և վերջէն լոկ գաւազան մ'ուզելով գոհ եղայ :

Քանի կարճ մազեր ունէի , կարծէի թէ պըզտիկ մարդ մ'եմ և գլուխ կ'ըսնէի : Իմ ցուպս գործիս շատ կ'զար : Սկսայ գաւթին սալաքարերը հնչեցնել՝ պտոյտի ելնելու ատենս : Համբան այս ցուպն շատ պիտանի էր ինձ , վասն զի անով քարերն հեռու կ'ըչէի որ , Մարգրտին ստոբին շհանդիպին : Կոյնպէս այն փայտը կ'գործածէի ծառերու ամէնէ բարձր ճիւղերը զարնելու , որ առուակին ջուրը ալեկոծեմ : Վերջապէս արգելներ կ'հնարէի որ ցուպովս վերցնելու հանոյքն ունենամ : Երբեք ասկէց աւելի ուրախութիւն չեմ զգացած , այն օրէն ի վեր որ իրբեւ ընծայ ընդունած էի կապարէ գինուորներս :

Երբ տեսնէի որ Մարգրտի գաւազանիս աչք կը տնկէր , երբեմն կ'տայի անոր , վերջը հատ մը կ'չի-նէի ուզած կերպովս և ապա լեռները ելնելով կը զուարճանայինք :

Գ Լ ՈՒՒ Ժ Դ

ԱԿՌԱՏԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Օր մը նախաճաշի ատեն ըսի . « Ի՞նչ է այս ,
ակուայ մը ունիմ որ կ'շարժի . » ասպա սկսայ ցոյց
տալ և դարման խնդրել :

Մայրիկն ուզեց որ դերձանի կտորով մը կապէ
և քաշէ : Ա յն ժամանակ՝ իմ հազարապետի աս-
տիճանս մտնելով՝ թէ և երբեմն կ'յիշէի , սկսայ
լալ : Հայրիկն սկսաւ ծագրել ու վրաս խնդալ . վասն
զի քաջ գիտէր թէ պիտի թողուի մայրիկն գիտցածն
ընելու : Սայց երբ տեսաւ թէ ինչ աստիճանի վա-
տասիրտ եմ , բարկութիւնը բռնեց . նոյնպէս մայ-
րիկը նեղացաւ :

Մարդրիա բոլոր ակուաները շոշափեց որ տեսնէ
թէ արդեօք կրնայ գտնել հաս մը շարժուն , վասն
զի այս բարի քուրիկս միշտ պատրաստ էր ինձ օ-
րինակ տալ քաջութեան :

Յորդոր, խրատ, խոստմունք, ամէն բան անողուս եղաւ. ուստի փոքրիկ սենեկի մը մէջ գոցեցին զիս, որ երգիկ մ'ունէր, Մարգրիտ անոր տակը կ'գար և ինձի ճառեր կ'խօսէր, այնքան ճարտարախօսութեամբ որով անտարակոյս զիս պիտի համոզէր, եթէ քիչ մը խելք ունենայի. գէթ Մարգրիտ այնպէս կ'մտածէր, և ամէն անգամ որ խօսքը կ'աւարտէր, կ'ըսէր.

« Հէնրիկ, խօսէ նայիմ, միտքդ եղաւ, երթամ մայրիկը կանչե՞մ : »

Ես ալ լալով՝ ո՛չ, շեմ ուզեր, կ'պատասխանէի :

Նոյնպէս կատէրին բանտս կ'գար և կ'ջանար յորդորել զիս, թէ և շէր յաջողեր : Վերջապէս Մարգրիտ շարունակ երթալ գալէն ետքը զիս մինակ թողուց : Շատ կ'ձանձրանայի : Ակոսս բերնիս մէջ կ'օրօրէր և պիտի ինար : Փաջ գիտէի թէ մայրիկը իր փոքրիկ աղուն ցաւ պատճառել շէր ուզեր : Անշուշտ իր փափուկ մատներով շատ թեթև պիտի քաշէր գերձանը : Ինքնիրենս կ'ըսէի նաև թէ ֆրանսացի զինուորականի մը համար որքան մեծ վատութիւն էր ըրածս :

Չարտաւոր եմ ընթերցողին ամէն ճշմարտութիւն խոստովանիլ : Գիտեցի որ աղեկներն երբ մի անգամ բանի մը համար ո՛չ ըսեն, տալս շատ դժուարաւ այն կ'ըսեն : Միթէ այս բանս կամակորութիւն չե՞ն անուաներ, որ յիմարութեան ամէնէն մեծն է :

Արեւին կ'կարծեմ թէ՛ իմ զիմադրութեանս մէջ յամառութիւն կար, թէ՛ պէտ շատ անճոռնի էր այս

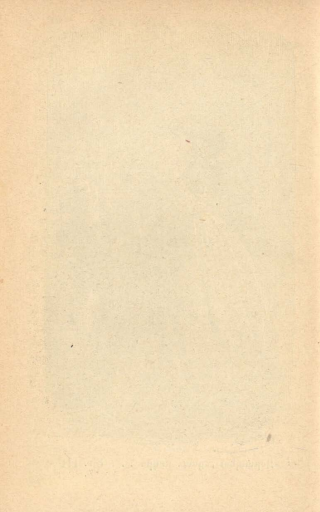
պահատութիւնը , բայց աւելի կ'ուզեմ հաւատալ թէ կամակոր էի , քան թէ ըսել թէ երկշտութիւնն էր պատճառը : քանի որ մարդ մը պարտաւոր է քաջասիրտ ըլլալ :

Ա՛րքէի ինքնիրենս . ինչպէ՛ս կ'ապշտկանամ , մինչեւ հիմակ դպրոցի տղոց ամէն կաթի ախօաները կրնային քաշել : Արտասուէի , կ'զայրանայի : Բայց փոքրիկ ապուշ պիտի ըսէր ինձ սիրելի ընթերցողը , ինչու չէիր կանչեր մայրիկդ , շուտ մը պիտի դարանշուշտ , ո՛հ , ահա՛ ուրիշ անմտութիւն մ'ալ , անձնասիրութիւնս չէր թողուր որ քոյրս կանչեմ , որու լուսթիւնը յանցանք կ'սեպէի : Շատ օգտաւէտ կրթութիւն մ'է յուշավէպ գրեցը : Տղայ մ'ըրածին կ'փերադառնայ , կ'յիշէ և շուտ մը կ'աեանէ թէ որչափ շար և ծաղրելի է եղեր : Իսկ տղեկ մ'ինչ բարոյական դաս որ քաղէ ինքն իր ըրածէն ուրիշ որ և է բարոյական դասէ վար կ'մնայ :

Ժամ մ'այսպէ՛ս յուսահատ անցնելէն ետքը լըսեցի Մարգրիտին անուշ ձայնը :

« Եղբայր իմ , եղբայր իմ , վանդակ մը լեցուն հաւեր բերին մեզ , որոց մէջ կան սեւեր՝ ճերմակ կատարով՝ կարծես թէ նորելուկի գերծակուհի մը գարգարեր է գանոնք , ուրիշներ ալ կան որ շատ փոքր , սպիտակ են և իրենց թաթերուն վրայ տեսակ մը թևնոցներ ունին : Ահ՛ Հէնրիկ , թող որ թեւով մը ախօադ քաշեն : Այս աղւոր հաւերը առանց քեզի տեսնելով հաճոյք չեմ գգար : Հայրիկն ու մայրիկը խօսքդ չպիտի ընեն , և դու պիտի մընաս միշտ բանտը . Հէնրիկ , որքան գէշ բան է ծը-

նողաց վիշտ պատճառելը : »

Ա՛հ , ինչ ամօթ բան . լոկ հետաքրքրութիւնը համոզեց զիս վախճամ , վասն զի կարծեմ թէ բարի տղեկ մը իր ծնողաց հանելի ըլլալու համար , շուտ մ'անոնց խօսքին կ'հնազանդի : Մարգրիտ դուռը բացաւ և զիս մօրս մօտ տարաւ . իմ մուտքս փառաւոր շեղաւ :

« Զօրապետ , ըսաւ մայրս գերձանի կտոր մը առնելով , մտնցիր , գործն երկար չսխախտել : »

Իայց , ահա , երբ գեձանն փաթթեց՝ ակռաս մօրս ձեռքը մնաց : Սկսայ քահ քահ խնդալ , խոյս տալով :

Ես ալ զգացի որ ծիծաղելի էր վարմունքս , և իրօք քոյրիկն իզմէ աւելի քաջասիրտ էր : Ախրասեմ ընթերցողս որ թոյլ տայ իր կաթի ակռաները քաշել , վասն զի շատ դիւրին բան է : Այսպէս շատ դիւրաւ քաջասիրտ տղեկի մը համբաւը պիտի ստանայ . իսկ եթէ երբեք իր յուշափէպը գրելու ելնէ , իր ժամանակակիցներուն այս էջէս աւելի փայլուն սողեր աւանդած պիտի ըլլայ :

Ա՛հ , քոյրս որքան իրաւունք ունէր զիս այս արխուր խցիկէն դուրս հանելու , ուր այնքան տաղտուկ կ'զգայի : Իմ արտասուքս շորցան երբ այն գեղեցիկ հաւերը տեսայ : Մարգրիտ մտոցեր էր ըսելու թէ գեղին գոյնով հաւեր ալ կան , սև աքլորներ ինչպէս նաև կապոյտ ու կանաչ երանգներով :

Միտուն տնակ մը և փոքրիկ պարտէզ ունէին ազուր հաւերն : Առջի օրերը , մեր բոլոր գրօսանքն եղաւ անոնց հաց նետել և խնդալ , երբ կ'զխտէինք

Թէ ինչպէս իրարմէ կ'ափշտակէին մեր տուած սը-
նունդը :

Հեռու տեղերէ կ'զային որ մեր հաւերը տեսնեն :
Ամէնքը կ'զմայլէին , բայց ի կատէրինէն , նա կը
պնդէր , թէ իր հաւերն , շատ գերազանց են այն
հաւերէն որ հնարքով յառաջ եկած են : Եւ երբ
հայրիկը հետը իյնալ ուզեր , անոր վառեակները կը
կտրէր : Բայց նա շիտակը ըսելով կ'սիրէր և կ'յար-
գէր իմ գայեակս :

Խեղճ կատէրին հարուստ չէ , իրաւ , բայց հայ-
րիկս ունեւոր էր , և այս ալ նոյն բանն է : Երբ
կատէրին չկարենայ աշխատիլ , բանի մը կարօտ չի
սխտի մնայ , այլ սխտի հանգիստ ընէ միայն . շի-
տակը նշանաւոր է իմ գայեակս :

Գ Լ ՈՒՒ Ժ Ե .

Ա Ն Գ Լ Ի Ե Ր Ե Ն Լ Ե Զ ՈՒ Ն

Գիտե՞ս եղբայր իմ, ըսաւ Մարգրիտ, անգլիացի վարժուէի մը պիտի ունենամ որ անգլիերէն սորսիմ: Գու ալ պիտի սորսիս և միասին պիտի խօսինք. ուրիշները չպիտի հասկնան, կուզե՞ս սորսիլ:

— Ե՛ս, օրիորդի մը հետ սորսիմ, երբէք, Մարգրիտ: Այդ միայն փոքրիկ աղջկան մը համար լաւ է:

— Հապա ես Պ. Հէրսանէն քիչ մը քան կ'ուսնիմ:

— Այդ տարբեր խնդիր է:

Բարեբաղդաբար, սիրելի Մարգրիտս տարբեր խնդիր խօսքէս գո՛հ եղաւ, թէ ոչ պիտի շփոթէի և չպիտի կարենայի բացատրել թէ ին՞չ է տարբերութիւնը:

Կան վայրկեաններ ուր կ'սիրեմ գիմադարձութիւն ընել, կամ այսպէս իսեմ բարեմիտ ըլլալու

քաջութիւնը շունիմ, փանցի կ'զգամ թէ եթէ ուզէի կրնայի բարեմիտ ըլլալ :

Նստ անհամբեր էի տեսնելու օրիորդ Արապէլլանն . շատ հետաքրքիր եմ, և երբ հիւրեր գան՝ կ'ուրախանամ :

Մարգրիտ շարունակ կ'խօսէր ինձ գալիք վարժուհիին վրայ :

« Հէնրիկ, կրնաս ըսել թէ՛ արդեօք օրիորդ Արապէլլան ինչ գէժք ունի :

Իսկ ես, որպէս զի խնդամ և քուրիկս բարկացնեմ, ահարկու գոյներով գանի կ'նկարագրէի : Սրմը խեղճ անդուռհին կազամախիի պէս բարձր էր, երկար թևեր ունէր, կանգունի շափ ցից ակռաներ, և ասոր պէս հազարաւոր ձիւրքեր : Հետևեալ օրն, այնքան փոքր է կ'ըսէի իր հասակն որ մինչև անգամ լեռնին օրորոցը կրնար սզմիլ :

Վերջապէս օրիորդ Արապէլլան եկաւ . ազէկ որ իմ գծած և ոչ մէկ պատկերին կ'նմանէր : Այնքան ազնիւ և համեստ բարի կերպարան մ'ունէր որ իսկոյն սիրեցի զինքը : Բայց այս կարծիքս Մարգրիտին չըսի, Բոյրս շատ ուրախ էր որ իր մօտ անբաժան ընկերուհի ունէր, անգլիէրէն գաս կ'տար իրեն և պէտք եղած ատեն՝ մինչև անգամ հեռք կ'խաղար :

Մուցայ յատնելու որ շատ հպարտ էի, ինչպէս որ կատարին կ'ըսէր, բայց ես այդ բանը կամակորութիւն կ'անուանէի (կարող եզաք արդէն յատուել) : Եթէ խնդրէին իզմէ բան մ'ընել, կ'մերժէի կարծելով թէ այսպէս կարևորութիւն կատանամ,

և որչափ աղաչէին, այնքան կ'զիմազրէի, և այս բնութեամբս շատ կորուստներ ըրած եմ. թերևս այս պատճառաւ էր որ հայրիկն ու մայրիկը շէին առաջարկեր ինձ որ անգլիերէն սորվիմ, թէև շատ փափազ ունէի սորվելու, երբ կը լսէի քոյրս որ փոքրիկ խօսքեր կ'շինէր և իր վարժուհիին հետ կը խօսակցէր, շատ տարօրինակ կ'զանէի և կ'մտածէի որ եթէ քրոջս հետ խօսակցէի, շատ աւելի սիրուն բան մը պիտի ըլլար:

Մայրիկն, ինչպէս որ ըսած եմ, ամէն ինչ կը դուշակէ, և հաստատ գիտեմ որ ըսած եմ, և հաստատ գիտեմ որ ինքը ըսած է Մարգրիտին որ մանրր գասեր տայ ծածուկ: Ահ, որչափ բարի է քուրիկս, քանի որ փափաք ունէր ինձ դաս տալու, ինք ևս աւելի ժրջան կ'զառնար: Երբ առանձին պարտէզը վազվզէինք, շատ մը անգլիերէն բառեր կ'սորվեցնէր ինձ:

Օր մը ինձ ըսաւ.

« Եղբայր իմ, խորհուրդ մը, գարմանայի խորհուրդ մը կ'զառնայ մտքիս մէջ. մտիկ ըրէ, երկու ամսէն Մայրիկին ասնին օրն է, պէտք է անգլիերէն լեզուով շնորհաւորես իրեն ասնը:

— Ինչ, անգլիերէն բարբառով:

— Հէնրիկ, խնդրեմ կատակը մէկդի, իմ խորհուրդս շատ սիրուն է, քեզ փոքրիկ առակ մը պիտի սորվեցնեմ: Օրիորդ Սրապէլլայի քով պիտի կրկնես, որ սխալ չընես: Այն օրը անգլիերէն պիտի նախաճաշիկ ու հաշ ընենք, և Պետրոս սպա-

սաւորը չպիտի հասկընայ երբ հաց ուզենք » :

Ախտո՛ւ , ի՞նչ պիտի մտածէք իմ վրայ , եթէ ըսեմ ճշմարտաբ. գիտցիք ուրեմն որ Պետրոսին զարմանք և շփոթութիւն պատճառելու յոյսն մեծապէս օգնեց քրոջս առաջարկն ինձ ընդունել տալու :

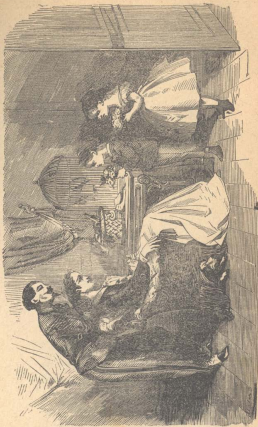
Աւրեմն մեր հանգստեան ժամերն անգլիերէն սորվելով կ'անցնէինք : Երբեմն մեր գասն իբր պատահմամբ օրիորդ Արապէլլային առջև կ'սորվէինք , որ բոլորովին անտարբեր գէմքով և առանց երեսն նայելու իր բանուածքին վրայ ծռած՝ սխալներս կ'ուզէր : Զարմանայի յարմարութիւն ունէի , այն , զարմանայի կ'ըսեմ , պարոններ և օրիորդներ , որովհետև փորձով կ'ըսեմ , հաղիւ տասն ութ ամիս կայ որ քոյրս այս խորհուրդն ունեցաւ և ես արդէն Քրանսերէնի շափ կ'խօսիմ անգլիերէնք :

Այս երկու ամիսները միւսներուն շափ շուտ անցան , և Սուրբ Աննայի օրը , առաւօտուն ժամը իննին Մայրիկին սենեակը՝ մտանք : Մարգրիտ և ես բռնած էինք մեծ վարդէ փունջ մը :

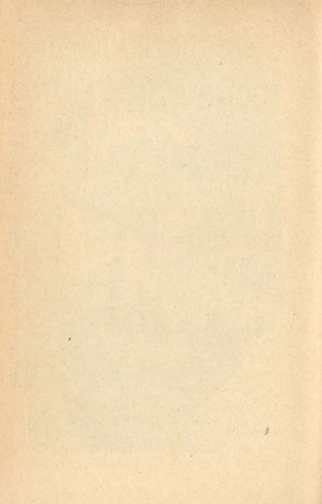
Քոյրս օրիորդ Արապէլլայի օգնութեամբ սորվեցուցած էր՝ ինձ (այս սիրելի օրիորդին հետ բոլորովին հաշտուած էի) սիրուն շնորհաւորական ուղերձ մը : Շատ լաւ սորված էի : Երբ յանկարծ ազատօրէն իմ զգացմունքս յայտնելու մտօք աւելի յարմար գտայ ըսելու մօրս .

I love you (կ'սիրեմ քեզ)

Այս մի քանի խօսքերը կայծակի ազդեցութիւն ունեցան : Մայրիկն կարծեց թէ այս ձև մ'էր որով կ'ուզէի ըսել , որ այսուհետև անգլիերէն պիտի սոր-

Մարգրիտ եւ երբո՛ւնս Էրնը մեծ վարդի փուռնը մը :

զիմ : Երևակայէ ուրեմն անոր և հորս զարմանքը
 երբ սկսայ իրենց առջև գոց առակ մը խօսիլ առանց
 բառ մը մտնալու և այնպիսի շեշտով մը որ օրհորդ
 Արապէլլայի ժպիտը կ'շարժէր :

TUE SHEEP.

*Lazy sheep, pray tell me why
 In the pleasant fields you lie,
 Eating grass and daisies white,
 From the morning till the night?
 Every thing can something do,
 But what kind of use are you?*

*Nay, my little master, nay,
 Do not serve me so; I pray.
 Do'nt you see the wool that grows
 On my back, to make you clothes?
 Cold and very cold you'd get,
 If I did not give you it.*

*True it seems a pleasant thing
 To nit the daisies in the spring;
 But many chilly nights I pass
 On the cold and dewy grass,
 Or pick a scanty dinner, where
 All the common's brown and bare.*

*Then the former come at last,
When the merry spring is past,
And cuts my wooly coat away;
To warm you in the winter's day;
Little master, this is why
In the pleasant fields I lie.*

Հայրիկը շատ դո՛ւ էր, երեսներս կ'զգուէր, իր փոքրիկ տղան կ'անուանէր զիս, և կ'խոստանար զիս Անգլիա տանել: Բայց այս խոստման պէտք չունէի որ երջանիկ ըլլամ. երբ տղայ մը բարեմիտ է իր վարձքն ինքնին կ'զանէ:

Ձեմ ուզեր պարծենկոտ մ'ըլլալ և ենթադրել թէ ամէն փոքրիկ տղաք անգլիերէն գիտեն, քանի որ քիչ մնաց որ ես չպիտի սորվէի: Ա՛փափաքիմ իմ սիրելի ընթերցողիս առակին թարգմանութիւնն տալ: Ա՛թէ անգլիերէն գիտէ, դարձեալ պիտի հաւանի իմ յատուկ գիտաւորութեանս:

Ո Ձ Ի Ա Ր Ն Ե Ր Ը

Մոյլ ո՛չխարներ, խնդրե՛մ, ըսէք ինձ, ինչո՞ւ համար առտուընէ մինչև իրիկուն կ'մնաք զուարթ դաշտերուն մէջ, խոտ և ճերմակ մարգարտածաղիկներ ուտելով: Ամէն արարած կրնայ բան մ'ընել, բայց դուք, ին՞չ բանի օգուտ ունիք:

Շուտ մի՛ դատեր, սիրելի պարօնս, համբերէ՛ որ ըսեմ, խնդրե՛մ, այդ կերպով մի՛ վարուիք ինձ

հետ , շե՞ս տեսներ բուրդը որ կ'աճի իմ վրայ , ս'է , որչափ պիտի մտէիր , և շատ պիտի մտէիր , եթէ քեզ այդ բուրդը շտայի :

Իրաւ , հաճելի կ'իջուի ինձ դարնան մարդրիտներ կտրելը , բայց որքան զով գիշերներ կ'անցնեմ խոնաւ և ցուրտ մարդագետնին վրայ , կամ ինձ անպարարտ նախանաչիկ կ'կրծեմ այն չոր և ախուր ամայի դաշտավայրին վրայ :

Ապա՛ կ'գայ ազարակապանը , երբ գուարթ գարունը կ'անցնի և բոլոր իմ քրդեայ հագուստս կըխուզէ , որպէսզի ձմեռուան եղանակին մէջ քեզ տաքցնէ : Փոքրիկ պարոն , հիմակ իմացա՛ր թէ ինչու համար ուրախ գուարթ մարգերուն մէջ կ'արածիմ :

Գ Լ ՈՒՒ Ժ Զ .

ՇԱՏ ԳՈՂ ԵՆՔ . — ՎԻՇԵՏ ՈՒՆՈՄՔ

Մեր սանիկին մայրը գառնիկ մը բերաւ մեզ : Ինչ ուրախութիւն , մեր աչքին առջեւ խոտ կ'ուտէր , մեզի կը նայէր : Կ'մայէր : Մարդրիա ժապաւէնի մը մէջէն բոժոժ մ'անցուց և անոր միզը կախեց : Նոր հիւրը մեր ամենուն աչքին լոյսն էր : Կ'արժեժ նաև որ քրոջս կողմէ սանարուելու պէտք չունէր . շան պէս մեր ետեւէն կ'գար : Կ'ստափագէի անոր անուն մը տալ . Մարդրիա պնդեց թէ չպիտի գտնէինք աւելի բաւ անուն մը քան գառնիկ անունն , և ես հաւանեցայ : Անն շատ շուտ խնայաւ թէ որքան տարբեր է մեր գառնիկն իր թղթէ ոչխարէն : Քիչ մ'ատեն իրարմէ վախ դգայէն ետե' մտերմացան , և այնպիսի խաղեր կ'խաղային որ մեր խնդուկը կ'շարժէին :

Քանի կ'աւելնար մեր հասակն , մենք մեզի վն-

պէր կ'յօրինէինք ուրախ զուարթ, այնպէս կ'երեւա-
կայէինք որ մայրիկին և հայրիկին զաւակները շենք,
այլ ողորմելի աղաքներ որ իրենց ապրուստը հա-
րելու կ'աշխատին :

Օր մը մեր մտքին այնպէս փշեց թէ փոքրիկ հո-
փունքու կեանքէն աւելի գեղեցիկ բան չկայ :

« Կ'նայի՞ս, կ'ըսէ՞ր Մարգրիտ, միշտ միասին պիտի
պտտէինք, նախ ա՛հ ու դողս պիտի բռնէր մտա-
ծելով որ վայրենի կենդանիներ կան, ուստի քովդ
նստած գուլպաս պիտի հիւսէի : Իսկ դու ուսի՞
սապատներ, վանդակներ պիտի շինէիր - իմ քովս
նստած երբեմն պիտի երգէիր : Երբեք մեր հը-
ղիկը պիտի հաւքաւէի, կարգի պնէի և թանը պիտի
եփէի : » Եւ քոյրս սրբան կ'բարկանար, երբ գը-
լուխս սրելով կասկած կ'յայտնէի իր եփելիք թանին
համին վրայ :

Երբեմն ալ շրջուն փոքրիկ վաճառողներ կ'ըլլա-
յինք : Ամէն մարդ մեզ կ'սիրէր և մեզմէ բան ծա-
խու կ'առնէր : Արշափ ուրախ պիտի ըլլայինք, եթէ
մեր շահած ստակն առնը տանէինք : Այսան դի ե-
թէ Մարգրիտ պարծանք կ'սեպէր անտես լինիլ, կը
փափաքէր նաև լու մայր մ'ունենալ և իր մայրը
զինքը շատ կ'սիրէր :

Մեծ գրասանք մ'էր ինձ լսել Մարգրիտին վէ-
պիկներն ու գիւտերը :

Ինչ գործանալի բան, մարդուս դժբաղդու-
թիւնը կ'հասնի ճիշդ այն ժամուն որ մտքէն շանց-
նիր : Մի՞թէ այս բանը գիտած էք :

Մենք ամէնքս շատ գո՛հ էինք : Աքանջելի էր

օղբ : Քիչ ատենէն շագանակները պիտի ժողուէինք
և ուտէինք , երբ բարի պարոն Հէրսան հիւանդ ե-
ղաւ : Շատ ցաւ զգաց որ անկողին ընկաւ , և զիս
մինակ թողուց որ աշխատիմ , թէ և օրիօրոյ Արա-
պէլլա վրաս կ'հսկէր , և այդ աղջիկն սկսե՛ր էի շատ
սիրել :

Հայրիկը կարծեց ամէնուն հետ որ պարոն
Հէրսան շուտով պիտի բժշկուի . հակառակը եղաւ :
Աւտի որովհետեւ քիչ օրէն գիւղէն պիտի իջնէինք ,
մայրիկս մտածեց որ զիս Ղիօնի գիշերօթիկ զպրօ-
ցը զրկէ , վասն զի շատ բան չէի սորվեր , և միայն
անկիրարէնի մէջ առաջ կ'երթայի :

Այս լուրը ինձ արորժեղի չէր , ինչպէս կրնաս
երեւակայել : Հայրիկն ըսաւ ինձ :

« Իմ փոքրիկ տղաս , իրաւ որ շատ խելօք ես
և կ'յուսամ որ պարոն Հէրսանին փիշտ չպիտի պատ-
ճառես իր հիւանդութեան ժամանակ անհնազանդ
զանուելով : Շատ անգամ ըսած ես թէ զինքը շատ
կ'սիրես , ուրեմն պէտք է սիրոյդ ապացոյցը տաս :

« Կարելի է պէտք ըլլայ որ ամիս մը տունէն
զուրս անցնես (սկսայ լալ) . լաւ ընկերներ պիտի
ունենաս որոց հետ պիտի խաղաս : Պիտի գամքեզ
տեսնելու : Շատ շուտ պիտի անցնին օրերը : Մա-
նաւանդ ինն տաս տարեկան տղայ մը պէտք է ար-
գէն քաջութիւն ցոյց տայ :

Պատասխան տալու տեղ քիթս կ'սրբէի :

« Տեսնեմ քեզ , շարունակեց հայրիկս , զոք լաւ
տղեկ մ'ես . ուստի , քեզ իբր վարձ՝ պայուսակդ
համակառը պիտի գնել տամ , և ձեռով պիտի եր-

թանք կայարանն , իբրև երկու մեծ մարդ : Այնպէս
չէ , Հէնրիկ :

Վիշտա գրեթէ անցաւ :

Բայց Մարգրիտ ինձի պէս շուտ մը միշտը չփա-
րատեց . մայրիկը սաստեց զինքը , այն ատենն ձայն
չի հանեց :

Երկրորդ օրը , առանց լալու ձի հեծայ գացի :
Խմ գաւազանս ձեռքս էր :

Աշակերտները զեռ գասարանները չէին մտած⁷,
և սակայն միայն տասնհինգ հոգի կար , փոքր և
միջակ , մէկ քանիին ծնողքը շատ հեռու էին ,
ովանք արձակուրդէ զրկուած էին , վասն զի չէին աշ-
խատած : Տունը մեծ ու գեղեցիկ էր , ահագին
բակ մը կար ծառաւէտ , ուր հանգստի ատենն⁸ կը
խաղային :

Դասատուներս շատ լաւ ընդունեցին զիս : Պար-
տաւոր եմ ըսել թէ կարծածիս շափ դժուարաւ չը
բաժնուեցայ հօրմէս և այս բանն զիս զարմացուց :

Աւտի , կերելի թէ գիտմամբ հանգստի ժամա-
նակ տարեր էր զիս դպրոցն , այնպէս որ շուտ մը
սկսայ ազոց հետ խաղալ :

Հագիւ վայրկեան մը կար որ բակին մէջն էի ,
երբ գիտեցի փոքրիկ խաբտեշ և գեղնուկ ազայ մը,
իզմէ քիչ մը մեծ , չէ շատ : Մեզ կ'նայէր , և կար-
ծեա թէ և ոչ մէկը հոգ կ'ընէր որ այնպիսի ազայ
մը ներկայ գտնուէր :

Փոքրիկ ազու մը հարցուցի թէ ինչո՞ւ համար այդ
ազան միւսներուն հետ չէր խաղար :

« Վասն զի շեն սիրեր զինքը :

— Ինչո՞ւ համար, որքան տխուր գէժք ունի :

— Անկկիացի է, չորս բառ բովէ բով բերել չը գիտէր, և երկինք կ'նայի՝ իբր թէ Ֆրանսերէնը երկինքէն պիտի իջնէր :

— Միթէ՞ ինձի պէս նորէկ է :

— Ա՛յն, երեք ամսէ ի վեր այս տեղ կ'գտնուի, չեմ գիտեր ուսկից եկած է, և ոչ ազայ մը գինքը չսիրեր :

— Միթէ՞ չար ազայ մ'է :

— Այ ոք գիտէ :

Փոքրիկ անկկիացին գիտեց որ իր վրայ կ'խօսինք. կարմրեցաւ, և ձեռքը գրպանը դրած կ'երթար կ'գար :

Ես բան մը չէի ըսեր : Բոլոր անկկիարէն բառերս միտքս կ'բէրի, որիորդ Աբապէլլան և Մարգըրիտը կ'յիշէի, բառգիրքս և անկկիերէն քերականութիւնս :

Քիչ մ'աւանն վարանելէս ետքը, որոշեցի քաջութիւն մը գործել :

Շունչան խաղը կ'սկսէին, մէկ մեծ շունչանով մը : Ինչ և իցէ, ամէնքը թողուցի, և շիտակ այն փոքրիկ ընկեցիկ ազուն մտա գացի :

Կարող էի շատ լաւ պատմել ընթերցողին մեր խօսակցութիւնն որ ունեցանք անկկիերէն լեզուով, բայց եթէ անկկիերէն չգիտէ ընթերցողը գո՛հ չպիտի ըլլայ : Արեմն համեստ և կարեկի է աւելի ապահով բանն է Ֆրանսերէն գրելը :

« Կ'ուզե՞ս խօսիլ ինձի հետ, քիչ մը անկկիերէն գիտեմ : »

Հէրի կաս կարմիր եզաւ և ձեռքք ինձ երկնցուց
 « Ի՞նչ երջանկութիւն դոչեց, բայց գիտցիր որ
 քեզ պիտի ստեն եթէ դիս սիրես :

— Ինչո՞ւ համար :

— Ինչու որ շեն սիրեր անկիրացիները : Իմ վրայ
 կ'իսնդան և պիտի ծեծէին դիս եթէ համարձակէին .
 թող դան նայիմ, և Հէնրի բուռները սեղմեց :

« Աս շեմ վախնար, հայրիկս հազարապետ է,
 և ես գինուորական պիտի ըլլամ :

Խոսելու ատեն սխալներ կ'ընէի և կ'վարանէի :

« Ա՛հ, բանէ մը մի վախնար, ընդհակառակն,
 իմ լեզուս պիտի սորվեցնեմքեզ և դու ալ քուկինդ
 ինձ կ'սորվեցնես :

Այսպէս գաշն դրինք, գործի սկսաւ, և թէ-
 պէտ ապերախտ շեմ, բայց կ'պարտաւորիմ խոստո-
 վանիլ որ այս անկիներէն գասը, երբ փոքրիկ ըն-
 կերակիցս ինձ տուաւ, աւելի շահաւէտ երեւցաւ
 ինձ քան թէ օրիորդ Արապէլլային գասերը, մինչև
 իսկ քրոջս ընկերակցութեամբ : Իսկ սրտիս համար
 նոր ուրախութիւն մ'էր փոքրիկ աղայ մը մխիթա-
 րելու :

Այն օրէն, բուրբոսին ինքզինքս փոխուած գը-
 տայ : Միտքս կ'երեւէի իմ ամէն սիրականներս, այս-
 ինքն, հայրիկս, մայրիկս, քոյրս, Լեոնը, Կառէ-
 րինը և մեր գիւղը : Աւ երբ կ'մտածէի որ Հէրի
 այս բաներէն և ոչ մէկը ունէր, կ'հազարամայի որ
 զանի կ'սիրեմ և անոր երջանկութիւնն եմ : Աւտի
 ըսի բարեկամիս .

« Պէտք է մտնալ անոնց ըրածը : Վաղը անոնց հետ պիտի խազանք :

— Ինչ որ ուզես պիտի ընեմ :

Երկրորդ օրը երբ առաջին անգամ հանգստի ժամը հասաւ, քարէ նստարանի մը վրայ ելայ, և գրեթէ այսպէս խօսեցայ :

« Պարոններ, ձեզի լուր մը պիտի հաղորդեմ. Հէրի իմ բարեկամս է, և ձեզի պիտի ըսեմ պատճառը : Տեսնելով որ բուրբոսին մինակ է, մտածեցի որ եթէ ես իր տեղը ըլլայի շատ անբաղդ պիտի գտնէի ինքզինքս, և որովհետեւ վեց ամսէ ի վեր քրոջս հետ անկկերէն դաս կ'առնեմ, միտքս գրի անոր հետ գրօսուել : Երբոր մեծնանք և պատեքազմ հրատարակուի, անկկիացւոց հետ պիտի կուսինք բայց հիմա խօսքս մտիկ ըրէք, և եկէք իբր փոքրիկ գաղղիացիներ և փոքրիկ անկկիացիներ միատեղ խազանք : »

Կեցցէ պոռաց մէկն և ամէնքը սկսան ծափ զարնել : Այն ատեն Հէրիին ձեռքէն բռնեցի և ընկերակիցներս ուրախութեամբ գրկեցին զանի, ամէնընալ կ'փութային գնդակներ և շաքարեղէններ տալ :

Թէ և այս միջոցիս ոչ կօշիկ և գաւազան ունէի, բայց իմ կարեւորութիւնս և այնպիսի գոհունակութիւն մը կ'զգայի որ կենացս մէջ չպիտի մտնեմ, եթէ շատ ծերանամ իսկ Աեւոնին կնքահօր պէս :

Երկրորդ օրը հայրիկը եկաւ դիւ տեսնելու, և կրնաք մտածել անշուշտ որ շմուցայ իմ Հէրի բարեկամիս վրայ հօրս հետ խօսիլ : Հայրիկն շատ գովեց իմ վարմունքս, քաջ տղայ մ'ես դու, ըսաւ ինձ

և գուշակեց որ խմ նոր բարեկամս երբէք չպիտի մտնայ իրեն համար ըրածս : Հայրիկն խնդալով հարցուց ինձ եթէ զզջացեր եմ որիորդէ մ'անգլիերէն դաս առնելուս վրայ : Շատ անգամ կ'ըսէին ինձ թէ շատ սիրուն եմ, և ես կ'հաւատայի - բայց հասկցայ որ Հէրիի հետ վարմունքս շատ նշանաւոր էր, և թէ սրտիս ձայնին միտ զնեւով բարի գործ մ'ըրած էի և գրաւած էի հօրս, դասատուներուս և ընկերներուս համարումն : Հէրի նոյն աղեկը չէր, կ'վազվզեր, քիչ մը կ'խօսէր (չէին համարձակեր զանի ծաղրելու) : Ուստի այսերը կարմրեցան և ամենքը կ'ըսէին որ, եթէ ես չլինէի կարելի է որ ցաւէն մեռնէր :

Եսպէս չէր արգիլեր զիս Հէրիի հետ երբեմն խօսելու : Երբ զիտեց որ իրեն ըսածը կ'հասկնամ, պատմեց ինձ Վիտն գտնուելուն պատճառը :

« Ես ալ հայրիկ մ'ունիմ, ըսաւ բարեկամս, միայն թէ Հնդկաստան կ'գտնուի, շատ հեռու է, աշխարհացոյց տախտակին վրայ սլիտի ցոյց տամ քեզի իր գտնուած տեղը : Ուստի արձակուրդի ատեն չըկրնար զիս դպրոցէն հանել : Մայրիկս զիս ծնած օրը մեռած է : Եղիտարէթ, երկու քոյրերէս անդրանիկն զիս մեծցուց, բայց ան ալ Հէլիս նաւապետին հետ ամուսնացաւ : Շատ կ'փախաքէի հօրս և քոյրերուս հետ միասին Հնդկաստան երթալ. բժիշկը հրաման շառաւ, ըսաւ որ ճամբորդութիւն ընելու համար շատ տկար եմ : Այն ատեն հայրիկս այս քաղքին մէջ Պարոն մը և Տիկին մը ճանշնալով այս տան մէջ գրին զիս : Դժբաղդ արար երկուքն ալ

չատ տարւոյք են , միշտ հիւանդոտ , և շեն կարող
զիս դուրս հանել : Երբեմն Տիկինը ինձ անուշեղէն
կ'բերէ , բայց ինչ օգուտ ունին ինձ համար :

Քու այս տեղ շհասած , Հէնրիկ ամէն օր և շատ
անգամ գիշերները կ'լայի : Անգլիէրէն խօսք կայ որ
կ'արտասանեն աւանց բուն խմաստը խմանալու ,
home այսինքն տուն , չգիտես որքան դժբաղտ է աղայ
մ'երբ տուն շունի : home է հայրենի տունն , այն
ամեն բաներով որ մէջը կ'գտնուին : Քու երկիրդ
չատ գեղեցիկ է , թէ և բնաւ իմ երկրիս չի նմա-
նիր : Կուզէի տեսնել ծովը և անօր վրայ երթեկեկող
մեծ շոգեհաւները , լսել ազլիերէնն իր բուն հրնշ-
մունքով : Երբ հայրիկս Հեղկաստանէն դառնայ
Անգլիա պիտի երթամ :

Հէնրիկ՝ միշտ մենք սիրով վարուինք ինչպէս հի-
մակ : Ինչ փնաս ունի եթէ մէկը անգլիացի և միւսն
ֆրանսացի ըլլայ , բաւական է որ բարի սիրտ ու-
նենայ : Մանաւանդ թէ ես երբէք քեզ չպիտի մոռ-
նամ :

— Աւ ոչ իսկ ես , Հէրի , մինչև որ հայրդ Հընդ-
կաստանէն դառնայ , մեր գիւղը պիտի տանիմ քեզ :
Պիտի տեսնես թէ ինչպէս հայրիկն ու մայրիկը բա-
րի են և Մարգրիտ ալ շատ սիրուն : Պիտի տեսնես
նաև օրիորդ Արապելլա որ քեզ թէյ պիտի պատ-
րաստէ և ըլլիմներ որ քու հովիտ համն ու հասն
պիտի ունենայ : Ա՛հ . Հէրի երջանիկ պիտի ըլլաս : »

Երբ ես կ'մտիմ արէի բարեկամս , ինքն ալ հոգ
կ'տանէր որ ես ալ վիշտ չ'ունենամ . ոչ միայն ձանձ-
րոյթ չէի դգար , այլ և կ'գուարճանայի . զարմանա-

լի է թէ ինչպէս շուտ կ'զատարին վիշտերը :

Անգլիական խաղեր կ'ստորէի , շատերը մեր խաղերուն կը նմանին : Ինչպէս բերդախաղ , կազախաղ , եռաբայլ : Իսկ իրրեւ նոր խաղ պիտի նըկարացրեմ՝ մանուանոց գնդախաղն (croquet) : Ահաւասիկ . իրարմէ հեռու և ետեւէ ետեւ կ'զնեն երկար քառակուսիի մը վրայ փոքրիկ աղեղներ՝ որ հոգին մէջ անկուած են , և ապա գնդահար փայտով գնդակ մը կ'քշեն այնպիսի նարպիկութեամբ մ'որ այդ գնդակն աղեղներուն մէջէն անցնի , Անգլիա՝ այս խաղն , մանր տղոց գնդախաղ կ'անուանեն : Այն խաղն մեծ հռչակ ունի մեր մէջ՝ կարելի է անոր համար որ նոր էր : Պիտի յիշեմ նաեւ սանազնոցակն (foot ball) : Այսինքն գնդակն ոտքով կ'ենտեն : Այս խաղին մէջ զուարճային այն է որ երբեմն խաղացողը վար կ'իյնայ :

Այսպիսի գրօսչի փիճակի մը մէջ . Մարգրիտին վրայ կ'մտածէի , առանց կարօտ մը զգալու , վասն զի պէտքը չէի տեսներ : Իմ սիրելի փոքրիկ քոյրս ներքէ ինձ այս խոստովանութիւնս : Քեզի այնքան կ'սիրեմ որ համարձակ այսպէս կ'խօսիմ : Բայց իմ գլխաւոր յանցանքս այս է որ գեռ քեզի չ'զրեցի , թէև քեզի խօսք տուած էի : Ուստի շատ ամչցայ երբ հայրիկը քեզմէ նամակ մը բերաւ ինձ : Մարգրիտ իր թղթերուն մէջէն ամէնէ ընտիրը առեր էր , իր նամակը կարմիր կնքամտով կնքուած էր , և մայրս իր կնիքը անոր տուեր էր : Քանի որ այս այս գիրն կանաչ թերթակայիս մէջ պահեմ եմ ,

կէցիք, հիմակ պիտի երթամ փնտռեմ, Մարգրիտ շպիտի առնուի թէ որ այս Յուշավէպիս մէջ անցած առանէ :

Ք Ր Ո Ջ Ս Ն Ա Մ Ա Կ Ը

Ան—ժանի գղեակը, 29 սեպտ.

Սիրելի Հէրթկո .

« Նախ քիչ մը ցաւ զգացի որ քեզմէ զիր մը շատի, բայց իւրովի ըսի, ընդհակառակն պէտք էր զո՛հ ըլլալ, փառքն զի եթէ Հէրթկի գորագոյր ըլլար, շատ մը իր քրոջը պիտի գրէր, այնպէս չէ՞, եղբայր իմ՝ Կ'զուշակեմ՝ որ աշխատութենէ ետքը կ'իտազաս, և ա՛հա՛ անոր համար ինձ գրելու ժամանակ չեա զաներ :

« Ես շատ կ'նեղանամ որ քեզմէ հեռու եմ :

« Աւելի լաւ պիտի սեպէի որ հաւերը և բազերը ես միանակս կերակրէի, միայն թէ զու քօփս ըլլայիր :

« Հոյրիկը բարեկամիդ վրայ մեզի խօսեցաւ : Շատ կը փափաքէի զանի առանելու : Երբ որ քաղաքը զառնանք, մայրիկը առնը պիտի բերել տայ զանի : Ինչ բարի մայրիկ ունինք : Կ'երևի թէ զու շատ բարի տղայ մ'եա : Պ. Հէրտան շատ գո՛հ է : Քու վրագ շատ կ'իտսին : Կ'մտածեմ որ եթէ ես ալ բացակայ ըլլայի իմ վրաս ալ պիտի խօսէին : Գառնուկը շատ լաւ է, սակայն քիչ մը ախուր կ'զանեմ զանի : Հոյր շատ տերեւներ թափեց գետինը, շատ զուարճայի է անոնց վրայէն քաշել և խըրտոց հանելը : Կատերին կ'ըսէ թէ զու քօփը չըլլալովդ ժամերը երկար կ'զանէ : Երեկ իրեն հետ գացի մրգաստանին խնձորները ժողուելու, շատ կան, մեծ ու պղզտիկ : Ընթրելու համար շագանակներ խորովել կ'տամ :

« Մնաս բարև, իմ սիրելի փոքրիկ եղբայրս, շատ աւելի կ'սիրեմ քեզ :

« Քոյրդ ցմահ

« ՄԱՐԳՐԻՏ »

Այս նամակը Հէրթին կարդացի, շատ ուրախա-

ցաւ որ Մարգրիտին հետ կ'ժամօթանայ : Չեմ կարծեր որ Մարգրիտ իմ գրած պատասխանս պահած ըլլայ , ուստի շեմ ուզեր խնդրել , այս իրաւ է որ իմ գիրս իրենին պէս գեղեցիկ չէր : Բակին մէջ սեզանի մը վրայ նստած գրեր էի , երբ շունչանս կը դառնար , այս կ'գրեմ , որպէս զի ընթերցողը չի ցաւի :

Կրնայի այս կտորը չի գրել . բայց շեմ ուզեր . բացէ ի բաց կ'ըսեմ թէ դպրոցէն հեռանալուս վրայ կ'ցաւէի , այս անհամ բան չէ :

Ճշմարիտ շատ կ'սիրէի Հէրին , և ասկէջ զստաց հետ լաւ կ'գուարճանայի , թէ և Մարգրիտ շատ սիրուն քոյր մ'էր , բայց շեմ կրնար ամեն խաղանոր հետ խաղալ : Երբէք չէի կարծեր որ ամիս մը այսպէս շուտով անցնի՝ երբ մէկը աունէն հեռու գտնուի :

Օր մը հանդստի ժամանակ , հայրիկը եկաւ գիտաւնելու : Ամէն ընկերակիցներուս մնաց բարեւ ըսի , ամէնքը գժգոհ էին որ այնքան շուտով կ'մեկնիմ : Հէրի շրտցաւ թէ և սիրան շատ երած էր : Սակայն միւսներն գինը կ'սիրէին և իմ տեղս ուրիշ բարեկամ մը թողուցի :

Հագիւ դուրս ելեր էինք և արամութիւնս անցաւ : Կ'ուրախանայի որ ամէն սիրականներս նորէն կ'տեսնեմ : Հայրիկը հարցումներուս կ'խնդար և կ'տաքին մէջ լրագիր չէր կարգար մեր գիտի մէկ դրացիին պէս : Հայրիկը իր սենեկին մէջ լրագիր կը կարգայ , երբ մեզի հետ նստի կ'խօսի և մեզի կը գուարճացնէ :

Գ Լ ՈՒ Խ Ժ Է .

ԻՄ ՏՈՒՆ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼՍ

Մայրիկը , Մարգրիտ , օրիորդ Արապէլլա և Կատէրին բազմ խօսք էին որ մեզ գիտաւորեն : Ես այն միջոցին մայրս գրկելու կ'զայգէի , Կատէրին զիս բռնեց և ամէնէն առաջ նա զիս համբուրեց : Մայրիկն ուրախ էր , կարծես թէ երկար ճամբորդութենէ մը կ'զանուայի : Նախ զայի պարոն Հէրանը տեսնելու որ սրահը կ'զանուէր : Շատ դժեղաւ նայնալէս եւ ես : Մարգրիտ տարաւ զիս որպէս զի հաւերը և ոչխարը ինձ ցոյց տայ : Երկուքնիս ալ միասին կ'խօսէինք , զխամամբ խենդ ու խելառ խօսքեր կ'ընէի որ քոյրս զուարճացնեմ : Օրիորդ Արապէլլա չէր կրնար մեզի հետեւիլ :

Մարգրիտին ամէն հարցումներուն պատասխան տալու համար որ մը չէր բաւեր : Պէտք եղաւ երկ-

բորդ օրն ալ շարունակել : Շատ կ'փափագէի Հէրին տեսնել : Աքանշելի օդ մ'էր , ուստի մայրիկը ըսաւ թէ , իմ վերադարձս տօնելու համար , հանգիստ պիտի ընենք և պիտի երթանք տեսնել թէ ինչպէս կ'ժողուեն շաղանակները : Ո՛հ . զուարճալի բան է : Եւ երբ ազարասուանները հունձը կը ժողուեն ազրատ մարդիկ կ'զան որ տերեւներուն մէջէն կորուած շաղանակները հաւաքեն :

Փոքրիկ ազլիկ մը տեսանք որ կ'ըսէր , որովհետեւ շաղանակ ժողովուելու ատեն մատները ծակեր էր : Մարդրիտ փոքրիկին մատները սղմեց և իր թաշկի-նակով սրբեց զանոնք : Ետքը իրեն ըսինք որ հանգիստ նստի իր տեղը , մենք պիտի հաւաքենք : Կողովը լեցուելէն ետեւ իրեն տուինք : Խնդալէն կ'մարէր , մատուրներուն տակէն մեզ կ'նայէր և շարունակ կ'խնդար : Մարդրիտ շատ կ'փափագէր համբուրել այս փոքրիկ ազլիկը , բայց նա մերժեց եւ ազըր շաղանակներով լի կողովը առաւ փախաւ :

Իմ դասերս նորէն սկսայ , այնպէս լաւ կ'սորվէի որ սլարոն Հէրսան կ'զարմանար : Կ'ջանայի խելօք նստիլ որ այդ բարի Պարոն Հէրսանին ձանձրոյթ չտամ . բայց երկար շտեւեց , և առաջուան պէս նորէն խենդութիւններս սկսայ :

Քանի մ'օրէն քաղաք պիտի դառնայինք , բայց իրիկուան այնքան ձիւն իջաւ , որ մայրիկը ուղեց սպասել , ինչու որ մայրիկը շատ կ'փախնայ երբ կառքով համբարդեն . թէ և աւելի դժուար էր մեր գիւղի լեանէն իջնելը քան թէ ելնելը : Բայց բնաւ ես չէի նեղանալ աւելի մնալով գիւղը . լաւ կ'զրօսանուինք ,

ես և Մարգրիտ , ձիւնին մէջ մեր հետքը թողլով : Պարտիզպանին տղան մեզի համար ձիւնէ մեծկակ մարդ մը շինեց որ քանի մ'որ կանգուն մնաց , վերջը ելանք զայն տապալելու իմ գաւազանո՞վս : Շատ ախորժելի էր այս խաղը : Ինչպէս հիացած կը դիտէինք դաշտերը որ բոլորովին ներմկցած էին : Կատէրին , առաւ. մը մեզ հազուեցնելու առենը , բնաւ թէ այս ձիւնը ամենուն համար զուարճալի բան մը չէր և թէ ազարակապանը պատու կին մը դատեր էր ձիւներուն մէջ որ քիչ մնաց լերան վրայ պիտի մնայ եղեր :

Շուտ մը հազուելով մայրիկին սենեակը վաղեցինք որ պատու կնկան վրայ տեղեկութիւն տանուէք : Մայրիկը պատմեց մեզ , որ այս բարի պատուը ամսէ մ'ի վեր իր երկան վրայ լուր մը շտանելով , քանի որ հիւանդանոցը կ'դանուէր , միտքը դրեր էր իր պատուութեան շնայելով մինչեւ կրկնօպրոց սաքով երթալու : Իրիկուան ժամը տասնին ձիւներուն մէջ կ'դանեն գինքը և դղեակը կ'բերեն :

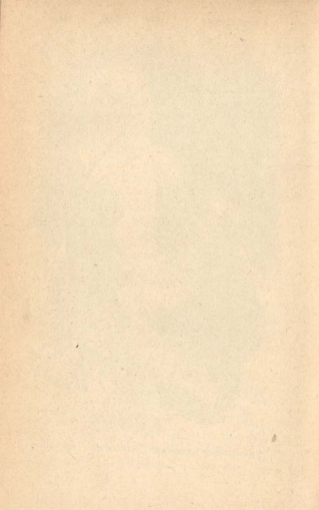
« Եկէք , երթանք հետք տեսնուինք , » բնաւ մայրիկը : Ճամբորդ կինն դղեկին մէկ սենեակն դըրած էին , մայրս անոր տաքուկ ներքնազգեստ մը տուեր էր և կրակաբանին մէջ փայլուն կրակ մը կը փռուէր :

Մեզ տեսնելով՝ խեղճ պատուը , ձեռքերը վեր վերցուց և պոռաց .

« Բարեբար Աստուած , միթէ դիտեսնողը չպիտի կարծէ որ մեծ տիկին մ'եմ , ինչ անկողին , որչափ հանգիստ եմ , հապա՛ այս փոքրիկ տղայքն

Տղան մեզի համար ճիւղէ մարդ մը շինեց

որ գիտ տեսնելու կ'զան : Իրաւ որ ստոյգ է այն խօսքը թէ դժբաղդութենէ ալ երբեմն բարիք կը ծնի :

Այսքան սրտաւ կրն մը երբէք տեսած շունէինք . մեռքերը և երեսը մագաղաթի կ'նմանէին : Չենք կրնար մեր աչքը անոր վրայէն անդին դարձնել :

Երբ որ դուրս ելանք , Մարգրիտ ըսաւ ինձ . « կ'կարծես որ մայրիկն ալ այսպէս պիտի պառաւնայ : »

Չէ , ըսի , վասն զի գիտեցի որ այս մտածմունքը ցաւ կ'սպառնառէր Մարգրիտին : Բայց ստոյգ չեմ :

Իրիկուն մը կ'քնանայի , երբ յանկարծ քոյրս կատէրինին սենեակը վազելով եկաւ և ահուելի ազազակներ արձակելով՝ ըսաւ .

« Դայեակա , դայեակա , կ'լսե՞ս , մէկը կ'մեռցընեն : »

Կատէրին Մարգրիտն իր գիրկն առան և սկսաւ խնդալով ըսել .

« Ի՞մ անուշիկս , հանդարտ կեցիր՝ այդ ըսած անձդ այդպէս սաստիկ պիտի պոսար , եթէ ականջէն իսկ քաշէին : Պէտք է անշուշտ ապաննել զանի , որ երշիկ ու խճուղ ունենանք :

— Ա՛հ , ըսաւ Մարգրիտ , ուրեմն խողն է այն :

Խեղճ Մարգրիտ , սիրաւ կ'զարնէր , կ'զողար , դայեակա շքարաջուր առաւ անոր , և մինչև քունը տանիլը անոր քովը արթուն նստաւ :

Երկրորդ օրը շատ խնդացինք Մարգրիտին զգացած սարսափին վրայ : Մեծ եղաւ մեր ուրախութիւնն , երբ մայրիկը ըսաւ մեզ թէ հրաման կ'տար

մեզ որ երջիկ եփող խահարարին աշխատիլը տեսնենք : Քոյրս գիշերուան վախը մտացաւ : Կատէրին խահանոցի յարմար հագուստ մը հագցուց , վասն զի Մարգրիտ խճուղ մը պիտի շինէր և ես երջիկ մը :

Այն օրն որ խահանոցը անցուցինք շատ ախորժեղի երեւցաւ մեզի համար : Երջիկ շինողին առջեւէն ետեւէն կ'ընթացինք , այնքան հետաքրքրութեամբ կ'նայէինք անոր միտ կարելն , մանրելն , որ կարծես թէ մոզական լասպեր մը կ'ցուցնէր մեզի : Բայց երբ մարդը խոստումը պահելով ըսաւ ինձ , որ աղիքը փշեմ , խենթի ալէս մեծ ուրախութիւն զգացի տեսնելով որ թաղանդը կ'ուսի : Մարգրիտ շարհամարհեց իր փոքրիկ ձեռքերով սեղմելու մեծ փուքը որ իւզտա էր :

Երկրորդ օրը նախահաշի ատեն մեր զգացած երկիւղն բոլորովին անցաւ , զգայուն Մարգրիտ հարցուց եթէ ազարնակապանը ուրիշ խող ալ պիտի մտնէր :

Արեք շորս որ անցնելէն ետքը , ձիւնը բոլորովին հալեցաւ . բարի պատուը տարցեր էր , և ամէնքս մէկէն դպրձանք , միայն Կատէրին մնաց քանի մ'օր եւս որ լաթերը լուայ :

Հէրիին խօսք տուած էի որ գինքը շմուտամ , բայց չիտակը ըսելու համար , մտցեր էի գինքը , մանաւանդ մեր երջիկ եփած օրը :

Երբ քաղաք հասանք , աղաչեցի հայրս , որ գիտանի դպրոցն որ բարեկամս տեսնեմ : Խօսք տաւաւ ինձ որ միւս օրը հանգստի ժամանակ տանի գիտ : Կ'ուզէի որ միւս օրը չուտ մը հասնէր :

Հէրի հազիւ թէ տեսաւ զիս , որ շուտ մը թեւերուս մէջ նետուեցաւ : Գոհ և ուրախ դէմք մը ունէր : Բաւական լաւ ֆրանսերէն կ'իսուէր : Հայրիկը զգուեց զան և ըսաւ որ մեզի հետ դուրս պիտի ելնէ :

Ութ օր ետքը իմ Հէրի բարեկամս մեր տունն եկաւ : Մայրիկն այնքան անուշ կերպով ընդունեց զանի որ բնաւ վախ չզգաց : Մարգրիտին հետ անկիւնքէն խօսեցաւ և կարծեմ թէ մեծ եղաւ զարմանքն տեսնելով որ ֆրանսացի մը բաւական լաւ անկիւնքէն կ'իսուէր : Քոյրս գոռոռոզ չէ : Իր տեղը եթէ ես լինէի՝ շատ պիտի հպարտանայի : Կ'կարմրէր նա , երբ Հէրիի հետ կ'խոսակցէր : Իսկ օրիօրդ Արապէլլան , իր նմաններուն մէջ գտնուող թռչունի մը պէս՝ ուրախ էր : Այնքան շուտ կ'իսուէր , որ քոյրս և ես հազիւ կ'իմանայինք ըսածը :

Մայրիկը , սիրական մայրիկը այնպիսի նախաձաշ մը պատրաստել տուած էր որ փոքրիկ անդլիացիի մը ճաշակին յարմար ըլլայ : Պիֆստէք , գետնախնձոր , կարագ և թէյ : Սր. Արապէլլայ , իրաւի բրիտանական եռանդով , որ շատ զուարճալի էր , կարար կ'պատրաստէր , և Հէրի այնքան ճարտիկութեամբ զանոնք կ'կլկէր : Մարգրիտ մեզի հետ գրեթէ բոլոր օրն անդլիւնքէն խօսելով խաղաց : Մայրիկը կ'ըսէ թէ այս մէկ օրուան հանգիստը մէկ ամիսուան գասառութենէն աւելի կ'արժէ , մենք ալ անոր համամիտ ենք :

Ինչ կ'ուզեն թող ըսեն , ժամանակը խաղաղով շատ աւելի շուտ կ'անցնի քան թէ աշխատելով՝ և

ամէնքս շատ դարմանցանք երբ նայի ժամը հասաւ ,
 վերջը իրարմէ բաժնուելու ժամը :

Նէրի և ևս գիրար գրկելով մնաս բարեւ ըսինք ,
 Մարգրիտ անոր ձեռքը սիրալիր կերպով թօթուեց :

Երիկուն մայրիկը կ'ըսէր հօրս . այս խօսքը լսեցի
 բայց մի կարծէք թէ ակամջ գրի , քաւ լիցի :

« Հաւատարի եմ որ եթէ մեր գաւակներն ամիս
 մը միայն անդլիտ մնան , շատ լաւ պիտի խօսին :

— Ես ալ այդպէս կարծեմ . բայց , սիրելի Աննա ,
 դուն որ կաշմիր մը կարելու համար անգամ ծախ-
 քէն կ'փախնաս , ինչպէս չեա մտածեր որ ինչ մեծ
 ծախք պէտք է ամբողջ ընտանիքի մը նամբորդու-
 թեան համար :

— Ամենեւին , Գէորգ , Նէրիկ և Մարգրիտ ,
 միշտ պիտի լիչեն այդ ուղեւորութիւն , շատ բան
 պիտի շահին , և տարիներ իսկ անցնին անդլիէրէնը
 երեսի վրայ չպիտի թողուն , ինչպէս որ շատ անգամ
 կ'պատահի երբ մէկը օտար լեզու մը սորվի :

Հայրիկ , պէխերը դարձնելով՝ պատասխան տը-
 ուաւ :

« Այդ բանին վրայ մտածելու ժամանակ ու-
 նինք : »

Վազեցի շուտ մը քրօջս ըսի բոլոր լսածս , խընդ-
 րելով որ գաղտնի պահէ :

Անդլիտ երթալու յոյսով ուրախութիւնէս կ'ը-
 թուէի : Մարգրիտ աւելի անտարբեր էր : Քանի
 կ'մտածէր որ ծովէ պիտի անցնէր կ'սոսկար, նաև
 կ'ըսէր :

« Աւելի աղէկ ունիմ երթալ , երբոր մեծնամ : »

Սակայն Անգլիոյ աշխարհացոյցը բոլորովին մեր ուշագրութիւնը գրաւեց : Իսկ ես ճարպիկութեամբ հարցումներ կ'ընէի օրիորդ Արապէլլային իր հայրենիքին վրայ : Պատասխան տալու համար ծանրէն շէք քաշէր , ես ալ Մարգրիտին աչք ունկ կ'ընէի :

Այս խորհուրդն մեր միտքը սրաշարեց շարունակ ութ օր , և որովհետեւ մայրիկը խօսքը շէք ըներ : վերջապէս մենք ալ բոլորովին մտայանք :

Գ Լ Ո Ւ Ն Ժ Ը .

Հ Ա Յ Ր Ի Կ Ի Ս Հ Ի Ի Ա Ն Դ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

Ուզեւորութեան տեղ մեծ արամութիւն մ'ունեցանք . յանկարծ հայրիկս հիւանդացաւ : Ո՛հ . ինչպէս տունը տեղը սուգը պատեց : Մայրիկն ալ մեր հոգը շէր տաներ : Հաղիւ թէ գինը կ'տեսնէինք : Այլ և այլ խաղեր կ'հնարէին որ մեզ սփոփեն : Հէներիին հետ դուրս ելած օրերս հեռաւոր տեղեր պտայաներ կ'ընէինք , բայց չէինք կարող գրօսնուլ , միշտ հայրիկին վրայ կ'մտածէինք :

Բժիշկը օրը երեք անգամ այցի կ'գար , ամեն բարեկամ և ազգական իր առողջութեան վրայ լուր կ'հարցնէին : Որ մը մօրս մէկ պառաւ բարեկամուհին , Ժարտէն տէ բլանդի (հասարակային բուրաստանի) մէջ , մեր առջեւ ելաւ , համբուրելով մեզի , ըսաւ , խեղճ փոքրիկներ , և Պ. Հերսանին նշան մ'ըրաւ , Մարգրիտ սկսաւ լալ :

« Հայրիկը պիտի մեռնի , ըսաւ ինձ կամուսնուկ մը :
— Անկարելի է , քոյր իմ :

— Ուրիշ հայրեր շատ անգամ կ'մեռնին , կարելի է մեր հայրիկն ալ մեռնի :

Բարեբաղդարար պարօն Հէրսանի միտքն ընկաւ մեզի յարգալի թ'ոչունները ցոյց տալու :

Այն ատեն Մարգրիտ լացը կարեց և շատ հանոյք զգաց , վասն զի գեղեցիկ թ'ոչուն մը տեսնելու համար մզոն մը տեղ կ'քալէր :

Շատ ուրախ էի , վասնզի քրոջս վիշտն անցած էր , բայց այն կնկան գէմքն և խօսքերը շարունակ միտքս կ'գային : Կ'մտածէի թէ արդեօք մայրս որչափ դժբաղատ պիտի ըլլար , նոյնպէս մենք ամենքս : Սեւ հազուստներ պիտի հազնէինք , շատ պիտի լալինք և վերջապէս անհայր պիտի մնայինք : Իմ հրնհրնուքս պարօն Հէրսանի յայտնեցի : Շատ զարմանք զգաց , բայց մեծ մարդիկ միշտ փոքրերը կ'մխիթարեն :

« Իմ փոքրիկ բարեկամս , շատ անգամ մարդիկ կ'ցաւին այն բաներուն համար որ երբէք չեն պատահիր : Հայրիկդ կրնայ շատ ծանր հիւանդ ըլլալ , և չ'մեռնիլ : »

Յիշեց ինձ մեր մէկ ազարակապանն , որ երկու ամառի շափ տենդ ունէր , իսկ հիմակ տաս մզոն տեղ հեախտան կրնար քալել :

Բայց ինչ որ ըսաւ ինձ պարօն Հէրսան , իրրեւ մխիթարանք , այնքան շողկեց իմ վրայ որքան մեր ազարակապան ծերունի Յակոբին պատմութիւնը :

Պարօն Հէրսան յարեց թէ պէտք էր աւելի խելօք ըլլալ և սրտովին ազօթել Աստուծոյ , որովհետեւ

Աստուած բան մը չի մերժեր այն աղոց որ իրենց ծնողքն շատ կ'սիրեն :

Այն ատեն ըսի Մարգրիտին թէ պարտաւոր ենք աւելի խելօք ըլլալ :

Մեր աստուան աղօթքէն ետքը՝ շատ անգամ կ'աղօթէինք և երբեմն աղօթքներ կ'հնարէինք : Օր մը մայրիկն եկաւ և մեզ գտաւ կատէրինի սենեակն ծունր գրած , ինքն ալ մեր մէջտեղը նստաւ , երկուքս թեւերուն մէջ սեղմեց առանց բառ մ'ըսելու : Ո՛հ , որչափ գեղնած էր մայրիկն , համբուրեց մեզ և շուտ մը գնաց :

Ամիս մը կար որ հայրիկն շէինք տեսած , երբ որ մը , ճաչն ետքը , մայրիկը դուռը բացաւ և նշան ըրաւ մեզ որ ներս մտնենք :

Հիմակ պիտի կարծէք թէ խենթի պէս ներս վազեցինք , բայց ո՛չ , կամացուկ մը կ'բալէինք , և սակայն մեր սիրտը սաստիկ կ'զարնէր :

Հայրիկն անկողինն էր : Իր մերուքը այնքան երկնցած էր որ գինք շէի ճանչնար : Բայց երբ խնդալով մ'ըսաւ , Բարի լոյս , փոքրիկ զաւկներս , քիչ ատենէն պիտի առողջանամ : Անմիջապէս նոյն հայրս գտայ . չուզեց մեզ գրկել , անշուշտ վախնալով որ իր հիւանդութիւնը մեզ շտայ : Մայրիկըն ըսաւ որ հայրիկին տեղ ինք պիտի համբուրէ մեզ , իր ծունկերուն վրայ առաւ և շատ ու շատ պաշիկներ տուաւ մեզի :

Հայրիկը խմելօք ուզեց , Մարգրիտ ելաւ որ թէյն ինք տայ : մայրիկն ալ թողուց որ տայ : Հայրիկը

կ'իմեղար նայելով որ Մարգրիտ դդալն ինչպէս շը-
նորհքով կ'դարձնէր :

Մարգրիտ բարձի մը վրայ կոխեց և բաժակը
հայրիկին տուաւ : Հայրիկը խմելէն ետքը՝ ըսաւ որ
քոյրս շարարն աւելի շափով կ'դնէ քան թէ մայրս :
Եւ Մարգրիտ հաւատաց : Ես լաւ հասկցայ որ քը-
րոջս ուրախութիւն պատճառելու համար ըսաւ :
Տաս վայրկեանէն ետքը մեզ սենեկէն դուրս հա-
նեցին :

Այն օրէն հայրիկը երթալով կ'առողջանար : Ա-
ւելի երկար կ'մնայինք իր սենեկին մէջ : Մարգրիտ
հրամաններ կ'տար , պատմութիւններ կ'պատմէր :
Շատ անգամ կ'պատահէր որ հայրիկը կ'քնանար ,
Մարգրիտ իր խօսքը կ'շարունակէր միշտ , մայրիկին
և . . . թերևս իրեն համար :

Վերջապէս մեր գթասիրտ հայրիկը բոլորովին
առողջութիւնը դտաւ : Ի՛նչ մեծ ուրախութեան
օր եղաւ տան մէջ : Ապաստւորները մեզնէ աւելի
ուրախ կ'երևուէին : Պարոն Հէրսան որ միշտ ամէն
բանէ բարոյական կ'հանէր , ըսաւ ինձ .

« Կ'նայիս , աղաս , ինչպէս բարի տանտէրներն
սիրելի են իրենց սպասաւորներուն : »

Ես ալ խօսք տուի պարոն Հէրսանի որ բարի տան
տէր մ'ըլլամ :

Գ Լ ՈՒ Ն Ժ Թ.

ՇԱՅ ՄԸ ՀԵՏԱԳՐՔՐԱՇԱՐԺ ԲԱՆԵՐ

Հէրին արձակուրդի օրեր կանոնաւոր կերպով մեր տունը կ'գար : Հայրիկին հիւանդութեան տակն զինքը չտեսնելլա մեծ գրկում մ'էր ինձի համար : Սակայն , եթէ սովորականին պէս գար , շեմ կարծեր որ կարենայի հետը խազալ , վասն զի շատ արտում ախուր էի :

Ինչպէս ամէն բան փոխուեցաւ մեր տան մէջ երբ հայրիկն իր բոյժը գտաւ : Զիաւոր սպաներ կը գային և հայրիկն անոնց հետ դուրս կ'ելլէր : Ժարտէն տէ բլանդի մէջ մեզ պատահած բարի կինը իրաւունք ունէր արտում ըլլալու , երբոր մեզ կը համբուրէր : Եթէ հայրիկն և մայրիկը չըլլան տունը՝ աչքին բան մը չերեւիր : Մ'ն , ալ շեմ ուզեր արբամիլ : շատ դո՛հ եմ :

Մտոցայ ըսելու ձեզ որ իմ Հէրի բարեկամս գրծագրութեան համար զարմանայի յաջողակութիւն

ունէր : Երբ փոքր էր և դեռ կարգալ ու գրել չէր գիտեր , կ'նկարէր վագրեր , ահուելի առիւծներ , ծառաւէտ պարտէզներ : Հիմակ կ'գծագրէ մարդու գլուխներ մեծ մօրուքով , և սիրուն դաշտանկարներ : Այս տեսներով ես ալ փափագ ունեցայ գրծագրութիւն սորվելու : Հօրս յայտնեցի փափագս , և ան ալ հաւանութիւն տուաւ , և ինձ դասատու մը բռնեց որ զուարճանամ , և կարելի է ուզեց փորձ մ'ընել որ հանգարտ մնամ : Հայրիկն ըսաւ որ գինուորականներու համար շատ օգտակար է գրծագրութիւնը : Շատ ուրախ էի որ մատիտակալներ , սև մատիտներ և գրասպահ մ'ունէի , նաեւ հացի միջուկ որ սրբեմ գծածներս , և այս միշտ սքիտանի է :

Ես Հէրիի պէս գծագրութեան խենթ չէի : Բայց վարժութիւն կ'ընէի զուարճանալու համար . Մարգարիտին պատկերը կ'գծէի , ինչպէս , բարետիրտ պառաւ կի՛ն մը կ'նկարէի , քիթը մէկ կանգուն երկայն և բերանը մինչեւ ականջները : Յետոյ այս զաւեշտական գծագրին տակ կ'գրէի . Մարգարիտին պատկերը :

Շատ կ'սխալիք եթէ կարծէք թէ քոյրս կ'բարկանար , ընդհակառակն իզմէ աւելի կ'ծիծաղէր :

Ո՛հ . պէտք է գիտնաք , որ Մարգարիտ , միշտ փոքրիկ սիրուն ազջիկ մ'եղած է , նոյնպէս ուրախ զուարթ և կամարար . հիմակ որ կ'սկսի քիչ մը մեծնալ , տարակոյս շունիմ որ պիտի ախորժի եթէ կար կարելու տաղանդը փորձեմ :

Մակայն կան ծանր բաներ , որոց մէջ իր ան-

կարողութիւնը կ'առատութանի . ինչպէս անցեալ որ սանդղին բաղրիքէն վար սահելու միջոցիս ճրութ . . . ճրութ . . . և ահա տարատս կը պատուի : Բայց և այնպէս , երբեմն այնպիսի դիպումներ կ'պատահին , որոց համար Մարգրիտին ասեղն իմ գործիս շատ կ'զայ : Իմ տեսարակներս կատէրիներն պէս կը կարէ , միայն շատ կ'վախնամ որ իր մանր մատուրները շճակձկէ , ուստի կ'օգնեմ իրեն երբ ասեղը մղելու [և քաշելու պէտք ըլլայ :

Շատ ատեն կայ որ Լեւոնին վրայ խօսած շունիմ ձեզի հետ : Քողուցեր էի որ մեծնայ : Անշուշտ ուրախութեամբ պիտի իմանար որ շատ սիրուն շարաննի մը կ'երեւի իր բաղէնով : Գլուխը ծռելով մեզի բարեւ տալու ձեւը շատ կ'զուարճացնէ մեզ : կ'զրկեմ զանի և հետք կ'խաղամ :

Մտածեցէք միանգամ որ ես ալ Լեւոնին պէս փոքր եղած եմ , հօրս պէս պիտի մեծնամ , և պիտի ծերանամ հօրեղբօրս պէս , որ հովանոցամեջ ցուպ մը կ'բռնէ ձեռքը :

Հիմակ պիտի պատմեմ բան մ'որ այնքան պատուաւոր չէ , ինձի համար , բայց հօգ չէ , մինչեւ վերջը անկեղծ պիտի ըլլամ : Փոքրիկ եղբայրս աւելի հնազանդ կ'երեւի քան զիս , երբ իր տարիքն ունէի : կ'հիանամ այդ փոքրիկ սիրուն Լեւոնին վրայ , երբ իր հետ կ'խաղամ , արդէն փիլիսոփայի պէս կ'վարուի : Առջի օր՝ մօրս ծունկերուն վրայ դըրուած Աստուածաշունչի մը պատկերը կ'նայէր , ինչպէս Մարգրիտ և ես կ'նայէինք՝ երբ դեռ փոքր էինք : Այն ինչ հասաւ այն էջն , որու մէջ Ազամ

ու Եւս դրախտէն դուրս կ'փնտաւէին , մայրիկն անոր բացատրեց թէ ինչ էր անոնց անհնազանդութեան պատճառը : Լեւոն մտաւ պատկերին վրայ գրաւ , երեսը կտխեց և ըստ .

« Մայրիկ , եթէ խնձորը ճաշէն ետք ուտէին , անշուշտ այն ազուր պարտէզէն դուրս չպիտի վրաքնտաւէին , այնպէս չէ : »

Արդ՝ Լեւոնին հրաման չկար ճաշէն ետք պաուզ ուտել , և ահա այս արդեւքն պահելով անգամ՝ իմ փոքրիկ եզրայրս անկից բարոյական դաս մը հանել ուզեց :

Սակայն մեր պարտն Լեւոնը միշտ այսպիսի անաշտ սկզբունքի տէր չմնաց , մանաւանդ սուպեթանի մասին : Ուտի որ մը չգիտեմ ինչպէս կ'ծիկը կ'զնէ և կառէրինին քովէն կ'հեռանայ : Ասդիս անգին ամէն կողմ կ'փնտաւեն , կ'կանչեն՝ Լեւոն , Լեւոն , բայց պարտալ տեղը : Գայեակս կ'սկսի հոգ ընել : Աղէկ միտքն ինկաւ որ մինչեւ խոհանոցը դնաց որ դանի փնտաէ : Ի՛նչ տեսնէ աղէկ , մեր պարտն Լեւոնը բաց դարանին առջեւ ծունկ չորած՝ կ'ժպտէր սուպեթանով լի պնակի մը և կ'ջանար իր փոքրիկ ձեռքը դգալի տեղ անոր մէջ դնել : Կատերին հագիւ կրցաւ սուպեթանին անուշ համէն հեռացնել փոքրիկն , և այս շահատակութան հետեւանքին վրայ մտածելով՝ շատ անհանգիստ կ'լինէր , երբ եզրորս այս խօսքն , — չկերայ , չկերայ . . . զինքն հանգարտեցուց :

Գոհ եմ որ քոյր մ'ունիմ , բայց նոյնչափ ուրախ եմ որ փոքրիկ եզրայր մ'ալ ունիմ , որու անդրա-

նրին եւ՛ : Այդ փոքրիկը կ'մեծնայ , իսկ եթէ չորս տարու աւելի մեծ եւ՛ , բաւական շատ է : Պիտի կրնամ օգնել անոր որ դասերը սորվի , պիտի ըսեմ անոր թէ ես ինչպէս կ'ընէի երբ փոքր էի : Ծննդարիս է որ զիրար պիտի սիրենք , եթէ ուզէ ինքն ալ զինուարական ըլլայ , իմ վաշտիս մէջ պիտի առնում զանի :

Եթէ իմ բարեկամս Հէրին չըլլար , ձմեռը ինձ շատ երկար պիտի երեւէր : Պարտապ տեղը կ'զօժէին աչք կապուկի անուշութիւնը և հանդարտ խաղերը , չկայ ինձի համար աւելի տխուր բան մը քան թէ սենեկի մը մէջ փակուած մնայր , թող թէ շատ անգամ ալ փորձանք մը կ'հասնի , ինչպէս , կանթեղ մը վար կիցնայ , ապակի մը կ'կտարի , և մանուաւնդ շարունակ մարդ կրակին մտանալու և փշելու փափաքը կ'ունենայ : Ակամայ անհնազանդ կ'ըլլաս և սաստ կ'ըսես : Ամառը աւելի զուարթ եւ՛ քան թէ ձմեռը : Երբ անձրևէր , և սառուիւ Լիճնի մէջ սառնայ կ'անձրևէր , Պարոն Հէրսան մեզ պառոյտի խոստումներ կ'ընէր որ զուարճանանք : Սը մ'որոշեց որ մտակայ գիւղն երթանք , ուր ընտիր պանիր կար : Այս առթիւ վիճարանութիւն մը ծագեցաւ պարոն Հէրսանի և օրիորդ Արապէլլայի մէջ : Այս վէճէն սա իմացանք , Մարգրիտ և ես , որ Չէսթէրի գաւառին մէջ երեսուն երկու հազար կով կ'զանուի , որոյ կաթը ամէն տարի 11500 տակառ պանիր կ'արտադրէ , և ամէն մէկ տակառ 23760 անկիտակայն լիտր կ'պարունակէ : Բայց Մարգրիտ քոյրս բնապանիր շտիրեր - Հիմակ պիտի ըսեմ պատճառը :

Փոքրիկ մանրագէտ մ'ունինք, գիտէք անչուշտ թէ ինչ է - ապակի մ'որ առարկաները խոշոր կը ցուցնէ : Քոյրս և ես շատ անգամ այս փոքրիկ մանրագիտակին մէջ, դրօսնչու համար, մանր տերեւներ, ճանճեր, մամուռի կտորներ, մազ մը կ'զնէինք, և այս առարկաները կարգէ դուրս խոշոր կ'երեւին : Մարգրիտի մազին մէկ թեւն առատանի շափ հաստ կ'երեւէ : Օր մը ճաշի ժամանակ, սլանիրի կտոր մը դրինք մանրագիտակին մէջ, և ինչ տեսնենք ազեկ Օձ մը : Մարգրիտ ճիշ մ'արձակեց և անկէց ետքը չուզեց բնաւ սլանիր ուտել : Երբ ես սլանիր ուտեմ հետք իցնալու համար կ'ըսեմ, « Քոյր իմ, օձերը գմայլելի են, կ'ուզես քիչ մը ճաշակել : » Մայրիկը քիչ մը կ'սաստէ զիս :

Չէք կրնար երեւակայել թէ որքան դուարճալի է մանրագիտակի մէջ նայիլը : Փոքրիկ ծաղիկներուն, նոյնպէս ճանճին թեւերուն և խտաի շիզերուն բոլոր դադանիքը կ'տեսնես : Պարոն Հէրսան իրաւունք ունի : Ասառած շատ գեղեցիկ բաներ ստեղծեր է :

Քիչ շատ խնայաք թէ ինչպէս կ'անցնենք ձմեռը հիմակ որ մեծցանք :

Շատ անգամ շագանակի և շաքարեղէնի համար խաղեր կ'խաղանք : Հայրիկը կ'ըսէ որ այս կերպով շատակերթներ պիտի ըլլանք : Մայրիկն աւելի կ'սիրէ փոքրիկ շատակերթներն քան թէ փոքրիկ ազահները : Մայրիկն ազահներն կ'ատէ : Ահ, սառագիւ որչափ բարի է :

Մարգրիտ կ'ըսէ միշտ, ևս կ'ուզեմ մայրիկիս նմանիլ :

Քոյրս իրաւունք ունի, ես ալ բոլորովին միտքս դրած եմ հօրմէս օրինակ առնուլ, որ կատարեալ մարդ մը պիտի ըլլար, եթէ զմեզ կանուխկէկ պատկելու չի գրկէր: Ազնեկ միտքս եկաւ, կ'ընչեմ խենդութիւն մ'որու համար կարելի է ներողամիտ ըլլալու իրաւունք մ'ունենաք:

Նախ պէտք է գիտնալ, որ պարոն Հէրսան իր փողոզատը կապելու համար շատ ժամանակ կ'անցնէ՝ արդ՝ զօրահանդէս մը տեսնելու պիտի երթայինք:

Արահին մէջ մինակ էի, միտքս դրի ժամացոյցը յառաջ տանիլ: Փոքրիկ ակտուակի մը վրայ կ'եղնեմ, կ'բանամ ժամացոյցը և ասեղը առաջ կ'քշեմ, բայց, ինչ յուսահատական բան, և ահա հին ժամացոյցը կ'ակտի զարնել: Վախն առաւ գիտ, հնչեալքի մէջ էի:

Նախանայիկէն ետքը, մայրիկն ըսաւ. « Ատենը որչափ ուշ է:

— Ամենեւին, սիրելիս, ըսաւ հայրս գրգռանէն ժամացոյցը հանելով՝ մեծ ժամացոյցն է որ երեք քառօրդ առաջ կ'երթայ:

— Անկարելի է, Գէորգ:

Կաս կարմիր կարեցայ:

« Անշուշտ ապաստար Աեարտան ժամացոյցին մաս դպցուցած պիտի ըլլայ:

— Չէ, հայրիկ, ես ըրի:

— Եւ ինչո՞ւ համար ըրիր, պարոն:

— Արդէս զի պարոն Հէրսան աւելի շուտ հանդուսի:

Զանգակը դարկին , հայրիկը շուտ մը դուրս ելաւ , կ'իմեցար :

Մայրիկը բնաւ չիմեցայ , այլ հրամայեց որ ուրիշ անգամ բնաւ ժամացոյցին չզուգչիմ որ եւ է պատճառի համար , ապա յարեց .

« Կ'ներեմ քեզ , ապա , ինչու որ ճշմարիտը խօսեցար . եւ աղեկ ըրիր , ապա թէ ոչ դորահանգէս չպիտի երթայիր » :

Միշտ ճշմարիտը պիտի խօսիմ :

Մեծ եղաւ ուրախութիւնս երբ տեսայ որ հագուստներս կարճնալուն , փոքրիկ աղու մը տուին :

Բայց այս պարգեւն ալ այսպէս կ'ընէին : Խեղճ ու բարի գործաւորի տղայ մը կ'ընտրեն , կատէրին աղեկ մը վրան գլուխը կ'մաքրէ , մայրիկը ձեռքովը մազերը կ'կտրէ , աղան կ'հազցնեն , անոր կերակուր կ'տան , բայց մեկնելէ առաջ մայրիկն կ'ըսէ անոր որ ազատա տղայքը շիրէր , եւ եթէ լաթերն ազատաէ , յաջորդ տարին ուրիշ աղու մը պիտի տան հագուստներս :

Սը մը սաստիկ կ'անձրեւէր , չգիտէինք ինչ ընել պէտք էր դուարձանալու համար : Հայրիկը դուրս ելեր էր , անոր սենեակը կ'մտնեմ , նոր անիլուեր էր : Աճառի խողանակն առի , երեսներս աղեկ մը սաւառնեցի , այնպէս որ մինակ երկու աչքերս կ'երեւնային : Մարգրիտ շուտով եկաւ դիտ դատաւ : Ետտ մը խնդալէն ետեւ իմ գէմըս տեսնելով ըսաւ ինձ .

« Եզրայր իմ , տանալանառի մը մէջ տեսայ կասկի մ'որ փայտէ գլուխ մը կ'անիլէր : Խնդրեմ ,

Թող տուր ինձ որ անիլեմ քեզ , չեմ կարեր երեսդ :
 փոքրիկ դանակս անելիի տեղ պիտի գործածեմ :

Այս գաղափարը սրանչելի էր , այնպէս չէ սիրելի ընթերցող : Աւտի քրոջս առաջարկը ընդունեցի : Երբ սիրելի Մարգրիտ իմ հաւանութիւնս առաւ , սրբիչ մ'անցուց վիզէս , առարկեց թէ անառը բաւական թանձր չէր և գլուխս բռնեց :

Քիթս անառով լեցուն էր , ստիպուեցայ գոցել բերանս և աչքերս ու ինքզինքս փոքրիկ քրոջս ձեռքը յանձնել : Աերջապէս երբ անառով լաւ մ'երեսս չիեց , իր փոքրիկ դանակն ձեռքը առաւ և սկսաւ անառը հանել : Պէտք չունիմ ըսելու որ քանի մը անգամ քիթս կամթեց և անառ քսեց մօրուքիս այն կողմերն որ հասաւ էին :

Այս գործողութեան ժամանակ կատէրին վրայ հասաւ : Ծիծաղելով դուրս փախանք :

Գործը մօրս ականջը հասնելով , արդիւնց զիս հօրս սենեակը մտնելու : Այդ բանն իմ ճաշակիտ յարմար չէր , վասն զի սովոր էի հայելիին մէջ նայիլ . քիչ մը մաքրուիլ և քիչ մը հոտաւէտ ջուր գնել թաշկինակիս :

Զարմանայի է թէ ժամանակը ինչպէս շուտ կանցնի՝ մինչև անգամ կրթութիւններ ընելու միջոցին : Զմեռը ետրէն կ'անցնէր և մայրիկն արդէն գիւղ երթալու խօսք կ'ընէր : Գիւղն , սէ , որչափ գեղեցիկ է , զբօսայի և հանգիստ : Թէ և մայրիկը միշտ շատ պարզ կերպով կ'հազուեցնէ մեզ , բայց գիւղն շատ աւելի պարզ կ'հազուինք : Ինչպէս որ ես , այնպէս դուրս կելնես պտըտելու , գաւա-

Գ Լ ՈՒՆ Ի .

ԸՆԹԵՐԹՈՂԸ ՊԻՏԻ ՎԵՏԱՆԱՅ

Վերջապէս կ'հասնինք , ամեն կողմ կ'փազենք ,
բարև եզրայր Պետրոս , բարև պարոն Յակոբ ,
բարև Մարթա , վերջապէս բարև ամէնուն :

Անշուշտ մեզ շատ կ'սիրեն , բայց մայրիկին վե-
րագարծը նշմարիտ տունի օր մ'է : գիւղացիք գիտեն
որ նա ներկայ է , ինչ որ խնդրեն կ'ստանան ,
տնական անօթներ փոխ կ'առնուն որ իրենցը չի
մաշի : Մայրիկը քաջ գիտէ առ բանս և սիրով փոխ
կ'տայ : Նոյնպէս հիւանդները տուն կ'գան երբ
կարող են քայլել , թէ ոչ իմ մայրիկս անոնց այցե-
լութեան կերթայ : Երբեմն մեզ հետը կ'տանի :
Մեր այցելութիւններն միշտ անոնց հաճոյք կ'պատ-
ճաւեն :

Մեր գալստեան երկրորդ օրը , Աստէրին այն

ինչ սենեակս մտաւ որ զարմանքով աղաղակ մ'ար-
ձակեց . բոլորովին կարմրեր էի , կարմրուկ ունէի :

Բնաւ ցաւ մը չէի գգար , ուստի դայեկիս վախը
տարբրինակ երեւցաւ ինձ : Հայելին ուզեցի , և շատ
խնդայցի անոր մէջ իմ ազեղ գէմքս տեսնելով :

Իմ խնդուքս երկար շտեւեց , մայրիկը եկաւ և ւ-
րաւ որ անկողնէս չախտի կարենամ ելնել , ինչպէս
պարտն Հէրասն նոյնը ապապրեց : Ամէն բան չլմըն-
ցաւ դեռ , մեր բժիշկն շուտ մ'եկաւ : Շատ կ'սի-
րեմ գինքը , վասն զի փոքր եղած ատենն իր գա-
ւազանը ինձ կ'տար և ախիս մէջէն քթախտա առ-
նուլ կ'ձեւացնէր , իբր թէ տուփէ մը քթախտա առ-
նէր : Ասկէ զատ երբէք ծանր հիւանդ եղած չեմ :
Ուստի երբ մեր բարի Նիկողոս բժիշկը տեսայ բը-
նաւ չվախցայ : Բայց երբ ըսաւ որ անկողնէս բնաւ
չելնեմ , թեւերս վերամակիս տակ ծածկեմ , և չի
բացուիմ բնաւ , ինքզինքս մեռած կարծեցի և ե-
րեսս միւս կողմ զարձուցի որ լամ :

« Նայիմ քեզ փոքրիկ բարեկամս , մի՞թէ քոյրէ գ
աւելի անմիտ ես :

— Ի՞նչ , Մարգրիտ ալ կարմրուկ ունի :

— Այո՛ , որովհետեւ այս սենեակը շատ մեծ է ,
քոյրդ ալ անոր մէջ ախտի պատուկի : Քէ և քիչ մը հե-
ռու , կրնաք քիչ մը իրարու հետ խօսիլ , և այն ատե-
նն չէք ձանձրանար :

— Ա՛հ , պարտն , այդ շատ զուարճայի ախտի
ըլլայ , չեմ վշտանար բնաւ կարմրուկ ունենալուս
համար :

Երբ մեր բարի բժիշկը ինձի հետ կ'խօսէր , հայ-

բիկը , Մարգրիտն գիրկը առած ներս մտաւ : Մածկոյթներով այնքան փաթեթեր էին գինքը որ միայն քիթին ծայրը կը տեսնուէր : Շատ զոհ էի որ երկուքնիս միատեղ հիւանդ եղանք :

Մայրիկն ու Կատէրինն այնքան ուրախ չէին , բայց շատ բարի էին : Երբ Մարգրիտ գիտ տեսաւ խնդաց , նոյնպէս և ես գինքը տեսնելով :

Առաջին ժամունն որ մեզ տեղաւորեցին շատ ուրախ չէինք : Շատ տխուր սիւնակ է , երբ յանկարծ ճաշդ և նախաճաշդ արգիլեն , և անոնց տեղ տաք թէյեր խմցունեն :

Արգարես շատ ոչխարի բարկանայի եթէ մինակ հիւանդանայի , Մարգրիտին խնաստութիւնը գիտ կը զսպէր : Յոժարամիտ կը խոստովանիմ որ քոյրս իզմէ շատ աւելի խելք ունի , բայց շեմ սիրէր այդ բանին փորձն ցոյց տալ :

Սակայն եթէ Կատէրինին ըսածին հաւատամ , կ'ըսէ թէ տղեկներն նուազ խելք են քան իրենց քոյրերն հիւանդութեան ատեն : Իայեակա իմ քաջութիւնս կ'զատէր իր գեղեցիկ գրոյցներովն զոր ձեզ պատմելու զանց կ'ընեմ : Միայն թէ գիտցէք որ Կատէրինին պատմութիւնները այն աստիճանի ինձ սիրտ կ'տային որ միտքս դրի բնաւ չզանգատելու : Բայց խօսքս չպահեցի :

Կատէրին չուզեր որ հայելին նայինք , բայց հաւանեցաւ ատեն ատեն այս սիտովանքը տալ մեզ : Անշուշտ կ'մտածէր որ կարմիր և ուսուցիկ քիթի մը վրայ չկրնար պարծիլ :

Օր մը Մարգրիտ ըսաւ ինձ .

« Եղբայր իմ, եթէ այդպէս տղեղ մնանք,
ինչ պիտի ընենք :

ԵՅ

Մհ : ոչ բնաւ Մարգրիտ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Ես շատ կ'զախմամ :

ԵՅ

Փոյթ չէ, դարձեալ մեզ շատ պիտի սիրեն :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Ի՞նչ հոգս, Հէնրիկ, ես շատ պիտի ցաւիմ, ե-
թէ երբէք մօրս չի նմանիմ :

ԵՅ

Միշտ սրտով պիտի նմանիս, բարի պիտի ըլլաս,
նաև պիտի երգես, և դաշնակ պիտի անես անոր
պէս, հաւատայ ինձ, չպիտի ձանձրանաս :

— Ի՞նչ կ'ըսես Հէնրիկ, չպիտի ցաւիս եթէ տը-
ղեղ մնամ : Մհ, չէ պարօն, ես շատ պիտի ցաւիմ
քեզի համար : Չե՞ս ուզեր ուրեմն հայրիկին պէս
գեղեցիկ սպայ մ'ըլլալ :

Պատասխանելու տեղ, սկսայ բոլոր ձայնով եր-
գել : Ինչ հոգս էր. տղեղ մնամ, տղեղ, տղեղ :

Մայրիկը ներս մտաւ, և պատմեցի իրեն ինչ որ
քոյրս քիչ մ'առաջ կ'խօսէր :

« Այդ կարմրութիւնները պիտի անցնին, գա-
կըներս, ամենեւին վշտանալու բան մը չկայ : Բայց
զիտցէք որ աւելի քիչ չպիտի սիրէի մեզ եթէ մեր

կաշին քիչ մը սև և քիչ մը հաստ ըլլար : »

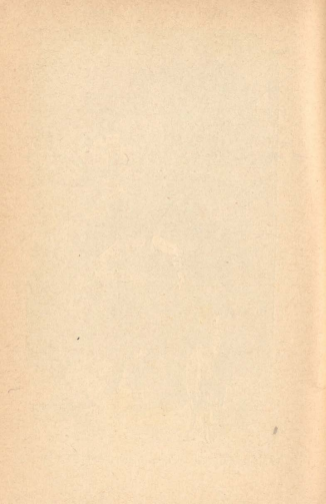
Ահաւատամ իր խօսքերուն , բնայց շատ անգամ գիտած եմ մայրիկն որ Մարգրիտին գեղեցկութեան վրայ հանձնութեամբ կ'ըմբիծայէր , և կարծես ըսել կ'ուզէր . Ինչ գեղեցիկ փոքրիկ ազնիւ , որքան գեղեցիկ են դանդուրները՝ իր փախածէ զլիարկին տակ ինչ շնորհայի է : Բայց շիտակը ըսելով Մարգրիտ շատ բարի է , և ամէկ գիտեմ որ մայրիկը աւելի անոր բարութիւնը կը սիրէ քան թէ գեղեցկութիւնը , և ես իրեն պէս կ'զգամ :

Այս բանս մօրս շրտի :

Ընթերցողը անշուշտ պիտի ուրախանայ , ըսելով որ մեր կարմրուկն թեթեւ էր , ըստ վկայութեան բժշկի : Պրեթէ տաքութիւն չունեցանք , և անոր համար հրաման տուին մեզի սքանչելի օշարակներ խմելու : Աւթ օրէն ետքը անկողնէն իջնուցին մեզ բայց ապասրեցին որ մեր քիթն անգամ պատուհանէն դուրս չհանենք , բանտն էինք և կատէրին անըզգամ բանտապահ մ'էր : Ժամերով ապակիներուն քով կ'մնայինք որ դուրս նայինք : Փոքրիկ պարտիզպանուհին կ'զար պատուհանին տակ կ'խաղար որ մեզ դուարնայնէ : Հաւերը գէպ ի պատուհանին կողմը կ'բերէր և դարի կ'տար անոնց : Մեր օշխարն ալ մեր աչքին գիմաց խոտ կ'ուտէր , բայց բոլոր ասանք աւելի փափազ կ'ազդէին մեզ դուրս ելնել և ծագիկներ քաղելու :

Օր մը , գեղեցիկ արեւ կար , երկինքը կապուտ էր և կ'լսուէին թռչուններու երգերը : Քոյրս ամէն օրուրնէ աւելի կ'ձանձրանար :

• Չեմ ուզեր այսուհետեւ թռչուններ¹ ունենալ,
ըսաւ ինձ հառաչելով մը :

ԵՅ

Այսուհետեւ չե՞ս սիրեր թռչունները :

ՄԱՐԿՐԻՑ

Այդ ըսել չուզեցի, Հէնրիկ, բայց ըսել կ'ուզեմ թէ վանդակի մէջ թռչուն չսպիտի ունենամ, անշուշտ պէտք է որ շատ գժրազիւ ըլլան :

ԵՅ

Ըսել կ'ուզեա թէ վանդակի մէջ ենք :

ՄԱՐԿՐԻՑ

Այո, և ամենեւին զուարճայի բան չէ :

ԵՅ

Կ'ուզե՞ս որ քեզի պատմութիւն մը պատմեմ :

ՄԱՐԿՐԻՑ

Ամենեւին պատմութիւն չգիտես :

ԵՅ

Հաս մը պիտի չինեմ :

ՄԱՐԿՐԻՑ

Չգիտես պատմութիւն չինել :

Մայրիկը ներս մտաւ, և տեսնելով քրոջս թեթեւ տխրութիւնը, իր փոքրիկ սիրականը անուանեց զայն, և ըսաւ անոր թէ քիչ ատենէն պիտի դուրս ելնէ ինք, թէ պէտք էր շնորհակալ ըլլալ Աս-

տուժոյ որ մեր հիւանդութիւնը շատ ծանր չեղաւ ,
 և թէ քիչ մը ձանձրոյթ ունենայր մեծ բան մը չէր ,
 մանաւանդ երբ ունինք մայրիկ մ'որ միշտ պատրաստ
 է մեզ պատմութիւններ պատմել :

Քոչրս մտաջառ բոլոր գիշերքը : Մայրիկին ծունկերուն վրայ ջատկեց , և ես , որ կ'պատրաստուէի ամբոյց մը շինել և ապա յարձակում ընել իմ հետեւանկներովս , ստիպուեցայ փոքրիկ ազջկան մը պէս նստիլ և պատմութիւն մտիկ ընել : Քիչ մը ջատկոտ դէմք տեսած էի , շղիտեմ ինչ պատճառաւ , քանի որ շատ գոհ էի :

Այս պատմութիւնը վէպ մ'է , ինչպէս որ պիտի տեսնէք :

Գ Լ ՈՒՄ Ի Ա :

Պ Ե Ր Ճ Ե Ի Ս Ի Ր ՈՒ Ն

« Թագուհիի մ'էրփկը կ'մտածի, և չգիտէ թէ ինչպէս պէտք էր կրթել իր երկու զաւակներն և կ'չփոթի : Պերճ, որ առջինէկ տղան էր, այնպիսի սէզ բնութիւն մ'ունէր, որ իր կրթութեան համար սահմանուած դաստիարակ և վարժուհի հագրու քանըչորս ժամ իր հետը կ'մնային : Սակայն գտնուեցաւ վեհաման մարդ մ'որ մօրը վրայ գիտլով յանձն առաւ դաստիարակել անոր զաւակները :

« Թագաւորն իր կենդանութեան ժամանակ կ'ուզէր որ իր զահածառանդն, իր մանկական հասակին մէջ անդամ ոսկեհուն և արծաթահուն հագուստներ հագնի : Կարող էր երեւակայել թէ ինչ անշնորհ սնասխաութեան կերպարանք մը կ'ուային այն հագուստները այն փոքրիկ իշխանին :

« Ամէն մարդ կ'զարմանար թէ ինչպէս հայր մը

որ այնքան արիասիրտ մարտիկ մ'էր, աւելի այդ տկարութեան տէր ըլլայ քան թէ մայրը : Ինչու որ այն երկրին մէջ կ'կարծէին թէ մարդոց խելքը կանանց խելքէն բարձր է և թէ փորձը հակառակը կը հաստատէր :

« Պերճ մեծահասակ, գեղանի էր, իր վայելուչ հասակին շատ կ'վայլէր այս փառաւոր հազուսաները նոյն իսկ պալատին մէջ : Այնքան շքեղութիւն չէր կրնար մոռցնել թէ ինք թեթեւ, հետաքրքիր, կամապաշտ, ծոյլ տղայ մ'էր, և այն աստիճանի ծոյլ, որ առհասարակ տարեկից ընկերի մը գիտցածն անգամ շղիտէր, միայն խաղի վրայ կ'մտածէր :

« Միրունն երկու տարու աւելի փոքր էր քան Պերճը . բնաւ բանի մը տեղ չէին գներ զինք, վասն զի իր հօրը տէրութեան մէջ և ոչ փոքրիկ հող մը ունէր : Բայց ինք որ բնաւ այդ բաներուն վրայ հող չէր ըներ, փոքրիկ տղոց ամէնէն երջանիկն էր, երբ իր պարտաւորութիւնները լիննցնելէն ետքը, իր մայրը կ'համբուրէր զինքը և վարձք մը կ'տար : Ամէնքը կ'սիրէին Միրունն : Թէ և Պերճին աղւորութիւնը չունէր, բայց իր շէն շնորհքը, զուարթ եւ անկեղծ գէմքը իր շունեցածը կ'ծածկէին : Ինչ գթբաղդութիւն, կ'ըսէր ամէն մարդ, որ Միրունն առջինէկը չէ, վասն զի շատ խելացի պիտի ըլլար : Ինչ պիտի ըլլայ մեր տէրութիւնը Պերճի նման անխելքի մը ձեռամբ :

« Թագուհին շատ կ'սիրէր իր երկու տղաքը, բայց պիտի գարմանաք անշուշտ իմանալով որ Պերճը

անորմէ վեր կ'դասէր , անշուշտ իր պակասութեանցը համար , անոր համար տեսակ մը արդաւանութիւն կ'զգար , — Ինչ պիտի ըլլայ արդեօք վախճանը , կ'մտածէր խեղճ մայրը : Աչ ոք պիտի սիրէ զինքը , ես կ'սիրեմ , վասն զի զաւակս է : Իսկ Սիրունն , խեղճ ասպետ մը , նա երջանիկ պիտի ըլլայ , պիտի սիրեն զինքը , վասն զի շատ բարեւերտ է և անուշ , ուսումնասէր և հաստատամիտ :

Թագուհին մեծ սուգի մէջ էր , և բնաւ օտարական մը չէր ընդուներ : Մի միայն իր շքադիր կիներուն մէջ և ամէնէ մտերիմները , և զաւակներուն վարժապետները կարող էին իր միայնութեան մէջ զինքը տեսնել : Անոնք ալ շատ անգամ Պերճին գէժ գանգատելու համար կ'զային և կ'խնդրէին որ իրենց տեղ ուրիշներ բռնէ : Իայց հագիւ թէ բարեւերտ թագուհին բառ մը կ'արտասանէր , որ խկոյն անոր անոյշ ձայնէն հմայուելով վերստին իրենց դործին կ'դառնային աւելի մեծ եռանդ և անձնութիւն ցոյց տալով :

Թագուհին օր մը բուրբոսին այլայլած լինելով տեսարանէ մ'որու նկարագիրն իրեն ըրած էին , երբ կ'ըսէր իւրովի թէ արդեօք ինչ հնարքով կրնար Պերճին բնութեան յազմել , յանկարծ մէկն իր գուռը զարկաւ : Երբէ՛ք մարդ այսպիսի համարձակութիւն մը չէր ունեցած : Սակայն թագուհին ուզեց պատասխանել և իր հրաւերին վրայ , դեռ առի , կայտառ , շնորհալի գիւղացի ազջիկ մը , որ կայտոյտ ասուի չրջազգեստ , սեւ բանկոնակով , յարզէ գտակ մը վայրի կակաշներով պճնեալ և ազեկատ

ձեռքը բռնած ներս մտաւ ժպտելով :

« Ազնիւ թագուհի , ես Շուշան Պարիկն եմ , կ'սիրեմ քեզ և սիրտիւ իմ կ'գամ :

« Անշուշտ , դու ալ , միայն տակեփայլ և գոհարազարդ պարիկներուն կ'հաւատաս , նոյնպէս զազրադէմ կամ հրաշագեղ պարիկներու , անշուք հողւուհի մը այս անուան արժանի չես գտներ , կը սխալիս :

« Ամէն սարազաներու մէջէն ուզածս ընտրեցի , վստահ եղիք . ուղեցի անշուք գործել , շունիմ ես կառք գոր հրաշունչ սիրտայներ կ'բաշեն և կայծակ ու որոտում շեն աւետեր իմ գալուստս :

« Ինչպէս որ անունէս կ'յայտնուի , ես գաշտերը կ'բնակիմ , ուր միշտ օդը զեղեցիկ է ինձի համար , այնքան պարզամիտ չեմ որ ձիւնն ու կարկուտն կ'անակա կրեմ :

« Իմ զօրութիւնս միայն օգնել է թշուառներուն և երբեմն սարսառօրել և մխիթարել թագուհիներ և իշխաններ , երբեմն կ'ըսեմ , վասն զի , եթէ պէտք բլբար հող տանիլ ամէն անոնց , որ կը յուսահատին , վշտանանան և կ'ողբան՝ իրենց ամենալու բարեկամաց նենդութեան վրայ , բոլոր ժամանակս գաշտերէն գուրս պիտի անցնէի : Այն տեղ ես կ'օգնեմ իմ ձեռքս , այն մանկանց որ իրենց մօրը հրամանաւ հատկաբաղ ընելու կ'գան : Ես ծերուկին բեռը կը թեթեւցնեմ : Երբ կ'տեսնեմ աշխատատէր ազարակապաններ որ հունձք քաղելու ատեն թեթւակից շունին , ես կ'օգնեմ անոնց հմայութեամբ :

« Երբ կ'անցնիմ տեղէ մը և կ'տեսնեմ փառած

լաթեր և օդը պզտոր, իսկոյն անոնց վրայ կ'փշեմ
և կ'չորցնեմ : Ամանեմ հիւզեր կ'սփոփեմ, մանկիկ-
ներն որ անօգ ու անօգնական մնացած են՝ մինչ-
դեռ մայրն դուրսը կ'աշխատի : Միծկեր տղոց մախ
ջուր կ'խմցնեմ, կ'չոցեմ և երգեր կ'երգեմ այնպէս
որ բնաւ լրած չունիք, իսկ մեծկակ տղաքը կ'մաք-
րեմ և անոնց գեղեցիկ խաղեր կ'սովեցնեմ :

« Այս բաւական չէ . կ'մտնեմ ազարակ մը, և
երբ կ'տեսնեմ արի սպասուհի մը գործի սակ հըն-
չուած, իմ մատիս ծայրովը հասցը կ'չաղեմ և նոյն
գիւրութեամբ կ'եփեմ : Աարազը կ'զարնեմ, հօտը
կ'պահեմ, վարդեր և յասմիկներ կ'ծաղկեցնեմ,
սրպէս զի ասնի օրեր երիտասարդ աղջիկները զար-
դարուին : Աերջապէս գործնական պարիկ մ'եմ,
բարեբաւա պարիկ մը, հաւատաց ինձ, քանի որ
օրու ան մէջ ամէն ժամ երջանիկներ կ'ընեմ, փո-
խարէն երախտադիտութիւն չեմ պահանջեր, և այս
խմաստուն զգուշութիւն մ'է :

« Միբեյի թագուհիս, թէ և դաշտային ճաշակ
ունիմ, բայց և այնպէս իմաստասէր պարիկ մ'եմ :
Դաստիարակութեան վրայ ունիմ դաղափարներ,
մէթոտներ որոց փորձն քու անդրանիկ դաւկիդ վը-
րայ ընելու կ'առաջարկեմ : Ա՛ռդէ խաղալ, միշտ-
խաղալ, շատ լաւ, զուարճացնելով զայն կրնանք
կրթել :

« Բայց աւասիկ ընթրիքի ժամն է, հրաման
աս'ւր ինձ, որ իմ գիացած կերպովս ձեզի մի քանի
բան՝ մեծարեմ : »

Շուշան ծափ զարկաւ, և իսկոյն փոքրիկ հո-

փրկներ սեղան մը բերին , որու վրայ կային ընտիր ուտելիք , և յատկապէս կողի՝ նուրբ և գեղահիւս կողովներու մէջ դրուած այնպէս որ կարծես թէ կողին բիւրեղեայ ամանի մը մէջ էր : Փոսցը բանուած էր , Շուշան անոր նկարն նկատել տուաւ թագուհւոյն :

Այդ մոգական դաւազանի մը դործը շէ , ըսաւ նա , այլ իմ մատերուս արդիւնքը , միայն պէտք է գիտնալ , որ պարիկի մը պէս կ'աշխատիմ : Աւելի լաւ ունէի հրաժարիլ իմ մեծ գորութենէս , քան թէ պարապ նստիլ : Ա՛տե՛մ ծոյլերն , անոնք միայն շեն ճանչնար իմ երախտիքս ,

« Իմ սիրելի Շուշանս , որչափ շնորհակալ եմ որ զիս տեսնելու եկար , ըսաւ թագուհին , մինչդեռ մեծ ատորժակով կ'ուտէր : Քիտէիր ուրեմն որ պալատներու մէջ վիշտեր կան :

— Այո՛ , գիտեմ : Բայց անոնք որ պալատներ կը բնակին շեն ուզեր միշտ ճշմարտութիւնը լսել :

Լաւ ուրեմն , կ'հաւանիս , Պերճն իմ խնամոց կը յանձնես , և զգաստացած քեզի պիտի դարձնեմ , և այս ալ շատ անուշ մեթոտով մը :

— Իրաւի՛ շատ մեծ զոհողութիւն իզմէ կ'խընդրես : Ի՞նչ պիտի ըսեն արդեօք երբ թագաժառանգը ներկայ չտեսնեն :

— Պիտի ըսեն թէ կ'ճամբորդէ . միթէ այս չէ իշխանազուհներու մեծ դործը : Այս իրաւ է , բարի թագուհի , որդիդ բնաւ աչքէ չպիտի հեռացընես : Աւասիկ քեզի փայտեայ խողովակ մ'որ աւելի արժէք ունի քան թատրոններու ամէնէ գեղեցիկ

գիտակաները : Պերճգ՝ ասկէ հազար մըն հեռու գղեակ մը սլիտի բնակի , հմայական և հմայեալ աշխարհի մը մէջ : Երբ որ փափաքիս գինքը տեսնել և ձայնը լսել , բաւական է միայն գիտակին մէջ նայիլ : Բայց նախ ակնարկ մը ձգէ գղեկին վերայ և ըսէ ինձ թէ ինչպէս կ'գտնես :

Թագուհին այն շինական գիտակը աչքին տարաւ և սպիտակ ու կապոյտ մարմարէ պալատ մը նշմարեց , սպտուհանները ծաղկեաց շամփրակներով վարդարուած էին , ստղաւէտ ծառեր կ'երևէին , գոյնզգոյն թռչուններ կ'թռչտէին ու կ'գառնային օդին մէջ . սքանչելի նուագարաններ կ'հնչէին , գունդ գունդ մանկիկներ պարտէզներուն մէջ կը վազվզէին , այնքան գեղեցիկ որ նմանը թագուհին տեսած չունէր բնաւ :

« Ինչպէս կ'գտնես այս գիւղային փոքրիկ տունս :

— Հիանալի , միայն հեռաւորութիւնը ինձ աս ու գող կ'ազգէ :

Շուշանն սկսաւ քահ քահ խնդալ :

« Հեռաւորութիւնը , բարեսիրտ թագուհիս , միթէ կարծես թէ կրիայի պէս երկաթուղիով կամ օդապարիկով կ'համարդեմ , Երբ որդիդ իր սաքը կառքիս մէջ դնէ , արեւելեան անուշ հով մը . ամենաթեթեւ յարդի շիւղի մը պէս , մեզ սլիտի տանի : »

Թագուհին մտածեց որ պարտաւոր էր այդ պարիկին առաջարկն ընդունիլ , ուստի հաւանեցաւ : Բայց ժամանակն ուշ էր :

« Պարտիմ մեկնիլ , ըսաւ Շուշան : Դու քիչ մը

Հանգչէ : Ես սիրաի երթամ մէկ բարեմիտ պառաւի մը ճախարակը դարձնել , այս պահուս որ քունն եկած է : Եթէ անոր չօգնեմ , չսիրաի կարենայ վաղը իր դերձանը ծախել : Ուրեմն մնաս բարե , սիրելի թագուհիս , երբ արթննաս որդիդ իմ գլեակս սիրաի գտնուի :

Ապա անյայտ եղաւ և սեղանին վրայ թողուց թարմաւէտ ծաղկէ փունջ մ'որ անմահական հոտ ունէր :

Թագուհին պատուական դիչեր մ'անցուց :

Այն ինչ աչքը բացաւ , իր դիտակն առաւ և հմայական պաշտար դիտեց : Այն տեղ մեծ իրարանցում մը կար : Բայց ինչ զարմանք , Շուշան և Պերճ կ'հասնին , և ուրախ զուարթ մանկիկներու խումբ մ'անոնց դիմացը կ'ելնեն կ'ընդունին , եւ Պերճը կ'հրաւիրեն որ իրենց հետ խաղայ :

Այն ատենէն ի վեր թագուհին ալ բնաւ դիտակը աչքէն չհեռացուց : Շքադիր կանայք և նաժիշտներ կ'զարմանային տեսնելով որ թագուհին պէս ծանրաբարոյ անձ մը իր բոլոր ժամերը այն փայտէ խողովակին մէջ նայելով կ'անցունէ : Երբ զայն վերցընելու ոյժը հասնէր՝ իր նաժիշտներէն մին կը բռնէր որ նայի :

Թագուհին այլ ևս մարդ չէր ընդունուէր . նոյն իսկ դեսպանները չէին համարձակէր անոր մօտենալ : Սիրուն անգամ հազիւ իր մայրիկն համբուրելու շնորհը կ'ստանար : Արքունիքը ամէն մարդ շուարած՝ չէր կարող հասկնալ թագուհին ընթացքը : Իսկ շատեր այնպէս կ'կարծէին թէ Պերճ շատ սպա-

սուսրներով օտար երկիր ճամբորդելու ելած է :

Հիմակ թողունք գորովայլի մայրն օրն ի բուն դիտակէն նայելով աչքն հանէ և սլառմենք թէ կապոյտ դղեկին մէջ ինչ կ'ստատահէր :

Այն փոքրիկ տղաք Պր Պերճն ընդուներ էին, երգելով և սարելով սլառան ու սլարտէզը տարին տեսակ տեսակ խաղեր խաղալով անոր զարմանք սլառճառեցին . ինչպէս փայտէ ձիեր որ կ'ցատկէին, շատախօս հասկաններ և ընտիր լարախաղներ, ոսկեղէն շրջանակներ փետուրի նման, գեղեցիկ շօրնջաններ, աղամանդեայ խաղալիքներ, սքանչելի թռչուններ որոց պոչին վրայ ոսկի հատիկներ կային և գեղեցիկ վանդակներու մէջ փակուած կ'երգէին առանց բան մ'ուտելու և խմելու :

Ո՛չ գիրք կար հոն, ոչ գրիչ և ոչ իսկ դասատուի մը շուքը :

Պերճ հոգւով և սրտով կ'հրճուէր : Արմանքն ու զարմանքը կ'տանէր և կ'հարցնէր ինքն իրեն թէ այսպիսի անուշ կեանք մը սրչափ ատեն պիտի տւէր :

Պերճ կ'նայէր որ իր բոլոր քմահաճ փափաքները կ'կատարուէին, և այդ տեսակ փափաքներն անհատնում էին : Օր մը, ուղեց տեսնել թէ ինք բան իր ամէն տարեկից տղայքը աւելի երջանիկ պիտի կրնայ ըլլալ : Աւտի խնդրեց որ իրեն լուսինը տան : Աստղաբաշխ մը շուտով բերաւ զայն և նոյն դիւրութեամբ նորէն տարաւ : Իր շատակերութիւնն ալ գոհ կ'ընէին և ամէն բան այնպէս կարգադրուած էր որ բոլոր ուղածները կ'կատարուէին : Պատրաստ էին իրեն համար տեսակ տեսակ շաքարեայ տուններ,

աթոռներ , աուբանէ բլիթներ , մրգանուշներ , նշեայ քարարներ : Հրաշային այս էր , որ երբ կամեր իր լեզուն հանելով կարող էր այդ անուշեղէններն լափել : Իրաւ որ Պերճին մտքէն չէր անցնէր իր բնիկ երկիրն , ուր առւներն քարաշէն էին , սեղանները փայտեայ և աթոռները թաւշեայ :

Փոքրիկ անձնասէրը և ոչ իսկ իր մօրը և Վիրունին վրայ կ'մտածէր : Իրեն համար ժամանակը շուտ կ'անցնէր . մինչդեռ թագուհին ցաւօք սրտի կ'տեսնէր որ ամիսները իրարու կ'յաջորդեն և Շուշան իր որդին չէր բերէր :

Սակայն Պերճ սկսաւ քիչ քիչ տաղտուկ զգալ , կ'ախափարէր որ քիչ մը հանգչի և խաղաղէն դադրի , բայց զինքը հանգիստ չէին թողուր : Իր ընկերները շարունակ խաղանք , խաղանք կ'ընէին ,

Նորատի իշխանն ալ չէր կարող դիմանալ , և թագուհին ալ իր դիտակով կարցատ պալատը նայելէն բաւական կ'յոգնէր : Սկսեր էր մտածել թէ արդեօք Շուշան զինքը ծագրեր էր : Բարեբաղգարար ծանդկեայ փուջը միշտ թարմ և հոտուէտ այն տեղ էր և բարի պարիկն կ'արդարացնէր :

Վիրունն ի'նչ կ'ընէր : Ամէն ուսման մէջ կ'յառաջանար : Իր դաստիարակներն օրէ օր կ'տեսնէին որ գիտութեանց , արհեստից և փիլիսոփայութեան համար սքանչելի յարմարութիւն ունէր : Այնքան զգօն անձ մ'եղաւ , որ աէրութեան բոլոր աւագանին խօսքը մէկ ըրին և թագուհիէն խնդրեցին որ կառավարութիւնը Վիրունին յանձնէ կզրօք բացակայութեան ժամանակ :

Թաղուհին շատ ցաւ զգաց այս առաջարկին վըրայ, Պերճ առջինէկն էր, և իրաւամբ թագն անոր կ'իյնար: Դարձուց անգամ մ'ևս իր նայուածքը դէպ ի կապոյտ դղեակը և տեսաւ Պերճ որ սսկեզոյն թիթեռնիկներուն ետեւէն ինկած կ'զբօսնու: Հառաչեց և ազգին փափաքը կատարեց:

Արուն շատ զարմացաւ իմանալով իրեն եղած պատիւը: Կարծեր թէ պարտաւորութիւն մը կը կատարէր, ուսումնասէր երեւնալով: Հարցուց թէ աւելի լաւ չէր լինէր եթէ իր առջինէկ եզրայրը ետ կանչուէր, որ օրինաւոր թագաժառանգն էր: Այնքան իմաստութեամբ խօսեցաւ որ աւագանին պնդեց որ տէրութեան ղեկը նա վարէ:

Արուն բոլորովին արժանի եղաւ զինքը ընտրուներուն համարման: Իր հոգատարութեամբ բոլոր զեղծմունքը վերցան: Արդարութեամբ դատաստան կ'ընէր: Աղքատները կարող էին իրեն մօտենալ, անոնց մտիկ կ'ընէր կամ դատը կ'պաշտպանէր:

Առտու մը թագուհին մինակուկ դաշտը գնաց: Հունձքը աւարտած էր, լեցուն որայներն կ'ծածկէին երկիրը: Նորին վեհափառութիւնը պարզապէս խորձի մը վրայ նստաւ և կ'մտածէր Պերճին վրայ որ նոյն պահուն օգտապարիկով վեր կ'ելնէր: Ինքնիրեն կ'ըսէր թէ՛ արդեօք այս տարօրինակ փորձը երբ պիտի վերջանար:

Լաւ ուրեմն, ըսաւ անուշ ձայն մը, մեր հունձքն ալ քաղելու ժամանակ կ'հասնի: Քանի մը ժամ ևս համբերէ և պիտի տեսնես որ Պերճ բոլորովին պիտի զզուի խաղերէն որոց երկու տարիէ ի վեր այն-

քան աշխուժիւ յարած էր : Բարի թագուհի , յարեց Շուշան , իր հոգեւական հազուստն հազած երեւալով , դեռ բաւական արիութեան կարօտ ևս :

— Պիտի ունենամ այդ արիութիւնն , պատասխանեց թագուհին : Որ մայրն իր զուկին երջանկութիւնն ապահովելու համար չէ արիացած : Բայց ինչ կ'ընես այս տեղ , այս առտու , Շուշան :

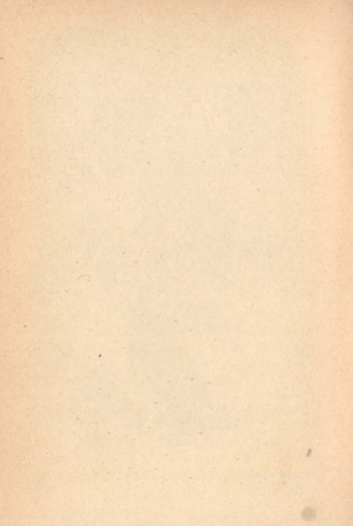
— Հասկ կ'ըստեմ : Միայն աշխատասէր ազարակապանին հունձքին օգնելով գոհ չեմ ըլլար , կ'ուզեմ որ ազքատներուն բաժինն ալ ապահովեմ : Նայէ՛ , ըսաւ իր գողնոցը բանալով՝ և ապա թըռչուններու երամ մը տեսնելով՝ անոնց ցորենի հատիկներ թափեց , և անոնք ալ անոր գլխուն և ուսերուն վրայ կ'իջնէին և ամէնքը միատեղ կատարեալ ձայնակցութեամբ նուազ մ'երգեցին : Թագուհին այսպիսի բան մը բնաւ յած չէր արքունեաց մէջ :

« Օ՛ն , ըսաւ Շուշան , Ձեր վեհափառութիւնը եթէ նորէն դիտակին մէջ նայի նոր բան պիտի տեսնէ :

Թագուհին շուտ մը ներս մտաւ և դիտակին քով վազեց : Որքան փոխուած էին զարդերը : Պերճ անկին մը քաշուած մինակուկ կ'լար , իր ընկերները զինքը երեսի վրայ թողել էին : Սակայն դեռ անոնց խնդալի ազաղակները կ'լսուէին , և այնպէս կ'թուէր որ իշխանը պիտի երթար նորէն անոնց մասնակից գանուէր : Աւրեմն ալ չէր ուզեր խաղալ , վասնզի Պերճին զէմքը բոլորովին փոխուած կ'երեւէր : Իր գոռոզ և դուստտէր ձեւերուն յաջորդեր

Անոց ցրենի հատիկներ բախեց . . . Երես 180

էին քաղցրութիւն և մտախոհութիւն : Ոտք ելլաւ , գլեկէն դուրս ելաւ , առանց միտ դնելու իր ընկերակիցներուն ձայնին որ գեռ զինքը կ'կանչէին եւ ծառուղին գնաց : Քիչ մ'առնէն քալեց և ծաղկալի սքափալի ծառի մը տակ նստաւ : Հովուհի մը իրեն մտակցաւ :

« Քեզ հաճոյք պատճառելու համար , ինչ կարող եմ ընել , հարցուց նա , խոնարհութիւն ընելով : »

— Ս'է , սիրուն հովուհի , եթէ իմ փափագս յայտնեմ քեզի , կարելի է դու ալ խոյս պիտի տաս իմ քովէս ընկերակիցներուս պէս :

— Ըսէ , նայինք , ո՞ր գիտէ :

— Վ'փափաքիմ տեսնել մայրս , եղբայրս , սուսուցիչներս , զիբքերս , տետրակներս , աշխարհագրութիւնս : Մէ , մանաւանդ աշխարհագրութիւնս , ահաւաստիկ ինչ որ պէտք եւն ինձ որ երջանիկ ըլլամ :

Հայրը թէ Պերճ խօսքը լինցուց , որ ահա կարոյտ գլեակը ահուկի գորդիւնով մը փլաւ : Նորաստի ձիապան մը ձիւնի պէս սպիտակ նժոյգ մը բերաւ , որու կազմածն էր սկեհուռ կապոյտ թաւի վրայ . և յարդարեց որ անոր վրայ նստի և առնը երթայ : Պերճ իր անշահ ստորութեան համեմատ , առանց պատճառը հարցնելու հնազանդեցաւ , եւ վայրկեանի մը մէջ ինքզինքը իր պալատին բակը գրտաւ :

Թագուհին ամէն բան տեսեր ու լսեր էր : Եր որդին գիմաւորելու գնաց , կաթողին գրկեց զանի , և մինչդեռ Պերճ անգագար կ'ըսէր . մայրիկ , բարի մայրիկ , որչափ երջանիկ եմ որ քեզ նորէն կ'գտնեմ :

Մայրն իր բուրբ հին վիշափերը մոռցաւ , այս քաղ-
ցըր խօսքերը լսելով :

Պերճ մեծցեր էր , բայց լաւ աշակերտի մը պէս
թարմ ու խնդում երես չունէր :

Իշխանը հարցուց թէ ո՞ր էր իր եղբայրը : Քա-
ղուհին քիչ մը շփոթելով պատմեց թէ իր բացա-
կայութեան ժամանակ ինչ պատահեր էր , Պերճ
ամենեւին զժգոհութիւնն մը շի յայտնեց : Իր ու-
սուցիչները խնդրեց , և յայտնեց թէ հաստատ միտ-
քը դրած է աշխատիլ և կորուսած ժամերը շահիլ :

Միտուն շատ ուրախ եղաւ երբ իր եղբայրը վե-
րըստին տեսաւ : յայտնեց անոր թէ պատրաստ է
թաղն նորէն իրեն դարձնել : Պերճ խաստովանեցաւ
որ կառավարելու անկարող է և աղաչեց Միտունին
պահել այդ թաղն որ այնքան իրեն կ'փայլէր :

Միտուն իր համեստութեամբը չգիտեր թէ ինչ
պատասխան տայ , քաջ կ'իշխեր որ իր եղբայրը պա-
րտապ անցուցած էր այնքան տարիներ , զոր կրնար
ուսման նուիրել :

Սակայն Պերճ գործի սկսաւ : Ախոս , շատ ցա-
ւալի էր տեսնել այս մեծ տղան որ դեռ նոր կ'կար-
գար , զիծեր , Յէր և Այբ էր կ'իշխէր , առակներ
կ'պատմէր , մինչդեռ իր փոքր եղբայրը ակրութեան
գործերը այնպիսի իմաստութեամբ կ'անօրինէր որ
ծերերն անզամ կ'զարմանային :

Թաղուհին անհամբերութեամբ Շուշանին այցե-
լութեան կ'սպասէր : Շուշան շուշացաւ գալու :

« Ի՞նչպէս կ'զանեա իմ մէթոսս , սիրելի թաղուհիս :

— Աքանջելի՛ , որդիս զգոստացած էր : Անձնական

փորձով հասկցաւ թէ որքան կ'սխալին ազաք երբ կ'կարծեն թէ երջանկութիւնը յարատեւ զուարճութեան մէջ կ'կայանայ : Հիմակ կ'զգայ թէ ծնողք որքան իրաւունք ունին ժամանակը աշխատութիւնի և հաճոյքի մէջ բաժնել : Բայց, իմ բարի և սիրելի Պարիկա, միթէ չես կարող, դաւազանի հարուածով մը, գիւրել այն դժուարութիւններն որոց այս իմ սիրական ազաս կ'հանդիպի, մինչև անգամ տարրական ուսմանց մէջ :

Ահա՛ այդ անդ իմ զօրութիւնս կ'դադրի, պատասխանեց Շուշան : Արիութիւնն և յարատեւութիւնը միայն կրնան կորսուած ժամանակը փոքրել : Սակայն արտաքին սիրտս կ'չարժէ, սիրելի թագուհիս, կ'ուզեմ տալ Պէրճին յօժարապէս գրիջ մը : Այս գրիչն իրեն շատ պիտի օգնէ, երբ աշխատելու փափաք ունենայ : Բայց երբ իշխանը դժկամակի իսկոյն պիտի դադրի գրելէ :

Թագուհին պատուական գտաւ այս պայմանները, փասն զի տարակոյս չ'ունէր թէ իր սրտին արիասիրտ էր : Զարմանալին այս է որ սկսաւ մինչև անգամ Շուշանին իրաւունք տալ, ինքն իրեն ըսելով թէ՛ ծնողք պարտաւոր են անդադար հող տանիլ որ ծուլութիւնը՝ այս անպիտան սովորութիւնը չտիրէ ազոց վրայ, որոց դժբաղդութեան պատճառ կ'ըլլայ :

Իմ սիրականներս, յարեց մայրիկն, Պէրճին գըրիչը շատ լաւ կ'ըստէր : Անգամ մը միայն թուրցաւ, սրտէս զի աւելի նոր ես անդ ուլ սկսի :

Հարկ չկար բնաւ այդ գրիչը տաշել, կաթիլ մը մեղան մէկ տարի կ'տեւէր, այնպէս որ Պերճ վայրկեան մ'անգամ չէր կորսնցնէր : Քէպէտ գիտութեան մէջ իր եզրօրը չէր հաւասարէր, բայց կըրթուիին մ'առաւ, և յաջողեցաւ իր անցեայր այնպիսի կերպով մը մոռցնել, որ սկսան բարի իշխան կոչել գինքը : (*)

* Այս մանրագէտն, իմ Յուշագէտիս մէջ մայրիկն իր ձեռք գրեց :

Գ Լ Ո Ւ Ն Ի Բ .

Հ Ի Ի Ա Ն Դ Ո Ւ Թ Ե Ն Ե Բ Ժ Ե Կ Ո Ւ Ի Լ Ն Ի Ն Զ Ա Ղ Է Կ Է .

Մ Ե Ղ Ո Ւ Ն Ե Ե Բ Ը

Այս վէպիկն ինձ վիշտ պատճառեց : Կարծեցի թէ մայրիկն զայն հնարեց որպէս զի իմ առաջին ծուլութիւնս երեսիս տայ : Լալու վրայ էի , երբ Պ. Հէրսան ագարապանին կողմէն մեզրի մաղ մը բերաւ :

Այս մեզրի մաղն մեր զարմանքը զրգուեց : Քաջ գիտէինք որ մեղուները մեզր կ'չինեն , բայց երբէք տեսած չէինք այս ընտիր ճանճերուն աշխատանքը : Ո՛հ , որքան տաղտկալի է փակուած մնալն : Պարտն Հէրսան մեզ շուտ մը սփոփեց և խօսք տուաւ մեզ տանել և եղբայր Քալուստին բեթակները ցուցնել :

Ես կարծէի թէ մայրիկը չգիտէր թէ որքան առնուած էի Պերճի և Միրունի պատմութենէն : Ուստի ինչ մեծ եղաւ զարմանքս երբ իրիկունն ըսաւ ինձ գրկելով .

« Միրական զաւակս , մի կարծեր բնաւ , որ այն վէպը հնարեցի որ քու հին մէկ պակասութիւնդ քեզի յիշեցնեմ , ճշմարիտ կ'ըսեմ , այդ չէր իմ նըպատակս : Չեմ գիտեր ինչպէս այս վէպիկն միտքս եկաւ : Շատ ժամանակէ ի վեր դու այնքան խելօք ես , սիրելի որդեակ , որ բնաւ անցեալը չեմ յիշեր : Հէնրիկ , մայրերը կ'սիրեն իրենց զաւակները իրենց անձէն աւելի , և երբ մի անգամ ներեն , այդ ներումն կատարեալ է : Բայց իմ սիրելիս , քու զգացած վիշտդ կ'գիտեմ թէ որքան կ'ցաւիս անցեալին մէջ մեզ այնքան վիշտ պատճառելուդ համար : Ս'ն , քնացիր զաւակս , ըսաւ մայրիկն զիս նորէն համբուրելով . եթէ վաղը այսօրուան պէս աղւոր օդ ըլլայ , մեր թռչնիկներուն ազատութիւն պիտի տանք : »

Այնչափ ուրախ էի , որ գրեթէ երկու մայրիկան չկարողացայ քնանալ :

Նրկորդ օրը , երկինքը կապոյտ էր , արևը մեզի պէս դո՛հ կ'երևէր : Ատէրին մասնաւոր հոգ տարաւ մեր հազուստին ու կապուստին , և իր պատուէրները վերջ շունէին , և եթէ մայրիկն անօր հատար , դեռ վանդակին մէջ պիտի մնայինք :

Դուռը կ'բացուի , դարաստանին վրայ ենք . ինչ կ'ընենկութիւն :

Քանի մը քայլ առնելէ ետքը գացիւնք մեր հաւերը , մեր սխարը , և վերջապէս մեր սիրելի ընկերները տեսնելու : Ըշմարիտ կ'ըսեմ , որ մեր այս բարեկամները մեր վերադարձին վրայ անտարբեր չէին . հաւերը կ'կակաջէին : Մենք ալ անոնց ազուոր հաւելիթներուն համար շնորհակալ եղանք : Ոչխարը իր գլուխը մեր վրայ կ'քսէր և գորովով մը դէպ ի Մարգարիտին կ'նայէր : Աստակ չեմ ընէր :

Մարգրիտ կաքաւի մը պէս կ'ստանուր : Տասն և հինգ օրի շափ ուսման խօսք չեղաւ , և միւս ժամերը մօրս քով կ'անցնէինք : Մեզ կ'նայէր , մեր ճակատը և ձեռները կ'շօշափէր , և կ'հարցնէր թէ արդեօք առաջուան պէս քաջառողջ ենք , և մենք այն կ'պատասխանէինք :

Օր մը Պարոն Հէրսան տեսնելով որ մեզր կ'ուտենք , մօրմէս հրաման խնդրեց , որպէջ զի պարոն Գալուստին բեթակները տեսնելու երթանք :

Մայրս դեռ պատասխան չառած ուրախութեան աղաղակներ արձակեցինք և անմիջապէս ճամբայ ելանք :

ՄԵՐԳՐԻՏ

Իսպց եթէ մեզուները մեզ խայթէն :

Գ. ՀԵՐՍԱՆ

Մարգրիտ երկշտոնները շեն խայթեր , հանդարտ եղիք , ձայն մի հանէք , և պիտի տեսնէք զանոնք որ առանց մեր ներկայութեան ուշ դնելու մեր քովէն պիտի անցնին երթան իրենց գործին : Եթէ պատահմամբ հաս մը դայ երեսիդ վրայ նստի՝ մի

չարժիր և մէկէն պիտի տեսնես որ պիտի թոյն
երթայ :

ԵՍ

Այլիչես Մարգրիտ , երբ որ մը հօրքրոջ տունն
էինք , այն թմբենիներուն մեծ ծառուղիի վրայ
կ'պտակինք , և հազարաւոր մեզուներ , ծաւերուն
վրայ կ'բզղային միշտ աշխատելով :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Վտեսնեմ փեթակները և եզրայր Գալուստը , եր-
թանք չուտ :

Ճամարիտ էր , եզրայր Գալուստ մեզ իր պար-
տէզին մէկ անկիւնը տարաւ , և երկու երկար սե-
զաններու վրայ , արևուն մէջ գրուած տեսանք ,
չատ մը կողովներ վերի կողմէն կըր և յարգէ թե-
լերով լաւ մը հիւստած , և ասոր կ'ըսեն փեթակ :

Ազարապանը իր մեզուներուն վրայ կ'պարծի-
ւ փութաց ցոյց տալու մեզ իր փեթակները : Երբ
տեսաւ որ Մարգրիտ և ես ուշագիր կ'նայինք , մեզ
տեսակ մը քառակուսի սնտուկի մ'առջեւ տարաւ ,
փեթակ մ'էր որու մէջէն կարելի էր տեսնել ներ-
քին կողմը : Այս փեթակը երկու կէս փեղկերով
չինուած և ակիչներով թունուած է : Գալուստ փեղ-
կին մէկը բացաւ : Ո՛հ , սքանչելիք , մեզուները ա-
սրակիի տակ էին և կ'աշխատէին : Մարգրիտ որ չէր
վախնար թէ իր փոքրիկ քիթը կ'կծեն , յետին ծայր
ուրախ էր , և փեթակին վերև կախուած մտնէ
մաղը նայելէն չէր կշտանար : Հաւատացէք որ ես
ալ քրոջս շափ զմայլած կ'նայէի :

60

Ինչպէս կարելի պիտի ըլլայ հանել մազերը :

9. ՀԵՐՍԱՆ

Ճիշդ այն ժամանակը կ'ընտրեն՝ երբ մեզուներուն մեծ մասը դուրս կ'ելնեն որ դաշտը հիւթ քաղելու երթան : Փեթակին մէկ կողմէն կ'զարնեն որպէս զի մնացած բանւորներն միւս կողմն անցնին բնակարանին մէջ : Աւերի մասը կ'բանան , ակիչները կ'հանեն , մովէ մազերը կ'վերցնեն , և ապա շուտ մը ուրիշ պարագ կողով մը կ'դնեն և բանւորներն ալ սիրտով զայն լեցնելու կ'սկսին :

Քաջ գիտեմ որ Պ. Հէրսան զեռ շատ բաներ պիտի ըսէր , եթէ մայրիկն անոր նշան չընէր որ մեկնելու ժամանակն հասած է :

Երբ մեր ձամբան կ'շարունակէինք՝ հարցուցի իմ դաստիարակիս եթէ աւելի երկար պիտի խօսէր ինձ մեզուներուն վրայ : Խօսք տուաւ , վասն զի իմ հետաքրքրութիւնս անոր շատ հանոյք պատճառեց : Իմ սովորական անկեղծութիւնս կ'ստիպէ զիս ըսել ընթերցողին որ , հետեւեալ օրը , բարի Պ. Հէրսան մեր տեսածներն աւելի բացատրեց . մեզուներու թաղուհիին , անոր կարեւորութեան վրայ խօսեցաւ , վերջապէս անոնց կեանքը և սովորութիւնները պատմեց ինձ , բայց բոլոր ըսածները մոռցայ և այս իմ յուշովէս պիտի աւրեմ , եթէ գիտուն ձեւանալ ուզեմ : Սակայն չեմ մոռցած այն բարի Պ. Հիւպէրն , կոյր մարդ մ'որ ամէնէն աւելի մեզուներն ուսումնասիրած է , և գիրքեր շինած , որ Պ .

Հէրասնի գրքատան մէջ կ'գանուի : Այս Պ. Հիւպէրն սպասաւոր մ'ունէր որ բոլոր օրը ապակիի մը մէջ կ'նայէր մեզուները և կ'սպասուէր իր տիրոջ ինչ որ կ'գրատէր : Կարծեմ թէ խեղճ կոյրը բնաւ չէր ձանձրանար , և շատ դո՛ւ եմ : Ես ալ վերջէն մեզուները պիտի քննեմ , առ այժմ անոնց մեզրը կ'ուտեմ :

Թէև բոլորովին ասոզջացած էի , բայց չէին թողուր որ վազեմ , և այս արգելք մը չէր որ միշտ ամենէ առաջ քալեմ : Մեր ստոյաները դասեր էին , բայց առանց գրքի , առանց բառարանի , առանց քերականութեան դասի , մէկ կողմէն հայրիկը և միւս կողմէն Պ. Հէրասն մեզ կ'ուսուցանէր : Իմ հետաքրքրութիւնս անոնց հանգիստ չէր տար : Միրուն Մարգրիտ եւս այլ և այլ հարցումներ կ'ընէր : Մայրիկը մեզմէ շատ դո՛ւ էր :

Օր մը անտառն էինք , յանկարծ կ'սրտամ . — Մրջիւննոց մը եւ կ'սպասրաստուէի իմ դաւազանս մրջիւններուն տան մէջ մըլել , երբ Պ. Հէրասն թեւս բռնեց որպէս թէ յանցանք մը պիտի գործէի :

« Հէնրի , կարծես թէ մրջիւններն ալ մեզուներուն պէս ուշադրութեան արժանի չէն :

Ո՛հ , Պարոն , մրջիւնը փոխատու չէ , և ես կ'ուտեմ որ ամէնքը բարեւէր ըլլան :

Հէնրի գոշեց քորս , մի ծիծաղիր : Նայէ մի անգամ ինչպէս կ'աշխատին : Շատ կ'փափաքէի գիտ-

նալ թէ ինչպէս շինուած է մրջիւննոց մը , բայց իմ հետաքրքրութիւնս գոհ ընելու համար , պէտք էր որ ես ալ մրջիւն մ'ըլլայի :

Հարկ չկայ մրջիւն ըլլալ , վրայ բերաւ հայրիկս : Այս ճճիները այնքան հետաքրքրաշարժ են , որ շատ գիտուններ անոնց սովորութիւնները քննելով գրազեցան . մրջիւններու վրայ շատ գիրքեր գրած են :

Եւ ահա հայրիկն ու Պ. շէրսան սկսան այնքան տարօրինակ բաներ պատմել մեզ , որ բոլորն ալ միտքս պահեցի , Սիրունիկն վեպին պէս : Եւ ճիշդը խօսելով , կարելի է որ այս ամեն լրածներս ստոյգ չըլլան , բայց հոգ չէ , պիտի ըսեմ ձեզ ինչ որ պատմեցին մեզ այս մրջիւննոցին բոլորախորը : Եթէ սխալիմ , խնդրեմ ներել և յիշել որ մէկ տարի է աւելի կայ որ այս մրջիւնի պատմութիւնը մեզ պատմած են :

Գ Լ ՈՒՒ Ի Գ

ՀԵՂԻՆԱԿԸ ՔԻՉ ՄԸ ԳԻՏՈՒՆ ԸԼԼԱԼՈՒ ՍՏԻՊՈՒԱԾ

Է : — ՄՐՋԻՆՆԵՐԸ

Մրջիւններուն վրայ աւելի բան գիտեմ, քան թէ մեղուններուն վրայ : Այս գիւրին է ըմբռնել : Ամէն տեղ մրջիւններ կ'տեսնուին, և բնաւ վտանգ չկայ . երբ մարդ անոնց նայի : Բայց մեղուններուն համար նոյն բանը չենք կրնար ըսել . անոնք գիտուն են . Գ . Հէրսան ինչ որ կուզէ թող ըսէ, բայց մայրիկը միշտ կ'վախնայ որ մեզ չխայթեն :

Շատ կ'սիրեմ անասունները, և եթէ իմ ուսմունքս շարունակելու չըլինէի, միաքս անոնց հետ զբաղիլ էր . մանաւանդ գիւղը՝ շատ կ'գտնուին :

Անտառին մէջ գտնուած մրջիւննոցը վայրի մըր-

ջիւններու բոյնն էր, մրջիւնները ամենը նոյն տեսակէ շեն : Ընթերցողն ևս արձակուրդի ժամանակ անշուշտ դիտած պիտի ըլլայ և այս բլրիկն անտարակոյս իրեն շատ զարմանք պատճառած պիտի ըլլայ : Ի՞նչ պիտի լսէ, երբ խմանայ որ մրջիւններն՝ իրենց անակը շինելու համար կ'փոխադրեն ծառերու փոքրիկ կեղևներ, տերևներ, խտտի շիւղեր, փոքրիկ քարեր, ցորեն, յարդ, վերջապէս ինչ որ պէտք է իրենց տունը կարելի եղածին շափ բարձր շինելու համար :

Մարգրիտ կ'արժէր որ մրջիւնները այս ամեն բաները իրենց կռնակը առած կ'տանին : Քրոջս այս գաղափարին վրայ շատ խնդացինք :

Այս ճարպիկ բանուորներն շատ ուժեղ կզակներ ունին, սղոցաձև և սրածայր ակռաներով . իրարմէ հեռու բռնելով, մրջիւններն կ'գործածեն այդ ծնօտներն որ նիւթեր փոխադրեն, նոյնպէս իրենց թշնամբին դէժ յարձակին :

Արժէի թէ մրջիւնները կ'աշխատէին, և այսպէս կ'դիզէին, որպէս զի ձմեռը ուտելիք ունենան, քանի որ մրջիւնն ըստ ճշուտին, երբ նա եկաւ և՛ապրելու համար քանի մը հունտեր խնդրեց :

Ի՞նչ էր գործըդ տարուկ օղին .

Ըսաւ նա այս փոխառուին :

— Գիշեր ցերեկ ևս անդադար

Կ'երգէի ևս, մի՛ բարկանար .

— Կ'երգէի՞ր ին՝ շատ ուրախ եմ
 Լաւ , իմանկ ալ , պարե՛կ հայիմ :

Բայց այնպէս է . մրջիւնները շատ քիչ կ'ուտեն .
 իսկ հունտեր , երբէք : Իրենց նպատակն է , երբ
 բրբիկ մը կ'շինեն , ցրտէն և ջրէն պատասպարուիլ
 և արգիլել անխոհեմ ձճիներն որ իրենց տունը շը-
 մտնեն : Այս կենդանիներն շատ կ'վախնան նաև
 արեւէն , թէ և տաք օդը կ'սիրեն : Մեզի պէս են ,
 որ կ'գոցենք մեր փեղկերն , թէ և կ'ախորժինք երբ
 որ օդն ազոր ըլլայ :

Մարդրիտ և ես սքանչացեր էինք այս ամենը
 տեսնելով . երբ Պ. Հէրսան մեր զարմանքն աւել-
 ցուց , պատմելով թէ մրջիւննոցներուն ներսի կողմն
 ինչպէս շինուած է :

Նախ՝ Պ. Հէրսան չափազանցել շփրէր , հան-
 դարտ մարդ մ'է : Ուստի կ'խնդրեմ որ ընթերցողն
 պատմածիս հաւատայ :

Մրջիւննոցի մը մեծ մասը շտեմուիբ , փասն զի
 հողին խորերը թաղուն է : Այլ և այլ անցքեր
 տնակին վերէն մինչև վարի կողմերը կ'տանին , կան
 դռեհներ ուսկից անդադար մրջիւններ կ'անցնին
 կ'դառնան . բայց զխոցիք որ այնքան անմիտ չեն .
 երբ իրիկուն կ'ըլլայ մարդոց պէս իրենց դռները
 կ'գոցեն և պատնէշներ կ'դնեն , իսկ առտու կ'բա-
 նան : Երբ անձրևէ փակուած կ'մնան՝ կ'ախա-
 տին : Բնառ դուրսը նայելու համար պատուհան չեն

երևեր : Մրջիւնները իրարու հետ շատ սիրով կ'զարուին : Եթէ թեթև փառնոց մը պատահի , անոնք որ վերի կողմը կ'պահպանեն , երկու դունտի կ'բաժնուին , մին թշնամին կը դիտէ , եթէ պէտք ըլլայ կ'պատերազմի , մինչդեռ միւսը կ'զազէ ներս և դուժ կ'տայ : Այն ատեն ամէնքը դուրս կ'թափին և կարծես թէ սարսիկ զայրացած կ'երևին : Բայց ամենքը կ'սխալիմ , դայեակները կ'խնամեն փոքրիկները և ծակերու մէջ կ'պահեն :

Երբ ատեն գառձանք հայրիկը մեզի շատ սքանչելի բաներ պատմեց մարդագետնի մրջիւններուն վրայ : Ասոնք մանր ծակեր իրարու վրայ կ'չինեն խոտի շիւղերու երկայնքը աւազի հատիկներով : Կան նաև մրջիւններ որ իրենց բոյնը ծառերու ստորտուր կ'չինեն , և խիստ բարձր ոստերու վրայ կ'երևն տիզեր փնտուելու , որ իրենց ճաշակին յարմար տեսակ մը ոչարակ կ'տան : Այդ տիզերը կ'ծծեն և կ'նային որ զանոնք չսպաննեն :

Մարդրիտ սկսաւ պոռալ . — « Մրջիւնն մը , մրջիւն մը . » իմ խոշորացոյցիս մէջ գրի զայն : Ինչ զուարճալի բան է տեսնել անոր մեծ սրունքները , իր լայն գլուխը և շեկ մէջքը , թուխ թաթիկներն և իր խոշոր բերանը՝ բոլորովին բաց : Այն ժամանակ իմացանք թէ այդ սղոցածև կզակը որքան օգուտ ունի մրջիւններու , երբոր պատերազմի և ատեն տեղ փոխէ :

Այս մրջիւնները , որ կրնամ նմելել , շատ քաջա-

սիրտ պատերազմիկ են , և մերթ ընդ մերթ բոլոր ժողովուրդն զէնքի կ'դիմէ , մինչև անգամ ամենէ փոքրիկը թշնամիին վրայ կ'յարձակի , որպէս զի դէպ 'ի մրջիւննոցը քէէ տանի , ուրտեղ ծանր ճրգնածամ մը կ'անցունէ :

Միայն փոքրիկ միջատները չեն որ կ'վախնան մրջիւնի յարձակումէն , նոյն իսկ եզնակներն անոնց ահ չաղդէր , անոնց զէնքերը այդ կզակներն են որոյ վրայ քիչ մ'առաջ կ'խօսէի :

Երբ կ'նային որ վտանգ մը պիտի հասնի , իսկոյն իրենց անակէն կ'եւնեն և ուրիշ տեղ կ'փրնտըռեն : Հազիւ թէ որոշեալ տեղը կ'հասնին կ'սկսին աշխատիլ զարմանալի եռանդով : Մեծ մրջիւնները փոքրիկները կ'վերցնեն կ'տանին : (Ճիշդ այսպէս է) Այս փոքրիկ կենդանիները շատ ծառաւի են , Պ. Հէրսան անոնց խմելը տեսած է . . .

Այս միջոցիս Մարգրիտ ներս մտաւ , նա իմ հրամանովս ուսիս վրայէն քիչ մը կարդաց գրածս :

« Հէնրիկ , ըսաւ , մի մտնար մրջիւնները որ փայտը կ'քանդակեն : Ո՛հ , եզրայր իմ , Յուշովէպդ որքան հետաքրքրական կ'ըլլայ : »

Եւ ապա , սիրելի քուրբիկս , քիչ մը մազերս քաշեց և ապա խոյս տուաւ :

Ստուգիւ՛ պիտի մտնայի փայտը քանդակող մրջիւնները , և մտածելով , տեսայ որ նոր բան մը չեմ յիշեր . մտոցեր էի ինչ որ Պ. Հէրսան պատմեր էր : Աւստի իրիկունը , առանց բան մը յայտնելու

(նրբամիտ եմ է՛հ • գիտէ՞ք) խօսակցութիւնը մըր-
ջիւններու վրայ դարձուցի , և ա՛հա իմացածս :

Մաս մը կ'ընտրեն և ներսի կողմը կ'քանդակեն :
Շատ մը յարկեր կան որ ունին յատակներ և ձե-
ղուններ , խաղի թուղթի չափ հաստ : Այս յարկե-
րը որ բաժնուած են միջնորմներու կամ սիւնակնե-
րու միջոցաւ , այլ և այլ մանր խցիկներու կ'բաժ-
նուին : Այս մըջիւննոցները ընդարձակ են , ունին
օթեակներ , սրահներ , նրբուղիներ , բան մը չը-
պակսիր : Այս տեսակ մըջիւնները միայն գիշերները
կ'աշխատին , չգիտեմ ի՞նչ է պատճառը , ծառերուն
մնաս կ'հասցնեն , բոլորովին կ'սեցնեն , արմատը
կ'չորցնեն իրենց բոյնը շինելով , և այս շարագործ-
ները արևը չեն սիրէր , հաղիւ լուսնի լոյսը կ'տա-
նին :

Բոլոր շաբաթը , մըջիւններու խօսքով անցու-
ցինք : Մարդերու մէջ կ'բնտոէինք զանոնք և կ'ը-
ղուարձանայինք : Մարդրիտ ու ես , անոնց բոյնին
և անոնց ճամբորդութեան հետևելով :

Յուսամ որ ընթերցողը շատ ախորժ զգաց իմ
մըջիւններուս համար , ուստի պիտի պատմեմ իրեն
չափ զարմանալի պատմութիւն մը , զոր կարդացինք
և տեսանք գրքի մը մէջ , վասն զի գեղեցիկ պատ-
կեր մը կայ որ այս պատմելիքս կ'նկարագրէ :

« Նկարիչ ճամբորդ մը , հնդկական գիւղ մը կը
գտնուէր : Այս պարոնը անտառները կ'երթար ծա-
ռեր նկարելու համար : Օր մը որ շատ պրազած էր

Ժառի մը կոճղը ուրուագրելու, դիտեց ճճիներ, մողէզներ որ իր մօտէն կ'անցնէին: Մարգրիտ շուտ մը պիտի խոյս տար անշուշտ, բայց նկարիչն սկսաւ աւելի շուտ աշխատիլ, մտածելով որ այս միջատներուն պատոյտը փոթորկի նշան էր: Ալսէր նաև թռչուններու ձայներ, այնպէս որ իր բնակարանն մղոն մը հեռու ըլլալուն, ծրարեց իր նկարը և կ'պատրաստուէր ճամբայ ելնելու, երբ յանկարծ ոտքէն մինչև գլուխը մրջիւններու ամպ մը զինք պատեց: Շուտ մը, ոտք ելաւ, բայց այնքան շուտ, որ գոյներու առփ մը գլորեց վազելու միջոցին: Շատ կ'փափաքէր երթեալ առնուլ ետին ձգած առարկաները, բայց անկարելի էր, երևակայեցէք մրջիւններու երամ մը իրարու մօտ, շատ մօտ և որ մեր մեծ սրահը կրնար լեցնել: Այս ուզևոր մրջիւնները բանէ մը չէին վրդովեր, ամէն բանի վրայէ կ'անցնէին, նոյն իսկ ամենաբաձր ծառերու վրայէ: Վերջապէս այս խեղճ պարոնը, որոշեց որ երթայ գոնէ իր հրացանը առնու, իայց մրջիւննոցի մը պէս վրան հազարաւոր մրջիւններ լեցուած էին, և անշուշտ խայթեցին զինքը: Այս մրջիւնները աւելի չար են քան մեր երկրի մրջիւնները, որ միայն թեթև կարմրութիւն մը կ'թողուն կաշիին վրայ:

Իսկ մրջիւնի պատմութիւնս քիչ մ'երկար է, կը խտատովանիմ. բայց ինչպէս կ'ըսէ Մարգրիտ, պէտք է որ Յուշավէպիս մէջ քիչ շատ հետաքրքրաշարժ բաներ գրեմ, և միշտ մեր վրայ յստսիմ, խնդրեմ որ ընթերցողն Մարգրիտին համամիտ ըլլայ:

Գ Լ ՈՒՆ Ի Դ .

Հ Ի Ի Բ Ա Ս Ի Բ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Մեր կարմրուկը բուժելէն ետքը , առջի օրերը շարունակ կ'ըսէինք : — Ի՞նչ երջանկութիւն է որ ալ հիւանդ չենք . իսկ ետք մոռցանք բոլորովին մեր երջանկութիւնը :

Շատ մեծցեր էի , և սիրաս կ'ըացուէր , երբ այդպէս կ'ըսէին ինձ : Միայն չէի կարող հանդուրժել ծեր դրացիի մը կատակը , որ ամէն անգամ դիտեմանս չէր մոռնար պառալու : Գեշ խոտը շուտ կ'աճի : Վերջապէս բարկացայ և ըսի անոր :

« Պարոն , եթէ միայն գէշ խոտերը բուսնէին , չպիտի ունենայինք այսպիսի աղւոր պարտէզ մը և այսպիսի սիրուն ծառուղի մը , ևս , ևս գէշ խոտ մը չեմ : »

Մայրս լուեցուց զիս , քիչ մը յանդիմանեց , բայց շատ քիչ , որով ըսել կ'ուզէր թէ չէր նեղացած ծեր գրացւոյն հետ կռուի բռնուելուս վրայ : Մարգրիտ ալ գոհ էր :

Առաջուան պէս մեր ուսմունքը նորէն սկսանք , և ամէնքը կ'վկայէին որ լաւ կ'աշխատէինք : Ժամանակը շուտ կ'անցնէր , և հայրիկն ու մայրիկը ըզբօսանքներ կ'հնարէին որ մեզ վարձատրեն : Մեր մտքէն չանցած ժամանակն անգամ , հայրիկը մեր գրասենեակը կ'մտնէր և կ'ըսէր :

« Օ՛ն տղայքս , եկէք , ինծի հետ լեռը ելնենք և պտոյտ մ'ընենք , ներելի է խելօք աշակերտներուն ուսմունքը ընդհատել : »

Ուրախութիւնէն կ'ցատկրտէինք , հայրիկը կ'ըհամբուրէինք և խնայն ճամբայ կ'ելնէինք : Իշուկը միշտ մեզի կ'ընկերանար , ինչու որ մայրիկը կ'վախնար որ Մարգրիտ շատ չյոգնի , սակայն Մարգրիտ միայն հնազանդելու մտօք կ'հեծնէր վազուկն : Պէտք է տեսնել թէ ինչպէս զանկապանները մինչև ծունկերը քաշած և դաւազանը ձեռքը կ'արշաւէր : Իր ամենէ մեծ հաճոյքն էր լեռնէն ծաղիկներ հաւաքել կատերիներն համար , որ նշանաւոր ծաղկասէր մ' է : Հիւղերու մէջ կ'հազջինք , հայրիկը մեզ Ափրիկէի պատմութիւններ կ'պատմէ , և շատ գոհ ենք :

Մեր զբօսանքներէն մին ալ ձկնորսութիւն է , մանր կարթեր ունինք . և միշտ ես կ'զնեմ որդը

Մարգրիտին կարթին . ամեն տեսակ ճճիներէն կ'ը-
 վախնայ : Կարծեմ թէ այս բանիս համար մայրիկը
 պէտք է որ քիչ մը զանի յանդիմանէ : Փոքրիկ աղ-
 ջիկները ամէն բանէ կ'վախնան , այդ շատ ծաղրե-
 լի բանէ : Սակայն խնդրեմ հաւտաք որ ուրիշ չար
 աղոց պէս չեմ ախորժիր քրոջս երկիւղ աղղել , ո՛հ
 այդ շատ դէշ բան է , մինչև անգամ ամօթալի է :
 Ես կ'աշխատիմ , համոզել քոյրս՝ երբ կ'տեսնեմ որ
 մարտիտ մը կ'ստակայ , կ'ըսեմ անոր .

« Քոյր իմ , նայէ՛ միանգամ անոր թաթերը ,
 գլուխը . ի՞նչ չարիք կրնայ հասցնել քեզի այս փոք-
 րիկ ճճին : Տէ՛ս ինչպէս կ'ստանու , ստին վրայ կ'ը-
 պտըտի :

Մարգրիտ մտիկ կ'ընէ ինձ իրաւ , բայց երբ
 մարտին հեռանայ այն ատեն կարծես թէ շունչ
 կ'առնու :

Ստէպ , չեմ խօսիր իմ Հէրի բարեկամիս վրայ և
 սակայն շատ կ'սիրեմ զինքը : Արձակուրդի կ'սպասէի
 ահա օրը հասաւ և Հէրին ալ միտսին :

Ի՛նչ բերկրութիւն է փոքրիկ ընկեր մը ընդու-
 նիլ , ամեն տեղ պտոյտի տանիլ : Հաղիւ թէ Հէրի ,
 կառքէն վար իջաւ , տարի որ տեսնէ ամէնէ աւելի
 սիրած բաներս : Կ'պարտաւորիմ ըսել որ կ'հարա-
 տանայի մեր գիւղին զեղեցկութեան համար : Քաջ
 գիտեցի որ իմ ընկերս կ'զարմանար : Արողհետև իր
 հայրը Հնդկաստան կ'գտնուի զղեակ շունին , բայց
 Հէրի ըսաւ թէ քիչ ատենէն իր հայրիկն ալ զղեակ

մը պիտի ունենայ և թէ արձակուրդի ժամանակ ես ալ իրենց տունը պիտի երթամ :

Աւրախտ թէնէս կ'իթուէի , չէ թէ միայն անոր համար որ Հէրի բարեկամս կ'սիրեմ և գոհ էի որ դպրոցէն դուրս ելեր էր , այլ անոր համար որ Հէրի շատ խաղեր գիտէ , լաւ ձի կ'եծնէ , բանէ մը չվախնար և իմ ամեն ուզածս ինքն ալ կ'ուզէ : Անգլիարէն լեզուն մեզի այնքան ընտանի դարձած էր , որ գրեթէ միշտ այդ լեզուով կ'խօսէինք : Օրիորդ Արապէլլա կ'հպարտանար . առտու իրիկուն բլիթներ կ'չիներ մեզի : Իսկ մայրիկն որ միշտ ամեն բանի մէջ օգտակարը կ'փնտռէ , մեզի կ'ըսէր :

« Հիմակ կ'նայիք , զաւակներս , ի՞նչ հաճելի բան է օտար լեզու մը գիտնալը : Երբ որ Անգլիա երթանք որքան դիւրին պիտի ըլլայ ձեզի համար անգլիարէն լեզուն հասկնալ և խօսիլ » :

Եւ մենք կ'ըսէինք : — Oh ! yes, maman .

Խօսիլը բաւական չէնք համարիր , ունինք նաև անգլիարէն գրեանց փոքրիկ դարան մը , եթէ ազնիւ բնթերցողը կ'ուզէ սորվիլ և գուարճանալ , թող կարդայ մեզի պէս : *Boys' own book, Evenings at home; Hymns, by Mrs. Barbauld; Sandford and Merton, by Day; nursery rhymes, and Lucy; Rosamond horry; Frank and Mary, Parent's assistant and popular tales, by Miss Edgeworth.*

Այս ամեն սիրուն գրեանքը կ'կարդանք ազգիացի տղոց պէս :

Հէրի շատ շու կ'զժագրէ , միշտ գրականին մէջ փոքրիկ նկարատեսար մ'ունի , և երբ կ'տեսնէ լեռ մը և կ'հաւնի , շուտ մը կ'զժագրէ , նոյնպէս շատ յաջողակ է կենդանիներ նկարել , խնդրեցի որ մեր շան պատկերը շինէ , և բոլորովին յաջողեցաւ :

Սր մը նախանաչի ժամանակ հայրիկը նամակ մ'ընկունեցաւ Պ. Էնարսոնէն , որ Հէրիի հայրն է : Լիփբուլ նոր հասեր էր , և կ'փութար իր շնորհակալիքը յայտնել հօրս որ այնքան հոգ կ'տանէր իր Հէրիին համար :

Պ. Էնարսոն կ'խնդրէր որ եթէ կարելի էր առիթ մը գտնել և իր որդին Բարիզ բերել , ուր ինք պիտի դար որ զանի աւնու տանի և Պուլոնցի ճամբով վերադառնայ :

Մայրիկը հօրս նայելով ժպտեցաւ :

Այն ժամանակ դուշակեցի որ թերևս մենք պիտի տանինք Հէրին , և այն ժամէն հետաքրքրութիւնս բռնեց : Եւ շատ անպիտան բաներ ըրի , այնքան անպիտան , որ ինքզինքս պատժելու համար ձեզի պիտի պատմեմ : Երբ կը տեսնէի որ հայրիկն ու մայրիկը կ'խօսակցին , այնպէս կ'ձեւացնէի որ կ'զուարճանամ և կամ ուշադրութեամբ կ'կարդամ : Այս բաւական չէ , իրիկուն մը Հէրիի ճամբորդութեան վրայ կ'խօսէին , երբ մեր պատկելու ժամը հասաւ , և սէտք եղաւ հեռանալ : Մարգրիտ և Լուրնաւ մեր դէմքը չէինք ծածկեր՝ երբ բնանալու ժամը դար :

Երբ անկողին մտայ, չկրցայ քնանալ, և բնաւ չչուկ մը չլսելով՝ անկողնէս ելայ, և բոսիկ ոտքով կամացուկ մը սկսայ քալել, մինչեւ սրահին փոքրիկ դռուը : Լուսնկայ էր : Անցնելու ատենս ինքզինքս հայլիի մը մէջ տեսայ, և ամօթով մնացի, սլզտիկ գողի մը կերպարանն ունէի :

Վերստին անկողինս դառնալու վրայ էի, երբ հետաքրքրութիւնս չթողուց, և ահանջս դրան վրայ դրած սկսայ մտիկ ընել, մայրիկը կ'ըսէր, — Գէորգ, տղոց հետ Բարիդ երթանք : Դու Հէրին մինչև Անգլիա կրնաս տանիլ :

Շատ կ'փափաքէի որ այս խօսակցութեան միւս մասն ալ լսեմ, բայց շատ կ'վախնայի որ չբռնուիմ, գիտէի նաև որ մայրիկին խնդրածն հայրիկը չէր մերժէր : Նոյն գգուչութեամբ տեղս դարձայ, և քնացայ, կարծելով թէ փոքրիկ տղոց ամէնէ երջանիկն եմ :

Երկրորդ օրը, շատ զարմացայ, երբ ինքզինքս այնքան գոհ չգտայ : Բարի լոյս ըսելու ատենս կ'ըչփոթէի : Մարգրիտ օրուան մէջ շատ անգամ հարցուց թէ ի՞նչ ունէի :

Եթէ մէկը ինձ ըսած ըլլար որ այս հետաքրքրութեանս գործը կրնար զիս դժբաղդ ընել, չպիտի հաւատայի : Անդադար աչքիս առջև կ'գար ըրածս և աւելի կ'վախնայի : Վերջապէս չգիմացայ, Մարգրիտը ծառուղիին ծայրը տարի, ըսելով թէ գաղանիք մ'ունիմ իրեն հաղորդելու :

Քոյրս կարծեց թէ մայրիկին համար հանելի բան մը կ'պատրաստեմ : Պատմութիւնս , լսեց բբուկի պէս կարմրեցաւ , որպէս թէ ըրած խենդութիւնս իրեն կ'դպչէր :

Ո՛հ . ըսաւ Մարգրիտ , առանց բնաւ ճամբորդութեան վրայ խօսելու , արդեօք որչափ կ'ցաւիս այդ ըրածիդ վրայ , այդ շատ գէշ բան է Հէնրիկ , եթէ ես քու տեղդ ըլլայի , շուտ մը կ'երթայի և յանցանքս հօրս կ'խտատովանէի :

ԵՍ

Կ'ուզէս որ զիս կշտամբէ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Եղբայր , հոգ չէ , վերջէն սիրտդ պիտի հանդարտի , որքան անշահ բան է հետաքրքիր ըլլալը : Մանաւանդ որ հայրիկն ու մայրիկը միշտ մեր առջև կ'խօսակցին և եթէ մեզմէ բան մը կ'պահեն , պէտք չէ որ հասկնալու փանանք :

Մարգրիտին խօսքերը սիրտս թունդ հանեցին : Եւ իբրև միակ սիրտանք քուրիկս կ'յորդորէր զիս որ երթամ սաստ լսեմ : Այս ևս ըսեմ , որ բնաւ չէր խնդար իմ ըրած գիւտիս վրայ :

Սակայն երկար բարակ առանձին մտածելէն ետքը , միտքս դրի Մարգրիտին խրատին հետեւի և յանցանքս մօրս յայտնել . որ անտարակոյս հօրս պիտի ըսէր խնդրելով որ չգիտնալու զարնէ :

Աստի յարմար ժամ մը գտայ , երբ մայրիկն

առանձին էր և հրաման մը խնդրելու պատրուակաւ ներս մտայ :

« Ի՞նչ կ'ուզես, սիրելի տղաս :

ԵՍ

Անշահ պատմութիւն մ'ունիմ քեզի պատմելու : Եւ առանց աչքս վեր առնելու, ոտքի վրայ մօրս առջևը կանգուն, յանցանքս ըսի՝ առանց բան մը պահելու :

ՄԱՅՐԻԿԸ (Զարմացմամբ)

Շատ անկարգ գործ մ'ըրեր ես, տղաս, բայց երբ յանցաւորը ինքնին կ'ստատովանի, ըսել է թէ յանցանքին ծանրութիւնը կ'զգայ : Աւտի չպիտի յանդիմանեմ քեզ որդեակ, այս միայն կ'ըսեմ որ ոչ միայն հայրդ կրնար յանկարծ վրայ հասնիլ, և շատ ծանր կերպով պատժել քեզ, այլ նաև վախ կար որ մեր սպասաւորներն քեզ տեսնէին : Ի՞նչ կարծիք պիտի ունենային իրենց փոքրիկ սիրտը վրայ :

Երբ կ'փոփոքիս բան մ'իմանալ, տղաս պէտք է որ մեզ հարցնես : Եթէ յարմար տեսնենք հարցմանդ պատասխանը կ'տանք : »

Մայրիկը (որքան բարի է) համբուրեց զիս, ըսելով նաև թէ լաւ գործ մ'ըրի, որ յանցանքս մոռցընելու պիտի օգնէ :

Այնուհետև այնքան կ'վախնայի հետաքրքիր ըլլալ, որ շատ անգամ ահանջներս կ'գոցեմ և կ'եր-

գեմ երբ տեսնեմ հայրիկն ու մայրիկը որ միատեղ կ'իստին

Այս դէպքին վրայ խօսք չեղաւ, միայն կ'յիշէի Մարգրիտին հետ, որ կ'հանդարտեցնէր զիս ըսելով թէ հայրիկս բան մը չգիտէր : Ես այնպէս կ'կարծեմ որ մայրիկն ամէն բան կ'պատմէ հայրիկին միայն որոշած են որ հայրիկը մեծ յանցանքներու համար յանդիմանէ զիս և փոքրերու համար մայրիկը :

« Ըսի Մարգրիտին :

Ի՞նչ ճամբայ կ'բռնես այդպէս միշտ խելօք ըլլալու համար : »

— Եղբայր իմ, միշտ կ'ջանամ որ հայրիկին ու մայրիկին հաճելի ըլլամ : Առտու աղօթք ընելու ատենս՝ ինքնիրեն կ'ըսեմ, կ'ուզեմ շատ սիրուն և շատ բարի ըլլալ, և իրիկուն, օրուան մէջ ըրածներս միտքս կ'բերեմ, և երբ տեսնեմ որ խոստումներս չեմ կատարած, երկրորդ օրը նորէն նոյնը կ'կրկնեմ, և միշտ այսպէս, Հէնրիկ :

Միտքս կ'դնեմ Մարգրիտին օրինակին հետեւիլ և շատ կ'աշխատիմ : Բայց էհ. միշտ ան ինձի կ'յաղթէ : Սիրելի ընթերցող, միթէ չե՞ս սիրեր Մարգրիտը :

Հէրիի միակ հոգն էր Անգլիա դառնալ : Անդադար հօրս կ'հարցնէր թէ ե՞րբ պիտի գայ այն օրն : Աշխարհացոյցին վրայ երթալիք ճամբան կ'նայէինք :

Անգամ մը Հէրի կ'ըսէր՝ թէ աշխարհիս ամենէ գեղեցիկ բանն ծովն էր : Ես կ'սնդէի՝ թէ լեռներըն են : Երկու ազլորներու պէս զայրացած էինք :

Հէրի թեթեւ մը հրեց դիս , ես աւելի ուժով հրեցի ,
և ահա մեր մէջ կռիւ մը սկսաւ :

Մարդրիտ նախ կարծեց թէ խաղ է ըրածնիս ,
բայց շատ շանցաւ վազեց որ շուտ մը օգնութեան
կանչէ :

Երբ հայրս վրայ հասաւ , իսկոյն հանդարտե-
ցանք : Ես սկսայ խօսիլ որ կռուին պատճառը ի-
մացնեմ . իմ ճարտարախօսութիւնս հօրս քրքրջը
գրգռեց : Ականջս քաշեց ըսելով .

« Դու կուրօրէն կ'խօսիս , վասն զի բնաւ ծովը
տեսած չունիս : Պարոններ , դուք երկու փոքրիկ
խեւեր էք , Աստուծոյ ամէն գործերը գեղեցիկ են ,
և զարմացման արժանի : Հէրի կ'կարծէ անշուշտ թէ
իրեն մեծ պարծանք կ'բերէ Ովկիանոսն որ իր երկ-
րին չորս կողմը կ'պատէ , և դու կ'կարծես թէ
Բանքրաս և Բելվու լեռներն քեզ կարևորութիւն
կ'տան :

Մն . առաջուան պէս լաւ բարեկամներ եղիք ,
ամենքս միասին մինչև Բարիզ պիտի ընկերանանք
Հէրիին : »

Այս լուրը ըսելով , բարեկամիս թեւերուն մէջ
նետուեցայ , և զգացի որ մեր ճակատամարտէն ետք
զինք աւելի կ'սիրեմ :

Մարդրիտ շատ ուրախ չէր , իսկ Աատէրին՝ բնաւ
եթէ մայրիկը դայեկիս խօսքին հաւատար , ամե-
նեին մեր տեղէն շարժելու պէտք չէր : Քաջ գի-
տեմ որ շատ ծրարներ կան , և այնքան ախորժելի
բան չէ սնտուկներ պատրաստել և պարպելը : Բայց ,
ի՞նչ օգուտ :

Երկու արջորներու պէս զայրացած . . . Եր 216

Շատ անգամ զարմացած եմ մօրս համբերութեան վրայ կատէրինին ընթացքին համար : Այս զարմանքս Մարգրտին յայտնեցի . ան ալ ըսաւ .

« Եղբայր իմ, շատ իրաւ է : Երբ շատ փոքր էինք, գայեակը մեզ կ'օրորէր բոլոր գիշերներ և երգերով կ'սփոփէր մեզ : Դու շեռ յիշեր անշուշտ . բայց մայրիկը երբէք չմոռնար :

Հոգս չէ, եթէ կատէրինը այնքան չսիրէի շատ ձանձրոյթ պիտի տար ինձ :

Ահա, այս գրածս աղւոր բան չէ, բայց չպիտի սրբեմ : Չեմ ուզեր կարծել աալ որ բոլորովին կատարեալ աղայ մ'եմ : Ահ, չէ', գեռ շատ անգամ սրտնեղութիւններ ունիմ : Կուզէի որ սաէս խելքիս փշածը ընեմ : Բայց մի' վախնաք, գիտեմ որ գէշ բան է, կարելի եղածին շափ ինքզինքս կ'զսպեմ, և երբ անտանելի դառնամ այն ժամանակ կ'զղջամ :

Թէ և ուրախ էի որ տեղ պիտի փոխենք, բայց քիչ մը սիրտս կ'յուզուէր որ մեր այս գեղեցիկ գիւղէն պիտի հեռանայի . ծառերը պտուղներով ծածկուած էին և խոտերու գեղերը տարուան եղանակին մէջ կրկին կ'երևէին : Պօղ և Նորիկ Բարիգի վրայ ինչ որ խօսեր էին յիշելու պէտք կ'զգայի որպէս զի մխիթարուիմ՝ գեղձերն և խաղաղներն թողլուս համար, ինչու որ շատակեր եմ : Եթէ ընթերցողն ալ շատակեր է, պիտի ներէ ինձ երբ կ'զգայ թէ բերնին ջուրերը կ'փազեն : Տեղն է յիշելը հիմակ իմ աղայութեանս ժամանակ պատահած մէկ փոքրիկ գէսքը . չորս տարեկան էի, որ մը հօրըս մէկ լաւ բարեկամին տունն ընտանեկան մեծ

Հացկերոյթի մը գտնուեցայ : Մօրս քով նստած էի, և գլուխ կ'ընէի որ մեծ մարդիկներու մէջ կ'զըստնուէի : Մայրիկն ըսեր էր ինձ . « Թէ փոքրիկ տղայ մ'ամեն բան ուտել պէտք չէ , պէտք է նաև մի բանի բանէ գրկուիլ : » Կարծեցի թէ մօրս կարծիքը իրաւացի է , և քիչ մ'ետքն անոր ահանջին ըսի , « Մայրիկ , եզին միտէն չկերայ , Հիմակ շեմ կրնար ամեն բան ուտե՞լ : »

Ներէ ինձ շատախօսութեանս համար : Շատ հաճօք կ'զգամ Հիմակ որ մեծ եմ , յիշել այս մանր մունր բաները :

Ընդունայն գրօնելու կ'ջանայինք Հէրի և Ես . ժամանակը շատ երկար կ'երևէր մեզ : Բոլոր մեր խօսակցութիւնը համբողջութեան վրայ կ'զառնար : Սակայն երբ հայրիկն ըսաւ թէ որոշած է զիս մինչև Անգլիա տանիլ՝ մեր ուրախութեան շափը լցաւ : Հէրի սկսաւ խենդ ու խելառ բաներ ընել : Բոլոր օրը Թամիզի շոգեճաններու և ծովէն բանուելու վրայ կ'խօսէր : Հիացմամբ մտիկ կ'ընէի և Ես իմ վրաս հիանալու, պատճառ ունէի , փասն զի օտար երկիր պիտի երթայի և այն երկրին լեզուն գիտէի :

Այն օրէն ի վեր ֆրանսերէնն բոլորովին մէկ կողմ դրի . անգլիարէն կ'խաղայինք , անգլիարէն կ'ուտէինք , անգլիարէն կ'սիրէինք զիրար և անգլիարէն կ'երազէինք : Ո՛վ որ այս կանոնէն շեղէր , գրաւ մը կ'տար : Երբէք վարժուհի մ'այնքան երջանիկ եղած չէ՝ որքան օրիորդ Արապէլլա , բոլոր այն օրերն որ այս Բրիտանական քմածին հաճօքը տեսց :

Գ Լ Ո Ւ Ն Ի Ե .

ԵՐԹԸ . — ԲԱՐԻՁ

Վերջապէս թէ և Կատէրին դանդաղ էր , ամեն
բան կազմ ու սխարաստ եղաւ , և աղբոր օր մ'էր
երբ ճամբայ երանք : Նոյն իսկ Լեւոն ձեռքերը
կ'զարնէր :

Շարունակ մեր աչքն դռնկին և դեզեցիկ լեւ-
ներուն վրայ մնաց , մինչև որ անցայտ եղան : Ան-
շուշտ դայեակս Հէրին դէմ սխափ արանջար ,
եթէ երբէք մէկն արտունջ մը կրնար հանել բեր-
նէն բարեկամիս դէմ : Անոր անուշիկ դէմքը կ'հաւ-
նէր , անոր զուարթ բնասորութեանը , մանրապէս-
ներն , իր ձայնին շեշտն գինքը կ'ուրախացնէին :

Չպիտի յիշեմ թէ ինչ հանոյք կ'զգայ մէկը երբ
լողեկաւք կ'մանէ և ստէպ վար կ'իջնէ որ տեղ
փոխէ և ինքզինք մեծ բանի տեղ կ'դնէ . յետոյ սե-

զանառուն կ'մտնեա ուզածդ կ'առնէս, կ'չտապիս և շնչասպառ շոգեկառք կ'նետուիս, անշուշտ այս ամեն բաներն զգացած էք :

Շուտ Բարիդ կ'հասնինք : Դժբաղդաբար շեմ կրնար իմ ուղևորութեան մասին զգացածս ձեզի պատմել, փասն զի՝ թէ և տաս տարեկան էի, մեր փոքրիկ Ղևոնին օրինակին հետևեցայ, և երբ հասանք այնպէս լաւ քնացեր էի որ հազիւ գիտէի թէ ո՛ւր եմ, իսկ միւս օրն արթննալով կարծէի որ կ'երազեմ : Քիչ քիչ խեղքս գլուխս եկաւ, և ուրախութենէս սկսայ ինձ սովորական եղած մէկ եղանակով մը պուռալ. «Բարիդ կ'գտնուիմ, Բարիդ, Բարիդ : » Յետոյ առանց հրաւէրի՝ ելայ վազեցի երկրորդ դասիկոնին պատուհանը : Պրայզօն պանդոկն էինք, Ռիվոլի փողոցը : Միբելի ընթերցող, եթէ Բարիդ եկած ես, անշուշտ այս գեղեցիկ փողոցէն անցեր ես, և կրնաս երևակայել իմ զարմանքս և ուրախութիւնս, երբ տեսայ գեղեցիկ պարտէզ մը ուր տղաք արդէն կ'խաղային :

Պզտիկ մարդու մը սէս՝ ձայն ձիւն չհանելով վրաս գլուխս շտկեցի : Աստէրին դեռ կ'ուզէր որ ինք կարգի դնէ, զիս բռնաբռնէ, ինչպէս ինք կ'ըսէր, բայց մայրիկը շատ ծաղրելի կ'գտնէ որ տասնամեայ տղայ մը մինակը հազուիլ չգիտնայ : Իրաւ է որ ես շատ մաքրասէր եմ, մանաւանդ չափէն աւելի կ'ըսիրեմ ջուրը : Շատ անգամ կ'պատահի որ կոնքս կ'յորդի, և Աստէրին կրակ ու բոց կ'թափէ : Մարդրիտ շուտ մ'եկաւ իմացուց ինձ թէ ինք պատրաստ

էր և հայրիկը կ'ուզէր աղւոր օգէն օգուտ քաղելով մեզ պարտելու տանիլ :

Պ. Հէրսան գիւղը մնաց : Թէ և իմ ուսուցիչս շատ կ'սիրեմ , սակայն իր ներկայութիւնը շատ շեմ փնտռէր , սա իրաւացի պատճառաւ որ ուսուցիչ կ'նշանակէ՝ վերլուծութիւն , ընթերցանութիւն ևս : Թէ և վստահ էի որ մեր աշխատանքը պիտի դադարէր որքան ժամանակ որ Վարիզ մնայինք , բայց ևս աւելի հանգիստ էի տեսնելով որ Պ. Հէրսան մէզմէ հարիւր մզոն հեռու է : Այս ապերախութիւն չէ , այն բարի Պ. Հէրսանն ալ պէտք որ ժամանակին լեռու ձոր ելնէ ու վազվզէ :

Հէրի այդէն Վարիզ տեսեր էր , և դիտեցի որ քիչ մը կ'ընդվիզէր , մեր տեսնելիք աղւոր բաներուն վրայ խօսելու տանն :

Հայրիկն ու մայրիկ մեզի պէս ուրախ էին : Շատ հաճոյք կ'զգային մեր զուարթութենէն և մեր բացազանչութիւններէն եթէ մեր վրայ հոգ տանելու սովոր չլինէին անշուշտ պիտի շիտէին , վասն զի այն բարի հանդարտ կատէրին շուղեց բնաւ դուրս ելնել , մարդս խելքը պիտի թռցնէ կ'ըսէր , և անշուշտ ոտքը կամ ձեռքը կտարած տուն պիտի դառնայ : Միայն մեզի հետ մինչև Ան-Ռօք եկաւ , և ստոյգ եղիք որ երբ Անդ-Օնօրէ փողոցէն կ'անցնէինք՝ բնաւ հանգիստ չէր :

Չեմ գիտէր ինչու համար կ'մտռնամ պատմել ձեզ հոսպիաներու մէկ տեսարանը որ երբեմն այնքան գրգռէր էր զայրոյթս : Տիկին մը շատ ազայգ

ժողովեր էր որ հասկաններու մէկ խաղին ներկայ գտնուին, և այս շարասէր անձը մեր ամենուս պատմութիւնը պատմէր էր: Շատ մեծ անձարակութիւն էր այս իր կողմէ, վասն զի տեսնելով որ մեր ամեն ըրածներն պատմեր են իրեն, այնուհետև արժէք շտուինք իր գուշակութեանց:

Բայց ես քէն չեմ պահէր, և յանձն առի երթալ նորէն հասկիտ տեսնել: Շատ սիրուն նաև մարդավար երևցաւ ինձ, կարծեմ թէ այս բանս կարևոր է ի Բարից որ մարդ ինքզինքը սիրել տայ: Շանդ — Էլիզէն, Պուա ար Պուլոնյը, Վերսայլ, Սէն — Գլու շատ զարմանք տուին քրոջս և ինձ: Հայրիկն ամեն բան մեզի կ'ըսացատրէր, կենդանիները, թռչունները և փոքրիկ ձուկերը մեր հիացումը կ'զրգուէին: Ալ հոգս չէր եթէ Անգլիա շերթայինք: Հէրիին չէի ըսէր և իրաւունք ունէի, ինքրն ալ չէր ըսէր ինձ կ'այրէր ու կ'մրկէր որ մեկնի, թէ և ես իր փափաքը կ'գուշակէի:

Ինտէի որ հայրիկը շատ բարի է, բայց չ'ըսի մեզի որ փոքրիկ կոյր մը խնամել կ'տար: Մայրիկը կ'ուզէր որ փոքրիկ Յովհաննէսը Բարիզի կոյրերուն դպրոցը գրուի, ինչու որ շատ խելացի էր և կրնար կրթուիլ: Մեզի վանդակներ և սապատներ կ'չինէր, ես բան մը չեմ կարող ընել, երբ աչքերս գոց են:

Խօսքը Յովհաննէսին վրայ էր, և որոշուեցաւ որ Ալեանէն զատ՝ ամենքս միասին կոյրերուն կրթութեանը երթանք:

Ինչաւ չպիտի մտնամ մեր այս այցելութիւնը քրոջս բան հարցնելու պէտք չեմ գգար, ամեն բան կ'ընեմ կարծես թէ դեռ երեկ գացինք, պիտի տեսնէք :

Գրեթէ ութսուն տարի կայ որ Բարիզի մէջ առաջին անգամ խորհեցան կոյրերը կրթելու . ինչ կ'ընեն ուրիշ տեղ չգիտեմ : Աւասիկ ինչպէս գործը պատահեցաւ, ամառուան իրիկուն մը ութ, տաս տարեկան շատ մը կոյրեր բանուկ փողոց մը նստած էին, այլ և այլ նուագարաններ խենդ ու խելառ կ'ածէին և անցորդներու ծիծաղը շարժելու համար մէն մի գրակալ գրած էին իրենց առջև և վրան երաժշտական տետրներ և ակնոցներ քիթերուն վրայ : Անցորդը կ'նայէր, թէ և ահուկի ձայներ կ'հանէին, բայց մտիկ կ'ընէին և ողորմութիւն մը կ'տային : Բայց այն բազմութեան մէջ՝ պարոն մը (կուզեմ ըսել ձեզ շուտ մ'իր անունը) Վալանդէն Հոյ մտածեց որ արդարեւ շատ բարի գործ մը պիտի ըլլար եթէ կարենային իրօք երաժշտութիւնն սորվեցնել կոյրերուն : Քանի որ այս դժբաղդներ, կ'ըսէր ինքնիրեն, առարկաները շօշափելով կ'իմանան ամեն բան, զանոնք կրթելու միջոցը կրնայ գտնուիլ անշուշտ : Եւ ահա այս Պարոն Վալանդէն կ'սկսի խորհիլ :

Նորապի տղայ մը տասն և վեց տարեկան, Սիւէօր անուն, գրեթէ 'ի ծնէ կոյր, իրեն բերին ըսելով թէ աննման խելք ունէր : Վալանդէն (հայրիկը Պ. շէր ըսէր) շատ հոգ տարաւ իր աշակերտին

և շատ ուրախացաւ նորապի տղուն յառաջադիմութեան վրայ : Անի ալ շատ երջանիկ էր որ կ'աշխատէր և բան կը սորվէր փոխանակ եկեղեցիին դուռը նստել մութալու :

Այս պատմութիւնը ամենուն խօսակցութեան նիւթ եղաւ և մինչև անգամ Ղուի ժՁի արքունիքը հասաւ : Նշանաւոր մարդիկ գումարուեցան և կոյրերուն այնքան համակրեցան որ յատուկ տուն մը պատրաստեցին որ զանոնք պատասպարեն և կըրթեն : Այդ հաստատութիւն մեր տեսածը չէ :

Կոյրերը շատ շուտ յառաջ գացին : Քաղաւհին և Քաղաւորը ուզեցին տեսնել այս խեղճ տղաքը : Վերսայլ բերել և իրենց առջև քննել տուին : Շատ դո՛հ եղան : Երբ Քաղաւորական ընտանիքը քաշուեցաւ , շարական մ'երդեցին ամենքը միասին : Աւթօր տղայքը Վերսայլ դղեակը պահեցին , անշուշտ աղւոր ճաշեր ըրած են :

Այն ժամանակէն իվեր մեծ հոգ տարին կոյր տղոց վրայ , և այսօր Էնվալիտի պուլվարին վրայ գեղեցիկ , տուն մը կ'բնակին : Այն տեղ հասանք ճիշդ այն միջոցին որ հայրիկը մեզ պատմեց այս պատմութիւնը :

Այս հիմնարկութեան տեսուչը մեզ ընդունեց , շատ բարեգէմ կ'երևի և քաղաքաժար է : Հայրիկն ու մայրիկն Յովհաննէսին վրայ խօսեցան հեռը : Ժամը երկար կ'երևէր մեզ , կ'փափաքէինք տեսնել , կոյրերու աշխատանքը :

Վերջապէ՛ս դասարան մը մտանք : Քսանի շափ

տղայք պատին կողմը գրասեղաններուն վրայ նըստեր էին : Դասատուն փոքրիկ սեղանի մ'առջև նստած , ուղղագրութեան կ'գրազեցներ զանոնք , բայց աշակերտները կը գրէին , բայց ոչ գրիչով : Յից կէտեր կ'շինեն հաստ թղթի մը վրայ , որ յատուկ շրջանակ մ'ունի . կայ նաև սահուն քանակ մ'որ շիտակ գրելու կ'օգնէ :

Ասոնց այր ու բէնը տասը ցցուած կէտերէ կը բազկանայ , որ տարբեր ձևով տեղաւորած , կ'բաւեն գրելու ինչ որ պէտք է , թուանշաններն ալ նոյն կերպով կ'սորվին ու կ'գրուին :

Մարգրիտ և ես շատ կ'զարմանայինք , սակայն ամէնէ աւելի մեր զարմանքն աւելցաւ՝ տեսնելով որ դասատուն ալ կոյր էր : Իր մատերը շուտ շուտ կ'սահեցնէր այդ գրուած երեսներուն վրայ և տուն կ'տար : Մեծ գիրք մը մեզ ցոյց տալու հանեցաւ զոր ինք անձամբ բալլիքուած գորոցի մը մէջէ հանեց : Անոր մէջ կրցանք տեսնել այբուբէնը , ապա աշակերտ մ'ելաւ և ուղղագրութիւնը բացատրեց , շատ լաւ վերլուծեց : Կարծեմ թէ Պ. Հէրսան շատ գոհ պիտի ըլլար եթէ ընդունելութիւնները այս նորատի կոյրին շափ գիանայի : Այս խեղճ տղոց կ'ըսորվեցնեն նախ գրել ու կարդալ , քերականութիւն , պատմութիւն . աշխարհագրութիւն , բնական գիտութիւն , այսինքն բուսաբանութիւն , թռչուններ , թիթեռնիկներ ևն : Երբ որ աւելի մեծնան , օտար լեզուներ ալ կ'սորվին , նոյնպէս ուսողութիւն (մեծ հաշիւներ) տիեզերական պատմութիւն , նոյնպէս կ'կարդան արձակ կամ ոտանաւոր գրքեր :

Կոյրի մը համար վեց ամիս պէտք է որ կարգաւ սորվի : Կարծեմ շատ չէ : Եթէ տարիէ մը շտարվին, շատ գէշ է : Իսկ ես որ գրեթէ երկու տարիի չափ շուգեցի սորվիլ : Այս բարի փոքրիկ կոյրերը ձայնադրութիւն, ներդաշնակութիւն, և մանուաւնդ երգելն կ'սորվին : Մ'հ, որչափ գոհ եմ որ կրնան երգել և քիչ մը գրօնուլ :

Այս բաւական չէ : Այլ և այլ գործարաններ գացինք, կողովագործութեան գործարան, սյսինքըն ուրանդ կ'շինեն, սապատներ և խողանակներ : Սրինակի համար վարպետ մ'ունին որ կոյր չէ, և անոնց դաս կ'տայ : Այս գործաւորը ըսաւ մեզ որ աշակերտ մը գրեթէ տարին հարիւր ֆրանք կ'շահի : Բայց այս շահած ստակը իրը չէ, այլ իրրև վարձ մաս մ'անոր կ'տրուի : Շաւաստի եմ որ կոյրերը աւելի աղէկ ունին առանց վարձքի աշխատիլ քան թէ առտուընէ մինչև իրիկուն ձեռքերը կտպած նստիլ :

Տեսանք նոր ուսանող մ'որ առաջին անգամ սէզով խողանակ մը կ'շինէր : Ինքը շատ սիրուն էր, և չէրի անոր պատկերը շինեց :

Կայ ուրիշ գործարան մ'ուր արթուներու փախաթը կ'հիւսեն : Կին մ'է դաս տուողը : Եւ ապա նախարակի գործարան մը : Չէի կարող հաւատալ որ այս նորատի տղաք կոյր ըլլան, այնքան շուտ կ'աշխատին և աղւոր թասեր կ'շինէին : Ամենէն աւելի մեզ զարմացնող գործաւորներն էին կազմարարներն, իրենց հաստ ասեղներն մեր Կատէրինէն

չուտ կ'անցնէին : Պէտք է տեսնել դանձոք միատեղ նստած որ գրքերու թերթերը կ'կարեն : Ո՛հ . այն բարի Պ. Հոյ որքան պիտի գոհ ըլլար , եթէ նորէն դար իրեն պաշտպանած տղոց մէջ գտնուէր :

Տպարան մը կայ , ուր տեղ կ'ապուին այն հաստատութեան ամեն պէտք եղած գրքերն : Ա՛մու՛նա՛յի ըսել ձեզ թէ երեք հարիւր հասար կազմուած գիրք տեսանք այն տեղ :

Գաշնամուրի դասի մը ներկայ գտնուեցանք . Աչակերտը ինչ կիսամայնի վրայ աստիճանակը կ'ըկարդար (մայրիկը ըսաւ) կոյր դասատուն ոտքի վրայ էր և մատովն ամեն ձայնագիրներուն վրայէն կ'անցնէր , և աչակերտն երբ սխալէր կ'ուզէր : Աս կ'ըխօսէի անդադար հարցումներ կ'ընէի : Հէրի և Մարգրիտ բան մը չէին ըսեր . բայց պիտի տեսնէք ետքը որ բոյրս ալ ինձի շափ կ'խորհէր :

Ճաշատուններն ալ պարտեցանք , խոհանոցը և վերջը մատուար . զեղեցիկ և սիրուն մատուռ մը , պատկերներով զարդարուած որ Հէրիին աչքին գարկաւ :

Փոքրիկ կոյր աղջիկներուն կողմն ալ գացինք , 60 հաս կայ , իսկ տղաք գրեթէ 140 : Ըսին մեզ թէ մի և նոյն կերպով կ'սորվին նաև աղջիկները : Անոնց սովորական գրադմու՛նքն է գուրջայ շինել հիւսել և մանել : Նոյնպէս երաժշտութիւն չուտ կ'սորվին : Տասն և վեց տարեկան աղջիկ մը շատ աղւոր կտոր մը նուագեց :

Մեր այցելութիւնն վերջ առաւ այն սրահն ուր

կոյրերուն շինած այլ և այլ բաները կ'ծախեն , ուրտեղ կային բաժակներ , տուփեր , տղոց ձեռքով պատրաստուած այլ և այլ ճախրաձև առարկաներ , և աղջկանց ձեռքով շինուած անհամար քսակներ , տեսակ տեսակ հիւսկէշներ :

Հարկ չկայ ըսել թէ հայրիկն ու մայրիկ այլ և այլ բաներ ծախու առին : Շատ հաճելի երևցաւ ինձ այս ընթացքը : Եթէ քոյրս և ես ստակ ունենայինք մեր կոյր բարի բարեկամներու շինած բաներուն համար անշուշտ բոլորն ալ ծախք պիտի ընէինք :

Այո՛ , բարի են , բարեպաշտ , երախտազէտ և շատ խոհեմ : Շատ իրաւունք ունին սիրել զԱստուած բոլոր սրտով և խելօք ըլլալ : Հաւաստի եմ որ այս պատճառաւ տխուր և դժբաղդ չեն :

Ուսումնապետն հրաւիրեց մեզ որ յաջորդ շաբաթ ըլլալիք նուագահանդէսին ներկայ գտնուինք :

Հայրիկը մերժեց , վասն զի Անգլիա պիտի երթայինք :

Ո՛հ . այս այցելութիւնը որքան հաճոյք պատճառեց ինձ : Չէի մտածէր բնաւ կենդանեաց պարտեզին վրայ կ'երևակայէի թէ կոյր եմ , քալելու ատեն աչքերս կը՝ գոցէի : Հայրիկը շատ կարճ բարոյական դաս մը տուաւ մեզ . գովեց այս տղոց օրինակելի վարմունքը , աշխատասիրութիւնը և համբերատարութիւնը :

Երբ Մարգրտին հետ մինակ մնացի , նորէն սկսանք խօսիլ , քոյրս տխուր էր ,

ՄԱՐԳՐԻՏ

Ն՛ , ոչ այն տղայք որքան՝ դասատուներ իմ
 ա ազգեցուծիւն ըրին : Երևակայէ թէ ինչ
 քի բարեսիրտ ըլլալ պէտք են որ դաս տան ա-
 ռանց ձանձրոյթ զգալու : Ո՛հ , շատ պիտի ցաւէի ,
 եղբայր իմ , եթէ հայրիկն ու մայրիկ կոյր ըլլային :

ԵՍ

Հապա թէ որ ես կոյր ըլլայի , միթէ՛ չպիտի ցա-
 ւէիր :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Ո՛հ , այո , բայց հաւատայ շատ հոգ պիտի տա-
 նէի քու վրադ , ստոյգ եղիր :

ԵՍ

Բայց ի՞նչ օգուտ Մարգրիտ , ես քեզ չպիտի
 տեսնէի և ոչ իսկ Սառուայի գեղեցիկ կապոյտ զը-
 ւարդագոյն ամպերը և չպիտի տեսնէի նաև երբ
 մեծնաս՝ որ մայրիկին պէս սիրուն շրջազգեստներ
 պիտի ունենաս և յարդէ գտակ մը շեփորուկի ծա-
 դիկներով :

Ուզեցի կոյրի պէս խաղալ , Մարգրիտ չուզեց :
 Երկրորդ օրը՝ լուսնալու մօտ , քոյրս սկսաւ այն-
 պէս պոռալ որ ամենքս ալ արթնցուց : Մայրիկը
 դողդղալով քրոջս քով վաղեց , ուր կատէրին զանի
 արթնցնելու կ'փորձէր : Մարգրիտ մղձաւանջ ունէր
 և երազին մէջ կ'տեսնէր թէ կոյր էր : Մայրիկը

ծունկերուն վրայ առաւ զանի , և փեղկերը բանալ տուաւ :
 արդ

Ես ալ քովը զացի , և տեսայ խեղճ Մակներ , որ կ'զողար և կ'լար : Հայրիլը անհանգիստ կ'սկէր :

« Աննա շատ իրաւունք ունէիր , ըսաւ , պէտք չէր որ մեր հետը տանէինք զանի , շատ ջղոտ է : »

Վերջապէս Մարգրիտ հանդարտեցաւ , մայրիկըն անոր աչքերը կ'համբուրէր մեղմիկ և կարծես թէ ըսել կ'ուզէր . չէ , իմ սիրելի փոքրիկ աղջիկս , կոյր չէ , աղ որ լաւ կապոյտ աչքեր ունի զոր նա-յելով չեմ , յագենար :

Մայրիլը վախցաւ որ այս մղձաւանջը նորէն չըգայ վրան . ուստի այս բարի մայրիլը քրոջս անկողինը իրենին մօտ դնել տուաւ :

Մեր տխուր գաղափարները ցրուելու համար , հայրիկը մեզ Ռօպէր Հուտէնին տարաւ . իր նպատակին հասաւ . կոյրեր երազելու տեղ սկսանք թուղթի խաղեր , ծաղիկներ և շաքարեղէններ երազել , որ շատ զուարճալի էին :

Անձրևը մեր Դիւլլըրի խաղերուն վերջ տուաւ : Բայց որքան կ'խնդայինք տեսնելով անցորդներն որ տղմին մէջ կ'կոխկրտէին և հովանոցներն իրարու կ'զարնէին : Վատէրին , Բարիզ շատ տղեղ կ'գտնէ երբոր կ'անձրևէ , ես ալ քիչ մ'իր կարծիքէն եմ ,

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Զ .

ՊԱՐՈՆ ԷՆՏՐՍՕՆ . — ԾՈՎԸ

Պ. Էնտրբսօն ճիշդ որոշած օրը հասաւ և եկաւ գտնելու մեզ պանդոկը : Հէրի վազեց շուտ մը և հայրը գրկեց : Անշուշտ թէ մին և թէ միւսը շատ գոհ էին , բայց անգլիական ուրախութիւնը Քրասականին չնմանիր : Պ. Էնտրբսօն , բարձր է , նիհար և քիչ մը դեղնած , կ'զարմանար , կ'ապշէր լսելով որ լեզուն համարձակ կ'խօսէինք , և իր գոհունակութիւնը կ'յայտնէր ստէպ մեր ձեռքերն ուժով մը թոթուելով : Շնորհակալ եղաւ հայրի'լին ու մայրիկին որ այնքան խնամք տարած էին Հէրիին համար : Չմոռցաւ նաև իզմէ շնորհակալ ըլլալ :

« Պէտք էր , մաստըր Հէնրիկ (մաստըր տիտղոսը կ'տան տասներկու կամ տասներեք տարեկան աղոց) խնդրել հօրմէզ որ մեզի հետ Անգլիա գաս : Շատ գոհ պիտի ըլլամ եթէ քեզ մեր երկրին աղւոր բաները ցոյց տամ :

— Մենք ալ այդպէս որոշած ենք, սլարոն, պատասխանեց մայրիկը: Ես այս տեղ պիտի սպասեմ ճամբորդները:

ՀԱՅՐԻԿԸ

Այս ճամբորդութիւնը շատ պէտք է երկու բարեկամաց մէջ ծագած կռուին վերջ տալու համար, այսինքն՝ թէ իրաւ ծովն աւելի աղւոր է թէ ոչ Ալպեան լեռները:

Պ. Էնտըրսօն շատ խնդաց, բայց քաջ դիտեցի որ Հէրիին համամիտ էր և ծովը գեր 'ի վեր կ'դասէր:

Հայրիկը Պ. Էնտըրսօնը ճաշի հրաւիրեց: Եկաւ, ճաշը շատ զուարճալի եղաւ և իրարմէ բաժնուեցանք. « Ի կրկին տեսութիւն ըսելով: »

Հէրի նոյն տղան չէր: Աւելի վտահ կ'քայլեր նաև քիչ մը գլուխ բռնելով: Ինչո՞ւ դարմանանք: Փոքրիկ տղայ մը ինքզինք աննշան բան մը կ'գտնէ երբ հայրն ու մայրը իր մօտ չեն որ դինքը պաշտպանեն կամ սաստեն: Ես շատ դժբաղդ պիտի ըլլայի, և ահագին Պ. Էնտըրսօնի ներկայութիւնը շատ ուրախացուց զիս, վասն զի Հէրին կ'սիրեմ, և անոր երջանկութիւնը քիչ մ'ալ իմս է:

Կատէրին սրտին խորէն յոյս մ'ունէր որ ճամբորդութիւնս չպիտի կատարուի: Երբ ըսի թէ երկրորդ օրը պիտի մեկնիմ, կարծեց թէ կատակ կ'ընեմ: Մայրիկը հարկ սեպեց լրջօրէն խօսիլ հետը: Յետոյ իմ լաթերս ալ հայրիկին սնտուկին մէջ ամփոփել տուաւ: Սիրելի Կատէրինը իրիկուն ըսաւ

ինձ թէ՛ շատ լաւ կ'ընէր այս անգլիացին՝ եթէ իր տունը մնար :

Հապա փոքրիկ քոյրս ի՞նչ կ'ըսէր :

ԵՍ

Միթէ՞ կ'նախանձիս , Մարգրիտ որ հայրիկին հետ Լօնտօն կ'երթամ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Հէնրիկ , ի՞նչ կ'ըսես , ես նախանձիմ : Ես միշտ կ'ուզեմ քեզ դո՛հ տեսնել , դու շատ պիտի զուարճանաս անշուշտ , եղբայր իմ , և ասոր համար ուրախ եմ : Գիտեմ որ ինձի համար աւելի դժուար է մեկնել քան թէ քեզի համար : Եթէ հիւանդանամ , հայրիկը շատ պիտի շփոթի : Քեզ կ'աղաչեմ միայն որ ինձ ասեղներ բերես , և ինչ որ տեսնես լաւ միտքդ պահես որ վերջէն պատմես :

Այն ատեն խօսք տուի քրոջս որ իրեն համար փոքրիկ օրագիր մը բռնեմ : Խօստուժս պահեցի թէ և քիչ մը դժուարութեամբ : Ամենեին մտքէր չէր անցնէր որ օր մ'այս փոքրիկ աշխատութիւնս Յուշավէպիս մէջ իր տեղն պիտի ունենայ :

Երկրորդ օրը՝ ժամը եօթին սլատրաստ էի , չըկրցայ համբերել և ինքզինքս հայրիկն մէջ նայեցայ , պճնասիրութիւն չէր այս : Անգլիա ճամբորդելու անձիս այնքան մեծ կշիռ կ'տար . որ կ'ուզէի ինքզինքս լաւ մը դիտել և տաս տարեկան սղու մը Լօնտօն երթալու ձևը տեսնել :

Եռանդս սակայն արգելք մը չէր որ աչերս արտօնուքով չլեցուէին երբ մայրիկին բաժանման համ-

բոյր տալու ժամը հասաւ : Իր քովէն շէի հեռացած այն օրէն 'ի վեր որ քիչ ժամանակի համար գիշերօթիկ դպրոց դացած էի : Սովորած էի առտու իրիկուն և նաև օրուան մէջ համբուրել զինքը , հիմակ տասն և հինգ օրի չափ զինքը չպիտի գրկէի :

Շատ լաւ իմացաւ միտքս և ուրախ դէմք մը առաւ , թէ և իզմէ աւելի տրտում էր : Ի դարձին մայրիկն ըսաւ ինձ՝ թէ իմ տխրութիւնս իրեն հաճոյք պատճառած էր , այս խօսքս կ'չտապիմ ըսելու , որպէս զի չմոռնամ :

Մայրիկն ու Մարգրիտ մինչև կայարանը տարին մեզ : Պ. Էնտըրսօն և Հէրի արդէն եկեր էին : Քիչ մ'ետք՝ զանգակը զարկին՝ բաժնուիլ պէտք էր :

Իմ տրտմութիւնս շուտով անցաւ , գոհ էի , կ'ծիծաղէի : Ուղևորները հետս կ'իյնային : Ամէնքը կարծէին թէ տասն երկու տարու տղայ մ'եմ :

Բարիզէն մինչև Պուլօներ ճամբան ազւոր շէ : Մեր դիմացը նստող սպորտին պէս կրնայի շատ լաւ քնանալ , բայց քնանալու փափաք չունի : Սակայն ամենեւին ձանձրոյթ չզգացի : Կ'եւնէի կ'իջնէի ըստէպ , շէ թէ միայն տեղ փոխելու , այլ ամենուն ըրածն ընելու և փոքրիկ տղու մը պէս շփոթած շերեւնալու համար : Ասկէ զատ մառանին անուշներըն ալ բաւական հրասլուրելի են ուղղևորութեան ժամանակ : Հայրս հրաման տուած էր որ ուզածս ուտեմ , բայց ես չափաւոր էի և կրնամ ըսել թէ՛ իբրև ոկրամուլ չեն կարող ամբաստանել զիս :

Հէրի կ'հարցնէր ինձ թէ ինչպէս կ'գտնեմ ծովը :

Ես կամաւ խենդ ու խելառ պատասխաններ կ'տայի, և կ'ծիծաղէին, նոյնպէս մեր հայրերը :

Վերջապէս կ'հասնինք Պուլօները, ճամբորդները շտապաւ կառք կ'մտնեն, ծրարները կ'առնուն, և կ'աճապարեն, որպէս թէ երկաթուղին պիտի մըտնեն :

Հէրիին հարցուցի այս շտապումին պատճառը . հանդարտ պատասխանեց թէ մականթացութեան համար էր :

Իբր թէ շատ բան կ'հասկնայի, մականթացութի՛ւն ինչ ըսել էր . անշուշտ հայրիկը գիտէր, բայց հարցումներ ընելու ժամանակը չէր : Կամուրջէն կ'անցնինք, աւասիկ քարափները, կահաւոր պանդոկներ, ծովն իր մեծ կոհակներով, չոգենաւ մը որու ծխները թանձր և սև մուխ մը կ'հանէր :

Հայրիկը ձեռքէս բռնած էր, ինչու որ շատ բազմութիւն կար, կ'երթային, կ'գային, կ'պոռային : Ո՛հ . Աստուած իմ, սիրտս սասափիկ կ'զարնէր :

ՀԱՅՐԻԿԸ

Ըսէ նայիմ, Հէնրիկ փափաք ունիս մեկնելու :

ԵՍ

Անշուշտ, հայր իմ, թէ և քիչ մը կ'վախնամ, բայց եթէ վտանգ ըլլար, անշուշտ չպիտի տանէիր զիս :

— Աւասիկ տղայ մ'որ լաւ կ'խօսի, ըսաւ անգլիացի կին մը, որ անշուշտ ուրախ էր իր Փրանսէրենը ծախելու առիթ մը գտնելուն :

Իմ երկիրըս շատ շտուկեց : Անգամ մ'որ չոգե-

նաւ մտայ , կարծես թէ օրորոցին մէջն եմ :

Ահա ճամբայ ելանք : ԲուՖ , բուՖ , բուՖ :

Հայրիկը ինձ կ'նայէր : Հէրի նայուածքը չորս դին կ'ածէր . թէ զիս և թէ ուրիշ ճամբորդները մոռցեր էր :

Մովը չբռնէր իմ հայրիկս , ուրախ եղաւ շատ որ ես ալ իր բարի օրինակին կ'հետևէի : Այնպէս որ քիչ քիչ իմ նոր վիճակիս սովորելով՝ իմ չորս դիս անցած ու դարձածը կ'դիտէի : Ալիքները կ'փափափէին փլըրելու ժամանակ : Քանի յառաջ կ'երթայինք այնքան ամեն բան սիրուն կ'երևէր , չէի կ'շտանար կոհակները նայելով :

Ափսոս . ափսոս , յանկարծ տեսայ բան մ'որ ախորժեղի չէր : Տեսայ Հէրի կամուրջին վրայ պառկած և շատ հիւանդ : Ո՛հ , որչափ ցաւ գգացի , այնքան դեղներ , այնքան դեղներ էր , որ կարծեցի թէ կ'մեռնէր . և սկսայ լալ :

Հայրիկն ըսաւ թէ Հէրի շոգենաւէն ելնելուն պէս պիտի առողջանայ : Այն ատեն լացս բռնեցի , բայց շատ կ'ցաւէի բարեկամիս վրայ :

Ո՛հ , որչափ կ'սխալի ընթերցողը , եթէ կարծէ թէ Հէրի այս փրճոցիս չէր մտածէր իր մօր և իր քրոջ վրայ :

Ընդհակառակն , ես կ'ըսէի , մայրիկն դիտէ թէ երբ պիտի անցնինք Մանշի ծովէն , և անշուշտ մեր վրայ կ'մտածէ : Մայրիկը երբ անհանգստութիւն մ'ունենայ առ Աստուած կ'աղօթէ : Ուստի հանգիստ եմ , լաւ ճամբորդութիւն մը պիտի ընենք անշուշտ :

Շատ իրաւ էր , երկու ժամէն ֆօլքսդօն հասանք , խեղճ շէրին ծրարի մը պէս վերուցին , անշուշտ պատիւ չէր բերեր այս բանս անգլիացիի մը որ այնքան պարծենալով ծովը կ'զովէր : Ա՛հ , իմ լեռներս , բոլորովին տարբեր են : Մաքուր օդ մը կ'ծծես և ծովի հիւանդութիւն մինչև այնտեղ հասած չէ :

Պէտք էր հիմակ ճամբայ ելնել դէպ ի Լոնտրա կամ Լօնտօն , եթէ նախադաս կ'սեպես :

Որչափ որ դէմքս չէր յայտնէր , բայց շատ յոգներ էի , և երբ միանգամ շոգեկառք մտայ , արագաշարժ երկաթուղիին դղրղիւնը բանի տեղ չգնելով սկսայ քնանալ , միւս օրն առտու , Հայտ Բարքի մօտ Միվար պանդոկին մէջ աչքս բացի :

Արդեօք ընթերցողն ինձի կ'նմանի : Երբոր անկողինս փոխեմ , երկրորդ օրը՝ երբ աչքերս բանամ ուր ըլլալս չգիտեմ : Մանաւանդ Լօնտօն , բոլորովին շփոթուած էի լսելով խանուդպաններուն աղաղակը որ բնաւ ֆրանսայի բան ծախողներուն չեն նմանիր : Բարեբաղդարար հայրիկն ինձ օգնութեան հասաւ : Երբ ըսաւ ինձ : good morning, master Henry , ինքզինքս գտայ :

Վիչ մը միասին խօսեցանք մայրիկին , Մարգրտին և փոքրիկ Լեոնին վրայ : Կարծես թէ կ'տեսնէինք զանոնք և անոնց ձայները կ'լսէինք , և որովհետև ֆրանսա դառնալու անհամբեր էինք , և աղւոր օդ մը կար դուրս ելանք որ պտըտինք :

Զմոռնամ նաև ըսելու որ փորձով իմացայ թէ

որքան օգտակար բան է՝ երբ փոքրիկ աղայ մը մինակը հագուելը զիտէ : Հօրս բնաւ անհանգստութիւն չտուի : Իմ հագուելու կերպս տեսնելով այնքան զարմացաւ որ ճամբորդի պայուսակ մը գնեց ինծի համար : Եթէ փոքրիկ աղտոտ աղայ մ'ըլլայի, հայրս բնաւ այսպիսի ընծայ մը չպիտի ընէր : Աւելորդ է ըսել որ անգլիական ձեռով ճաշ ըրինք, թարմ հաւկիթը կ'սպակէր, վասն զի Լօնտոնի մէջ թարմ չէն : Հիմակ պիտի ըսեմ ձեզի պատճառը : Անգլիացիք առտուները միշտ խաշած հաւկիթ կ'ուտեն, հետեւապէս շատ հաւկիթի պէտք ունին : Այս հաւկիթները Ֆրանսայի այլ և այլ կողմերէն կ'բերեն : Հայրիկն ըսաւ թէ տարին երեսուն կամ քառասուն միլիօն հաւկիթ կ'ըրկեն : Արնաք ասկից հասկնալ, որ այս հաւկիթները չեն կրնար ոչ մեր գիւղին և ոչ իսկ Բարիզի հաւկիթներուն պէս թարմ ըլլալ :

Օրինակի համար, թէյ խմեցինք, մեծկակ դաւաթ մ'ունէի, ուստի, պէտք է ըսել, թէ շատ գոհ եղայ :

Ճաշը գրեթէ լմնցեր էր, երբ Պ. Էնտըրսօն և Հէրի ներս մտան : Եկեր էին որ մեզ Լօնտոնի այլ և այլ կողմերը, տանին :

Ո՛հ, որչափ գոհ էի

Աղւոր կառք մը մեզի կ'սպասէր, ինչու որ Պ. Էնտըրսօն Հնդկաստանի վաճառական մ'էր և իր տուրևառէն շատ ստակ կ'շահէր :

Շատ դժուարին պիտի ըլլար ինծի համար եթէ ստիպուէի Լօնտոնի նկարագիրն կանոնաւոր կեր-

պով ընել : Մտածեցէք կաղաչեմ թէ անցեալ տարի տասն և մէկ տարեկան էի , և թէ և ոմանք իմ տարիքս նայելով՝ զիս շատ յառաջադէմ կ'համարին , այս իրաւ է որ փոքրիկ ճամբորդ մ'էի : Ուստի պիտի պատմեմ ձեզ մեր պտոյտներն՝ որչափ որ յիշեմ : Շատ հաւանական է որ ծաղրելի ոստումներ ընեմ և պիտի մոռնամ յիշել իմ շուրջս գտնուած տեղ մը , հեռուն երթալու և նորէն դառնալու համար : Իմ այս անկանոն ընթացքիս պիտի ներէք անշուշտ , քանի որ բնաւ չպիտի ներանաք :

106806

Շատ կամուրջներ կան Թամիզ գետին վրայ որ ծովու կ'նմանի : Այս կամուրջները շատ գեղեցիկ են : Ինչպէս Լօնտոն պրիմ (կամուրջ) վէստմինիստր պրիմ . Ուադէրլու պրիմ . Հէնրֆրըրա պրիմ :

Թամիզի վրայ անհամար փոքրիկ շոգենաւեր կան որ ամենայն շուտութեամբ կ'վազեն , շատ զուարճալի է :

Մեր առաջին այցելութիւնը ըրինք le British Museum (կ'գուշակէք , Բրիտանական թանգարան) Հէրի ուրախ զուարթ ամեն բան կ'բացատրէր ինձ , մինչդեռ մեր հայրերը կ'խօսակցէին :

Այս թանգարանն շատ ազդեցութիւն ըրաւ իմ վրայ . ինչու որ միայն Կրքնօպլինը տեսած էի որ այսչափ գեղեցիկ չէ : Մոմեաները շատ տգեղ երևցան ինձ . և շուտ մը կ'ուզէի թողուլ զանոնք երթալ գեղեցիկ յարդալի թռչունները տեսնել ,

բայց Հէրի վերջը չէր բերեր : Ի՞նչ հոգս էր գիտնալ թէ այն տղեղ մոմեաները մարդիկ են , զոր եզրկատացիք զմուսած և սլատատած են և կարելի է երկու հազար տարուան մոմեաներ են :

Վերջապէս յարդալի անասուններ տեսնելու գացինք . այնպէս կ'նայէին մեզի որ կարծես թէ կենդանի էին : Կային նաև շատ մը քարեր , չոր բոյսեր և ուրիշ հետաքրքրական բաներ :

Հայրիկը դիտեց որ շատ չեմ գրօնուր , և նորէն կառք մտանք որ Լօնտօնէն երկու մղոն հեռու Բիւրեղեայ պալատը տեսնենք : Զիւրը արշաւակի կ'ընթանային , երբ յանկարծ տեսանք որ կիները , դայեակները և տղայք կ'վազէին : « Ո՛հ . ըսաւ Հէրի » այս Punch and Judy . » է , այսինքն հոսպիտէի իր կիցը :

Այս անձինք յար և նման մեր գիտցած անձերուն , միայն թէ , ասոնք չեն սպասեր իրենց տունը՝ որ այցելութիւններ ընդունին : Փողոցները կ'ըպտըտին , տեղ տեղ կ'կենան և ներկայացումներ կ'տան : Բընչ չար մարդ մ'է որ միշտ իր կինը կը ծեծէ , և այս բանս ամենուն ծիծաղը կ'չարթէ : Բընչը չեմ սիրէր ուստի շուտ չկեցանք տեսնելու :

Բիւրեղեայ պալատը (Cristal palace) Նորվուտի բլուրներուն վրայ շինուած է , Լօնտրայի ծառատաններուն գլխաւորը յօրինեց այդ պալատին ծրարադիրը : Սիրելի ընթերցող , աչքիդ առջևը բեր ընդարձակ սրահ մը բոլոր ապակիով ծածկուած սնհամար ձեմեջիքներով՝ գիտէք արդէն որ այս վայ-

րըն տեղի ունեցաւ մեծ արուեստահանդէսը: Այժմ կ'տեսնուին անգլիական գործարաններու այլ և այլ տարազներու արդիւնքներ: Թէ և ինծի համար շատ զուարճալի չէին. բայց ըրած կորուստս սարտէզներու մէջ շահեցայ, ուրտեղ կը գտնուին, աղբիւրներ, ջրվէժներ. մայրիկին թաւչէ չըջաղգեստին պէս կանաչ մարդեր:

Հայրիկը գրեթէ կ'վախնար տանելու զիս Վէստմինստրի Աբբայարանն, մտածելով թէ իմ տարիքիս համար շատ տխուր տեսարան մը պիտի երևէր: Բայց ընդ հակառակն շատ դարմացաւ, երբ տեսաւ որ այն շիրիմներն և գեղեցիկ արձանները զիս կ'հիացնէին: Հէրի՝ Անգլիոյ պատմութիւնը դեռ լաւ չգիտէր: Շատ բաներ հարցուցի և կարող չեղաւ պատասխանել: Բայց Պ. Էնտըրսօն ամեն բան գիտէ և որչափ ուզես կ'խօսի, այս բանս Լօնտրայի մէջ շատ դիւրին է:

Վէստմինստրի վարժարանին վրայ պատմութիւն մը պատմեց մեզ:

Այս վարժարանը հիմնադրող Անգլիոյ թագաւորը շատ բարի և շատ գիտուն կին մ'ունէր, Էտիթա անուն: Օր մը, այս թագուհին փոքրիկ Էնկուլֆոսին պատահեցաւ որ վարժարան կ'երթար. կեցուց զանի, և ճամբուն վրայ քննութիւն մ'ըրաւ քերականութեան և տրամաբանութեան վրայ: (Ի՛նչ է այս) այնքան դո՛հ եղաւ անոր տուած պատասխաններէն, որ անոր պարգև մը շնորհեց և խոստացաւ նաև ուրիշ պարգևներ ևս տալ, եթէ այս-

պէս շարունակէր ուսմունքը :

Այս փոքրիկ տղան գիտուն մ'եղաւ և գրքեր գրեց , որոց մէջ չմոռցաւ յիշելու Էտիթա թագուհին հետ տեսութիւնը . և այս շատ բնական բան էր :

Պ. Էնտըրսօն խօսքը հօրս ուզղելով յարեց նաև թէ վէստմինստրի մենաստանն երբեմն Բէնէտիկեան միաբաններ կ'ընակէին և թէ Քաքոզն այն տեղ հաստատեց առաջին տպարանն որով այն եկեղեցականներն շատ գործեր հրատարակեցին :

Պ. Էնտըրսօնի պատմութիւնը շատ քաղաքավարութեամբ կլլեցի , բայց եթէ փոքրիկ յիշագրիս մէջ նշանակած չըլլայի , անշուշտ պիտի մոռնայի : Սակայն այնպէս կարծեմ որ Էտիթա թագուհին շատ ընտիր կին մը պիտի ըլլար որ այս փոքրիկ տղուն հետ խօսեցաւ :

Հէրի շատ եռանդով խօսեր էր Ֆրանսացի կնոջ մը , Տիկին Ղիւսօի մոմէ պատկերներուն թանգարանին վրայ : Այնտեղ ալ դացինք : Թէ և Հէրիին բան մը չըսի , բայց Տիկին Ղիւսօի և իր մոմէ պատկերներն ինձի շատ ախորժելի շերեցան : Այս նոր բան մը չէր ինձի համար : Լիօ'ի մէջ ասոնց նմանները տեսեր էի :

Իսկ Լօնտօնի աշտարակն ուրիշ բան էր , ասոր խօսք չունիմ : Կան հոն երկաթէ զէնքով ասպետներ , և ահա այս զուարճալի է մանր տղոց և ըսպաներու համար :

Հայրիկն և Պ. Էնտըրսօն շատ խօսեցան : Քիչ

մ'ալ կռիւ ըրին չգիտեմ ինչ պատճառաւ . . . հա՛ , հա՛ , կ'յիշեմ : Կարծեմ չարամիտ թագուհիի համար էր , Եղիսարէթ անուն : Տեսայ զանի . ձիու վրայ կ'տեսնուի գործիքներով լի սենեկի մը մէջ . այդ գործիքներով է որ տանջած և սպաննած են շատ մարդիկ իր հրամանին համեմատ : Ո՛հ , չարասէր թագուհի մ'էր . կ'ատեմ զինքը :

Այս աշտարակը շատ տխուր է : Պատմեցին մեզ երկու փոքրիկ իշխաններու պատմութիւնը , որ Անգլիոյ թագաւոր պիտի ըլլային և աշտարակին մէջ զանոնք մեռցուցին : Կ'ուզէք լսել այս պատմութիւնը . այո՛ , ես ալ լսեցի :

Լաւ ուրեմն , սիրելի ընթերցող , Ետուարդ թագաւորը մեռնելով երկու որդի թողուց , Ետուարդ և Ռիչարդ : Իր եղբօր Ռիչարի խնամոց յանձնեց . այս շատ չար իշխան մ'էր . իր եղբօր որդիքն հոգալու և մեծցնելու տեղ , նախ բաժնեց զանոնք իրենց մօրմէն և ապա աշտարակը զրկեց թագաւոր օժեղ տալու պատրուակաւ : Ափսո՛ս , միտքը զանոնք մեռցնել էր : Այս հրէջը իրմէ աւելի ապիրատ մէկը գտաւ : Դիրիշլ և իր երեք ընկերները այս ոճիրը գործեցին :

Այս իշխաններուն անդրանիկը տասն և հինգ , միւսը ինն կամ տաս տարեկան էր , թէ և լաւ չեմ յիշեր : Մեռնելէ քանի մը ժամ առաջ , երկու եղբայրներն մատուռը գացին և ծունր դնելով նոյն բարձին վրայ , իրենց աղօթքն ըրին : Այս վերջին անգամն էր : Ո՛հ Աստուած իմ , կարծես թէ Մար-

գրիտ և ես դղեկին մատուռին մէջ աղօթքը կ'ընէինք , և հապիւ թէ մեր քունը տարեր էր եկեր էին մեզ խեղդելու բարձերով : Իրաւ որ սոսկալի էր . սակայն այսպէս մեռան այս փոքր իշխանները : Մարմիններն որ սանդղի մը վարի աստիճաններուն վրայ դրուած էին , հիմակ Վեստմինըստրի մենաստանը կ'գտնուին : Հայրիկն Ետուարի տղոց գեղեցիկ պատկեր մը պիտի ցուցընէ ինձ :

Այս տխուր պատմութեան վրայ շատ մտածեցի . ասլա շատ բաներ տեսնելով՝ սկսայ մոռնալ :

Լօնտոնի մէջ գեղեցիկ ծառաստաններ կան , գլխաւորներն են , Հայտ — Բարգ , Կրին — Բարգ , Սէն — Ճէյմս Բարգ , Ռիթէնտս Բարգ : Ձիեր և կառքեր կ'ըրջին հոն . շատ ախորժելի է , երբ մարդ կառք ու ձի ունենայ :

Թագուհիին պալատը, Սէն — Ճէյմս , Դիւլլերիի մօտ շատ տղեղ է : Եթէ ես Թագուհի լինէի , անով գոհ չայիտի ըլլայի :

Պ. Էնտրրսօն մեզ կ'պատմէր թէ լաւ և թէ վատ բաները : Պատմեց մեզի թէ ժամանակաւ Սէն-Ճէյմս պալատին տեղ, «բո-կներ» համար հիւանդանոց մը կար , բայց կ'երևի թէ Հէնրի Ը հոգ չընելով՝ անոր տեղ պալատ մը շինել տուաւ :

Սէն — Ճէյմս պալատին առթիւ՝ ինձ պատմութիւն մը պատմեցին որ միւսին պէս սոսկալի չէ :

Անգլիոյ Թագաւոր Շարլ Ա. մեռնելէն ետքը՝ իր զաւակները Սէն — Ճէյմս կ'գտնուէին և զինուորներ կ'պահպանէին զանոնք , որպէս զի չգան զանոնք

չգողնան և անոնց դուրսը թաղ չդնեն : Այս տը-
ղայք սլահուըտուկ կ'խաղային : Բարեբաղդաբար ի-
րենց քով գտնուած երկայն ականջներով փոքրիկ
չուն մը առեր պահեր էին , վասն զի այդ շունն
հաջելով պիտի երեւան հանէին զանոնք՝ երբ բա-
րեկամներ եկան և երկրորդ որդին Յօրքի դուքսն
առին տարին մօրը քով՝ Ֆրանսա :

Քէնսինքզընի դեղեցիկ պարտէղները տեսայ ,
ուր տեղ Վիքթորիա թագուհին իր մանկութեան
օրերը անցուց : Աքանչելի ծառեր կան :

Կատերին կ'կարծէ թէ Բարիզի Լա Բէ փողոցը
աչխարհիս մէջ ամենէ դեղեցիկն է , դայեակս կը
սխալի : Շատ պիտի զարմանար եթէ տեսնէր Բի-
ժէնդ փողոցն , Օքսֆըրտ փողոցն և Բիքաաիլին :
Լրիկներն հասարակ փողոցներու պէս լայն են :

Պ. Էնտըրսօն իմ զարմանքիս վրայ կ'խնդար , ը-
սաւ ինձ թէ ինն հազար փողոց կայ Լօնտօնի մէջ :

Վինզօրի դղեակը դայինք : Ա՛հ , իրաւի , և Հէ-
րի չի լէ , Վէրսայլի և Ուէն-Քլուի պէս դեղեցիկ
չէ , թագուհին և իր զաւկները տեսանք որ մեծ
հողաբլուրին վրայ կ'ստատէին :

Բուսաբանական պարտէղը սքանչելի է , կեն-
դանինները այն տեղ չատ երջանիկ են : Արևուն կամ
չուքին տակ կ'պահեն զանոնք որպէս զի կարելի ե-
ղածին չափ իրենց բնիկ երկիրն յիշեն . Սակայն կը
մտածեմ թէ անոնք որ արեւը կ'սիրեն այնքան մի-
ամիտ չեն կարծելու որ իրենց բնավայրն են , վասն
զի Լօնտօնի արեւն երեւելի չէ : Կ'սլատահի նաև

ձմեռային օրեր որ դրեթէ ցորեկ ատեն մարդիկ զիրար չեն տեսներ : Այն ատեն կազեր կ'վառեն :

Շատ կ'ուզէի տեսնել այս բանս :

Որչափ կառքեր կան Լօնտօն , Բարիզէն աւելի գէշ է : Շատ շուտ կ'երթան և առանց իրարու զարնելու : Հետեւակները անոնց մէջէն հանդիստ կ'անցնին , առանց հոգ ընելու անոնց շարժման :

Շատ հետաքրքրական բանի մը վրայ պիտի խօսիմ ձեզի , այսինքն նաւակայք : Գիտենք ամենքս թէ Անգլիա վաճառաչահ երկիր մ'է , թէ անգլիացիք աշխարհիս ամեն կողմ կ'երթան դեղեցիկ բաներ փնտռելու , Հնդկաստանէն կ'ըբրեն կերպասներ , ադամանդներ . Չինաստանէն թէյ , մետաքսեղէն , խնկենի , և նաև չինացիներ , Ուստի նաւեր կ'հասնին անհատնում հարստութեամբ լցուած : Ժամանակ մը երբ մեծ շոգենաւներ Հնդկաստանէն կ'գային , Դայմզ գետը նաւակներով կ'լեցուէր , որպէս զի ապրանքներն առնեն և Լօնտրայի մթերանոցները փոխադրեն : Այս անգին վաճառքներէն շատերը կ'կորսուէին կամ կ'գողցուէին ճամբան : Ուստի մտածեցին որ Դայմզի վրայ քաղաքի նման բան մը չինեն : Մեծ նաւերը կ'ստտին այս փողոցներուն մէջ որ անհատնում գետակներ են և ամեն մէկ վաճառականին խանութին զիմաց կ'կենան , և անմիջապէս կ'սպարոյեն շոգենաւը , այս կերպով հիմակ բնաւ կորուստ չըլլար :

Ահաւասիկ ուրիշ նշանաւոր բան մը : Դայմզի տակէն անցայ առանց հովանոցի , առանց մոմէօժ գլխանոցի , և սակայն բնաւ խոնաւութիւն չզգացի

ուտքիս տակ : Եթէ կարող է թող ճուկ մը ինձի պէս անցնի , վասն զի Դայմզի տակ փողոց մը կայ :

Եթէ ընթերցողն երկաթուղիով ճամբորդած է , անշուշտ անցած պիտի ըլլայ այնպիսի մութ տեղերէ որ դունէլ կ'ըսուին : Այս անցքերն ասպառածներու կամ լեռներու մէջ փորուած են : Լաւ ուրեմն այս իմ յիշածս Դայմզին տակ պեղուած է : Կարծէի թէ Անդլիացիք մի միայն զուարճութեան համար շինած են այս ճամբան , բայց չէ՝ օգտակար է , կամուրջ մը չպիտի կարենային այնքան բարձր շինել որ նաւերը տակէն անցնէին և վաճառականներու համար անպատճառ հաղորդակցութեան միջոց մը պէտք էր : Ուստի Պ. Պրինիլ Փրանսացին ձեռք զարկաւ , այս նշանաւոր Գունէլն շինելու : Երկու կողմէն սըրբահներ կան խանութներով : Այն տեղ սուրճ եւ թէյ կ'ծախեն ինչպէս վերը :

Ռիչմօնտ Լօնտօնէն երեք մղոն հեռի է , Դայմզին եղերքը : Շատ չքնաղ տեղ մ'է : Շատ անդլիացի թագաւորներ այն տեղ մեռած են . ասոնց մէջն է նաև Եղիսաբեթն՝ այն չար կինը որու վրայ արդէն խօսեցայ : Ռիչմօնտի քիչ մը մօտ կ'դտնուին Քիուի սիրուն ջերնոցները : Տարօրինակ սքանչելիք մ'է : Պտուտակաւոր և սանդուղով մը դէպ ի վեր կ'ենես , տեսակ մը սպառչամ կ'հասնիս , և այն տեղէն կ'տեսնէս վարն տուներէն աւելի բարձր ծառեր , ամեն երկրի հազուագիւտ բոյսեր :⁴ Մայրս միտքս եկաւ որ այնքան կ'սիրէ գեղեցիկ ծառեր և ծաղիկներ :

Պ. Էնտրրսօն , Ռիչմօնտի մէջ աղւոր տուն մը ունի , հրաւիրեց նա հայրս որ ժամը երկուքին lunch ընելու երթայ : lunch, նախաճաշ մ'է ե. չէ խաղ , ինչպէս որ կարծեր էի առաջ , սակայն շատ զուարճացայ :

Այս կերակուրը բարի անդլիացուոց մէջ մեծ գործ մ'է , ճաշ ըսելու արժանի սեղան է . ինչու որ ապուրէն զատ ամէն րան կայ : Շիտակն ըսելով շատ լաւ մտածեր են թանը վերցնելով , ինչու որ Անգլիացուոց թանը շատ վատ է : Պ. Էնտրրսօն , երեք օր վար դրաւ մեզ : Մշուշը Տօֆէնի բնակիչներուն չհամարձակեցաւ երևիլ , երկինքը պայծառ էր որքան ատեն որ մնացինք : Ռիչմօնտի աղւոր պարտէզներուն մէջ որչափ կ'վազէինք , և կայ վազելէն աւելի գրօսալի բան մը , երբ մանաւանդ չը դիտես թէ ո՞ւր կ'դիմես : Չգիտեմ ինչ է պատճառը , բայց ընթերցողը կրնայ ըսել թէ ճշմարտութիւն մ'է ըսածս : Հէրիի բոլոր բարեկամները լքնջի ժամանակ կ'գային : Նախ անձայն կ'դիտէին զիս , բայց երբ անգլիարէն հարցուցի եթէ կ'ուզէն զընդավան (croquet) խաղալ , տեսայ Անգլիացուոց դարմանքը իմ անգլիերէն լեզուն խօսելուս վրայ :

Ա՞հ , որչափ կ'սխալին տղայք երբ չեն աշխատիր որ բան սորվին : Կ'տեսնէք որ եթէ անգլիարէն լեզուն չգիտնայի , այսքան ախորժ չպիտի գգայի Լօնտօնի մէջ և կարելի է հայրիկն ալ զիս հետը չի պիտի տանէր :

Պ. Էնտրրսօնի սպասաւորներուն մէջ , դեղնա-

դոյններ ալ կան : կատակ չեմ ըներ : Ասոնք հըն-
դիկներ են , այսինքն Հնդկաստանի բնիկներ : Շատ
զարմացայ տեսնելով որ իմ անգլիական լեզուս չեն
իմանար :

Հէրի բացատրեց ինձ թէ այս մարդիկ մասնա-
ւոր լեզուով կ'խօսին , որ է Հիւտուսքանի : Իրենց
տէրերը պարտաւոր են զայն սորվելու , վասն զի
բնիկներն , հազիւ կ'յաջողին անգլիարէն քանի մը
խօսք սորվիլ :

Իրիկուն թէյի կ'նստէինք , Հէրի և Ես , և ո-
րովհետեւ հայրիկը Պ. Էնտըրսօնի հետ Հնդկաս-
տանի և Անգլիացւոց վաճառականութեան վրայ կը
խօսէր , շատ կարեւոր բաներ սորվեցայ : Ինչու որ
Պ. Էնտըրսօն տեսնելով որ այս պատմութիւններն
իմ հետաքրքրութիւնս կ'շարժէ , հօրս երկար բարակ
պատմածներն պարզ կերպով ինձ կ'մեկնէր : Ուրիշ
պատճառ մ'ալ ունէի լաւ մտիկ ընելու : Հէրի կը
պնդէ թէ Անգլիացիք Ֆրանսացւոցմէ աւելի լաւ
գիտեն աշխարհագրութիւնը : Ես ասոր հակառակը
պնդեցի առանց գիտնալութէ ըսածս ճիշդ է թէ ոչ ,
բայց հայրիկը Հէրիին իրաւունք տալուն համար ,
միտքս դրի աշխարհագրութիւնը լաւ սորվիլ , և
որովհետեւ սեղանատունը Հնդկաստանի մեծ և
ազոր աշխարհացոյց տախտակ մը կախուած է , այն
տեղէն սկսայ գիտել թէ Պ. Էնտըրսօն և իր դեղ-
նագոյն ծառաներն ալ աշխարհագրութեան կ'մաս-
նակցէին :

Հէրի շատ դո՛հ եզաւ երբ խնդրեցի իրմէ որ

Հնդկաստանի վրայ 'տեղեկութիւններ տայ, ինչու որ, արդէն ամեն բան տեսածի պէս դիտէ և ապագայ ճամբորդութեանց վրայ կ'խօսի : Հիմակ ձեր աչքին առջեւ բերէք երկու բարեկամներ աշխարհացոյց տախտակի մը վրայ ծուած և Հէրին՝ որ ինձ ցոյց կ'տար հարաւային Ասիոյ երկու մեծ թերակղզի, Պէնկայի և Գանդէսի ծոցերով զատուած : Այս թերակղզիներուն մին կ'կոչուի Հինտուադան : Ահա մանաւանդ այս երկիրն Անգլիացիք շատ առուտուր կ'ընեն :

Հէրի սրարսպ տեղը ճոռոմաբան ոճ մը կ'գործածէր որ ամեն ինձ բացատրէ, կ'խոստովանիմ որ բնաւ համ չէի առնէր : Թէ և իրեն չըսի, մանաւանդ թէ ուշադրութեամբ մտիկ ընել կ'ձեւացընէի : Հիւսիսային կողմը Հիմալայա լեռները նայելով, աշխարհիս ամենէ բարձրերը (Հէրի չմոռցաւ, այս ըսելու, վասն զի մերիններն իր սրտին վրայ կ'ծանրանային) արեւելեան հիւսիսային կողմը, Գարոյ լեռները, հիւսիսային արեւմտեան կողմը Հինտուքուչ, և արեւմտեան կողմը Կութ լեռներու շղթան : Ապա գետերը, Գանդէս, Ինդոս և ուրիշ գետեր, որոց անունը չեմ յիշեր :

Եթէ ճամբորդութեան ժամանակ Պ. Հէրսան աշխարհագրութեան դաս մը տար ինձ, անշուշտ մտիկ չպիտի ընէի, մինչդեռ բարեկամիս տուած բացատրութիւնները ամենայն ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէի :

Շատ անգամ դիտած եմ, որ երբ բռնի գործ

մ'ընեւրու ստիպեն զիս , բնաւ կատարել չեմ ու-
զեր : Այնպէս կ'երեւի ինձ թէ հակառակը պիտի
պատահի , բոլորովին ստոյգ եմ :

Քաղաքները աւելի զուարճալի էին : Այսչափ
գիտնալով բաւական պիտի սեպէի , ինչպէս եւ
զուք , բայց հետի բարեկամս այս կալկաթայի վը-
րայ տեղեկութիւններ առած է գրեթէ ծնելէն
ի վեր , իր գիտցածները ինձ հաղորդելու առիթը
չփախցուց : Մանաւանդ թէ , չէի ուզեր որ ըսեն
ինձ թէ կալկաթա մեծ և գեղեցիկ քաղաք մ'է ,
Հուկլի գետին եզերքը շինուած :

Չսիրած մէկ բանս ալ այս էր որ իրարմէ
չատ տարբեր երկու քաղաքներ կան , մէկը աղքատ-
ներուն համար , որ white town (սեւ քաղաք) կ'իզուի ,
որու մէջ միայն հիւղեր և թշուառներ կ'տեսնուէին :
Միւս փողոցը black town (սպիտակ քաղաք) փառա-
ւոր սքանչելի քարափներով , Եւրոպիոյ տուններուն
պէս գեղեցիկ , և պալատ մը կառավարիչին համար :

Հէրի նկարագրեց նաեւ Վելլեամ ամրոցը ,
ուրտեղ շատ թնթանթներ կան : Քիչ մնաց որ
նորէն կուռի պիտի բռնուէինք , ինչու որ ես կը
հաստատէի թէ Վելլեամը կրննօսլի ամրոցէն աւե-
լի մեծ բան մը չէր : Սակայն իրաւունք տուի անոր
մտածելով որ բարեկամիս տունը կ'գտնուէի , եւ
անչա՛հ բան էր կուռիլ հետը կրննօսլի ամրոցը
պաշտպանելու համար , և թէ ինքն ալ կրնար ինք-
զինքը պաշտպանել , եթէ դալզիացիք վրան յար-
ձակէին :

Վերջապէս իր կարկաթայէն ելնելով , միշտ մեր մատերուն ծայրով՝ գացինք շիտակ , Պունկալ , Մատրաս , Ակրա , Սուրաս , Պոմպէյ , Քաչմեր :

Հէրի ինձ ըսաւ , Հնդկաստանի փոքրիկ վաճառակիանի մը պէս , ինչ որ այս քաղաքները կ'արտադրեն Անգլիոյ վաճառականութեան , ինչպէս , շաքար , բրինձ , ծուխ , մետաքսեղէն , բամպակ եւ եւ :

Հէնրի քաջ գիտնալով թէ կ'սիրեմ կենդանիները , խօսեցաւ ինձ փիղերու , առիւծներու , յովազներու , կոկորդիլոսներու և օձերու վրայ , որ Հնդկաստանի մէջ կ'գտնուին : Ապա ելանք սենեակ մ'ուր տեղ շատ յարգամած թռչուններ կային մեծ ու պզտիկ : Ոմանք կանանչ փետուրներ ունէին և կարմիր գլուխ , ուրիշները կասոյտ և սեւ , այլք ոսկիի պէս գեղին . ինչ գեղեցիկ տեսարան կ'ընծայեն աչքին՝ երբ այս չքնաղ թռչունները օդին մէջ իրենց թեւերը տարածելով կ'թռչին : Հէրի կը հիանար տեսնելով որ շար հետաքրքիր մտիկ կ'ընեմ և շարունակեց :

« Հէնրիկ , ըսաւ Հնդկաստանի մէջ կան անտառներ ուր ծառերն անուշ հատ մ' ունին ճանտանի փայտէն : »

ԵՍ

Գիտեմ այդ , Մարգրիտ ճանտանէ տուփ մ' ունի :

ՀԵՐԻ

Կան նաեւ հնդիկ ընկուզ , հնդկեղեգն , ոսկիի
և արծաթի հանքեր , ադամանդ , գոհար , մեղեխիկ :

Հէրի այս ամեն հարստութեանց վրայ այնպէս
կ'խօսէր որ կարծես թէ իր հօրն էին , և կ'ձանձ-
րանայի : Յանկարծ յիշեցի առջի օրուան խօսակցու-
թիւնը և ըսի բարեկամիս .

Կ'մոռնաս քօլէռան , երեք իրիկուն հայրդ կ'խօ-
սէր» : Չարասիրտ էի , այնպէս շէ , ետքը զգացի
և խօսակցութիւնը դարցուցի :

«Հէրի ըսի , խօսէ ինձ Քաշմերի վրայ : Սթէ
Մարգրիտ այն տեղ գտնուէր անշուշտ գեղեցիկ
չալերը այդ քաղաքը չպիտի թողուր անցնէր : »

Հէրի խնդաց և ըսաւ , արդարեւ Քաշմերի մէջ
աշխարհիս ամենէ գեղեցիկ չալերը կ'ընեն և տա-
րին գրեթէ վաթսուն հազար հատ կ'ընեն : Դի-
պէս լեռան վրայ արածուղ այծերուն բուրդը կը
գործածեն . ինչպէս որ տեսանք աշխարհացոյց
տախտակին վրայ : Քաշմերի հովտին արևմտեան
կողմը : Սթէ բարեկամիս խօսքը ճիշդ է , այծերը
միայն այն բարձր տեղերը լաւ կ'ապրին , օդի
պէտք ունին , ցած տեղերը կ'նիհարնան :

Հէրի սուաւ ինձ գեղեցիկ տափակ շիշ մը ու-
րու մէջ վարդի հիւթ կար որպէս զի մայրիկին և
Մարգրիտին տամ : Պ , Էնտրրսօնի տունը հետա-
քըրքրական բաներով լեցուն է : Սեղանատան մէջ
սեւ և ոսկի կահերը Քաշմերէն բերած է :

Հիմակ պիտի զարմանաք և գոհ ըլլաք կարծեմ

Պ. Էնտըրսոն իր սենեակը կանչեց մեզ, ուրտեղ հօրս հետ նստեր էր: Եղեգնեայ փոքրիկ դաւազան մը զոր Հնդկաստանէն բերած էր, և Մարգրտին համար մէկ գաղտակուր արկը մը պամպուլի ազնիւ փայտէ շինուած ինձ տուաւ, բացի զայն, և մէջը գտայ մեղեսիկէ վզնոց մը:

Կարծեցի թէ ամէնն այս էր. բայց ո՛չ, Պ. Էնտըրսոն սնտուկ մը բացաւ, գոյնզգոյն քաշմերներ հանեց և ըսաւ:

«Կ'աղաչեմ, սիրելի Հէնրիկ, Հէրիին բարեկամը, մօրդ համար շալ մ'ընարէ:»

Հայրիկն ուզեց մերժել, ես չուտ մը ազուր կապոյտ շալ մ'առի, ինչու որ իմ սիրուն մայրիկս այս գոյնը շատ կ'սիրէ: Այնքան գոհ էի որ ալ իմ դաւաղանիս վրայ չէի մտածէր:

Նոյն օրը ճաշէն ետքը, Լոնտօն վերադարձանք, Պ. Էնտըրսոն ուզեց մեզի ուղեկից լինիլ. շատ քաղաքավար է:

Անգլիոյ մէջ ինչպէս Ֆրանսա չուտ կ'անցնին ժամերը, և շատ զարմացայ երկրորդ օրը՝ երբ հայրիկն ըսաւ:

«Իմ փոքրիկ Հէնրիկս, երթանք պիտի նորէն Հէրիին այցելութիւն մ'ընելու և Բարիդ վերագառնանք, ուր տեղ անհամբեր մեզ կ'սպասեն:»

Տխուր էի, միանգամայն գոհ: Մարգրտին ասեղներէն զատ, ուրիշ ընծայ մը տանելու սպարտաւոր էինք: Ընծային որոշումը ես պիտի ընէի:

Շատ մտածելէն ետքը, որոշեցի առնուլ մոմէ

պէպիկ մը՝ որ ճիշդ անգլիական գոյն , մազեր և ձեւեր ունէր :

Հայրիկն կ'խնդար շիոթութեանս վրայ , կային խարտեաչ , թուխ , մեծ , պղտիկ պէպէկներ , բոլորն ալ կ'ուզէի առնուլ :

Որոշեցինք վերջապէս որ նախաճաշէն ետքը երթանք այն երեւելի պէպէկն առնուլ , երբ սպասաւորը ներս մտաւ ըսելով թէ խեղճ մարդ մ'անպատճառ կ'ուզէ հօրս հետ խօսիլ :

«Չորրորդ անգամն է որ կ'զայ , ըսաւ ծառան չկրցայ վռնտել : »

— Ներս կանչէ այդ մարդը շուտով , ըսաւ հայրիկը յանդիմանական ձայնով մը :

Խեղճ մարդը ներս մտաւ : Մաքուր հագուած էր , թէ և շատ աղքատ կ'երեւէր : Ոչ դեռատի էր և ոչ ծեր , բայց բազդաւոր ըլլար , պիտի կարծուէր թէ նորահասակ է :

«Ներեցէք , պարոն , դուք ֆրանսացի էք նոյնպէս և ես : Չորս օրէ ի վեր ձեզ տեսնելու պատիւն ունիմ , քանի պատուհանիս տակէն կ'անցնէիք : Մինչեւ Կրին—Բարք , ետեւէդ եկայ որ ձեր պաշտպանութիւնը խնդրեմ , կ'ուզէի խօսիլ , ձեզմէ ծառայութիւն մը խնդրել :

Շատ լաւ պիտի ընէիր , բարեկամս , պատասխանեց հայրիկս այնպիսի բարեսրտութեամբ մը , որ խեղճ մարդուն վախը փարատեց : Նստիր եւ պատմէ ինձ քու պատմութիւնդ ըսաւ :

ԲԵՐ ԼԵՐՈՒՍ

Իմ պատմութիւնս շատ պարզ է , պարոն , ա-

նունս Բիէր Լըրուա է, Շալօն-Սիւր-Սօնէն եմ, աղւոր գաւառ մը, պարոն, արհեստով կօշկակար, շատ համեստ աղջկան մը հետ ամուսնացայ, և երկու տարիի չափ երջանկութիւնը մեզի հետ էր: Վերջապէս գործերս գէշցան և յանկարծ բոլորովին սլարապ մնացի: Վէց տարի կայ պարոն, որ անխոհեմ մարդ մը մեզ ըսաւ. Լոնտօն գացէք, այն տեղ ոսկին և արծաթը բահով կ'վաստկին: Ես հաւատացի, ծախեցի փոքրիկ տունս, վճարեցի պարտքս, և կինս ու զաւակս առնելով եկայ. սողաս երկու տարեկան էր, ունէինք միայն շատ թէթև քսակ մը:

«Յանձնարարական գիր մ'ունէի, որ Բարիզի պանդոկին մէկ սպասաւորը տուաւ ինձ: Իմ շնորհակալիքս յայտնելու համար անոր զոյգ մը կօշիկ շինեցի: Նամակն այդչափ բան չէր արժեր: Շատ գէշ ընդունելութիւն գտայ: Երկու օր ետքը իմացանք ես և Մարիամ մեր սխալմունքը: Բայց ինչ օգուտ, պարոն, երբ մարդ ունի կին մը և զաւակ կ'ըսէ, ես անոնց օրապահիկը պիտի ճարեմ: »

«Շարունակ երթալ գալով՝ Ֆրանսացի գործաւորներու հետ ծանօթացայ: Սիրով տեսնուեցան հետս: Անոնց շնորհիւ գործ գտայ: Դչբազդաբար ծախքս օրողչեքէս աւելի էր: Գիւղն մարդ օգով և արեւով կ'ապրի: Այս տեղ առտուընէ մինչեւ իրիկուն աշխատելով՝ և գործ բնտուելու համար բաւական տեղ քալելով հազիւ կարող էի վճարել անչահ սենեկի մը վարձքը, և քիչ մը սնունդ ճարել կնկանս և զաւակիս: »

Ա՛հ , սիրելի պարոն , մեր բնիկ երկիրն հաց ունինք և լաւ հաց , բայց Լօնտոնի մէջ , նոյն իսկ հարուստին հացը աղքատին հացէն աղւոր չէ : Մեր տեղը գործաւոր մը ուրախ սրտով կ'ուտէ աղւոր հացը և ուրիշ բաներ չի փնտռէր : Մարիամ , այն սիրելի և սիրուն կինը , կարող չեղաւ գետնախընձորի վարժուիլ , մանաւանդ միայն գտնախնձոր ուտել : Ասոնց վրայ աւելցուր նաեւ մշուշը և խոնաւութիւնը : Խեղճ կինս , պարոն , որ այնքան թարմ , այնքան սիրուն էր , դեղնեցաւ և նիհարցաւ : Սրտի հիւանդութենէ բռնուեցաւ և տարի մ'ետքը որբեվարի մնացի : »

Բիէր Լըրուա պահ մը լռեց , լալ կ'ուզէր :

ՀԱՅՐԻԿԸ

Խեղճ 'մարդ , և ինչ կրնամ ընել քեզ օգնելու համար : Բարեկամ մ'ունիմ , կ'ուզե՞ս որ քեզ անոր յանձնարարեմ , ինչու որ պիտի մեկնինք :

ԲԻԵՐ ԼԸՐՈՒՅ

Այդ չէ ուզածս , պարոն . ամէն բան պիտի ըսեմ քեզի , և ներէ ինձ , և ինչ որ կամիս ըրէ :

Սիրելի կնկանս մահուանէ ի վեր՝ միայն մէկ մտմտութեամբ ունիմ : Այն է , թէ պառկիմ , թէ ելնեմ շարունակ աչքիս առջեւն է իմ գիւղս , Ռօնը և արեւը և կ'ըսեմ , Աղքատներուն Աստուածը , տա՛ր զիս իմ երկիրս :

Այո՛ , պարոն , վեց տարիէ ի վեր այս աղօթքը կ'ընեմ : Բաւական կ'աշխատիմ , իմ վարձքս և կերակուրս կը վճարեմ : Բայց , պարոն , կ'նայիմ հիմա

որ երբեք չպիտի կարենամ ճամբորդութեանս ծախքը ճարել, և միայն իմ վիճակս ունեցող գործաւորներ կ'ճանչնամ: Այն ժամուն որ ձեզ տեսայ ձեր որդւոյն հետ, յոյս մը ծնաւ սրտիս մէջ: Կ'ուզէի սրտէս հանել այս յոյսը, բայց անկարելի եղաւ, պարոն, շարունակ միտքս կը պաշարէ:

ՀԱՅՐԻԿ

Իրաւունք ունէիր, բարեկամս, կարելի է որ միջոց մը գտնեմ որ ձրի ընես ճամբորդութիւնդ զաւկիդ հետ:

ՌԻԻՐ ԼԸՐՈՒՍ

Աստուած իմ, իրաւունք չունէի՞ հաւատալ ձեր բարեսրտութեան, պարոն, սիրտս վիայեց զէմբդ տեսնելով որ ընտիր մարդ մ'էք: Եւ մանաւանդ տեսնելով այս փոքրիկ պարոնը, ըսի, այնքան սիրուն տէսք ունի, որ անշուշտ բարի հայր մը պիտի ունենայ:

ՀԱՅՐԻԿ

Չաւակդ քանի՞ տարեկան է, բարեմիտ մարդ:

ՌԻԻՐ ԼԸՐՈՒՍ

Իմ փոքրիկ Մարիս ութ տարեկան է, պարոն: Եթէ տեսնէք, հրեշտակի կ'նմանի, այլ թշուառ: Կրցածիս չափ խնամեցի զինքը, քանի քանի անգամ գրկացս մէջ տաքցուցի զինքը: Արդէն իսկ կը ծառայէ, պարոն, իր անկողինը կ'պատրաստէ, կ'աւլէ, սենեակը կ'հաւքատէ. Բնաւ չի գանգատիր: Անգամ մը՝ միայն անգամ մը լացաւ, վասն զի միայն պաղ գետնախնձոր ունէինք ուտելու: Սակայն

պարօն , մի կարծեր թէ ողորմասիրութիւնն ալ կը պակսի այս երկրիս մէջ : Ո՛հ , ո՛հ , բնաւ , կան բարի հոգիներ : Ես որ կ'խօսիմ ձեզի հետ , կ'ճանչնամ այս տեղ այնպիսի տիկիւններ , որ՝ թէև կրնան Հայտ-Բարք երթալ պտտիլ կամ հանգիստ իրենց տունը նստիլ , բայց ընդհակառակն կ'վազեն Ստրէտ փողոցը , կամ ուրիշ մարդաշատ տեղեր , որպէս զի աղքատութիւնը մօտէն տեսնեն և մխիթարեն : Անգամ մը հիւանդացայ և այս տիկիւնները խնամեցին զիս , և կրնամ ըսել թէ առանց անոնց օգնութեան պիտի մեռնէի : Եւ երբ իմ փոքրիկ Մարիս կարմըրուկ ունեցաւ , կրնամ ըսել թէ տաս հիւանդապահ դայեակներ կային իմ մօտ . զաւակս մինակ չէին թողուր բնաւ , այս տիկիւնները հետզհետէ բոլոր օրը կ'խնամէին զանի :

ՀԱՅՐԻԿ

Բարեսիրտ մարդ , մեր նախաձաշին մնացորդը հետդ տար և ժամը չորսին եկուր որ ընելիքս ըսեմ :

ՅԻՆ ԼԸՐՈՒՍ

Ո՛հ , պարօն :

Անկարող եղաւ շարունակել , դուրս ելաւ , դէմքը դաշկինակին մէջ պահելով :

Երբոր Բիէր դուրս ելաւ , հօրս հարցումներ կ'ընէի իմանալու համար թէ ի՞նչ պիտի ընէր այս բարի մարդուն :

« Ժամանակը կարճ է , ըսաւ հայրիկս , և քրտակիս մէջ հազիւ պէտք եղած դրամն ունիմ Բա-

րիզ հասնելու համար : Անշուշտ ուրիշ ճար մը կայ . . . :

— Ո՛հ , այո՛ , հայրիկ , լաւ միջոց մը դտի դո-
չեցի ուրախութեամբ մը , կ'սիրեմ Բիէր և իր փոք-
րիկ աղջիկը :

— Բայց եթէ այդ միջոցը քեզ զրկում պատ-
ճառեր , տղաս , միթէ՞ միշտ լաւ պիտի գտնէիր :

— Այո՛ , բայց ես զրկում մը չեմ տեսնէր :

— Մարգրիտին պէպէկը , Հէնրիկ :

— Մարգրիտին պէպէկը՞ , Յ.յդ անկարելի է ,
հայր . Պարոն Էնտըրսօնէն ստակ ուզէ կամ մայրի-
կին գրէ որ մեզ ստակ զրկէ , քիչ մը կ'սպասենք :

Յաւէս կ'խեղդուէի մտածելով որ քրոջս ընծան
պիտի դո՛հեմ : Բիէր , աչքիս բոլորովին գէշ մարդ
մը կ'երևէր որ կ'գար գողնալ երջանկութիւնս զոր
ամեն բանէ վեր կ'դասէի : Ներէ՛ ինձ , սիրելի ըն-
թերցող , չեմ կրնար չմտածել որ հայրիկը եթէ
բարկասիրտ ըլլար այս փոքրիկ ծախքը բանի տեղ
չէր դնէր , ես ինքզինքս աւելի բարի կ'նկատէի :

Բարեբաղդաբար բոլոր այս մտածումներս չի
պահեցի և ամէն ինչ լալով յայտնեցի հօրս (առա-
ջին անգամն էր որ Անգլիոյ մէջ կ'լայի) :

« Մտածենք Հէնրիկ , ըսաւ հայրս առանց բար-
կանալու , թէպէտ և Պ. Էնտըրսօն զիս բարեկամի
պէս ընդունեց , բայց ծանօթ մ'եմ իրեն համար ,
և արդարև չեմ կարող փոխ ստակ խնդրել այնպիսի
մարդէ մ'որ մեզ այնքան պատուեց և ընծաներ
տուաւ : Արնայի ուշացնել երթս , գիտնալով որ մայրդ

և քոյրդ պիտի վշտանան եթէ Բիէրին խոստանամ
 Լօնտօնէն մեկնելու համար պէտք եղած ստակը
 զրկել իրեն . խեղճ մարդը շատ պիտի այլայլի կար-
 ծելով որ օտարական մ'անշուշտ զինք պիտի մոռ-
 նայ և իր զգացած ուրախութիւնը որու դուն ա-
 կանատես եղար տրտմութեան պիտի փոխուի :
 Ուստի Մարգրիտին պէպէկը զոհելը աւելի մեծանձ-
 նութիւն և աւելի իրաւացի չէ՞ : Ո՛հ , քու փոքրիկ
 քոյրդ շատ աւելի շուտով պիտի հաւանէր :

ԵՍ

Ճշմարիտ է , բայց ես ալ զրկուիմ քրոջս ուրա-
 խութիւն պատճառելու հաճոյքէն :

Պատասխանի չսպասեցի , աչքերս վար առի և
 շուտ մ'ըսի . Բիէրին տուր ստակը :

ՀԱՅՐԻԿ

Դու շատ լաւ տղայ մ'ես : Դու այդ աւետիար
 պիտի հաղորդես Բիէրին :

Այս յոյսը քիչ մը սիրտ տուաւ ինձ , բայց իրօք
 միշտ անմխիթար էի որ շուտ մ'որոշումս չըրի դեղ-
 ճան մազերով փոքրիկ պէպէկ մ'որ շարունակ աչ-
 քիս առջեւ կ'երեւար :

Հայրիկը զիս հետը տարաւ Բիէրին վրայ տեղե-
 կութիւն առնելու : Նախ իր առջի բնակութեան
 տեղը գացինք , այսինքն Մարի լը Պօն փողոցն եւ
 ապա Ստրէնտ : Բոլոր դրացիներն միաբերան Բի-
 էրին վրայօք լաւ խօսեցան : Եւ նոյն փողոցին մէկ
 ոստիկանը մեզի շատ նպաստաւոր տեղեկութիւն-
 ներ տուաւ :

Բայց մի՛ կարծէք թէ կ'փափաքէի որ աննպաստ լուրերը առնունք, ոչ բնաւ, այնչափ չարամիտ չեմ: Ընդհակառակն քիչ քիչ կ'մխիթարուէի: Շատ կը փափաղէի գիտնալ թէ ընթերցողն ալ ինձի կ'ընմանի՞, թէ չար և թէ բարի եմ: Կ'ուզէի հեզ ըլլալ և չըլլալ: Կարծես թէ երկու փոքրիկ տղայ էի, բայց բարի տղան միշտ երջանիկ կ'ընէ զիս:

Հազիւ տուն դարձեր էինք, որ Բիէր իր փոքրիկ աղջկան հետ եկաւ: Խեղճ մարդ, շատ կ'հպարտանար իր աղջկան համար, ինչպէս հայրս Մարգրիտին համար: Սակայն այս փոքրիկ աղջիկը աղւոր չէր, շատ գէշ հագուած էր բայց մաքուր: Մանաւանդ բան մ'աչքիս զարկաւ իր հագուստին մէջ, այսինքն իր կօշիկները, որ նոր էին: Շատ սիրուն կերպով բարեւեց, և երբ հայրիկն ըսաւ.

« Գոհ պիտի ըլլանք Գրանսա դառնալով: »

Պատասխան տալու տեղ հօրը վիզը պլլուեցաւ:

« Օ'ն ուրեմն, բարեկամս, պատրաստուէ՛, իմ պզտիկ տղաս ճամբու ծախքը պիտի վճարէ: »

Այս խօսքերուն վրայ Լօնտօնի բոլոր պէպէկները աներևոյթ եղան, և զգացի այն բանն ինչ որ զգացեր էի, կ'իշխէ՛ք, երբ անգամ մը մայրիկն պատուոյ վրայ խօսեցաւ ինձ: Կ'կարծէի թէ հարուստ մարդ մ'եմ, կարևորութիւն ունեցող բարի և մեծանձն, և շուտ մը կ'ուզէի նաւ մտնել Բիէրի և իր աղջկան հետ:

Հայրիկը Բիէրին հինգ ֆրանք տուաւ, որպէս զի իր աղջկան համար շալ մ'առնու, ինչու որ օդը

կ'զովանար և խեղճ աղջիկը շատ թեթև հագուած էր : Ապսպրեց որ միւս օրը առտու ժամը իննին դան որ միասին մեկնինք :

Բարեսիրտ մարդն , ճիշդ ժամուն հասաւ , ինչպէս որ դիւրին է երեւակայել , իր աղջկան հետ երկու փոքրիկ ծրարով , բաւական էր ակնարկ մը նետել այս տարաբաղդ ճամբորդներուն թշուառութիւնն իմանալու համար :

Հայրիկն աղւոր նախաճաշ մը մեծարել տուաւ անոնց և շուտ մը ճամբայ ելանք :

Երբ որ ուրախ եմ , կ'ցատկոտեմ , կ'խնդամ և կ'երգեմ : Գիտեմ որ մարդ մը չկրնար տղու պէս ըլլալ . սակայն կ'յուսայի որ Բիէր Լըրուա խնդումբեա պիտի երեւէր : Գեղներ էր և գրեթէ կ'դողար , և աւելի տխուր կ'երեւէր : Իր փոքրիկ աղջիկը կը վախնար և հօրը թեւերուն մէջ կ'պահուէր :

Ճամբորդութեան ժամանակ անշարժ կեցան իրենց տեղը : Իմ գարմանքս հօրս յայնեցի : Ըսաւ ինձ թէ մեծ ուրախութիւն մը շատ անգամ թեթև տխրութեամբ կ'ծածկուէր , ուսկից գուշակեցի թէ այլ և այլ տեսակ երջանկութիւններ կան և թէ քիչ քիչ պիտի իմանամ :

Ծովը ալիք չունէր . կարծես մեծ գետ մ'էր : Ուստի գրեթէ ամենքն ուրախ էին : Կ'խօսակցէին , կ'կարդային , կ'իները ասեղնագործ կ'ընէին : Ես ալ որ միշտ գնդակներ կ'պահեմ գրպանիս մէջ , այն հանդարտ և հարդ գետնէն օգուտ քաղելով կը խաղայի :

Իմ փոքրիկ պաշտպանեալիս վրայ հոգ կ'տանէի, և որովհետեւ ծովէն բռնուած չէր, անոր դեղեցիկ քաքարներ կ'տայի, և իր հայրն ալ վերջապէս ուրախ կերեւէր: Երբ որ Պուլօնյը երեւցաւ, կարծես թէ խելքը կ'թռցնէր: Երբոր շոգենաւէն դուրս ելանք դարձեալ՝ հայրիկն անոր մինչեւ Բարիզ երթալու ճամբուն ստակը վճարեց, ասպարեւով, որ դայ նորէն պանդոկը մեզ տեսնելու:

« Բարութիւնդ չափէն աւելի է, պարոն, չափէն աւելի: »

Բայց որչափ որ մերժել կ'ցուցնէր, իր դէմքը կ'ըսէր. « Շատ իրաւունք ունիս, պարոն, առանց քեզի ինչպէս պիտի ազատէի թշուառ վիճակէս: »

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Է .

ՃԱՄԲՈՐԳՈՒԹԵԱՆՑ ԿԱՐԵԻՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պուլժոնյէն մինչեւ Բարիզ ուղեւորութիւնն ինձ առջի անգամէն աւելի երկար երեւցաւ : Վասն զի մայրիկը և Մարգրիտը վերստին պիտի տեսնէի : Եւ սակայն քանի կ'մօտենայինք իմ երջանկութիւնս տխրութեամբ կ'խառնուէր : Ես որ կ'կարծէի թէ մեծ վնաս մը չէր քրոջս համար պէպէկ մը չըրելս և այս ահամայ զանցառութեանս համար կը սիրտիէի , հիմակ կ'զգայի որ սխալեր եմ և Բիէրին Ֆրանսա գալովը բոլորովին գոհ չէի : Կ'սկսէի նորէն հայրս ամբաստանել : Աւանդ , կ'տեսնէք որ միշտ չարասիրտ տղայ մ'էի :

Աստուած իմ , ինչ աղւոր բան է Անգլիայէն Ֆրանսա դառնալը , մայրիկն ու քոյրը կայարան գլտնել պագնել և պազնուիլ , կարելի է ճամբորդողութեանց մէջ այս ամենէ լաւն է :

Իրաւ հայրիկը շատ ստակ չունէր : Ստիպուած էր Բիէրին ապսպրել որ պանդոկ գայ , որպէս զի մինչեւ Շալօն ճամբու ծախքը վճարէ :

Մայրիկը հարցուց ինձ թէ ո՞վ էր այն մարդը , գործը պատմեցի , բայց պէպէկին խօսքը չըրի :

Սեղան նստած էինք՝ երբ Բիէր իւր պզտիկ աղջկան հետ եկաւ : Մայրիկն ուզեց որ իրենց ճաշ տրուի , բայց անկարելի եղաւ զանոնք վար դնել : Կատէրին հազիւ ժամանակ գտաւ Մարգրիտին հիներէն ծրար մը կապել և անոնց տալ , որ բոլոր տունը օրհնելով մեկնեցաւ :

« Ո՛հ , որքան բարի գործ մ'ըրեր ես , Գէորգ , այս բարեմիտ գործաւորը բերելով , ըսաւ մայրիկը : Շատ գոհ կ'լինիմ երբ ճամբորդութեան հաճոյքին բարի գործ մը կ'միանայ :

Մարգրիտ ինձ կ'նայէր և կ'խնդար : Օրիորդ Արապէլլա նաև աչքերը կ'բանար և մեր պատմութիւնները անշուշտ մտիկ կ'ընէր : Կարծեմ թէ Անգլիոյ համար ցոյց տուած զմայլումս օրիորդ Արապէլլային սիրտը բոլորովին գրաւեց :

Իմ օրաթերթիս քրօջս ներկայեցի , բայց այնպէս գէշ մրոտուած էր , որ աղաչեց զիս բերնուց պատմել իմ ճամբորդութիւնս : Իմ պատմութիւնս երկար չեղաւ : Մայրիկը մեզ նշմար ըրաւ որ սենեակնիս քաշուինք :

Շուտ մը քնացայ և անգլիերէն երազեցի :

Կատէրին այնպէս ընդունեց զիս որպէս թէ մեծ վտանգէ մ'ազատեր էի : Անհամար հարցումներ ուղ-

ղեց ինձ որպէս զի իմանայ թէ լաւ վիճակի մէջ եմ և կարծես թէ կ'ցաւէր որ իր գէշ գուշակութիւնները չիրացան : Գնդասեղներ և ասեղներ տրուի անոր , և որչափ որ անհաշտ էր Անգլիոյ հետ , իմ ընծայներու վրայ քիչ մը խնդաց :

Մեր ճաշը շատ զուարճալի ելաւ : Հայրիկը պատմեց բոլոր մեր արշաւանքները : Ատեն ատեն ալ ես մէջ կ'մտնէի , թէ և այս բանն բնաւ չէին ներեր որ ընեմ : Այս շնորհքն ինձ հասկցուց թէ որքան կարեւորութիւն կ'ստանայ ուեւոր մը թէ և ինք դեռահասակ ըլլայ :

Դայեակս պարոն Լնտըրսօնի պարգեւները ներս բերաւ : Մայրիկս շատ հաւնեցաւ շալը , թէ և կարծածիս չափ ուրախութիւն չցուց . իրաւ փորձ փորձեց խնդումերես երևնալու , որպէս զի հայրիկին հաճոյք պատճառէ : Իսկ Մարգրիտ կ'ուզէր որ անմիջապէս իր վզնոցն անցունեն : Եւ իր գեղեցիկ տուփին մէջ իր ամենէ աւելի սիրած բաներով լեցուց :

Կարող էի պէպէկին պատմութիւնը պահել քերովս , բայց չկրցայ , գիտեմ ինչ է պատճառը , այնքան կ'սիրեմ քոյրս որ իրմէ բան մը չեմ պահէր :

Դիւլլի գացեր էինք :

ԵՍ

Մարգրիտ , քեզի բան մը պիտի ըսեմ , որու վերայ շատ պիտի զարմանաս և կարելի է ցաւիս :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Չեմ կարծեր , Հէնրիկ :

ԵՍ

Փափագ ունէիր անզղիական պէպէկ մ'ունենալ, այնպէս չէ՞, քոյր իմ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Ո՛հ, այո՛, եղբայր իմ :

ՍԵ

Կարծէիր թէ ազւոր բան մը պիտի բերեմ քեզի :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Ա, յո՛, բայց ուրիշ անգամ պիտի բերես :

ՍԵ

Իրաւոր յանցանքը իմս չէ, և բաւական լացի, երբ կ'ըսեմ թէ յանցանքն իմս չէր կ'սխալիմ, եթէ չուտ որոշէի գեղեցիկ պէպէկ մ'առնելու, որ աչքերը և բերանը կ'բանար, և քիչ մը լեզուն կը քաշէր, այսպէս չպիտի պատահէր :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Լեզուն կը քաշէ՞ր, եղբայր իմ :

ԵՍ

Ա, յո՛, քոյր իմ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Ո՛հ, Հէնրիկ, ի՞նչ ըրեր ես ուրեմն :

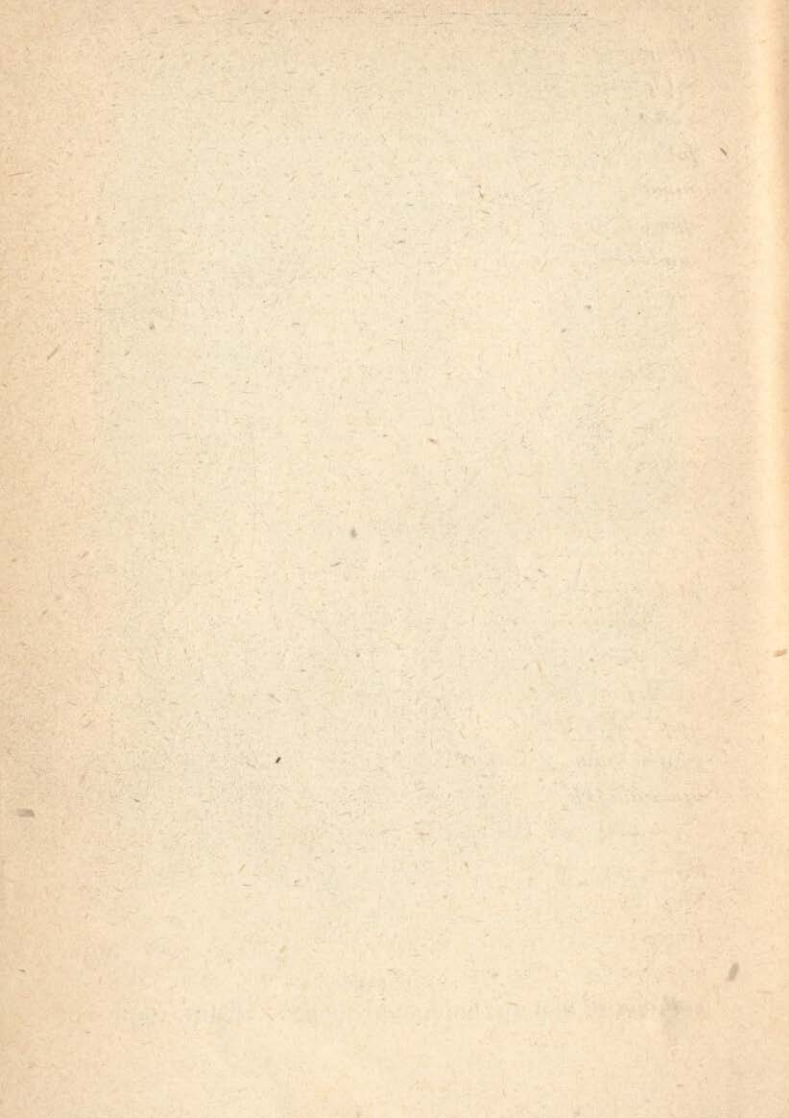
ԵՍ

Հայրիկն գրեթէ ալ ստակ չունէր վերջերը, կ'ուզէր մեկնիլ և Բիէրն ալ կ'ուզեր բերել : Ուստի Հայրիկն ըսաւ՝ թէ չենք կրնար պէպէկ մը գնել եւ միանգամայն Բիէրին ճամբու ծախքն ալ հոգալ : Մարգրիտ, կարծեմ թէ Հայրիկն ուզեց ինձ զոհողութիւն մ'ընել տալ, այս անիրաւ է, դեռ փոքր եմ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Ա, յգ մի՛ ըսեր, եղբայր իմ, վատ բան է : Հայ-

րիկը բնաւ մեզ չխաբեր : Կ'խոստովանիմ թէ պէ-
պէկ մ'որ աչքերը կը բանայ ու կը գոցէ , մանա-
ւանդ լեզուն կ'քաշէ , դիս ուրախութենէս պիտի
խենդեցնէր : Բայց չեմ ուզեր ալ անոր վրայ մը-
տածել : Կ'ուզեմ մտածել Բիէրին և իր աղջկան
վրայ : Պէտք է որ դու ալ անոր վրայ մտածես , այն
ատեն երկուքնիս ալ դո՛ւ պիտի ըլլանք :

ԵՍ

Քո՞յր իմ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Եղբա՞յր իմ :

ԵՍ

Կարծեմ թէ փոքրիկ աղջիկները աւելի արժէք
ունին քան թէ փոքրիկ տղայք : Եւ դո՛ւ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Չեմ գիտէր , Հէնրիկ , մայրիկի հարցնե՛նք :

Եւ առանց ուրիշ խօսք ըսելու զիրար համբու-
րեցինք :

Պարոն մը մեզ տեսաւ և գոչեց . ո՛հ , ի՞նչ աղ-
նիւ մանկիկներ են :

Այնուհետև բնաւ այն պէպէկին վրայ խօսք չե-
ղաւ , մինչեւ անգամ այն օրը , երբ պատահմամբ ,
քոյրս հատ մը ստացաւ : Յայտնի է թէ մայրիկը այս
պատմութիւնը գիտէր :

Կատէրին մեր մեկնելուն ամենեւին առարկու-
թիւն մը չըրաւ , կարծեմ դուք ալ չպիտի վարձա-
նաք եթէ իմանաք որ ոչ քոյրս և ոչ ես հոգ չըրինք
Բարիզէն մեկնելով : Տօֆինէն շատ աւելի կ'սիրենք
և այնտեղ մանաւանդ մեզ շատ աւելի կ'սիրեն . երբ
ամենքը մեզ տեսնեն ուրախ զուարթ պիտի ըլլան :

Գ Լ ՈՒՒ Ի Ը .

ՈՐ ՎԵՐՁԻՆՆ Է

Ահաւասիկ հասանք վերջապէս Տօֆինէ , իրաւի աւելի լաւ կ'սեպեմ վերադարձը քան մեկնիլը :

Ամենեւին չէի սխալած , մեր մշակներն ու ըսպասաւորներն , մեզ այնպէս ընդունեցին որպէս թէ տարի մը կար որ գիւղէն մեկնած էինք : Չգիտեմ եթէ իմ երեւակայութեանս արդիւնքն է այս , բայց ինձ այնպէս կ'երեւէր որ նոյն իսկ խաղողները պիտի ուրախանային երբ տեսնէին որ մեր ձեռք պիտի հաւաքուին և ուտուին :

Նս ալ աւելի երջանիկ չպիտի լինէի , տեսնելով նորէն մեր լեռները , մեր դարաստանը և մեր կենդանիները եթէ Հէրիին հետ Արկաթայէն դառնայի : Մեր շունը կ'ցատկէր , կ'հալէր , մեզ կ'լըզէր : Խեղճ բարեկամ , իրաւ է որ շատ խաղերը ը-

րած ենք միատեղ առանց զիրար խածնելու :

Պարոն Հէրսան ըսաւ ինձ թէ ժամանակը իրեն շատ երկար երեւցեր էր : Ես չեմ կարծեր , վասն զի շատ կարճ գտայ ժամանակն : Նոյնը պիտի ըլլար և Պ. Հէրսանին համար :

Կ'յուսայի որ նորէն պիտի սկսիմ իմ ուսմունքս և այս շատ օրինաւոր էր : Ուստի շատ զարմացայ տեսնելով որ հանգիստը դեռ կ'տեւէր : Ամեն օր նոր պտոյտ մ'էր :

Անցած էր արդէն այն ժամանակն երբ հայրիկը զիս ձիուն գաւակը կ'նստեցնէր , վասն զի ես ալ փոքրիկ ձի մ'ունէի , շատ լաւ կ'հեծնէի և ամէն օր դուրս կ'ելնէինք : Ստիպուած եմ խոստովանիլ որ այս կրթութիւնը թէ և առողջութեանս օգտակար , չէր այնքան համեստութեանս համար : Երեւելի անձի մը տեղ կ'դնէի ինքզինքս , երբ որ դըղեկին գաւիթը կ'մտնէիք , և երբ ամեն մարդ ինձ նայէր որ հօրս քովէն կ'արշաւէի : Հետիոտն մարդիկ այնքան գուլթս կ'չարժէին որքան փոքրիկ եղբայրս երբ իր փայտէ ձիուն վրայ կ'նստէր :

Բայց յուսամ թէ պիտի հաւատաք եթէ ըսեմ որ այս փոքրիկ եղբօրս համար բարի էի : Անոր հետ խաղալով հաճոյք կ'զգայի , թէ և չէի հասկնար թէ շատ ժամանակէ ի վեր արհամարհած խաղերէս ինք հիմա ինչ համ հոտ կ'առնէր : Կ'ուզէի որ մեծնար , որպէս զի միասին լաշխատէինք , ինչու որ , Մարգրիտին հետ առած քանի մը դասերէս զատ , մեր ուսմունքը նոյնը չէին : Ամեն մարդ իմ բարձր հասա-

կիս վրայ կ'զարմանար, որ բնաւ չէր յարմարէր կատէրինի մէկ քանի քմածին հաճոյքին հետ՝ թէ և պարոն Հէրսան կ'ջանար ուղղել :

Եթէ ուրախառիթ էր գարունը ինձի և Մարգրիտին համար, աշունն իր անուշութիւններն ունէր, շագանակի ծառերուն տակ կ'վազէի, մրգաստանը և այգիները կ'թափառէի : Ինչպէս կ'ըսէ մայրիկը, վերջին գեղեցիկ օրերէն օգուտ կ'քաղէի : Կ'երթայինք լեռները ծաղիկներ հաւաքելու, խոտեր ժողվելու, երբեմն հազուատներս պատուած կ'դառնայի և փոքրիկ քրոջս ըրած քաջութիւններս կ'ծախէի :

Ի՞նչ մեծ ուրախութիւն էր ինձի համար երբ առտու մը կանուխ հօրս հետ կ'ելնէի և մտքէս անցածը կ'հարցնէի՝ Շատ երջանիկ էի և կարծէի թէ միշտ այսպէս պիտի ըլլար, բայց արդէն դիտած էք անշուշտ որ միշտ չսպասուած ժամանակ վիշտեր կ'պատահին մարդոց : Ա՛հ, սիրելի ընթերցող, եթէ զիս քիչ մը կ'սիրես ինչպէս որ կ'յուսամ, պիտի ցաւիս վրաս :

Գեղեցիկ եղանակին՝ մեր բարեկամներ և դրացիներ ստէպ մեղի հետ տեսնուելու կ'գային : Չէր անցնէր օր մ'որ կառք մը չկենար դրան առջեւ, և շատ անգամ կ'տեսնէինք փոքրիկ բարեկամներ դռնակէն դուրս կախուած :

Չկայ այնքան զմայլելի բան մը, երբ շարադրութեան դժուար նիւթով մը զբաղած մէկն, որքան կառքի մ'անիւներուն ձայն որ գաւիթ կ'մըտ-

նեն , իբր թէ մէկը դար և ականջիդ վար ըսէր . « Բարեկամ , անախնկալ բան մը կ'հասնի , կարելի է նորեկները փոքրիկ բարեկամներ են , և քու ներկայութիւնդ անհրաժեշտ է : Անշուշտ ճաշը ամեն օրուրնէ աւելի գեղեցիկ պիտի ըլլայ , յուսալի է որ ամեն բան ուտես և վերջն բերդախաղ խաղաս :»

Կ'տեսնէք որ կեղծաւոր չեմ , բայց պէտք չէ կարծել որ իմ պահասութիւններս սիրուն կ'գտնեմ : Ո՛չ , միտքս դրած եմ ժամանակին ուղղել իմ թերութիւններս : Մեր ծեր բժիշկն առած մը կ'ըսէ զոր ի գործ կ'դնեմ երբ ինձ յարմար երեւի : Ո՛վ որ ծանր կ'քալէ , ապահով կ'քալէ : Դարձեալ այս բարի բժիշկը (փորձառու անձ մ'է) անգամ մը մօրս ըսաւ , թէ շատակեր տղաք առ հասարակ առողջ կ'ըլլան : Եւ որովհետեւ ներկայ կ'գանուէի , մայրիկն երկար բարակ խօսեցաւ անմարտողութեան վրայ : Բայց և այնպէս չեմ ուզեր աւելի չար ցոյց տալ ինքզինքս , քան ինչ որ իրօք չեմ ունեցեր եւ ամօթապարտ պիտի մնայի եթէ որկրամոլութեան ոլատճառաւ հիւանդ անայի :

Հիմակ ընթերցողը դիւրաւ կրնայ երեւակայել իմ վարած կեանքս , արշաւներ , զուարճութիւններ լեռներու մէջ էչերով կամ ոտքով , փոքրիկ տղոց հետ , գնդախաղ , օղապարիկներ , մտրակներ , ճաշիկներ , զոր կատէրին կ'պատրաստէր . ոստումներ , ցնծութեան աղաղակներ , և անճրելի ոչ կաթիլ մը , թէ և այս ամէնն յանկարծ ջուրն ընկան և անհետ եղան :

Առտու մը ճաշի ժամանակ, հայրիկը մեծ նամակ մ'ընդունեց, արտասովոր գիր մը, վրան մեծ կնիք և զանազան բաներ կային: Պատերազմի սաշտօնեայն էր որ կ'գրէր հօրս թէ պէտք էր զօրագրնդին երթայ միանայ: Մօրս սիրտը խաղաց, ինչու որ հայրիկը կ'կարծէր որ դեռ վեց ամիս ևս մեզի հետ պիտի մնար:

Երբ Մարգրիտ և ես նախաճաշը ըրինք, մեզ զրկեցին: Պարոն Հէրսան և օրիորդ Արապէլլա դիտմամբ մեզի ընկերացան որպէս զի հայրիկն ու մայրիկը առանձին թողուն որ խօսակցին:

Ո՛հ, որքան կ'փափաքէի լսել անոնց խօսակցութիւնը: Եւ սակայն մեծ պակասութիւն է այսչափ հետաքրքիր ըլլալը, նամանաւանդ դիտած էք անչուշտ որ գէշ լուրերը շուտ կը հասնին: Իմ խոհեմութեան շնորհիւ (որովհետեւ զգաստացած էի), տասն և հինգ օր ևս ժամանակս աղւոր անցուցի: Ահա պատահածն, լերան մը մէջ տեղն ո՛ւր սովորաբար նախաճաշ կ'ընէինք, հայրիկն ըսաւ ինձ.

« Սիրելի տղաս, քանի մը շաբաթէն պիտի երթամ Կոստանդինա իմ զօրագնդիս միանալու: Քեզմէ շատ գոհ եմ, և սակայն օգտակար կ'գտնեմ քեզ վարժարան զրկելը: Հիմակ այն տարիքն ունիս որ լաւ տղայ մը ուրիշ տղոց հետ գտնուի, և ինչպէս կ'ըսեն մարդու կարգն անցնի: Ս,մենքս ալ Լիօն քաղաքը պիտի երթանք ուր գործեր ունիմ, եւ քանի մ'օրէն վարժարան պիտի մտնես: Վստահ եմ որ հիմակ բաւական խելահաս ես և վիշտ չես պատ-

ճառէր մօրդ : Գիտես թէ որչափ կ'սիրէ իր փոքրիկ Հէնրիկը :

Այս խօսքին վրայ սկսայ լալ :

« Ես ալ վարժարան դացած եմ, վրայ բերաւ հայրս, Նորիկ և Պօղ անցած տարի մտան դպրոց : Ամեն մարդ դպրոց կ'երթայ :

Ամեն մարդիկ : Այս վերջին նկատումը իմ արիութիւնս գրգռեց : Սկսայ իմ կօշիկներս և երկաթէ դաւազանս քննել, կ'մտածէի Պօղին և Նորիկին վրայ և հայրիկն երբ խօսք տուաւ անոնց դացած վարժարանը դնել զիս, կ'պարտաւորիմ խոստովանիլ, որ իմ վիշտս դադրեցաւ, այն մեծ ամպին սէս որ առտու վախ պատճառեր էր մեզ :

Շատ հաճելի է մտածել թէ վիշտը այսպէս շուտով կ'փարատի. պարսպ տեղը կ'դառնայ, մարդ կ'մխիթարուի :

Մեր պտոյտն ընելու միջոցին հարցմունքներ կ'ուղղէի հօրս, որոց հայրիկն սովորականէն աւելի անուշութեամբ կ'պատասխանէր :

Սակայն որչափ որ մարդու կարգ պիտի մտնեմ կ'ըսէի, կ'տեսնէի նաև թէ ինչ անուշութիւններ պիտի կորսնցնէի, նախ մայրիկս, սիրական քուրիկս և փոքրիկ եղբայրս, վերջապէս կատէրին իր ամենօրեայ տուրմին դասը ձեռքը բռնած :

Կ'հաւատաք, ցաւ կ'զգայի նաև սրարոն Հէրսանէ բաժնուելուս վրայ : Բարեսրտութեամբ կ'վարուէր մեզի հետ, մեր թեթեւ հիւանդութեանց ժամանակ : Թիթեռնիկներու աղւոր հաւաքածոյ մը

ունէր : Գիտէր նա լեռներու բոյսերուն անունները , վերջապէս ինքն սլաածառ եղաւ որ հայրս ինձ փոքրիկ ձի մը գնեց :

Այս բաները կ'իտորհէի հօրս հետ խօսելու ժամանակ : Գլուխս այլ և այլ գաղափարներով լեցունած էր , ուստի շարունակ միտքս կ'փոխուէր , ինքնիրեն կ'ըսէի թէ պիտի տեսնեմ քարափները , եւ վերջապէս բուսաբանական սլարտէզը :

Երբ տուն դարձայ մօրս քով վազեցի , այնպէս համբուրեց զիս որով ըսել կ'ուզէր՝ զիտեմ իմ սիրականս : Եւ ես դեռ քիչ մը լացի :

Շատ զարմացայ տեսնելով որ Մարգրիտ աւելի հանդարտ կ'երևար : Նա խօսեցաւ արձակուրդի օրերուն , մեր ընելիք պտոյտներուն վրայ և թէ որչափ հաճոյք պիտի զգայինք գիւղը դառնալով :

Այս բնական չէր , մտածեցի որ Մարգրիտ մայրիկէն դաս առած պիտի ըլլար , վասն զի նա որ այնքան սիրուն և հլու էր , կ'ըսէր ինձ անշուշտ մայրիկին ապսպրած բաները :

Պօղ և Նորայր եկան և իմ բարի որոշումներս աւելի հաստատեցին : Տարի մը կար որ գանոնք չէի տեսէր : Այլ ևս տառատօկով և տղայական հագուստով հագուած փոքրիկ տղաքը չէին , հասկա դպրոցական հագուստ հագեր էին : Երբ անոնց կոճակներն և պայուսակը տեսայ , սիրտ առի , և առանց վայրկեան մը կորսնցնելու իմ բարեկամներս մեծ ծառուղին տարի որ իմացնեմ անոնց նշանաւոր լուրը :

« Ի՛նչ երջանկութիւն , պռուպ Նորիկ նստարանի մը վրայէն ցատկելով : Որչա՛մի լաւ կ'ըբօնուն տղայք դսւրոցը , թմբուկի ձայնին կ'արթննաս , ճաչ և նախաճաչ կ'ընես թմբուկով : Կարգ կանոնով կ'քալեն և ոտքով ձայն կ'հանեն , կ'խաղան եւ կ'կռուին :

Եւ Նորիկ օգը թնտացուց իր աղաղակներովը : Մայրիկը վարժարանին խօսնարանին մէջ կ'տեսնես վրայ բերաւ Պօղ , դուրս կ'ելնես և տարւոյն վերջը պարգեւ կ'առնուս :

Պօղի խօսքերուն հակառակ՝ ես որ միշտ կը փափագէի որ ժամանակը չուտ անցի , հիմակ կ'ուզէի որ կամայ քալէր : Բայց ժամանակը խօսք մտիկ չընէր , և հայրիկին մեկնելու օրը եկաւ հասաւ առանց ուրիշին վիշտը լսելու : « Աստուծոյ աջը վերան ըլլայ . » կ'ըսէին մեր ծառաները և ազարակակապանները : Կատէրինին գալով՝ պատերազմի , թնդանօթներու և Պէտէվիներու դէմ նախատինք կ'թափէր : Ի՛նչ խելք է՝ կ'ըսէր Ափրիկէ վերադառնալ , երբ այսպէս երջանիկ , այսպէս հանգիստ է մարդ այս տեղը :

Մարգրիտ և ես դեռ ևս չսխանք լալ , վասն զի՛հօրս մինչև Լիօն պիտի ընկերանայինք : Մայրիկն որ երբ հիւանդանանք դոյնը կ'նետէ , և Լեօն ամենէ թեթեւ ցաւ ունենայ՝ անհանգիստ կ'ըլայ , այս անգամ անվրդով դէմք մը կ'ցուցնէր . թէ եւ չեմ կարող ըսել շատ չէր վշտանար :

Այնքան տղայամիտ չեմ որ մեր ճամբորդու-

Թեանս ամեն պարագաները պատմեմ : Միշտ մի և նոյն պատմութիւնն է : Ուստի Լիօն քաղաքն ենք , օղն աղւոր է . նաւակներ կ'երթան կ'գան , շատ ծաղիկներ կան պարտէզները , ծառերը միայն հին դեղնած տերեւներ ունին :

Տօֆինէի մէջ , աշնան տերեւներ գոյն զգոյն են : Շատ սիրուն են , կարծես թէ այնպիսի ծաղիկներ են . . . է՛հ , չեմ ուզեր տխրիլ :

Հայրիկն հազիւ կ'տեսնէինք , ամեն օր մօրս հետ դուրս կ'ելնէր : Շատ կ'ուզէի ճիշդ գիտնալ թէ ո՞ր օրը պիտի մեկնէր : Եւ ոչ մէկը այս հարցումիս պատասխան կ'տար :

Հաճոյք մ'ւս կար ինձի համար , այն էր տեսնել հայրս իր համազգեստով զօրահանդէսին մէջ : Հայրիկն կ'երթար ու կուգար ձիարշաւ : Ո՛հ , որչափ կ'փափաղէի յանկարծ մեծնալ , մէջքս սուր կապել , ուսնոցներ ունենալ , և զինուորներու հրամայել , կարծես թէ ամօթով էի որ ես բռնի հետեւակներու մէջ կ'գտնուէի :

Կ'խնդրեմ որ ընթերցողը չմոռնայ թէ զինուորական վիճակին համար որչափ շատ է աւիւնս : Պատճառներ ունիմ այս կէտը յիշեցնելու :

Հայրիկը բնաւ չէր վախնար պատերազմի երթալու : Պատերազմներու վրայ ըրած հարցումներս իրեն հաճելի էին , թէպէտ քիչ մը մեծ էի , իմ կապարեայ զինուորներս կ'շարէի և նա ռազմական կրթութիւններ ընել կ'տար :

Պատերազմի դաշտէն վարժարան կ'դարձնէին :

մեր խօսացութիւնը : Բայց ի՞նչ խրատներ որ կ'տար հայրս որ լաւ վարք ունենամ' և խելօք լինիմ' , ամենէ աւելի իմ վրաս ներգործողն էր , մօրս հաճոյք պատճառելու խրատն , և ապա այս նկատումն թէ իմ լաւ նիշերս Ափրիկէ պիտի երթային հօրս : Անշուշտ չպիտի զարմանաք այս ըսածիս վրայ : Կ'ըմբռնէի թէ լաւ վարմունք մի ի՞նչ խնդութիւն կը պատճառէ , եթէ այս խոստովանութիւնը ձեզի կ'ընեմ' , բուն նպատակն է համակրութեան արժանի ըլլալ : Այո՛ , սիրելի ընթերցող , փոքրիկ Հէնրիկը կ'փափագի որ զինքը սիրէք և ներէք իրեն , և եթէ իր պակասութիւնները ձեզ պատմելով կարող եղաւ ձեզ ուղղել , շատ գոհ պիտի ըլլայ :

« Զաւակներս , ըսաւ մեզի մայրիկը այս իրիկուն ձեր հայրը կը մեկնի : »

Այս խօսքին վրայ սկսանք լալ , Կատէրին մեզ պտոյտի տարաւ , և մեր լացը դադրեցաւ : Վերջապէս իրիկուն հայրիկը Լիօնի կայարանը տարինք : Ո՛հ , որչափ տխուր բան է , մենէ և ոչ մէկը կ'սօսէր : Կ'իջնեն , ծրարները վար կ'առնեն : « Փոքրիկ սլարոնս , զգուշացի՛ր ոտքերդ : » Զանգակը կ'հնչէ : Թոյլ կ'տան մեզ որ մինչեւ շոգեկառքերուն մօտենանք : Հայրիկը սովորականին պէս մեզ կ'համբուրէ , սակայն՝ երկրորդ անգամ երբ զիս նորէն դրկեց , որ սիրտը սաստիկ կը զարնէր և մանաւանդ իր աչքերը տխուր էին : Հապա խեղճ մայրիկը : Խր երեսի քօղը իջեցուց , բայց ամեն մարդ կ'տեսնէր խոշոր արասութեան որ աչքերէն կ'հոսէին : Տրտում տխուր անոր կ'նայէին :

Մինչև վերջի վայրկեանը այնտեղ մնացինք :
Վերջապէս շոգեկառքը ճամբայ ելաւ , տանելով
մեր պատուական հայրը :

Երբ կառքը կ'դառնայինք , Մարգրիտ ըսաւ :

Եղբայր իմ , մայրիկին հետ չ'խօսինք , վերջէն
կ'մխիթարենք զինքը » :

Թէ և ես ասոր հակառակը պիտի ընէի : Շատ
ընական կը գտնէի համբուրել իմ փոքրիկ սիրական
մայրս որ կ'լար : Սակայն , որովհետև քոյրս իզմէ
տարի մ'աւելի մեծ է , և ես շատ անգամ անոր
տաս տարի աւելի կ'տամ , անոր խրատն պահեցի :
Մինչև տունը հասնելս լուռ ու մունջ կեցանք : Այն
ատեն մայրիկը մեզ համբուրեց՝ այնպիսի գորո-
վանօք համբուրեց՝ որ կարծես թէ մեզմով կ'մխի-
թարուէր :

Զինուորական կենաց վրայ ունեցած եռանդս
կարծես թէ յանկարծ անցաւ : Սկսայ մտածել թէ
հայրիկին այս երթն որչափ կ'վշտացնէր մեզ , և թէ
ընաւ մտքէս չէր անցած որ կրնայ չի վերադառ-
նալ : Իմ կապարեայ զինուորներուս հետ խաղալու
ժամանակ երբ անոնցմէ երկու ձիաւորներ սուրի
հարուածով մը գետին ընկաւ , սկսայ այս բաները
մտածել : Մարգրիտ զիս սենեկին մէջ տեղ գտաւ
թևերս իրարու կապած և անշարժ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Ի՞նչ բանի վրայ կ'մտածես , Հէնրիկ :

ԵՍ

Ալ զինուոր ըլլալ չեմ ուզեր , բաժանումը շատ
դառն է և արտասուքներ թափել կ'ստայ :

ՄԱՐԳՐԻՏ

Շատ իրաւունք ունիս Հէնրիկ, ես բնաւ չեմ սիրէր պատերազմը : Ամէն բան միայն համազգեստ մը և սուր մ'ունենալով չի լմննար, պէտք է նաև կռուիլ և սպաննել : Եւ սակայն հայրիկն որքան բարեսիրտ է : Ուրեմն եղբայր իմ ի՞նչ վիճակ պիտի ընտրես :

ԵՍ

Ես գիտուն պիտի ըլլամ, Մարգրիտ, աւելի հանգիստ կեանք կ'վարէ գիտունը, իմ գրատունս պիտի նստիմ, պիտի ունենամ գրքեր, աշխարհացոյցներ, գունտեր, ճճիներ և յարդալից կենդանիներ, և համազգեստի տեղ ազուր տնային պատմուճան մը, հողաթափներ՝ զոր դու պիտի բանիս :

Մարգրիտ եռանդազին ընդունեց իմ խորհուրդներս, վասն զի ինձմէ շատ հեռի էին մարտական զաղափարներս, թէ և նա ստէպ նահանջի թմբուկը զարկած էր :

Գեռ վարժարան մտնելու համար քանի մ'օր ևս հանգիստ ունէի : Արեւի է կարծէք թէ շատ արխուր էի, կ'սխալիք : Աւարդէ դուրս փոփոխութիւն մը կ'զգայի իմ փոքրիկ թեթև գլխուս մէջ : Աստուընէ մինչև իրիկուն իմ վրաս չէի մտածէր : Մօրս վրայ հոգ կ'տանէի, իր փափաքները կ'զուշակէի, և ուրախ էի տեսնելով որ իր փոքրիկ Հէնրիկը գինքը կ'միխիթարէր :

Իմ Յուշավէպս կարգացողը համողուած է անշուշտ որ ես պարկեշտ տղայ մ'եմ, և թէ ճշմարտութիւն միշտ գրչիս ծայրն էր : Ո՛հ, այո՛, սու-

տէն կ'ստակամ : Բայց ահա աւելի տարօրինակ բան մը , հաստատ միտքս դրի նշանաւոր դպրոցական մ'ըլլալ , ամեն բանի մէջ առաջին կարգը բռնել , կարելի եղածին չափ ամենէ աւելի մրցանակ չահիլ , իմ դասակիցներու հետ լաւ վարուիլ , կատարեալ ըլլալ , այո՛ , այս է նպատակս :

Այս մտածմունքը ոյժ՝ նոյնպէս մեծ ուրախութիւն տուին ինձ : Արդէն կ'փոփոխուէի համազգեստըս հագնիլ , դրասեղաններու վրայ նստիլ , իմ գըրակալս տեղաւորել , շարադրել և աշխատիլ . . . առաջինն ըլլալ :

Ահ , եթէ կարենայի իմ լաւ խորհուրդներս ցոյց տալ , ինչպէս նաև իմ վրայ ըրած ներդրածութիւնն ինձի ծանօթ քանի մը տղոց , անտարակոյս շուտ մը իրենց ծուլութիւնն սլիտի թօթուէին :

Սակայն մեկնելէս օր մ'առաջ թեթեւ վհատութիւն մը զգացի , շատ թեթեւ . սրտայոյզ մնաք բարեւ ըսի իմ կասպարեայ գինուորներուս : Մարգըրիտ դիտեց իմ յուզմունքս , և այս ընտիր փոքրիկ քոյրս խօսք տուաւ ինձ ատեն ատեն անոնց վրայ նստած փոշիները մաքրել , և երբեմն , պատերազմի դաշտն հանել , որպէս զի իրենց մարտական բնաւորութիւնը չկորսնցնեն :

Միտքս դրած էի չի լալ , ուստի սկսայ երգել , այս ընթացքն շատ յաջող գնաց : Արիկուն մը իմ սիրական մայրիկս զրկելու ատեն անոր ըսի . « Սրիանանք . » բայց զինքը սփոփելու տեղ , իր արտասուքը գրգռեցի :

18 . . Հոկտեմբերի 14ին , գեղեցիկ օր մ'էր : Օղբ սքանչելի այլ քիչ մը ցուրտ : Արդէն շագանակ վաճառողներն փողոցներուն անկիւնը նստած էին : Ժամը երկուքին վարժարան կ'մտնէի : Պօղն ու Նորայր խօսնարանը գտայ , երբ զիս տեսան ծափ զարկին : Որովհետև չէի կարող երգել , վասն զի յարմար տեղը չէր , սքանչացայ ընկերներս տեսնելով : Կոկորդոս տանջող գնդակը վար գնաց : Ամէն բան կատարեալ էր : Առանց ժամանակ կորսնցնելու , Նորիկ դրպանէն գնդակներ հանեց , ես ալ իմիներս հանեցի որ ահապէ էին և Պօղին ուշը գըրաւեց :

Թմբուկը զարկաւ : Մօրս և քրոջս հեռուէն համբոյրներ տուի , որպէս զի սիրտս չի շարժի և բարեկամներուս հետ հեռացայ :

Մի յուսաք որ Յուշավէպիս մէջ իմ դպրոցական կեանքս պիտի պատմեմ : Շատ ծանր գործ է յունարէնի և լատիներէնի վրայ խօսիլ , Կ'փափագիմ միայն ըսել , ձեզ իմ մխիթարութեանս համար , որ շատ չանցաւ ցոյց տուի որ հաստատամիտ տղայ մ'եմ և իմ ուսուցիչներս բոլորովին գոհ էին : Իրաւ դանդաղութիւնն իմ ականջիս քանի մը խօսք փրփրաց , բայց ես վանեցի զայն . . . : Իմ ընկերներուս խենդութիւններն չտեսնելու համար աչքերս կ'զոցէի :

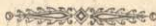
Իմ սիրելի Պօղին օրինակին հետեւեցայ : Պատուոյ ցուցակին մէջն եմ , և յուսամ մրցանակներ ըստանալ : Նորիկի հետ կ'խաղամ , խնդազին խօսա-

րանը կ'վազեմ ուր մայրս և Մարգրիտ ինձի կ'սպասեն : Վերջապէս դուրս ելնելու ալ արտօնութիւն ունիմ , որով պտըտելու կարող կ'լինիմ , քրոջս հետ խաղալ և մեր սիրած տեղերը միասին շրջագայիլ : Երջանիկ եմ և կ'մաղթեմ որ ընթերցողն ալ ինձի պէս ըլլայ : Իմ օրինակիս թող հետեւի և կարծեմ նոյն նպատակին պիտի հասնի :

Դեռ չլմնցայ , ինչպէս որ ընթերցողը պիտի կարծէ . չէ՛ կ'ուզեմ պատմել նաև ուրախութիւն մ'որու յիշատակը յաւէտ պիտի տւէ , տարակոյս չունիմ :

Հինգշաբթի օր մը , մայրիկը բերաւ ինձ , դուշակեցէք թէ ի՞նչ էր : Անուշեղէններ , ո՛չ , օդասարիկ մը , ո՛չ ամենեւին : Ո՛հ , սիրելի ընթերցող , չեմ կրնար համբերել , մայրիկն բերաւ ինձ նամակ մը հօրմէս ինձ ուղղուած , պահարանի մէջ , կարմիր կնքամոմով գոցուած , կոստանդին դրօշմով :

Վայրկեան մ'ապշած մնացի . ապա անուրջը պաշարեց զիս : Այս նամակը՝ զոր կարելի է յիսունը հինգ անգամ կարդացեր եմ կանաչագոյն գրպանիս մէջ կ'գտնուի , յերթամ բերեմ և ձեզի հաղորդեմ :

14 ՆՊ. Կոստանդինա 18 . .

Իմ սիրելի Հէնրիկ .

« Ահա՛ վերջապէս վարժարան կ'դառնուիս : Անշուշտ սկսար հիմակ այնպիսի ուսմունքներ որ հետզհետէ աւելի կարեւորութիւն պիտի ստանան : Այս բաւական չէ , սիրելի զաւակս , բոլորտիքդ ընկերներ ունիս , որոց հետ պարտաւոր ես լաւ ապրիլ սորվիլ : Ունիս լաւ յատկութիւններ ու թերութիւններ , քու պարտքդ է դիտել , ուղիղ ճամբան բռնել և անվեհեր քալել :

« Մինչեւ այսօր դու ազնիւ մօրդ և սիրուն քրոջդ մօտ կը դառնուէիր , այդ շատ դիւրին և ախորժելի կեանք մ'էր : Հիմակ պարտաւոր ես առանձին խորհել և գործել , հնազանդէ խղճմտանքիդ , այն քեզի չպիտի խարէ երբեք :

« Շատ անգամ ըսած ես ինձ թէ բարի է չար տղայ մը կայ քու մէջդ : Պիտի մեծնան անոնք , այսինքն , սիրելի տղաս , քու բարի և չար կամքդ միշտ պիտի մաքսաւին , և քու բռնելիք ճամբուղհամեմատ պատուելի պատանի մը պիտի ըլլաս , նոյնպէս կիրթ , և իր պարտաւորութիւնները կատարող , և դու երջանկութեան կամ դժբաղդութեան պատճառ պիտի ըլլաս : Պիտի խօսին քու պակասութիւններուդ վրայ : Մի՛ գոցեր ականջներդ , իմ փոքրիկ Հէնրիկս , ընկերի մը կողմէ տրուած դասը

անդին է : Մի՛ յուսար մօրդ և իմ վրայ տեսած ներողամտութիւնն դտնել նաև քու ամենալաւ դաստիարակներուդ վրայ : Քու առաջին պարտաւորութիւնդ ըլլայ , որդեակ , ուսուցիչներդ յարգել :

« Եղի՛ր միշտ անկեղծ , հնազանդ : Մի՛ մոռնար քաղաքավարութիւնն զոր ընտանեացդ մէջ օրինակ տեսար :

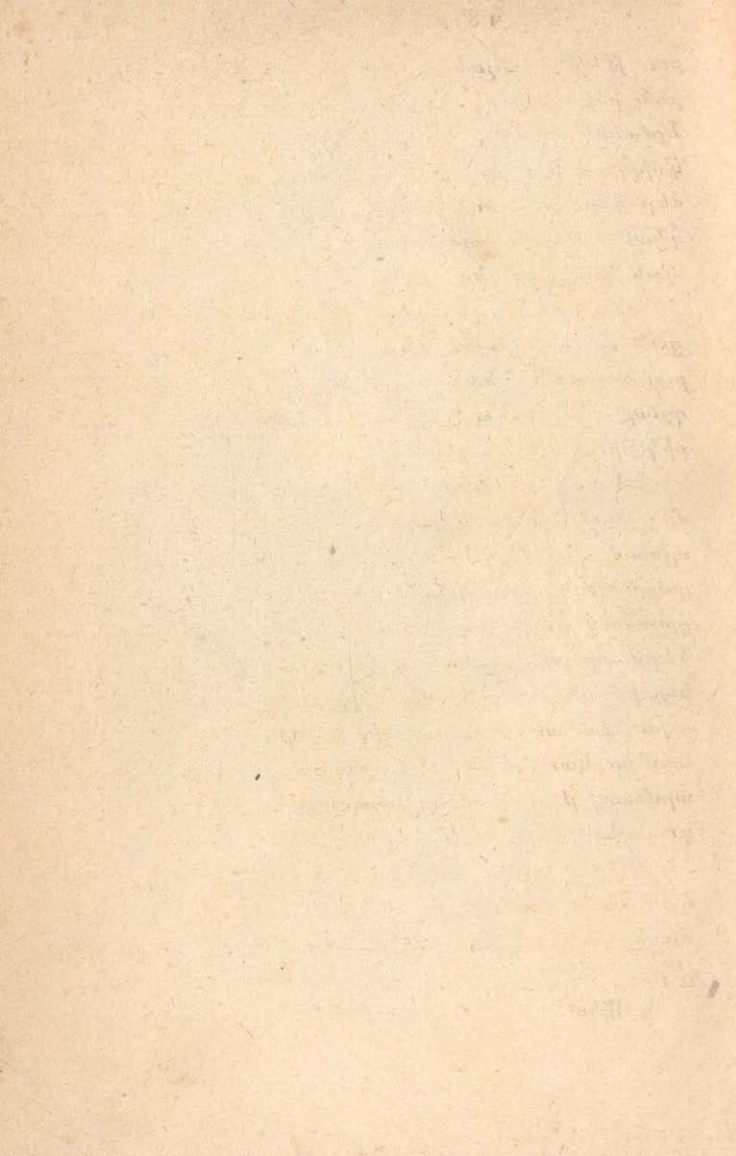
« Կարելի է , վոքրիկ զաւակս , անիրաւութիւններ կրես , միշտ ընելիք բարիքիդ տեղ չպիտի գըտնես բարիք , բայց համբերող եղի՛ր :

« Գպրոցը , Հէնրիկ , մանրանկար աշխարհ մ'է : Այս պատճառաւ ուղեցի որ դու ալ մտնես այդ աշխարհը : Ինչ որ պիտի ըլլաս հիմակ պատասխանատու քու վարմունքիդ , պիտի սորվիս ինքզինքդ սիրելի ընել , և յաղթել քու տարիքդ ունեցող տղու մը պատահած դժուարութեանց :

« Վերջապէս , սիրելի Հէնրիկս , պիտի վարժուիս աշխատութեան , և եթէ սիրես շատ ու շատ սխալմունքէ ազատ պիտի մնաս : մինչեւ անգամ ընելիք սխալմունքդ պիտի ուզդես :

« Մայրիկդ կը գրէ ինձ թէ՛ որչափ լաւ կ'վարուիս հետն իմ՝ մեկնելէս ի վեր , գիտեմ թէ՛ ինչ վեհանձն հաստատամտութեամբ հեռացար իրմէ : Շատ լաւ ըրիր , Հէնրիկ : Քաջ իմացար թէ՛ զաւակ մը պարտի իր մօր գորովը խնայել : Շատ գոհ եմ քեզմէ : Շարունակէ , սիրելի որդեակ , շատ խօսակցէ մօրդ հետ , երբ նա քեզ տեսնելու կ'դայ , խօսէ՛ անոր դասերուդ և կրթութեանցդ վրայ : Պատմէ՛ անոր

քու թեթև վիշտերդ , նոյնպէս զբօսանքդ , ամէն բան ըսէ անոր , ամենէ լաւ միջոցն է այս՝ զինք երջանիկ ընեն , և ցոյց տալ թէ զինքը որչափ կ'սիրես : Աւելորդ է Մարգրիտը յանձնարարել քեզ ձեր գորովը միասին կ'մեծնայ : Իսկ Լևոնին գալով՝ զիտեմ արդէն շատ ժամանակէ ի վեր անոր սլաշտսան կանգնած ես :

« Այս տեղ դեղեցիկ սիրուն ձիեր կան : Անցած օր կարծէի տեսնել պզտիկ սև նժոյզի մը վըրայ նստած և իմ պատուհանիս սակ կ'արշաւէիր , այնպէս որ միտքս գրի երբ Ֆրանսա մտնեմ փոքրիկ ձի մը հետս բերեմ , ի՞նչ կ'ըսես ասոր :

« Իմ զինուորներէս մին անապատէն դտաւ շուն մը , քեզի համար կ'կրթենք : Կարմիրի զարնող ըսպիտակ գոյն մ'ունի և բթին վրայ սև բիծ մը : Շատ զարմանալի փոքրիկ կենդանի մ'է : Շատ լաւ պիտի զբօսնուս անոր հետ : Անոր անուն մը չգրի , մտածելով որ շատ պիտի ուրախանաս եթէ դու գտնես ինքնին անոր անուն մը : Երբ որ արմաւեները ժողուին , բաւական պաշար պիտի զրկեմ քեզ , և կ'յուսամ որ Կատէրին նորէն սխալմունք չպիտի գործէ արմաւուով լեցուն տիկը ասլուխտի տեղ առնելով , դու պիտի հսկես անոր վրայ :

« Մի՛ վախնար , Արաբներուն հետ շատ բարեկամ ենք : Իրաւ է որ չպիտի համարձակին յարձակիլ հայրիկիդ և զինուորներուն վրայ , անհոգ եղի՛ր :

« Մնաս բարով , իմ սիրելի փոքրիկ տղաս ,

մէկ տարիէն զքեզ շատ մեծցած պիտի գտնեմ
անշուշտ բայց դարձեալ պիտի սղմեմ քեզ սրտիս
վրայ, ինչպէս որ ըրի երբ մեկնեցայ :

» Աղօթէ Աստուծոյ, ինձի համար, սիրելի
Հէնրիկս, մայրդ և քոյրդ իմ կողմէ համբուրէ :

« ՔՈՒ ՀԱՅՐԻԿԻ »

Եւ ես, կ'զրկեմ ընթերցողը, խնդրելով որ իր
փոքրիկ բարեկամը չմոռնայ :

ՀԵՆՐԻԿ

10 n .

16-54

2013

